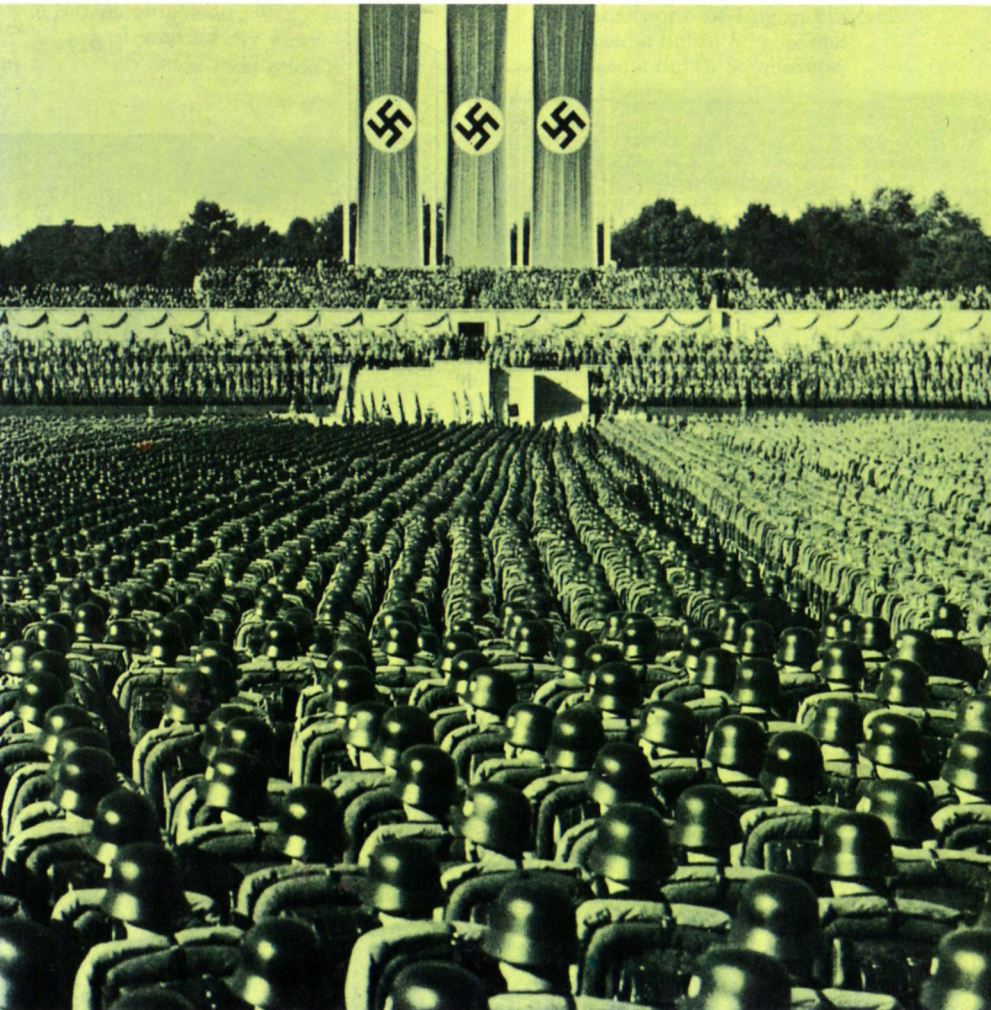
payel

FAŞİZMİN ANALİZİ

Çeviren: Cemal Süreya

MARIA-A. MACCIOCCHI

MARIA-A. MACCIOCCHI

❑

FAŞİZMİN ANALİZİ

❑

ÇEVİREN: CEMAL SÜREYA

❑

3. BASIM

PAYEL YAYINLARI : 47
Bilim Kitapları : 12

ISBN 975-388-122-3

Dizgi : Payel Yayınevi
Dizgi operatörü : Birgül Kılıç
Düzelti : Birgül Kılıç-Filiz Koçer
Baskı : Özal Matbaası

Maria Antonietta Macciocchi İtalyan asıllı, yazar, düşünür ve eylemci bir kadın. İtalya'da faşizme karşı ön saflarda dövüşmüş, İtalyan Komünist Partisi içinde çalışmış militan bir yazar. Türkçe'de ilk olarak *Çin Deyince* (E yayınları) adlı bir inceleme kitabı yayımlanmış olan Macciocchi'nin ayrıca *Gramsci Üzerine* ve *Fransa* adında iki yapıtı daha var. *Faşizmin Analizi* tek başına yazarın yapıtı sayılamaz. Bu yapıt, yazarın yönetiminde yapılan faşizmin ve yeni-faşizmin incelendiği bir ortak çalışmanın ürünüdür. Ancak kitabın içindeki yazıların çoğunluğu ve ağırlığı yazara aittir. 1976 yılında Fransa'da yayımlandığı zaman faşizmin analizine getirdiği yeni katkılar açısından büyük bir ilgi görmüştür. Faşizmin insanlık için hâlâ büyük bir tehlike yaratabildiği günümüzde —konunun güncelliği açısından— bizde de ilgi göreceğini umuyoruz.

Yapıtın özgün adı: Eléments pour une analyse du fascisme
•
Yayın hakkı (Copyright) : Union générale d'éditions 1976
•
Türkçe yayın hakkı : Payel Yayınevi, 1977
•
Birinci basım : 1977
•
İkinci basım : 1979
•
Üçüncü basım : 2000

Bu yapıtın Türkçe yayın hakkı
ONK Yayın Hakları Ajansı aracılığıyla
Union générale d'éditions'dan
satın alınmıştır.

MARIA-A. MACCIOCCHI

FAŞİZMİN ANALİZİ

Fransızcadan çeviren
CEMAL SÜREYA

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

Bilim Kitapları dizisinden çıkan bazı yayınlarımız:

FAŞİZMİN KİTLE RUHU ANLAYIŞI
Wilhelm Reich

BAŞI DERTTE İNSANLAR
Wilhelm Reich

SEVGİNİN VE ŞİDDETİN KAYNAĞI
Erich Fromm

İNSANDAKİ YIKICILIĞIN KÖKENLERİ (2 Cilt)
Erich Fromm

TARİHÖNCESİ EGE (2 Cilt)
George Thomson

ESKİ TOPLUM (2 Cilt)
Lewis Henry Morgan

İNSAN VE KENT
Henri Laborit

CANLININ MANTIĞI
François Jacob

ALTIN DAL (2 Cilt)
James G. Frazer

KADININ YAZISIZ TARİHİ
Yıldız Cıbıroğlu

DİL VE DİN
Cengiz Özakıncı

İNSANIN BOYUTLARI
İsmet Zeki Eyüboğlu

İÇİNDEKİLER

Giriş (Maria-Antonietta Macciocchi) 9

Gramsci ve Faşizm Sorunu (Maria-Antonietta Macciocchi) 13
Faşizmin Yükselişi ve Zaferi Üstüne (Jean-Marie Vincent) 41
Faşizmin Halk Etkinliği Üstüne (Nikos Poulantzas) 59
Liberal Devletle Faşist Devlet Arasındaki İlişkiler Üstüne Varsayımlar (Fronçois Châtelet) 72
Gentile ve Faşizmin Felsefi Kaynakları (Jean Toussaint Desanti) 77
Kadınlar ve Faşizmin Geçişi (Maria-Antonietta Macciocchi) 87
Sanat, Aydınlar ve Faşizm (Maria-Antonietta Macciocchi) 191
Wilhelm Reich'ın Çevresinde Faşizmin Gidip Gelmeleri ve Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı (Roger Dadoun) 232
Son söz (Maria-Antonietta Macciocchi) 255

GİRİŞ

VİNCENNES'de, faşizm üstüne, yani faşizme *karşı* ortaklaşa bir çalışma yaptık: Bu, yeniden güncellik kazanmış bir gerçekliğin içinde, kendileri de yenilenmiş olan bilimlerin desteğiyle, yeni bir analizin öğeleridir. Bu sorunların, Fransa'daki herhangi bir üniversitenin duvarlarını aştığını fark ettik: Faşizm konusundaki bilgisizliğinden ve önsezisinden ötürü bu sorunlar sokaktaki adamı ilgilendirmektedir.

Tarihsel olmaktan çok, siyasal bir ivedilik mi? Bir bakıma, evet. 1968'den sonra, genç kuşaklar faşizmin dünya savaşıyla ve askeri bozgunla ortadan kalkmış olmadığının farkına vardılar. Kapitalist burjuvazi Fransa'da 1968 Mayıs'ını, İtalya'da da 1969'un sıcak güzünü yaratan hareketi durdurmak için her şeyi yapmayı göze alır biçimde, saldırıya geçiyordu. Milano'da, 12 Aralık 1969'da, *Starge di stato*'da ilk yeni-faşist tepkiyi gördük, eski çizme gürültülerini işittik. Daha sonra, *Reggio Calabria* olayı çıkacak ve Ağustos 1974'teki son insan kırımına dek, silahlı çeteler tarafından bir dizi faşist cinayet işlenecektir. Fransa'da faşist baskının yeraltı biçimlerine tanık olduk; Pierre Overney'nin öldürülmesi, bir bakıma, bunun bir simgesi olarak ortada durmaktadır. Şili'de hükümet darbesi; İspanya'da devrimci militanların öldürülmesi, Avrupa'ya bir çıban gibi yerleşmiş olan ve Franco'nun ölümünden sonra bile Avrupa'nın hoşgörüyle karşıladığı faşist bir diktatörlüğün şiddetini gösteren bir cinayettir bu.

Bu kuşak devrimin değil, karşı-devrimin fışkırışına tanık oldu; faşizm de ona geçmişin hayaleti olarak değil, bugünün bir tehlikesi ola-

rak görünmüştür. Bu konuda analiz öğelerinden yoksun olduğunun farkına vardı bir anda. Nedir faşizm? İşçi hareketi faşizm karşısında niçin başarısızlığa uğramıştır? Gramsci'nin de kendi kendine sorduğu gibi: "Niçin kaybettik?" Faşizmin *halk arasındaki etkinliği* neydi? Kitlelerin onayını toplamak için hangi yollara başvurmaktadır? Hangi itiler insanları, ekonomik çıkarlar da dahil olmak üzere, kendi çıkarlarına karşı hareket etmeye götürebilmektedir? Yalnız kapitalist bir diktatörlüğün en gerici öğelerinin değil ama her şeyden önce küçük-burjuva kitlelerin (razı olsunlar ya da olmasınlar) onaylamaya doğru uğursuzca yönelişlerini hangi noktaya kadar temsil etmemiştir?

Bilgimizin ve hatta bilgisizliğimizin bu sakatlanışının olası nedenleri şöyle özetlenebilir:

A — Militanın elkitabındaki *zafer kazanacağından emin olma* anlayışının tanıklık ettiği gibi, faşizmi ve faşizm karşısında zafer kazanma konusundaki kolay hayali bu denli rahatlıkla kabul etmiş olmanın sıkıntısı *(zafer kazanacağından emin olma* anlayışı —gerçekte neden ibaret olduğunu görmek için daha yakından bakmaksızın— "faşist tehlike" gibi kalıplaşmış birtakım formüllerle katmerlenir her zaman). Ancak tarihsel gerçeklik çok daha yalındır: İtalya'da, faşizm halk kitlelerinin ayaklanmasından ötürü değil, ama sonraları Direniş Hareketi çok güçlü olduğu halde, yitirilmiş bir savaştan ve bir hükümet darbesinden ötürü yenilmiştir. Almanya'da ise hemen hemen hiçbir halk direnişi görülmemiştir. Fransa'da ise Direniş Hareketi geç kalmış bir olgudur; Fransızlar da Petain'cilikle ve onun şiddetli Yahudi düşmanı olan ırkçı öbür yüzüyle uzlaştıklarını anımsamayı hiç sevmezler. Bir vicdan azabı taşırlar içlerinde.

B — Marksistler, incelenmesi gereken nedenlerden ötürü, kendi yasaklarının söz konusu edilmesi biçiminde, açıkça kendilerine yönelmesinden ödleri patlıyormuşçasına, bu *olay* üstüne biraz daha fazla bilgi edinme isteklerini dizginlemişlerdir. Onu kabul etmekten çok, Marksist kuramın kendi hastalıklarını anımsatmayı yeğ tutmuşlardır: İlk başlangıçtaki Marksizmin ekonomizmi, dogmatizm, pozivitizmin yeni yorumu, *kuramsal antihümanizm* suçluluktan yakayı sıyırtacak olan bir idealist hümanizm. Ve bütün bunlar, onlara çıkış yolunu bul-

ma olanağını veren, o soylu son formülle —"tarihi yapan kitlelerdir"— birliktedir: Proletarya her zaman hakikati elinde tutmaktadır. Böylece, ister komünist partilerin tarihçileri, ister üniversite yetkilileri ya da çocuksu goşistler olsun, *Marksizmin resmi temsilcileri* tarafından yazılmış olduğu biçimde tarihe yeniden görkemle eğilebileceklerdir. İtalya'da, İKP'nin içinde bile ilk gerçekçi faşizm analizleri gelişmeye başlamakta ve böylece faşizmin tarihi haklı olarak, işçi hareketinin S. S. C. B.'ye olan bağımlılığı, komünist partilerin kuramsal zayıflığı ve faşizmin kitleler üstündeki gerçek etkinliği sorununu kucaklayan antifaşizmin tarihi halini de almaktadır. Bence, Gramsci'nin bize öğrettiği gibi, tarihin karanlık bölümlerini günümüzdeki devrimci umutlarla ilişki içinde uyanık bir gözle keşfetmek gerekir: "Praksis felsefesi dünyalaşmanın mutlak tarihselliği, düşüncenin mutlak maddiliği ve tarihin mutlak hümanizmidir. Yeni dünya görüşünün damarlarını bu çizgide kazmak gerekir".

C — Bilgisizlik, sıkıntı ve vicdan azabı olgusuna, faşizmin bundan böyle geri gelemeyeceği, yeniden ortaya çıksa bile uzun süre iktidarda kalamayacağı gibi tehlikeli bir kesin inanç (çünkü faşizmin boyutlarında olup da tümüyle ve yalnızca geçmişe ait olaylar yoktur) eşlik eder.

Bu koşullarda ve bu analize göre, *kesin kanılar* ve sözde-kuramlar, kutsal metinlere dokunmaktan korkmayan Marksistlerin çalışmaları karşısında, bilimlerin sürekli biçimde yenilenen katkısı karşısında (bilimlerin *yansız* olmadıklarını ve baskı için kusursuz biçimde uyarlanmış araçlar olarak işgörebildiklerini biliyoruz elbette), yeni örgütlü güçlerin ve yeni mücadele biçimlerinin ilerleyişi karşısında daha da köhneleşmiş görünmektedir. Bütün bunlar Marksizmin paleontologlarınca yapılmış olan kolay açıklamayı sarsmaktadır. Önümüzde kesin olarak müthiş bir analiz alanı açılmakta: Bilinçteki ve bilinçaltındaki kıvrımlara, katlara ve Marksist dilde, üstyapı olarak adlandırılan ve karmaşık aşamalara ışık tutan faşizmin ruhbiliminin ve ideolojisinin alanıdır bu.

Bizim bu alanda yapmaya çalıştığımız şey, yeni araştırma yollarını çizmektir: Sanattan kadının boyunduruk altına alınmasına, Yahudi düşmanlığından felsefeye, faşist söylemin ayin biçiminden totaliter di-

le, nüfus siyasetinden Enternasyonal'in yanlışlarına dek, ve bütün bunları kitlelerin onayına varıncaya kadar sürdürmek. Çalışmalarımız ilerledikçe, bu seminer içinde bile zaman zaman yalnız günümüzdeki görünümüyle Stalin'ci dogmatizmle değil, ama daha çok ele alınan soruların ve sorunların genişliği nedeniyle, bu çalışmanın tek bir ülkeden (benim durumumda, İtalya) çok, faşizm üstüne gerçekleştirilmiş incelemeler (Almanya, İngiltere, Birleşik Devletler ve İtalya gibi başka ülkelerin tersine, bu incelemelerin ölü metinler olarak kaldıkları Fransa'da özellikle) düzeyiyle ilgili olduğunun farkına vardık.

Bana öyle geliyor ki, bu kuramsal çalışmanın geçerliliği, 1968'den bu yana söndürülmesi gittikçe daha güçleşen devrimci bir canlılığın patlayışıyla yüzyüze gelmesinden ileri gelmektedir: Marksist kuramın yeniden doğuşu, devrimci bir stratejinin özgürce tartışılmasının yeniden doğuşu; buna şunlar da dahildir: Kadının kurtuluşu, cinsel sorunun siyasallaşması, doğum denetimi, çocuk aldırma, boşanma, akıl sağlığı ve cezaevleri sisteminin gündeme getirilmesi, gençler arasında kapitalist toplumun gittikçe daha köklü biçimde yadsındığına tanıklık eden yeni bir duyarlılığın, yeni duyguların gelişmesi. Sözünü ettiğimiz patlayış, faşizmin temelinde olan *müthiş ruhsal bastırmayı* kavrama sorununu başka biçimler altında önümüze getirmektedir.

Bu çalışmaya katılmış onca farklı kişiyi birleştirebilmiş olan şey nedir? Bu soruya hemen şöyle bir karşılık verebiliriz: Militan kararlılığımız ve faşizmin yeni bir analizine öğeler sağlamak için içimizden her birinde bulunan istek. Üstünde biraz daha düşünülüp taşınılmış bir karşılık da şu olabilirdi: Bizleri birleştiren derin güdüleri bilmiyorum ama belki de bu konudaki kesin yargı bu metinlerle okurun karşı karşıya gelmesinden çıkacaktır.

Maria-Antonietta MACCIOCCHI
Paris, Kasım 1975

GRAMSCİ VE FAŞİZM SORUNU

Maria-Antonietta MACCIOCCHI

FAŞİZMİ çözümlerken —ya da daha doğrusu, (eski ve yeni) faşizme karşı sözü alırken— işe Antonio Gramsci'nin işçi ordusunun bozgunundan, Roma yürüyüşünden bir yıl sonra, Milano'daki *Voce della Gioventu*'ya yazdığı bir mektupla başlıyorum.[1] Burada söz konusu olan 1973 yılına dek bilinmeden kalmış bir belgedir. Büyük önemi de, içindeki acımasız özeleştiridedir: Gramsci, "Niçin yenildik?" diye sormakta ve faşizmi, yalnız —III. Enternasyonal'in dar ve saf çözümüne göre— kapitalizmin silahlı ordusunun bir tepkisi olarak değil, kitlelere, özellikle küçük-burjuvalara el atmayı amaçlayan uzun bir üstyapı savaşı olarak çözümleyen ilk düşünür olmaktadır. Faşizm, yapısını *tarımsal kadro* (squadrismo agrario)nun kapitalist burjuvazi ile olan ilişkisi üzerine kurmuştur (1920-1921); Gramsci de küçük-burjuvaziyle onun kadrolarının faşizmin oluşmasında oynadığı rolün önemini belirtmektedir. Ayrıca onda İtalya sınırlarını aşmaya yönelik bir kanser görmektedir. Ama, o dönemde, hükümet darbesi karşısında güçsüz kalmış olan işçi hareketinin sorumluluklarını cesaretle çözümleyen tek kişi odur. O sırada bu hareket, ekonomizmin, dogmatizmin ve çocukluk döneminden çıkamamış devrimci düşüncelerin tutsağı olduğundan,

[1]Gramsci'nin genellikle kullandığı Giovanni Masci takma adıyla yazılmış olan bu mektup, Milano'daki yayın organına Moskova 'dan gönderilmiştir. Milano'da, en katı antikomünist baskı yöntemlerinin hüküm sürdüğü o dönemde bütün öteki Parti yayın organları gibi faşistlerce kapatılmış bulunan Komünist Gençlik Federasyonu'nun sözcülüğünü yapan derginin yerini bu gazete almıştı. Yayım tarihi 1 Kasım 1923'tür. Daha sonra *Per la verita*'da yeniden ele alınmıştır: *Scritti tra il 13 evil 26* (E.R. 1974).

böylesine sert bir eleştiri getiren bu mektubun bugüne dek bilinmeden kalmasına hiç de şaşmamak gerek. Şöyle diyor Gramsci:

İşçi sınıfı niçin yenilmiştir? Niçin birleşememiştir? Faşizm niçin emekçi halkın geleneksel partisi olan Sosyalist Parti'yi yalnızfizik planda değil, ideolojik planda da bozguna uğratmayı başarmıştır? Komünist Parti niçin 1921-22 yıllarında hızla gelişememiş, proletaryanın ve köylü kitlelerinin çoğunluğunu kendi çevresinde bir araya getirmenin üstesinden gelememiştir? İtalyan proleter partileri niçin devrimci açıdan her zaman cılız kalmışlardır? Bunlar niçin sözden eyleme geçecekleri anda iflasın eşiğine gelivermişlerdir? Üstünde harekete geçecekleri, savaşa girişecekleri yeri tanımıyorlardı onlar. Bunu aklınızdan çıkarmayın.

Sosyalist Parti, otuz yılı aşan yaşamı boyunca, İtalya'nın ekonomik ve toplumsal yapısını inceleyen bir kitap bile çıkaramamıştır. Bizlerin tümüyle bilgisiz, tümüyle yolunu şaşırmış olduğumuzu kavramak için yalnız bu soruyu ortaya koymak yeter. Gevşekliklerimiz konusunda acımasız bir özeleştiri yapmak zorunludur. Her şeyden önce bize varacağımız noktayı yitirten nedenler üstüne kendimize sorular yöneltmek zorunludur... İtalyan devrimci partisinin bozguna uğramasının başlıca nedeni şudur: İdeolojisinin olmaması kitlelerle bir bağlantı kurmamış olması, militanlarının bilincini ruhsal olduğu kadar ahlâksal inançlar yardımıyla da güçlendirmemiş bulunması... Bu durumda, kimi işçilerin faşist olmasına niçin şaşılsın?

Gramsci'nin faşizmin çözümlemesinde ortaya koyduğu yeni öğe, *küçük-burjuva ayaklanmasına,* küçük-burjuvazinin bağımsız bir sınıf tavrı takınmasına verdiği önemde belirmektedir. 1920-21 yıllarında, faşizmle devlet gericiliği arasındaki diyalektik ilişkiye sık sık dikkati çekmekte, ama küçük-burjuvazinin yer değiştirme olayının işçi hareketine, sosyalist harekete karşı gerici ve saldırgan kitlenin temelini meydana getirmeye yöneldiğini gitgide daha ısrarla belirtmektedir. Kısacası, Gramsci'nin özgünlüğü, küçük-burjuvazinin harekete geçmesiyle büyük burjuvazinin gerici saldırganlığı arasındaki ilişkiye parmak basmasındadır. Haftalık ve günlük *Ordine Nuovo*'da yayımladığı birçok yazıda, faşizmin toplumbilimsel açıdan küçük-burjuva görünümü olan dağılmanın ve başkaldırının türdeş olmayan niteliğine ışık tutmuştur, 1926'dan sonra da, *Hapishane Defterleri*'nde, faşizmin kar-

maşık temelini meydana getiren toplumsal hareketin dinamiğini incelemeye başlayacak, faşizmin yeni bir *tarihsel blok* (altyapılar ve üstyapılar arasındaki birlik) oluşturmayı nasıl başardığını, bunalım içindeki eski liberal burjuvazinin yerine bir otoriter iktidar sistemini, *sezarizm*'i (böyle adlandırıyor onu) geçirmeye kadar işi ileri götürdüğünü belirtecektir.

Faşizmin kaynağını incelerken, faşist hükümet darbesinin karşıdevrimci sınıfların uzun bir mücadelesi sonunda yapıldığını göreceğiz. İşleme konduğu zaman, bazı toplumsal tabakaların bilincinde çoktan olgunlaşmış bulunmakta, ve kesinlikle küçük-burjuva kitlelerinden oluşan bir temele dayanmaktaydı. 1914'de, daha Birinci Dünya Savaşı'nın başında, "İtalyan Sosyalist Partisi'nin tarafsızlığı"na karşı, *Roma'ya Yürüyüş*'le ve olağanüstü diktatörlük yasalarıyla sonuçlanacak olan saldırıyı bir yazıyla başlatan Mussolini, proletaryaya karşı savaşını kazanmak için bir on yıl (1914-1926) koyacaktır ortaya.

1920 yıllarında, kimse diktatörlüğü aklının ucundan geçirmiyordu, faşizmin gülünç görünümü üstünde duruluyordu. 30 Ağustos büyük genel grevi dönemindeydik, işçiler Torino, Milano ve Gênes'teki fabrikaları işgal etmiş, Kuzey'deki fabrikaları bütünüyle felce uğratmışlardı. Enternasyonal bile faşizmi ciddiye almayı reddetmekteydi. Ama 1920'de sayıları bin kadar olan faşistler, 1921'de 200.000 olacaklardı. Mussolini, büyük sermayeye *öne alınmış bir karşı-devrim* stratejisi sundu; sendikal anlaşmazlıkları çözen, hatta bazı sendikaların haklarını genişleten burjuvazi bunu kabul etti, ve iktidarın faşistlerin eline geçmesine hazırlanmaya başladı. Mussolini, çoğunu eski sosyalistlerin ve müdahalecilerin meydana getirdiği 120 kişilik bir kongre sırasında, Milano'da, *Fasci di combattimento*'yu kurmuştu (23 Mart 1919). 15 Nisan'da faşistler, Mussolini'nin 1914'e kadar yönettiği *Avanti*'ye, aynı yılın 24 Kasım'ında onun gazeteden atılması nedeniyle saldırdılar, ama cop darbeleriyle püskürtüldüler. D'Annunzio 20 Eylül'de Fiume'nin üstüne yürüdü, ve *bütün yetkileri* eline aldı. Mussolini şunları yazdığı sırada henüz çocuksu bir tavır içindeydi: "Devrim şimdiden vardır; Fiume'de başlamıştı ama ancak Roma'da sonuçlanabilir." *Fasci*'lerin sayısı, 1920'de, 88 yerde, 20.615'i buluyordu. 1921 sonunda bu sayı, 834 yerde, 249.036 olmuştur.

Kentsel bir olay olan faşizm bir kırsal gerçeklik haline gelmişti: tarımsal faşizm. 1919'da, bütün İtalya'da seçime katılınan tek yerde, Milano'da, faşistlerin listesi 4.795 oy almış, ve seçilememiş olan Mussolini politikadan çekilmek istemişti. Tersine, Sosyalist Parti'nin gücü o günlerde doruktaydı: 1.840.000 oy ve 156 sandalye; Halkçı Parti de (katolik) 1.750.000 oy ve 100 sandalye kazanıyordu.

İtalyan Komünist Partisi, Mart 1922'de, Roma kongresinde, faşist bir hükümet darbesi olasılığını reddediyor, ve Gramsci faşizm tehlikesi konusundaki şu cümleyi bildiriye sokmak için dövüşmek zorunda kalıyordu: "Faşizm, kapitalizmin gelişiminde doğal bir evredir." Günümüzde de önemini ve güncelliğini henüz koruyan faşizmin analizi ancak 1926'da, Lyon'da, III. Parti Kongresi'nde yapılabilmiştir. Ne var ki, bu kez de çok geç kalınmıştı. Gramsci bundan birkaç ay sonra tutuklanacak; uzun faşist gece de 25 Temmuz 1943'e dek tam on yedi yıl sürecekti.

Togliatti'nin Almanya için söylediği gibi, faşizme giden farklı *ulusal yollar* olsa bile, 1924'teki ilk ekonomik bunalım içindeki Weimar Cumhuriyeti'nden Hitler'in iktidara geldiği 1933'e kadar proletaryaya karşı faşist savaşın aşağı yukarı on yıl sürdüğünü anımsamak gerekmiyor bugün. *Ekonomik yönden geri kalmış ülkeler* için, özellikle bir önyargılar sözcüğü yapılabilir; nitekim, André Glucksmann'ın *Temps Modernes*'de yayımladığı bir yazıda altını çizdiği gibi, Alman proletaryası, Hitler'den önce kırsal İtalya'nın başına gelenin sanayileşmiş Almanya'da olamayacağı kuruntusuyla avunmaktaydı.[2] Münih'teki Hitler'ci hükümet darbesi girişiminin (1924) tuhaf bir biçimde başarısızlığa uğramasını, 1928 ve 1932 arasında yinelenen bunalımlar, ekonomik sarsıntılar, genelleşen işsizlik, alım gücündeki korkunç düşüş, işçi sınıfının yaşam koşullarında gitgide artan bir bozulma izledi; Weimar parlamentosu İtalya'dakini anımsatıyordu: içinde sosyalistlerin bulunmadığı hiçbir hükümet kurulamıyor, ama hiçbir hükümet de bunalımlar ortasında dayanma gücü gösteremiyordu. Nazi olayı henüz soyut ve tek tek beliren bir durumdaydı. 1928'de, parlamentoda ancak çok sınırlı sayıda milletvekiliyle temsil ediliyordu: 12-14 milletvekili.

[2] "*Nouveau fascisme, nouvelle democratie*", sayı 310, yeni basım 1975.

Hitler o sıralarda Spor Sarayı'nda ilk mitingini düzenlemiş, ama polis kendisini korumak zorunda kalmıştı. O zamana kadar oturma izni alamayan Hitler, kapitalizmin isteğiyle Berlin'e girdi. 1929'da, dünya ekonomik bunalımı parlamenter demokrasiyi sarsmaya başlamıştı. Altı milyon işsiz, kitlelerin politikadan koparılması, acılar ve umutsuzluk: Alman proletaryasının durumunu bunlarla özetleyebiliriz. 1930'da, nazilerin parlamentodaki sandalye sayısı 14'ten 107'ye çıkmıştır; 31 Temmuz 1932'de ise 6,5 milyonluk oy, 13.700.000'e yükselmiştir. Weimar Cumhuriyeti daha o gün ölmüş bulunmaktadır. Daha önce sadece Hitler'in palyaço karakterinin belirdiği bu Cumhuriyet'te bundan sonra yılgı, adam öldürme, şiddet görülmektedir: birbirinin boğazına sarılmış olan sosyalistlerle komünistler arasındaki bölünme, son olaylar bir hükümet darbesiymişcesine, uzun bir karşı-devrimci mücadeleden sonra iktidara gelecek olan Hitler'in elinde son koz olacaktır.

Kısacası, faşizmi incelerken, sınıflı toplumun büyük çıkarlarının ve ayrıcalıklarının silahlı mücadelesi olarak, onun ayırıcı özelliği olan *şiddet öğesi* hemen ortaya çıkmaktadır. Faşizm, burjuvazinin tüfek sorununu kendi yararına çözme biçimidir. Kitlelere karşı açık yıldırı yöntemidir yani. Çok karmaşık bir *sorun* karşısındayız. Glucksmann bu konuda şöyle yazıyor:

> Faşizmden önce, onu hazırlayan ve kuran bir faşistleştirme çabası yok mudur? Faşizm, eksiksiz diktatörlüğü düşündüğü gün tepeden tırnağa silahlı olarak Jupiter'in oyluğundan mı fırlamıştır?
>
> Ya hep, ya hiç. Faşizm ya bütünüyle iktidarı alacak, ya da hiç var olmayacak: burjuva düşüncesi bu temel üstüne kurulmuştur; normal zamanlarda saf ve sakin iyimserliğinin kilisesini, bunalım zamanlarında da suç ortağı olarak panik havasını ileri sürmüştür. Kitlelere kimi zaman yatıştırıcı, kimi zaman kötürümleştirici ilaçlar sunma savındadır.
>
> Faşizm bir hükümet darbesinden doğmuş değildir... Çünkü faşizm hiçbir zaman bir darbeden doğmamıştır. Bir tarafın güçsüzlüğe düşmesi, öbür tarafın da hükümet darbesi girişimlerinde bulunmasıyla eski parlamenter demokrasinin normal akışında bir kesiklik yaratıldığı efsanesi, tam da 50. seçim yılını üç

günlük gösterilerle taçlandıran proletaryanın düşsel bir ayaklanma yaptığı savlarının yaygınlık kazandırılması sırasına rastlamaktadır. Faşizm, Devlet aygıtını ve çeşitli sınıfları harekete geçiren bir iç savaştır, iktidarı ele geçirme mücadelesi bu harekete geçirme ile başlar, süresi ve özel nitelikleri, doğal olarak, savaşan kamplara bağlıdır.[3]

Ancak faşizm yalnızca bu değildir. Kitleleri kendi çıkarlarına aykırı bir biçimde kendisine katılmaya sürükleyen bir *değerler* dizisini, bir *dünya görüşünü* temsil etmektedir o. Toplumsal bileşimi içinde, piramidin tabanından işe başlamak gerekiyor: bazı işçi tabakalarını elde etmeden önce köylü kitlesi içinde yayılmak için, gelişmiş kırsal bölgelerdeki toprak sahipleriyle ittifak yapan bir küçük-burjuvazi (kentsel olgu) vardır tabanda. Ama faşist iktidar güç kazandıkça küçük-burjuvazi aldatılmış duruma düşmektedir; çünkü büyük sermayenin çıkarları doğrultusunda olan siyasetin yönetimi burjuvazinin kendi adamları tarafından savunulacaktır. Gramsci'nin bugün de geçerli olan, hatta, bazı belirli farklara karşın, Şili'deki hükümet darbesiyle karşılaştırdığımız zaman da doğrulanmış bulunan çözümlemesi burda önem kazanıyor işte.

Gramsci'ye göre, Mussolini küçük-burjuvazinin tam simgesidir: İtalyan küçük-burjuvazinin *yoğunlaşmış* bir örneğidir o; azgınlığıyla, yabanıllığıyla, ulusal toprak üstünde yüzyıllardan beri yabancıların ve rahiplerin egemenliğinin bırakmış oldukları tüm döküntülerin bir karışımıdır... "Tarihe, Cromwell'lerin, Bolivar'ların ve Garibaldi'lerin düzeyinde değil, İtalya eyaletlerindeki çeşitli kukla soytarılarının düzeyinde geçecek olan İtalyan folklorundan alınmış bir surat." Onun ağzı-kalabalık ve aldatıcı devrimciliği kendi çevresinde küçük-burjuvaziyi harekete geçirmeye yönelik bütün bir *değerler* dizisine dayanır. Faşizm, kapitalizmin çıkarını koruduğu sürece, küçük-burjuvazinin ruhuyla belirir. Temel bağlantısı, sınıfların varlığının inkârına ve eski köylü, katolik, sanayi öncesi ve küçük-burjuva geleneğine bağlı bir halk eşitliği kesinlemesine dayanmaktadır, büyüklük efsanelerini be-

[3]A. Glucksmann, *les Temps Modernes*, Şubat 1972.

nimser, İtalya'da Roma İmparatorluğu'nu, Almanya'da *Blut und Boden* (kan ve toprak) gibi inanışları savunur. Buyurgan kişiliğin, *Şef*'in, *Kurtarıcı-Efendi*'nin, *Duçe*'nin, *Führer*'in tarihsel bir zorunluluk olduğunu kabul ettirir. Halk, kesinlikle, bir *yol gösterici* (condottiere) tarafından yönlendirilmeli, hiyerarşi, aile yapısından ırka, kadına dek toplumun tüm kesimlerine uzanmalıdır. Bu hiyerarşinin dışında kalanlar yalnız Yahudiler, bozguncular, kadınlar ve komünistlerdir. Bir Sadizm-mazoşizm itisiyle (psikanalizin geçerli terimlerini kullanmak gerekirse), en önemli gereksinimler geriye atılmakta, onların yerine büyüklüğün yazgısını üstlenecek olan otoriteye karşı inanç-özveri geçirilmektedir. Herkesin ast'ı üstünde otoriteye sahip olduğu, herkesin inceden inceye düzenlenmiş bir hiyerarşi içinde yerini aldığı bir "düzene tapınma"dır bu. "*İnanmak, Boyun Eğmek, Savaşmak*": herkes bir başkasının küçük şefidir; öyle ki İtalya'da faşizm "*I Capo-fabricati*" (bina şefi) diye bir tip yaratmıştır; üniforma giyen, çok sefil bir yaşam sürdüğü halde bir bakan kadar... önemli olduğuna inandırılan ululaştırılmış bir küçük-burjuva söz konusudur burda. Azgın nüfus artırımı kampanyası ailenin yüceltilmesi ve kadının aile ocağına dönmesi propagandasıyla birlikte sürdürülmektedir. Erkeği şef olarak görmeleri gereken kadınlar da üretici —*Madre-Madonna*— rollerini mutlak biçimde üstlenmek zorundadırlar. Mussolini'nin istediği genişleme ve Afrika'da yaşam alanı eylemi, *üstün* ırkın ve Yahudi düşmanlığının artmasına koşut olarak gelişmektedir. "*Navigare necesse est, vivere non est necesse*" (savaşmak gereklidir, yaşamak değil): Mussolini'nin bu sloganı, Freud tarafından ortaya atılmış ve insanları fetih savaşlarına, kendilerini çok geçmeden içinde bulundukları uçuruma doğru yönelten o ünlü *ölüm itisi*'ni andırmaktadır.

Çünkü söz konusu rejimlerin her ikisi de halk kitlelerinin başkaldırmasıyla değil, yitirilmiş bir savaş sonunda, yabancı orduların işe karışmasıyla yıkılmıştır. Kısacası, faşizm ve nazizm, özellikle küçükburjuvaziden gelme milyonlarca bireyin zihniyetini biçimlendiren — üst-yapılar içinde ince ve büyük bir çalışmayı içeren— ideolojik bir sistemdir. Bakın, Philippe Sollers bu konuda ne yazıyor:

Faşizm işte bu yeni karşı-devrim biçimidir. Yeni olması, bir ekonomik bunalımı gidermek için, kitlelerin aşırı-gerici, ırkçı ve aileci buyurgan bir ideolojik temele dayanarak radikalleştirilmesi biçiminde bir önlem olmasındandır. Bu yenilik, ideolojinin maddi gücündeki kaba, yakıp yıkıcı, önceden kestirilmez vuruculuğundan gelmektedir (...) Faşizm, ekonomik kategoriden fazla bir şeyler de sokmaktadır devreye. Eski bir düşünceye göre akıldışı nitelikte olan bu öğe libidodur. Küçük-burjuvanın ideolojik bilinçaltının harcını meydana getiren öğe de budur. Marksistler, çoğunlukla, küçük-burjuvaziyi tarihin hiçbir temel niteliği olmayan bir rastlantısı olarak düşünürler. Bir şema daha: bir yanda burjuvazi, öbür yanda proletarya vardır; küçük-burjuvazi bu ikisi arasında gidip gelmekte ve iktidarda bulunan tarafa doğru kaymaktadır. Oysa gerçek hiç de böyle değildir. Küçük-burjuvazi iktidarı kendi hesabına ele geçirme yeteneğine de iyice sahiptir: faşizm budur. Elbet, son noktada, bunu burjuvazi hesabına yapmaktadır.[4]

Gramsci'nin bütün devrim stratejisi, *Hapishane Defterleri*'nde, siyasal toplumla sivil toplum arasındaki bölünüm, tarihsel blok'un egemenliği ve aydınların rolü sorunu konularında, açıkça belirtilmemiş olduğu zaman bile, hep, faşizmin içinde meydana gelen ve onun bir hükümet ya da iktidar sistemi olmasına dek süren altyapılarla üstyapılar arasındaki ilişkilerin incelenmesine dayanır. Gramsci, parti lideri olarak yaşadığı korkunç deneyden çıkış yapmaktadır: işçiler ve halk, kendilerine karşı Lenin'in Yüz-Karalar diye adlandırdığı bir başka emekçi topluluğunun, Kara Gömlekliler'in çevresindeki ittifakın dikildiğini görmüşlerdir. Ama Gramsci'nin 1923 tarihinde yayımladığı yazısında belirttiği gibi, faşizmin tarihi aynı zamanda antifaşizmin ve onun yanlışlarının da tarihidir.

Faşizmin Tırmanışından Önceki İtalya'nın Tarihine Bakışlar

Gramsci, faşizm üstüne yürüttüğü düşüncesinin hiçbirinde İtalyan birliğinin tarihini gözden uzak tutmamıştır. Onun için asıl önemli olan, geleneksel burjuva egemenliği ile kurduğu bağlantı, Risorgimento'nun analizi ve 1917-1918 yılları arasında İtalya'da var olan ve *pa-*

[4]Philippe Sollers, *Tel Quel*, Sayı 57, 1974.

şalar rejimi dediği liberal Devlet görünümü arkasına gizlenmiş iktidarın özellikleridir.

1861'de, İtalya, birliğini tamamlamış, 1870'de de Papalık Devleti İtalya'ya bağlanmıştı. Ne var ki, Risorgimento (Rönesans) *pasif bir devrim*'den ibaret kalmaktaydı; çünkü onda 1789 *Jacobin mayası* ve kent-kır bağı ile Fransız Devrimi'ni belirleyen bir siyasal parti eksikti. İtalyan Birliği, Savoie kral ailesinin, Piemonte krallarının baskısıyla, ve iktisadi ve kültürel yönden son derece geri kalmış olup Papa'nın ve Bourbon Krallığı'nın egemenliği altında bulunan Güneye bir *Fatih* olarak sarkmak dileğinde olan Kuzeyli sanayi ve ticaret burjuvazisinin yönetimi altında gerçekleşmiştir. Gramsci, bu, bir devrimci grup eksikliğine — *yönetimsiz egemenliğe*, sınai blok'a, *hegemonyasız bir diktatörlük* kuran bu tarımsal bloka parmak basmaktadır. Eski ideolojik blok dağılmakta ve Güney'de tarım reformunun reddi gibi özelliklerle yeni bir egemenlik ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde ülkenin bir bölümünün başka bölümünün kölesi olduğu biçiminde patlayan Güney sorunu ilk sömürge savaşlarının başlangıcı olmuştur; bu konuda Gramsci şöyle yazıyor: "Köylü toprak istiyordu, Crispi ise, İtalya'da bile, ona bunu vermek istememekte (ya da verememekte) idi... Başka toprakların sömürge olarak işletilmesi fikri, fiilî ve tutkulu emperyalizm serabı buradan doğmuştur." Yüzyılın sonunda, sömürge seferi bir kan dökümüyle sonuçlanmıştır; aydınlar —D'Annunzio, Corradini— bu serüveni, "*büyük proleter ulusun* kapitalist ve plütokratik dünyaya karşı saldırısının bir başlangıcı" olarak görmektedirler; onlara göre, burada, önünde sonunda, Güneş'te yer almak isteyenlerle buna boyun eğmek zorunda bulunan uluslar arasındaki kavga planına dönüşmüş bir sınıf mücadelesi söz konusudur. Bu yöneltme çabası, iktisadî bir yıkımla sonuçlanan ve temelde faşizme manevra olanağı kazandıracak ulusçu çekirdeği güçlendiren Habeşistan seferine de aynı ideolojik temeli vermiştir.

1915-1918 savaşı sırasında, Sosyalist Parti'nin parolası "ne katılmak, ne de baltalamak" olduğu halde, Mussolini bu savaştan —toplumsal bir fetih hareketi görecek kadar işi ileri götürerek— devrimci bir nitelik beklemekteydi. Şöyle yazıyordu:

Nasıl 1789 burjuva devrimi —hem bir devrim hem de bir savaş— o sıralarda uzun ve yüzyıllık çıraklık dönemini yaşayan burjuvaziye dünyanın kapılarını ve yollarını açmışsa, yine bir savaş niteliğinde olan bugünkü devrim de boy siperlerinde kanın ve ölümün çetin çıraklığını vermiş olan kitlelere geleceğin kapılarını açıyor gibidir.[5]

Savaşa karşı mücadele eden İtalyan işçi sınıfı şu parolayı benimsemişti: "1917 Rusya'sındaki gibi hareket ederek emperyalist savaşı halk savaşına dönüştürmek". Ama bolşevik parti nerde duruyordu acaba? Sosyalist Parti, reformistlerden ve "maksimalist"lerden (bolşeviklerden) oluşmaktaydı. *Gizli* (imboscati) işçilerin gerici olduğu söylentileri halkın alt kesiminde ortaya çıkmıştı; savaş sanayisi emekçilerine bile ölüme gönderilen köylülere ve proleterlere oranla ayrıcalıklı gözle bakılıyordu. Caporetto bozgunu (İtalyan Waterloo'su) askerlerin iyi hazırlanmamasına ve askeri hizmete saygı gösterilmemesine bağlanmıştı. Ordunun subay ve astsubay kadrolarını, büyük ölçüde küçük ve orta-burjuvazi besliyordu. Sosyalist olan basın onları bir ulusçuluk ve demagoji karışımıyla dolu bir aşağılama beceriksizliği içindeydi. Sosyalist Parti, savaşı *istemiş olanlarla,* savaşı *yapmış* ya da savaşta *bulunmuş* olanları birbirine karıştırmaktaydı. Gramsci bu siyaseti "atan eli değil de, atılmış taşı ısıran köpeğin siyaseti" olarak tanımlayacaktır.

İtalya savaştan 600.000'i aşkın askeri ölü, yarım milyonu da sakat bırakarak çıktı. II. Moskova Kongresi'nde Radek'in açıkladığı gibi: "İtalya'da sosyalist hareketin en büyük yanlışı eski muhariplere karşı yürüttüğü siyaset olmuştur." Gramsci de onaylıyor bunu: "Subaylar küçük-burjuvalar arasından geliyor, radikalleşmekten başka bir şey istemiyorlardı; ama parti onlarla uzlaşmak yerine, nedensiz bir biçimde kendine düşman etti onları." Kuzey'deki işçi sınıfı ile Güney'deki köylüler arasındaki ayrılık da Sosyalist Parti'nin Mezzogiorno'ya kar-

[5] *Popolo d'İtalia* 26 Nisan 1919.

şı siyaseti sonucunda büyümüştür. Gramsci'nin de belirttiği gibi, Kuzey'deki işçiler arasında, Güneylilerin haydut, ikiyüzlü, İtalya'nın baş belası oldukları düşüncesi yaygındı; yani kendilerine sanayi burjuvazisi tarafından yöneltilen aşağılamaların tıpkısıydı bu.

Ama, savaş sonrasının bu ilk yılında terhis edilen 160.000 subay ne olacaktı? "Önder olmanın tadını almış olan, bundan vazgeçmeyi bilmeyen ya da istemeyen bu adamlar, savaş cephesindeki sürekliliğe hemen hemen hiçbir çözüm bulunamamasıyla, bu kez iç siyaset cephesine akıyorlar"dı (Togliatti, *Faşizm Üstüne Dersler,* E. R.).

Bu sırada uyanan milliyetçilik, daha önceleri Fransız kültürüyle beslenmiş küçük-burjuva kitlesi içinde yayılmaya başlamıştır. Özellikle aydınların ayrıcalığıydı bu.

Gazeteci Maraviglia 1919'da şöyle yazabilecektir artık: "Halkın gerçek temsilcisi Parlamento değil, Ordudur." 1917'den sonra İtalyan burjuvazisinin ve monarşinin büyük bir bolşevizm korkusu içinde bulunduğunu belirtmek gerekir. (İtalya kraliçesi bir Rus grandüşesiydi ve II. Nikola'nın Ocak 1918'de idam edilişi kral ailesini derinden etkilemişti.) Ancak, milliyetçilik perdesinin ardında bir sınıf olayı da vardı. Gramsci bunu şöyle anlatmaktadır: "İtalyan milliyetçiliği, yarı-sosyalist demokrasinin karşısına dikmek amacıyla burjuva sınıfını uyandırmaya niyetleniyor." Gramsci'ye göre, büyük sermayenin emperyalist siyaseti, milliyetçiliğin temelinde "yeni bir çıkış yolu aramaktan çok bugünkü durumdan yeni bir savaşla sıyrılmak" amacını gütmekteydi.

Büyük İşçi Saldırısı: Fabrika Meclisleri

Savaşın hemen ertesinde, İtalya'nın kuzeyinde, Torino'da büyük bir işçi hakları hareketi patlıyor: 1919'da "Kızıl iki yıl" başlıyor. Bu hareketin başında Gramsci ve arkadaşlarının yönettiği *Ordine Nuovo*vardır: meclisler kuramı fabrikayı ulusal toprakların bir parçası olarak görmekte ve etkin işçi topluluklarının oluşmasını gerektiren bir devrim düşüncesini savunmaktadır. Proletarya diktatörlüğü de, bir partinin

diktatörlüğü de reddedilmektedir. Sendika bürokratizmine ve Sosyalist Parti'nin reformizmine karşı çıkılmaktadır. Hareketin bağlantı kurduğu yüz elli bin işçi fabrika meclislerini seçiyor: her atölyeden bir komiser seçiliyor, bunların hepsi bir yürütme kurulu meydana getiriyor. 1920 Ağustos-Eylül'ünde, büyük grev sırasında meclisler çalışmakta, üretimi yönetmekte, titiz bir biçimde orduyu ve disiplin durumunu gözetim altında tutmaktadır. Fiat, fabrikayı terk etmiş bulunan memurlar ve teknisyenler olmaksızın, normal üretiminin % 70'ine ulaşıyor. Fabrikada kurulan bu yeni hiyerarşide birtakım yanlışlar ya da sınırlar ortaya çıksa da, asıl beliren şey, meclislerin dipdiriliği ve kitlelerin olağanüstü deneyidir. İşçi kendini üretici olarak görmektedir. Çalışmada, Gramsci için unutulmaz nitelikte yeni ilişkiler doğmuştur: o bunları *Defterler*'inde ele alacak ve *kolektif emekçi* kavramı ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda, büyük bir kültür deneyi de söz konusudur; çünkü *Ordine Nuovo* grubu kültür devriminin siyasal devrimle birlikte yürümesi gerektiği kanısındadır. Torino'daki işçi kültür merkezleri ilerici akımlarla bağlantı kuruyor; Henri Barbusse ve Romain Rolland Torino'ya, işçi merkezlerine geliyorlar. Fütüristler de yapıtlarını okumak için buralara çağrılıyor. Ama, Gramsci, işçilere temel parolayı şöyle vermektedir:

> Gazetede sözü edilen şeyleri ele alın, onları kendi yönünüzden düşünün, onlardan kendi adınıza en iyi payı çıkarmaya çalışın. Toplumsal mücadelede ve düşünsel yaşamda sadece kişinin kendi çabasıyla kazandıklarının bir değeri vardır... (*Rassegna sull'Ordine Nuovo, 19 Temmuz 1919.*)

Bu iki yıllık zorlu mücadele sırasında, Sosyalist Parti, izlenecek yol konusunda kararsız kalmakta, savaşın çetinliği konusunda işçilerle tartışmaya girmekte ve *Ordine Nuovo*'nun yönettiği şu öfkeli ve sorumsuz genç "goşistler"den küçümseyerek söz etmektedir. Burjuvazi de savaşa girmek için bundan yararlanmaktadır. Mart 1920'de, *Sanayiciler Genel Konfederasyonu*'nu, Ağustos'ta *Tarımcılar Genel Konfederasyonu*'nu kurmuştur: patronlar böylece örgütlenmiş olmaktadır. Nisan 1920'de de, fabrikaları kapatmaktadırlar. Sosyalist Parti ve

Emekçiler Genel Konfederasyonu, anarşist-sendikacılıkla, serüvencilikle, kadroculukla ve aristokrat olmakla suçlanan işçilerle etkin bir dayanışmada bulunmayı reddediyor. Buna, işçiler iki aylık bir grevle karşılık veriyorlar; Maden Sanayi İşçileri Konfederasyonu, Mayıs 1920'de, Torino'da 10 günlük bir genel greve gidiyor. Hükümetin mutlak desteğinden emin olan sanayiciler dediklerinden şaşmıyorlar ve *Emekçiler Konfederasyonu* patronlarla bir uzlaşma metni imzalıyor. Sosyalist Parti'nin içinde bir parçalanma da o zaman başlıyor; 1920 Temmuz'unda Enternasyonal'in 2. Kongre'sinde Lenin Sosyalist Parti içindeki reformistlerin atılmasını istiyor. Gramsci, Livourne parçalanmasından hemen önce şöyle yazıyor (Ocak 1921): "Kötümserliğimiz artmış, irademiz azalmamıştır. Devletin yöneticileri kitleleri temsil etmiyor." Gramsci, 1924'te yazdığı bir yazıda başarısızlığın ortaya çıkardığı sorulara acıyla karşılık verir: "Güçlerimiz çok zayıftı; arrivistler olarak saldırıya uğramış ve suçlamaların bayağılığını geri püskürtememiştik; çok gençtik, siyasal açıdan çok toyduk ve kendimize çok güveniyorduk. 1919'da, Sosyalist Parti'de bir fraksiyon yaratmayı ve bunu tüm ülkeye yaymayı göze alamadık, aynı şekilde, C.G.I.L.'nin (Sanayiciler Genel Konfederasyonu) ve Sosyalist Parti'nin buyruklarına karşı tüm Piemonte emekçilerine seslenebilecek bir fabrika meclisleri merkezi kurmayı da göze alamadık." Leonetti'ye yazdığı bir mektupta ise şu satırları okuyoruz: "1919-1920 yıllarında çok ağır yanlışlara düştük : adımız arriviste, kariyeriste çıkar korkusuyla bir fraksiyon yaratmadık, sendikalarda bir kopuşma olur, Sosyalist Parti'den atılırız korkusuyla da özerk bir Meclisler merkezi kurmadık."

Gramsci'nin, kitlelere gericiliğin bulaşamayacağına inanan işçi hareketinin *ideolojik arılığı*'na karşıt olarak faşizmi ele alan çözümlemesi aydınlığı ve ileri görüşlülüğü ile çok ilginçtir. O, daha 1919'da, bir faşist hükümet darbesi olanağını sezmiş ve açıklamıştı; ancak körü körüne yürütülen bolşevist demagoji ve sendikal hareket onun siyasal önsezisinden, hükümet darbesi olasılığına karşı bir başkaldırma çağrısı olabileceği için korkmuştu. Ocak 1921'de İtalyan Komünist Partisi'nin kuruluşundan hemen sonra, Gramsci, *"Annibal'in kapıya gelip*

dayandığını," Parti'ye, sendikalara ve solun müttefiklerine, dramatik vurgularla ve güçler arasındaki ilişkileri soğuk bir mantıkla değerlendiren bir çözümlemeyle bildirmiştir. Onun bu aralıksız mücadelesi, önce haftalık, sonra da, 1919-1921 arasında, günlük olarak yayımlanan *Ordine Nuovo*'daki yazılarında görülmektedir. Gramsci, yürütülecek siyasal savaşın genişliğini gösterirken, faşizmin toplumsal temelini de çözümlemiş oluyordu.

Mussolini'nin ideolojisini *"gerici bozgunculuk"* olarak nitelendiriyor (*Ordine Nuovo*'da 1921'de yayımlanmış bir yazının başlığı) ve bu anlayışın kökünü *Blankizm*'de buluyor: "Blankizm, darbeciliğin toplumsal kuramıdır... Mussolini'ci bozgunculuk ise bunun yalnız maddi kısmını yeniden ele almaktadır. III. Enternasyonal'in taktiğinde de Blankizm'le çakışan noktalar olduğu söylenmiştir... Bugün maddiliğiyle belki bozguncu olan Blankizm, yarın gerici bir hareket olacaktır... Günümüzde, yarı yarıya ürküntü içinde olan burjuvalar yeni bir canavar türü gibi hizmetlerine girmiş bu adama gerçek durumları altüst etmeye yetenekli, tarihi yaratacak biri gözüyle bakmaktadırlar. Oysa bundan daha saçma bir şey olamaz. Bu saralı adamın Blankizm'inde ilk göze çarpan şey tarihsel bir yapının taşlarını zincirleme olarak bütünüyle görme yoksunluğudur."

Gramsci, daha baştan, faşizmin *basit bir kapitalist gericilik* hareketi değil, sanayi öncesi bir ülkenin geri kalmışlık özelliğinin belirtisi olan Beyaz Muhafızlar ve Yüz-Karalar örneği bir suçluluk olgusu olduğunu anlamıştır; ve *Maymunlar Halkı* başlıklı bir yazısında küçükburjuva kitlesinin faşizmin çevresinde nasıl billurlaştığını tarihsel açıdan çözümlemeye girer (2 Ocak 1921) ve şunları yazar:

> Faşizm, küçük-burjuvazinin ulusal yaşam sahnesinde verdiği son *temsil* olmuştur...
>
> Küçük-burjuvazinin dağılma süreci XIX. Yüzyılın son on yılı içinde başlamıştır. Küçük-burjuvazi tüm önemini yitirmiş ve, büyük sanayinin, mali sermayenin gelişimiyle de üretim alanındaki her türlü etkinliğini terk etmiştir; salt bir siyasal sınıf haline gelmiş ve bir parlamento aptallığı içinde uzmanlaşmaya koyulmuştur...

...Gramsci, iktidar hırsıyla dolu, işçi düşmanı bir zehir almış, temelde tutucu, "palavracıların, kuşkucuların, bozulmuş kişilerin sınıfı" olan bu kent küçük-burjuvazisini acımasız bir biçimde çözümler, ve onu Kipling'in öyküsündeki *Bander-Log*'la karşılaştırır: "Kendini ormandaki bütün başka halklardan üstün sanan, her türlü zekânın, her türlü tarih sezgisinin, her türlü devrim ruhunun, her türlü iktidar biliminin, vb. kendinde olduğuna inanan bu maymunlar halkı..."

Küçük-burjuvazi, Parlamento'yu yıkıma uğrattıktan sonra, şimdi de burjuva Devlet'ini yıkma yolundadır: gitgide daha büyük ölçüde olmak üzere, yasa otoritesinin yerine özel şiddeti geçirmekte, bu şiddeti karanlık, kaba bir biçimde uygulamakta (zaten başka türlüsünü yapamaz), ve gitgide daha geniş halk tabakalarını kapsayan Devlete karşı çıkmaktadır.

31 Ocak 1921'de, İtalyan Komünist Partisi'nin Livourne'da kuruluşundan on gün sonra, kopuşmanın (azınlık) içinden fışkıran Gramsci, eylemi örgütlemek için hiç zaman yitirmemiştir. Tehlike kesindi, ve o şunu istiyordu: "faşist saldırıya bir karşı-saldırı örgütlemek." (*Savaşa Savaş, Ordine Nuovo.*)

Gramsci'nin gerçekliği: Çevrelerinde her zaman emekçi kitlelerin bulunacağına inanmış eski bolşevistlerin, ağzı kalabalık demagogların karşısında, o, bir Caporetto (bozgun) döneminden söz etmekte, buna karşı bir Piave savaşı vermenin gerekli olduğunu söylemektedir. (Gramsci savaş konusunda yaygın halk deyimlerini kullanıyordu; 1918'de Avusturya-Macaristan'ın son saldırısı "Piave"de başarısızlığa uğratılmıştı).

İçinde bulunduğumuz dönem İtalyan solunun Caporetto'su olarak nitelendirilebilir. Şu çok güç dönemin kavga ve tehlike ortamında kurulan ve örgütlenecek olan Komünist Parti, Piave Savaşı'nı veren ve Veneto Zaferi'ni kazanan proletaryanın açık ve serinkanlı iradesinin bir belirtisi olmalıdır (28 Ocak 1921).

Uzağı görme yeteneği: Faşizmin sınai yönden az gelişmiş ülkelere özgü bir deney olduğuna, bir tarım ekonomisinin belirtisi olduğuna

inanılırken, Gramsci onda uluslararası planda bir yayılma gücü görmekte, onun Avrupa çapında ortaya çıkabilecek bir tehlike, "bütün Batı Avrupa ülkeleri için" bir tehdit olduğunu haber vermektedir. *Ordine Nuovo*'nun 11 Mart 1921 tarihli sayısında yayımlanmış *İtalya ve İspanya* başlıklı yazısında şunları yazmaktadır:

> Uluslararası ölçüde faşizm nedir? Üretim ve mübadele sorunlarını makinalı tüfekle ve tabancayla çözme girişimini temsil ediyor o. Üretici güçler emperyalist savaşla kırılıp geçirilmiş, gasp edilmiştir. Ulusal bunalımların aynı oluşu ve aynı anda oluşu genel bunalımı daha çetin daha iyileşmez bir duruma götürmektedir. Ama bütün ülkelerde, iktidarın bu sorunları makinalı tüfekle, tabancayla çözebileceğine inanan bir halk tabakası —küçük ve orta-burjuvazi— vardır; bu tabaka faşizmi beslemekte, faşizme olanaklarını, kaynaklarını sağlamaktadır.
>
> İspanya'da, orta ve küçük-burjuvazinin silahlı gruplar halinde örgütlenişi, İtalya'dakinden çok daha önce, daha 1918'de olmuştur; Somaten (*anti-bolşevik*) gruplar kurulmuştur... İtalyan faşistlerinin taktiğinin aynısı uygulanmıştır bu ülkede... İspanya bu konuda örnek bir ülkedir. Bütün ülkelerin, bugünkü eğilimler sürüp gider ve genel iktisadi koşullar aynı kalırsa, içine girecekleri bir evreyi temsil etmektedir...

Silahlanma zorunluluğu: Parti, geleneksel propaganda silahlarının kullanılma olanağına inandığı halde, Gramsci silaha sarılmak gerektiğini düşünmekteydi. Silahlı bir örgüt kurulmasını istemektedir: faşist müfrezelere karşı bir *Gliarditi del Popolo* (Halk Muhafızları) oluşturulmasını. Ne var ki, Parti yöneticileri bu öneriyi geri çevireceklerdir. Gramsci de muhalefette kalmayı üstlenecektir. Birkaç yıl sonra, Meclis'te yaptığı bir konuşmada şöyle diyecektir: "Kasım 1920'de, işçi sınıfı faşizmin kanlı ilerleyişini silahla durduramazsa, onun iktidara geleceği öngörüsünde bulunmuştuk; o sırada faşistler bile bunu akıllarına getirmiyorlardı."

1921'de, faşizmin yükselişi ve şiddeti karşısında sosyalistler faşistlerle bir uzlaşma, "sosyalistler ve faşistler arasında bir anlaşma" istedikleri zaman da, Gramsci sınıf düşmanıyla anlaşmanın olanaksız ol-

duğunu düşünüyordu. Ayrıca, sosyalistlere ölüm çanı niteliğinde bir haber veriyordu: "Gericiler, komünistleri alt etmek amacıyla ilk sıralarda, bir süre için, ilginç bir formüle göre hareket etmekte, sosyalistlere kur yapmakta, onlarla barışçıl anlaşmalar yapmaktadırlar, ama bir kez komünistler bozguna uğratıldıktan sonra, bütün o anlaşmalar ayak altına alınmakta ve darağacında can verme, kurşuna dizilme sırası sosyalistlere gelmektedir." Sosyalistlerin kendilerini kurdun ağzına attıklarını sezmiştir Gramsci. Bu uzlaşma durumuyla faşistlerin Devlet aygıtı düzeyinde örgütlenmeleri konusunda Gramsci'nin yaptığı çözümleme, İtalya'nın 1968'den beri yaşadığı olaylarda olduğu gibi, bana sorarsanız, günümüzde de güncelliğini korumaktadır: faşistlerle Devlet yüksek görevlileri arasındaki suç ortaklığını, cezasız kalan faşist şiddet ve adam öldürme suçlarını anımsayalım. Gramsci, *Ordine Nuovo*'nun 11 Haziran 1921 tarihli sayısında üstüne basarak şöyle belirtiyordu:

> Faşizmin siyasal konumu aşağıdaki durumlarla belirlenmektedir: Faşistler altı ay süren bir eylem etkinliğiyle, faşist örgütlenme güçlü oldukça ve yılgı saçtıkça cezasız kalacak çok ağır bir suç yükü altına girmişlerdir. Faşistler, eylemlerini, sadece on binlerce Devlet memurunun (özellikle yöneticiler, krallık muhafızları, jandarma birlikleri gibi ulusal güvenlik mensupları ve yüksek yargı üyeleri) maddi ve manevi suç ortaklığını kazandıkları için de sürdürebileceklerdir. Bu memurlar, işledikleri suçlarının cezasız kalışının ve memuriyetlerinin faşist örgütlenmenin yazgısına bağlı olduğunu biliyorlar; böylece de onun siyasal durumunu pekiştirecek bütün girişimlerde, onu desteklemede çıkar görüyorlar.
>
> Faşistler, bütün ülke yüzeyinde, 500.000 kişilik bir ordunun kurulmasını sağlamaya yetecek sayıda silah ve mühimmat deposuna sahiptirler.
>
> Faşistler, doğal ve organik biçimi kurmay subaylarda bulunan askeri tipte bir hiyerarşi sistemi kurmuşlardır.
>
> Faşistler hapishaneye düşmek niyetinde değiller —bu da en yalın olayların mantığında görülüyor; o niyette değiller— tersine, cezasız kalmayı sağlamak ve her hareketin son amacı olan şeye, siyasal iktidarı elde etmeye ulaşmak için kendi güçlerini, ortaya koydukları bütün gücü kullanmak istiyorlar...

Büyük Devlet gücünün, yüksek burjuvazinin, işçi hareketini boğazlayan ve sınai büyük burjuvaziye ekonominin yönetimini veren bir

düzen kurmak için gerici kesimin en suçlu öğeleriyle uzlaşmasının klasik tanımıdır bu. İtalyan sosyalistleri bu dönemde bir hükümet darbesi olanağı sorusunu sormuşlar mıydı acaba? Saldırıya geçmek için gerekli çareleri akıllarına getiriyorlar mıydı? Gramsci, *hayır* diye karşılık veriyor buna. Çünkü "faşistlerin, yani kurmay subayların, büyük toprak sahiplerinin ve bankacıların hükümet darbesi, parlamenter demokrasi üstünde baştan beri süzülen korkutucu bir gölge yarattığı halde", onlar hâlâ bu demokrasiye karşı saf bir güven duygusu içinde bulunmaktaydılar (*Ordine Nuovo,* Temmuz 1921).

Bütün bunlara karşın, az bir zaman sonra, 13 Ağustos 1921'de, sosyalistlerle faşistler arasındaki "barış antlaşması" Roma'da imzalanacaktır. Gramsci'ye göre sosyalistler durdurabileceklerini düşündükleri o şiddet karşısında teslim bayrağını çekmişlerdir. Ama Gramsci, *teslim bayrağının kıvrımları arasında,* sosyalistlerin faşizm karşısındaki bu tavrı ile hâlâ parlamento oyunlarına karşı sokağı ayağa kaldırmaya çalışan komünistlerin izledikleri çizgi arasındaki karşıtlığa da parmak basıyor: "komünistler uzlaşmıyorlar, mücadele ediyorlar, dövüşüyorlar, yenilgilere ve felaketlere uğruyorlar, ama sınıfsal şiddetle emek dünyasını dize getirenlerden barış istemiyorlar." (...)

"Cellatla kurbanı arasında barış olamaz, halkla katilleri arasında barış olamaz." Ayrıca bu antlaşmayı *hileli iflas* sözcükleriyle tanımlıyor ve faşistleri *barışçı* ve *barışçı olmayan* diye ikiye ayırmayı amaçlayarak, Mussolini'nin, Kara Gömleklilerini sopa zoruyla yola getireceğini, onlara işçi örgütlerine artık saldırmamalarını buyuracağını sanan Sosyalist Parti'nin çocukluk hastalığına parmak basıyor.

Artık yapılan antlaşmanın bir barış antlaşması mı, bir bırakışma antlaşması mı olduğunu bilmeye de gerek kalmamıştır, çünkü zaman bizi bunu söylemek zorunda bırakacaktır. Sosyalist Parti'nin, Devlet'in otoritesi altına sığınarak ve onun savunuculuğunu üstlenerek kesinlikle sınıf yöntemlerinden vazgeçip vazgeçmediği söz konusudur, Sosyalist Parti'nin, faşizmi bir siyasal parti olarak, kendi yükümlülüklerini güvence altına alabilecek bir örgüt olarak görmesi söz konusudur; verilmiş onca temel ayrıcalıktan sonra, faşistler arasındaki bölünmenin bir zafer olarak görülmesi söz konusudur.

Faşizm içindeki bir bunalımdan hangi anlamda söz edilebilirdi? Elbet, iki yönseme ortaya çıkmış gibidir: kimileri şiddet ve yılgı eylemlerine ilişkin yöntemlere bağlı kalmak istiyorlar, kimileri de parlamenter eylem olanağı üstünde duruyorlar. Ama Gramsci, Mussolini'nin, parlamenter yolu sadece kendi hareketini çeviren *kin çemberini* kırmak (aldığı biçim ne olursa olsun) ve faşizmin hep aynı temeli koruması için kabul ettiğini bilmektedir:

Önem taşıyan faşizm Mussolini'ninki değildir. Otuz faşist milletvekili gerçekte pek az bir şey ifade etmektedir. Önemli olan, faşizme eşlik eden ve faşizmin bunalımlarından etkilenmeyen tarımsal ve sınai kapitalizmin silahlanmasıdır.

...Şeflerin faşizmi bunalıma girebilir, ölebilir. Bu o kadar önemli bir şey değil. Burjuva savunu ve saldırı aygıtı ise sürüp gider; kendi doğuşuna olanak veren nedenler var oldukça da sürüp gidecektir.

Gramsci'nin bunları yazmasının üstünden elli yıl geçmiştir, ama bu sözlerin güncelliğini hiç yitirmediğini kabul etmeliyiz: Gramsci, faşizmi her zaman hortlatacak sınıf dinamiğine parmak basmaktadır.

Son anın gelişini sezinleyen Gramsci silahlı ayaklanmaya, genel mücadeleye çağrıda bulunmakta, sendikaları uyarmakta, hükümet darbesi tehdidine karşı emekçileri koruma görevinin kendilerine düştüğüne inanıp inanmadıklarını sormaktadır onlara:

Reformist sendika liderleri, olası bir askeri hükümet darbesine karşı diretmenin Çalışma Genel Konfederasyonunun (C.G.L.) görevleri arasında olduğuna inanıyorlar mı? Silahlanmış ve kadrolaşmış otuz bin faşist başkenti istila etmekte, hükümet ise bu istilaya karşı çıkmamakta, yürüyüşleri sırasında ya da Roma'ya girişlerinden önce, bu canilerin hiç değilse silahsızlandırılmaları konusunda önlemler almamaktadır. Bu daha şimdiden Krallığın Temel Koşulu'nun bir anlamda çiğnenmesi değil midir? Hükümet darbesinin gerçek bir provasına bel bağlandığını göstermiyor mu?

Gramsci, kimsenin işitmezden gelemeyeceği dramatik bildirilerle gazetecilik ve yazarlık yeteneğini kullanarak, faşizmin tırmanışına eş-

lik eden bu sessizlik ve suç ortaklığı duvarını sarsmaya çalışır. Almanya'da, Kapp-Lüttwitz darbesini başarısızlığa uğratan pasif mücadeleyi anımsatır:

> Bir an için Konfederasyon liderlerinin olası bir askeri hükümet darbesine karşı silahlı bir halk ayaklanmasını, teknik nedenlerle, olanaksız gördüklerini kabul edelim. Ama, Kapp-Lüttwitz darbesine Alman sendikalarının karşı koymalarına benzer türde bir pasif direnmeyi de zorunlu bulmuyorlar mı acaba?... (Sendika Liderlerine Bazı Sorular, *Ordine Nuovo,* 12 Kasım 1921).

Gramsci böylece "karşılaşılabilecek gerici darbelere karşı halkın silahlı başkaldırma hakkı" sorununu ortaya koymaktadır. Ona göre, *Roma'ya Yürüyüş*'ten sonra bile halkın karşı saldırıya geçmesi olanaklıdır; *Bologna'dan Milano'ya* başlıklı bir yazısında (14 Aralık 1921), sendikaların *aşırı pasifizmi* bir engel olarak ortaya çıkmasa, silahlı faşizme karşı halk savaşının olanaklı kılınacağından söz eder:

> Roma halkının otuz bin faşistin istilasına karşı dayatışı, Ligurie'deki ve Venetie'deki genel grevlerin büyüklüğü, kurmay takımının ve büyük toprak sahiplerinin kalıntılarına, yüksek bürokratlara karşı girişilen Torino grevi, bütün bunlar gösteriyor ki, İtalya halkı, reformistlerin felaket kokusu taşıyan bütün öngörülerine karşın, mücadele gücünü hâlâ taşımaktadır.
>
> Ne var ki, Sosyalist Parti'nin ve Çalışma Genel Konfederasyonu'nun liderleri, bütün bu gösterilerden sonra da, aşırı pasifizm taktiklerini uygulamayı sürdürmektedirler...

Gramsci kendi partisinin içinde de azınlıkta kalmıştır. 14 Mart 1922 tarihinde toplanan İtalyan Komünist Partisi Kongresi'nde faşizmi geçici bir salgın olarak görmekten vazgeçmeyen siyasal büro yöneticilerinin çoğunluğuna karşı, o, "ülkemizin, birliğini kurduktan bu yana en ağır toplumsal bunalımın içine girdiği"ni söylemektedir. Parti'nin, halk güçlerinin mücadelesi için harekete geçmesini istemektedir. Gramsci, Enternasyonal çalışmalarına katılmak için Moskova'ya gitmek üzere Roma'dan ayrılmadan önce yaptığı son çağrıda şöyle konuşuyordu:

Bugün, her şey, genel mücadeleye elverişli bir durumdadır! Geçmişteki deneyler ve gerçekler bunu gösteriyor; kitlelerin isteği ve patron sınıfının onları içine soktuğu yaşam koşulları bu yöndedir.

Bunu anlamamak, halk güçlerinin birliğine bugün hâlâ karşı çıkmak, boş vaatlerle onun gerçekleşmesini önlemek, kişinin tarih içinde cezasını kendi yaşamıyla ödeyeceği bir suçu işlemesi demektir (23 Mayıs 1922).

Faşizmin analizinin çerçevelerini Gramsci'nin çizdiği biçimde yeniden ele alalım: siyasal bunalım, sınırlar mücadelesi ve anayasal sistem. N. Poulantzas'ın da yazdığı gibi, Gramsci için faşizm, "siyasal bunalımın genel çerçevesi içinde, *siyasal bunalımın özel bir durumuyla, hegemonya bunalımıyla,* ya da *sezarizm* olgusuna götüren tehlikeli bir denge bunalımıyla" belirlenmektedir. Artık var olan bellibaşlı güçlerin basit bir dengesi değil, mücadelenin karşılıklı yok edişten başka bir sonuç doğurmayan... ve bir yıkım perspektifi sunan yeni bir dengesi söz konusudur. (Poulantzas, *Faşizm ve Diktatörlük,* Seuil-Maspero, 1975.)

Gramsci, Moskova'dan Viyana'ya gidecek ve orada İtalyan Komünist Partisi'nin yeni bürosunu yönetmeye başlayacaktır; çünkü yöneticilerin çoğu tutuklanmıştır. Gramsci'nin önünde, goşist çocukluk hastalığından ve Bordiga dogmatizminden sonra, kendisini Parti'nin etkin yöneticisi olarak düşündürecek yeni bir siyasal evre açılmaktadır. Küçük-burjuvazinin, düşüş halindeki burjuvazi karşısında, faşizmin her düzeydeki hiyerarşisini nasıl kabul ettiğini çözümlüyor ve orda kendi ideolojisinin doğrulandığını görüyor: "Mussolini, gücünü, üretimde hiçbir işlevi olmayan ve kapitalizmin çelişkilerinden, karşıtlıklarından habersiz bulunan, sınıf mücadelesinin sosyalistlerle komünistlerin şeytansı bir buluşu olduğuna inanan bu küçük-burjuvazinin derin tabakaları üstünde yoğunlaştırıyor. Faşizmin "*hiyerarşi*" anlayışı bütünüyle bu küçük-burjuva anlayışına bağlıdır: içinde küçük-burjuva ideolojisinin bütün önyargılarının ve heveslerinin yer aldığı faşist *seçkinler*'in (elite) denetimi altında örgütlenmiş küçük korporasyonlardan meydana gelen modern bir toplum anlayışı da buradan çıkmaktadır." (*la Correspondance Internationale,* 3 Ocak, 1924.)

Gramsci 17 Nisan 1925 seçimlerinde Venetie bölgesinden Parlamentoya girmişti. Ne var ki, seçim sonuçları büyük bir felâketle sonuçlandı: "Böylece, Mussolini, dışarda olduğu gibi içerde de güçlenmiş olarak kabının dışına çıkmış oluyordu... 7.600.000 oyun 4.600.000'ini almış, Meclisteki 536 sandalyeden 400'ünü elde etmişti" diye yazıyor Gramsci. Ama işçi sınıfının savaş ve direnme gücünün sanıldığından daha büyük olduğunun belirdiğini de söylemekten geri kalmıyor. Üç proleter partinin toplam olarak 1.120.000 oy aldığını (reformistler: 470.000; maksimalistler: 340.000; komünistler: 310.000) söylüyor. Ama Gramsci'nin bu fazlaca iyimser sevincine ve İtalyan Komünist Partisi'nin milletvekili sayısını 13'ten 18'e çıkaran olumlu gelişmesine karşın, Gramsci'nin üç sol kuruluş olarak andığı partilerin toplam milletvekili sayısı 142'den 62'ye düşmekteydi. O, bu bozgunu, küçükburjuvazinin büyük ölçüde faşizme akışıyla ve halk partisini terk eden büyük köylü kitlesinin çözülüşüyle (bu partinin sandalye sayısı 106'dan 36'ya düşmüştü) açıklıyor. Faşistler köylerde oylarını % 100, hatta kimi yerlerde daha fazla artırmışlardı; çünkü ölülere ve *göçmen* olarak ülkeyi terk etmiş kimselere de *oy kullandırılmıştı (Aynı yapıt,* 17 Nisan 1924). Güney sorunu Gramsci'nin belirttiği gibi bütün dramatik görünümüyle yeniden ortaya çıkıyordu: "Güney sorunu burjuvazi tarafından ancak hile, süngü ve ateşle çözülebilir. Ya proletarya, Güney kesiminde, siyasal partisinin çevresinde bir ittifak sistemi kuracak, ya da köylü kitleleri kendini küçük-burjuvazinin kolları arasına bırakacaktır." (*Il Mezzogiorno e il Fascismo,* O. N., 15 Mart 1924).

"Eski Meclisin faşist bir kurucu meclis olmaya çalıştığının, demokratik hakları ve özgürlükleri yürürlükten kaldırmak" istediğinin ortaya çıkmasından sonra, Gramsci, 14 Ağustos 1924'te Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne verdiği raporda, faşizm için yaptığı tanımın bazı yönlerini daha da zenginleştiriyor: "Faşizmin belirgin özelliği, küçükburjuva kitlelerinin örgütlenişindedir. Tarihte ilk kez böyle bir durum meydana gelmektedir. Faşizmin özgünlüğü, bir birleştirme ya da birleştirici bir ideoloji konusunda her zaman yetersiz kalmış bir toplumsal sınıf için elverişli bir örgütlenme biçimi bulmuş olmasındadır: bu örgütlenme biçimi, savaş alanına sürülmüş ordudur."

Geçici bir hükümet döneminden sonra, Roma'ya yürüyüş sırasında Bakanlar Kurulu Başkanı faşistlerden yıldığı için, kralın da onayı ile (Giovanni Amendola ile birlikte, 1924'te, parlamentoyu terk edip *Aventino* grubunu kuran liberallerin güçsüz muhalefetinden sonra) iktidarı Mussolini'ye alelacele terk etti. Zaten burjuvazinin 1920'den beri mutlak iktidar adayı olan Mussolini de Roma'ya yürüdü... Aslında *Popolo d'Italia* adlı gazetesini Milano'da bırakarak, bir yataklı vagon içinde Roma'ya gelmişti. Mussolini, 29 Ekim'de, gar şefine şu tarihsel tümceyi söyleyecektir: "Tam saatinde varacağım. Bundan böyle her iş tam saatinde yapılacak." İtalyan yeni faşistleri günümüzde de bu sloganı kullanmaktadırlar; grevlere ve halk mücadelelerine karşı çıktıkları zamanlar bu gülünç *tren sloganı*'na başvurmaktadırlar.

Mussolini, 31 Ekim'de, ilk hükümetini kurdu: Mecliste şöyle konuşuyordu: "Onu elde etmeyi fazla istemiyordum. Bu sağır ve sarhoş parlamentoyu müfrezelerim için ordugâh haline getirebilirdim. Ama yapmadım bunu." Mussolini'nin hükümeti Parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayacaktır.

1923'te federasyon sekreterleri, sendika liderleri, belediye başkanları ve üyeleri dahil, 5.000 komünist tutuklanmış, kooperatiflerin ve belediyelerin —tahrip edilmişti buralar— bütün paralarına el konmuştu. Sol sempatizani kuşkusu altında bulunan 3.000 demiryolcunun işine son verilmiş, 1 Mayıs bayramı yasaklanmıştı: bağımlı basın bundan böyle faşist dilde, siyasal uzlaşmayı belirtmek için parola yerine geçen o korkunç *fascisticamente* sözcüğüne uygun davranmaya başlamıştı.

Rivoluzione Liberale'nin yöneticisi Piero Goberti 1923'te Kara Gömlekliler tarafından tutuklandı ve öldürüldü. Aynı yılın yazında, Mussolini, kiliseyle uzlaşmasının bir belirtisi olarak üç oğlunu vaftiz ettirdi. Kötü Annunzio beğenisiyle döşenmiş, duvarları siyah ve kırmızıya badana edilmiş Milano'daki garsoniyerinde, o uğursuz yerde, bir de dua iskemlesi vardı. Papa XI. Pie onun "İtalya'yı anarşiden kurtarabilecek tek kişi" olduğunu açıklıyordu. 20 Haziran 1924'te, milletvekili Matteotti, *Banda Dumini* tarafından katledildi: cesedi 16 Ağustosta, Roma'dan yirmi üç kilometre ötede ayaklar altında vahşice ezilmiş biçimde bulundu. Bu cinayetten sonra faşizm ağır güçlüklerle karşılaş-

mıştır. Faşizme karşı parlamento muhalefeti *Aventino*'yu ilan etmiş, protesto olarak birçok milletvekili görevlerinden ayrılmıştır; ancak, 1924'te, basın yasası, faşist hükümete sansür ve el koyma hakkı tanıyacaktır.

Artık Matteotti'nin katillerini ortaya çıkarmak için yapılan parlamento soruşturmasının sonuçlarıyla alayda edilmektedir. Mussolini, 3 Ocak 1925'te Meclise meydan okumaya başlayacaktır: "Faşizm bir sahteciler topluluğuysa, evet, işte ben de bu sahteciler topluluğunun önderiyim." Bütün maskeleri indirerek şöyle bağıracaktır:

> Olan her şeyin siyasal, ahlâksal, tarihsel sorumluluğunu tek başıma üstlendiğimi ilan ediyorum. Az ya da çok bozuk tümceler bir adamı asmaya yetiyorsa, hadi sehpayı ve urganı getirin.

Matteotti'nin cesedi üstüne ileri geri konuşmak isteyen hasımlarına gözdağı verecektir: "Kurşunu yiyeceklerdir."

16 Mayıs 1925'te Gramsci tarafından Mecliste yapılan tek konuşmayı dinlerken, Mussolini, "kuşkusuz büyük bir beyin olan bu kambur ekonomi ve felsefe profesörünü" (böyle niteliyordu onu) dinlemek için kulak kabartacaktı. Gramsci şöyle haykırmaktaydı: "Devrimci hareketin ilerlemesini önlemeyi başaramayacaksınız. Bunu her zaman yinelemek gerekiyor ve artık şuranıza gelene dek dinlemek zorundasınız bunu: devrimci hareket faşizmi yenecektir."

20 Temmuz 1925'te, Montecatini'ye tedavi amacıyla gelen *Aventino* lideri Giovanni Amendola, otelinde faşist haydutlar tarafından sarılarak, acımasız bir biçimde dövülecek, jandarmalar ise bu olay karşısında umursamaz bir tavır takınacaklardır. Amendola aldığı ağır yaralardan ötürü sekiz gün sonra ölecektir.

1926'da "olağanüstü yasalar" çıkarılacaktır: muhalefet artık konuşamayacak duruma düşecek, milletvekilleri tutuklanacak, Gramsci de 8 Kasım 1926 günü, Meclisten çıkarken faşist polis tarafından yakalanıp zindana atılacaktır. *Defterler*'inde gemisiyle birlikte batmak cesaretini gösteren kaptana düzdüğü övgülerde, aslında İtalyan halkının trajedisini sonuna dek yaşama isteğini bulmak gerekir. 1927'de, faşistler tarafından rejime karşı *suçları* cezalandırmak için kurulmuş *özel*

mahkeme, Gramsci'yi, savcının vahşetiyle ünlenmiş şu tümcesi üzerine hapse mahkûm edecektir: "bu beyni yirmi yıl çalışmaktan alıkoymak gerekiyor."

Gramsci ve faşizm üstüne bu inceleme, 1926 Ocak ayında Lyon'da yapılan İtalyan Komünist Partisi'nin (o sıralarda henüz gizliydi bu parti) III. Kongresi'nde ortaya koyduğu ve Kongre bitiminde yayımlanan bildiride "İtalya'nın durumu ve Komünist Parti'nin çabaları" başlığı altında yayımlanan görüşlerinin önemini ve güncelliğini anımsamadan bitirilemez.

Bu metin içinde bulunan ve faşizmin analiziyle ilgili görüşleri parça parça aşağıya alıyorum:

Faşizmin Sınıf Analizi

Faşizm, işçi sınıfını etkisizleştirmek için onun çözülmesini ve örgütsüzleşmesini amaçlayan silahlı bir gerici hareket olarak, İtalyan yönetici sınıflarının geleneksel siyasetinde ve kapitalizmin, özellikle de toprak sahiplerinin, işçi sınıfına karşı mücadelesinde yer almaktadır.

Ama, faşizm, toplumsal açıdan, temelini kent küçük-burjuvazisinde ve kimi bölgelerde toprak mülkiyetinin dönüşümüyle ortaya çıkmış yeni bir tarım burjuvazisinde bulur.

Bu olgu, ve buna ek olarak da, savaşçı gelenekleri (*Arditizm*) öven askeri kuruluşlar içinde örgütsel ve ideolojik bir birlik edinmiş olan faşizme, devletin ele geçirilmesi için bir plan tasarlama ve bu planı uygulamaya koyma olanağı verir. (...) Faşizm, özünde, İtalyan siyasetine her zaman egemen olmuş bulunan, gerici ve tutucu programı değiştirmez. (...) Anlaşmalar ve uzlaşmalar taktiğine, aynı zamanda Partiyi, hükümeti ve devleti yönetmesi gereken tek bir merkezin denetimi altındaki tek bir siyasal organizma içinde burjuvazinin bütün güçlerinin organik bir birliğinin gerçekleştirilmesi tasarısıyla karşı çıkar.

Üstyapılar Sorunu

Faşizm, düzeni, mülkiyeti ve Devleti korumak için kullandığı yöntemlerle, toplumsal bağlantının ve siyasal üstyapıların bir çözülüm öğesi olarak, geleneksel sistemden daha fazla bir şey ifade etmektedir.

Bir kere, siyasal planda, burjuvazinin faşist dönemdeki organik birliği, rejime karşı çıkan burjuva muhalefetinin iktidarı ele geçirişinden hemen sonra, yani sınai burjuvazinin *giolitto'cu çözümü* biçiminde gerçekleşmektedir. Bu mücadele, istensin ya da istenmesin, tutucu ve işçi düşmanı güçler blokunda bir çatlama belirtisidir, ve bazı durumlarda, proletaryanın bir üçüncü öğe olarak gelişmesine elverişli bir ortam hazırlayabilir.

Faşizm, ekonomik planda, ülkenin bütün zenginliklerini sermayenin ellerinde yoğunlaştırmaya yönelik bir sınai oligarşinin çarkı gibi hareket etmektedir. Yeni bir sınai yapıya elverişli tüm önlemleri (veraset vergisinin kaldırılması) almakta, bunlara, küçük ve orta çiftçinin zararına olmak üzere toprak sahiplerini kollayan başka önlemler (tahıl vergileri ve resimleri, *tahıl kavgası*) katmaktadır. Faşizmin ekonomi siyaseti, para tedavülünü güçlendirmeyi, Devlet bütçesini düzeltmeyi, savaş borçlarını ödemeyi ve İtalya'ya İngiliz-Amerikan sermayesinin girişini isteklendirmeyi amaçlayan önlemlerle tamamlanmıştır.

Emperyalizm Eğilimi

Faşizmin bütün ideolojik propagandası, bütün siyasal ve ekonomik eylemi bir *emperyalizm* eğilimiyle taçlanıyor. İşte bu eğilimledir ki, sanayi ve tarım kökenli İtalyan yöneticiler için İtalya toplumunun bunalımını çözecek çareleri dışta bulma zorunluluğu beliriyor. Bunun içinde de, görünüşte ulusal yayılma adına sürdürülecek, ama gerçekte Faşist İtalya'nın dünya egemenliği için çatışan bir emperyalistler grubunun avucuna düşmesiyle sonuçlanacak bir savaşın tohumları filizlenecektir. Sonuç olarak faşizmin siyaseti kitlelerin bir dizi köklü tepkiler göstermesine yol açacaktır.

En ağır sonuç da, kırsal bölgeler halkının, orta İtalya'da ve Adalar'da oturanların, Devleti yöneten güçler sisteminin gitgide çok belirgin bir biçimde çözülmeye ve dağılmaya uğramasıdır.

Mezzogiorno ve Vatican'ın Gerici Rolü

İtalya'nın geriye kalan orta ve yoksul köylü tabakaları da, yavaş bir biçimde de olsa devrimci bir işlev kazanmaktadır. Gerici rolünü faşizmle yeniden ele alan Vatican kırsal kesimde yaşayan halk kitleleri üstündeki denetimini *Azione Cottolica* rahiplerini ve halk partisini araya koyarak artık eskisi kadar tam bir biçimde uygulayamamaktadır.

Proletaryanın ve Direniş'in Çözülüşü

Proletaryaya gelince, ondaki güçlerin çözülüş süreci devrimci öncülerin etkin direnişiyle ve temelde sınıf durumlarına bağlı, faşizmin fizik baskısı gevşer gevşemez harekete geçmeye hazır, daha çok sınıf çıkarlarıyla kımıldayan büyük kitlenin edilgin direnişiyle sürtüşmektedir.

Kendi güttüğü siyasetle kışkırtılmış yeni güçlerin değişmesi ve ortaya çıkması tehdidi karşısında, faşizm, halk yığınlarını, onurlu bir yaşam sürmeye, serbest iradesini belirtmeye, çıkarlarını savunmak için örgütlenmeye en ufak bir olanak bırakmayacak biçimde, bütün toplumu, üretimin mekanik işleyişine bağlayan askeri bir gücün ve bir baskı sisteminin egemenliği altında tutmaya girişmiştir. Göstermelik faşist yasaların bu sistemi güçlendirmekten ve uzun ömürlü kılmaktan başka amacı yoktur. Yeni sendika siyaseti, Çalışma Konfederasyonu'nun ve bütün sınıf sendikalarının elinden anlaşmalar yapma olanağını aldığı gibi, onları çevrelerinde örgütlenmiş kitlelerle ilişki kurmaktan da alıkoymaktadır. "Proletarya basını ortadan kaldırılmış, proletaryanın sınıf partisi tam bir gizliliğe mahkûm edilmiştir; dehşet duygusu saçmak ve bir sıkıyönetim durumunu sürdürmek için, özellikle kırsal kesimde, sistemli olarak, fizik şiddet ve polis işkencesi yöntemleri uygulanmıştır."

Sezarizm ve Kültür Devrimi

Gramsci, *Hapishane Defterleri*'nde faşizmin tipik özelliğini özetleyen bir sözcük olan *Sezarizm*'de, Marx'ın Fransız Bonapartizm'i

için sözünü ettiği özel dengenin açık bozuluşunu görmekte, buna da şuradan varmaktadır: "burjuva sınıfı daha o sırada kaybetmiş, işçi sınıfı ise henüz ulusu yönetme gücünü kazanamamıştır;" ne var ki, çağdaş Sezarizm, Bonapartizm'in tersine, askeri olmaktan çok polisiye bir niteliktedir; "çünkü karşıt ilerici gücün görece zayıflığına güvenebilmektedir; mutlak biçimde devam etmesi gereken bir zayıflıktır bu"; siyasal toplumun sivil toplum üstündeki zor ve baskısının özelliği de buradan doğmaktadır işte. "Sosyalist" olarak anılsa bile, toplama kamplarıyla daha bir içler acısı durum yaratan her çeşit buyurgan topluma uygulanabilen bir kavram söz konusudur. Gramsci artık faşizm sorununa ve onun iktidarı ele geçirişine el atmayacaktır; ama onun İtalyan toplumu üstüne tüm analizi, siyasal stratejisinin gelişimi, faşizme bitişen çözülme halindeki eski kapitalist-burjuva bloku arasında, bir devrimci seçenek yaratmaktan yoksun kalışıyla İtalyan işçi sınıfının bozguna uğramasından elde edilen müthiş dersten çıkış yapmaktadır. Egemenlik (hâkim olmaktan önce yönetmek), kitlelerin bir proletarya iktidarı çevresinde anlaşması kavramları, sivil toplum ve siyasal toplum kavramları, Partiyi "çağdaş prens" olarak ele alma düşüncesi, nihayet aydınların altyapılar ve üstyapılar arasındaki birleştirici rolü hep buradan doğmaktadır.

Gramsci, bozgundan çıkardığı acı dersler üstünde sürekli düşünerek, iktidarı ele almadan önce ve aldıktan sonra onu sürdürmek için yapılacak siyasal ve sendikal mücadelenin yanısıra, insanların zihniyetlerini derinden değiştirmek amacıyla üstyapılar içinde sürdürülecek sürekli bir ideoloji savaşının zorunluluğu konusunda en ileri ve en yeni kuramı böylece kuracaktır. Bu kuram, kitlelerin "ahlâksal ve düşünsel devrimi" olarak adlandırılacaktır.

FAŞİZMİN YÜKSELİŞİ VE ZAFERİ ÜSTÜNE

Jean-Marie VINCENT

NAZİZM Avrupa bilinci için büyük ölçüde muamma olarak kalmıştır. Weimar Cumhuriyeti'nin sonunda hangi güçlerin başarıya ulaştığını çok iyi bilmekteyiz: 1929 ekonomik bunalımının sonuçlarıyla zincirinden boşanmış bir küçük-burjuvazi ile sanayi için bir dinginlik ve rahatlık dönemi peşinde koşan bir büyük burjuva kitlesi.[1] Ne var ki, analizi bir parça ileri götürdüğümüz zaman bir sürü uyumsuzluğa rastladığımız gibi, anlaşılmaz bir belirsizliğe de giriyoruz. Çoğunca, işin aslını kavramak için, siyasal güçlerin diyalektiğine değil de makyavelce fesat oyunlarına ya da Almanların ulusal karakterlerindeki sapık yönlere eğilinmektedir. Komünist Enternasyonal, küçük-burjuvaziyi büyük sermayenin kolları arasına atan sürece değinmeyi umursamadan, tekelci sermayenin en zorba, en şoven öğelerinin bir diktatörlüğünden söz ederken, iyice öznel nitelikte bir Hitler'ci diktatörlük tanımı getirmektedir. Sosyal-demokrat eğilimli tarihçi de, kendi açısından, uzun süre sosyal-demokrasi etkisinde kalmış küçük-burjuva kitlelerindeki düş kırıklığı olgusunu hiç göz önünde tutmaksızın, uçların birleşmesini, yani komünistlerle nazilerin gizlice anlaşmasını suçlarken, kendi açısından, kesenkes öznel davranmaktadır.

Çok kişi kendini haklı çıkarma eğinimi taşıyan bu açıklamaların zayıf yanını sezmiş, ve büyük halk yığınlarının bunca gerici ve bilgisizlik yöndeşi bir harekete katılmalarıyla ilgili sapkın bir olguyu daha

[1] Daniel Guérin, *Fascisme et grand capital* (Faşizm ve Büyük Sermaye), 4. Basım, Paris 1945.

iyi belirtebilmek için toplumsal ruhbilime yönelmiştir. Ne var ki, otoriter sosyalizasyon konusunda psikanaliz kökenli kuramları birçok bireyin faşist yapıdaki hareketlerle özdeşleşmesi yolunda ağır basan bir öğe olarak görme eğilimi, nice yarar sağlarsa sağlasın, bu alanda kendini acele genellemelere bırakmak da bir o kadar tehlikelidir.[2] Gerçek anlamda toplumsal çatışmalar karşısında ruhsal çatışmaların önemini fazlaca büyütme gibi bir tehlike her zaman karşımıza çıkmaktadır. Sözgelimi Talcott Parsons, nazizmi bürokratik rasyonalizasyonun ve sanayileşmenin çok hızlı itilerine karşı *kendine güvenli* (fondamentaliste) bir tepki olarak çözümlemekle böyle bir yanlışa düşmüştür. Aynı şekilde, antinazilerin *pedagoji* ya da anlayış eksikliğini 1933 felaketinin sorumlusu olarak görmek ya da egemen sınıfların işe el atma gücünü fazlaca büyütmek de bizi yanlışa götürebilir (halkın önemli bir bölümünce paylaşılan yoksunluk ve öfke duygularının hangi toplumsal ve siyasal koşullarda kullanılabileceğini her şeyden önce düşünmek gerekmez mi?). Gerçekte, Hitler'i iktidarı ele geçirmeye götüren süreci kavramak için, nazi olgusunu birçok düzeyde ele almak gerekir: sınıflar arasındaki ilişkilerin değişmesi, çeşitli halk tabakalarında kendi durumlarıyla ilgili algılar biçiminde ortaya çıkan ideolojik kaymalar, siyasal güçlerin ilişkilerinde meydana gelen değişmeler gibi... Kesin dönemeçlerin, sınıf ilişkilerine bağlı olduğu oranda, siyaset ve Devlet düzeyinde oluştuğunu biliyoruz. Bugün bile, son günlerini yaşayan Weimar Cumhuriyeti'nin siyasal saldırıları üstüne pek açık bilgilerimiz olmadığı için, geriye doğru, nazizme bir çeşit yazgı olarak bakanlar çok.

Öyleyse, bu açıklamamızda, asıl amacımız bellibaşlı güçlerin kendi ilişkileri içinde ve sınıf mücadelesinin temel verileriyle birlikte izledikleri stratejilerin ve taktiklerin şematik bir incelemesinden yola çıkmak olacaktır. Hiç kuşkusuz, çıkış noktamızda, 1918-23 devriminin

[2]Helmut Dahmer, "Wilhelm Reich, Freud et Marx," *Temps Modernes*, Eylül-Ekim 1972, s. 351-395. Bu incelemede Reich ya da Adomo kuramları ele alınmaktadır. Parsons kuramı da *Essays in sociological theory* (Toplumbilimsel Kuram Üzerine İncelemeler) adlı yapıtta incelenmiştir, gözden geçirilmiş basım, New York, Londra, 1964, s. 104, 141.

bozguna uğrayışı ve üstünde Weimar sisteminin yükseldiği çok zayıf temeller vardır.[3] Burjuvazi işin içinden ustalıkla sıyrılmayı bilmiştir elbet. Devrim süreci onun güçlerini gerçek anlamda zayıflatmadığı gibi, destek aldığı Devlet aygıtının yüklerini de belirgin bir biçimde azaltmamıştır. Hatta, burjuvazinin, 1923'teki şiddetli enflasyondan yararlanarak, gelirlerini, toplumun başka tabakalarının zararına olarak artırdığını da söyleyeceğiz. Ne var ki, kendisi istemese de, toplumsal dengeyi sağlamak için reformist işçi örgütleriyle yapmak zorunda kaldığı uzlaşmalar birçok önemli alanda onun eylem özgürlüğünü tuhaf bir biçimde kısıtlamaktaydı. İşletmelerde, üretimi rasyonelleştirmek ve ihraç malları çıkarmak için gösterdiği çabalar sendikalizmin elde ettiği haklarla ve emekçilerin seçtiği temsilcilerle çatışmaktaydı. Hükümet düzeyinde, sosyal-demokrasinin baskılarıyla, toplumsal çizgileri daha ağır basan bir ekonomi siyasetini ve daha barışçı bir dış siyaseti hesaba katması gerekiyordu (Versailles antlaşmasının uygulanması). Başka türlü söylersek, burjuvazi, uluslararası kapitalist rekabetle boy ölçüşecek bir güce ulaştığını seziyordu. Bunun gerektirdiği parlamento ölçüleri içinde bir iktidar biçimi gerçek anlamda kazanılmış değildi (burjuvazinin en fazla sandalyeye sahip partisi olan Alman-Nasyonalistleri çok sağda oturmaktaydı).

İşçi sınıfı ise bütün bütüne tuhaf bir durumdaydı. Sosyal-demokrasi aracılığıyla, *demokratik* seçim kampının en önemli gücünü o sağlıyor, ama kendisinden oylarıyla desteklemesi, kendi Devleti olarak görmesi istenen Devlet ona karşı pek de iyi bir tavır içinde bulunmuyordu. Hele Adalet mekanizması (Tucholsky ve Ossietzky gibi siyaset yazarlarının bir sınıf adaleti olarak yaptıkları tanıma tam uymak istercesine) pençesini, siyasal ya da sendikal eylemlerinden ötürü, militan işçilerin boğazına uzatmıştı. Weimar Devleti proletaryanın büyük kesiminde hiçbir coşku uyandırmış değildi; proletarya, ehvenişer, toplumun dönüşümünde bir aşama olarak görmekteydi onu. Sosyal-demok-

[3]Bu dönem için şu iki yapıta bakınız: P. Broué, *Revolution en Allemagne* (1917-1923) (Almanya'da Devrim), Paris, 1971; Arthur Rosenberg, *Entstehung und Geschichte der Weimarer Republik*, Frankfurt/Main, 1955.

ratlar da bu Devleti bir model olarak göstermekle yetiniyorlar, henüz iyice tohum halindeki bir siyasal demokrasinin vazgeçilmez tamamlayıcısı olarak ilerdeki bir ekonomik demokrasinin çizgilerinden söz etmeyi yeğ tutuyorlardı. Bu görüşe göre, bu Devlet, sınıfsız topluma doğru giden yolun üstünde bir araçtan ibaretti, öbür araçlara karşı yeğ tutulabilen bir biçim. Bu yüzden de onu tamamlanmış bir rasyonelliğin gerçekleşmesi olarak görmek, onda kendinden bir amaç bulmak, onu yüceltmek, kutsamak gereksizdi. İmparatorluk Devleti'ne oranla bir zafer, ama yine de belirsiz bir zafer söz konusuydu, o kadar.

Küçük-burjuvazi için durum daha da karmaşıktı. Bu kesim Kasım 1918 devrimini genellikle iyi karşılamıştı, ama doğuracağı sonuçların sınırlanmasını da açıkça isteyerek. Zanaatçılar, küçük tacirler, memurlar, karşıt sınıflar arasında kendilerinin hakem rolü oynayacakları, düzen içinde, bir devrim istiyorlardı. Daha sonra bunlar işçi sınıfı hareketleri karşısında çok yanlı bir tavrı benimsediler; kimi zaman bunları destekliyorlar, kimi zaman da bastırmak için askeri birlikler sağlıyorlardı. Bu kesimlerden çıkan aydınlar, bunların da özellikle gençleri, bir ölçüde, çok daha ayrı bir tavır takındılar; ne var ki, bunların radikalizmi büyük dalgalanmalara düşebilir nitelikteydi, iyice belirsizdi. Bu küçük-burjuva kesiminde işçi konseyleri rejiminden yana en belirgin sempatiyi gösteren kişilere ya da topluluklara kolayca rastlanıyordu; ama gerici bir anlayışla demokrasiden dem vuranların ve nasyonalist militarizme karşı sempati duyanların sayısı da daha az değildi. Köylü tabakalarına gelince, bunlar adamakıllı köklü bir tutuculuğun etkisi altındaydılar. Safları içinde parlamenter demokrasiye inanmış partizanlar hiç yoktu; olsa olsa, Zentrum gibi bir parti kanalıyla Cumhuriyeti destekleyen katoliklere rastlanmaktaydı. Küçük-burjuvazi de ancak görünüşte Weimar rejiminin dayanaklarından biriydi. 1922-23 döneminde enflasyonla sarsılışı sırasındaki kadar kararsız bir durumdaydı, yeni rejimce izlenen siyasetle, yitirdiklerinin büyük bölümünü geri alabilmiş değildi.

Bu yüzdendir ki, 1924-26 yıllarının dengesi iğretidir. Cumhuriyet, kendi gerekliliğine ve yaşayabilirliğine candan inanmış yurttaşlara dayanmadan yaşıyordu (parti ve sendika aygıtları dışında). Mevcut güç-

ler kendilerine karşı kuşku duyuyorlar, geleceğe kaygıyla bakarak savaş mevcutlarının üstünde bekliyorlardı. Bu açıdan bakılırsa, ırkçı sağ ucun bütün bu yıllar içinde sakin ve rahatça yol almayı sürdürmesi çok anlamlıdır. İlk sıralarda, 1919-20 arasında, bu uç, karşı-devrimci asker ve subaylardan, burjuvazinin işçi örgütlerine karşı kullandığı kiralık ve düşkün kişilerden, geçmiş özlemine tutulmuş küçük-burjuvalardan meydana gelen karmaşık bir toplulukça temsil edilmekteydi. İçinde, gruplar ve şefleri arasında kavgalar, çatışmalar eksik olmazdı. Açık bir bolşevik düşmanlığıyla Doğu ile ittifakın partizanı bir nasyonal-bolşevizm yan yana durduğu için, ne bir program ne de ortak bir ideoloji vardı. İşçi hareketindeki bozgunlar birdenbire başlayınca, kendi toplumsal durumunu yitirmek korkusu içinde bulunan küçük-burjuvazinin kaygılarına, toplumun en horgörülen tabakalarını temsil eden örgütleri ezme siyasetiyle karşılık vermek isteyen en gerici akıma, Hitler'in nasyonal-sosyalizmine çok büyük itme gücü verilmiş oldu. Yirmi yıllarında yavaş yavaş billurlaştığı biçimiyle N.S.D.A.P.'nin (Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi) programı bu yönden artık özellik taşıyamayacaktır. Kuşkusuz bu programın antikapitalist bir havası vardır, ama XX. Yüzyıl Almanya'sının kapitalist üretim ilişkileri gerçekliği ile alıp vereceği pek az şey kalmış romantik ve Yahudi-düşmanı bir antikapitalizmdir bu. Gottfried Feder'in formülleştirdiği gibi, faize karşı bir programdır, ama üretim araçlarının özel mülkiyetine ya da onun sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal hiyerarşiye karşı temel hiçbir açıklama taşımaz. Kapitalizmin aşırılıklarına karşı çıkar, kendi adımlarıyla ileri sürüklediği eski toplumsal harekete karşı çıkar, ama her türlü gerçek değişme girişimine karşı çıkan da kendisidir. Temelde antimarksist bir program olarak belirmekte, terörcü Devleti büyüterek ve işçi hareketini yola getirerek (işçi örgütlerinin ezilmesi) toplumdaki çelişkilere çözüm aramaktadır. Yahudilere abalı olarak vurulacağının belirtilmesinin ötesinde, Hitler'ciliğin hedefi kendi sömürülüşlerine karşı başkaldıran sömürülenlerdir. Küçük-burjuvaziyi emekçileri hizaya getirmekle görevli bir forsa muhafızları ordusu haline dönüştürürken mülkiyetin savunucuları arasında yeni bir ittifakın kurulmasını önermektedir. *Führerprinzip* yalnızca bir düzen özlemini dile getirmi-

yor, S.A.'ların ve S.S.'lerin model olduğu kışlalaştırılmış bir toplumun yaratılmasını istiyor.[4]

Küçük-burjuvazinin önemli fraksiyonlarının tekelci kapitalizme uyarlanmasını yansıtan bu program yine de büyük direnmelerle karşılaşmaktaydı. Küçük-burjuvazinin çok önemli bir bölümü, belirsiz temeller üstünde olmasına karşın, gerçek anlamda antikapitalist yönelimleri savunuyordu. Sanayinin ve bankaların ulusallaştırılmasını, hattâ komünistlerle sıkı bir işbirliği sonucu gerçekleştirilecek sosyalist bir devrimi isteyen birçok akım belirmişti. Proletercilikten çok ulusal bir devrimdi bu çoğunca; proletarya diktatörlüğü kuramından çok yeni bir ulusal birlik konusundaki anlayışlara dayanıyordu. Yine de bu Alman devrimi burjuva toplumunun onarılması, yoluna koyulması düşüncesine kökten karşıydı. Bir III. Reich'ın gelişi konusunda, kurulacak toplum tipi konusunda, yabancı öğelerden yapılmış bir sürü maden köpüğü de taşıyordu kuşkusuz; ama yüceltilmiş bir geçmişten gelen bu romantik kuruntuların ötesinde, daha kardeşçe, paranın egemenliğinden kurtulmuş bir toplum için derin özlemler yatmaktaydı. Ernst Bloch'un da çok iyi gördüğü gibi,[5] küçük-burjuvazinin büyük bir bölümü toplumdaki bunalımı başka sınıflara göre farklı durumlar içinde yaşıyordu. Toplumsal üretim karşısındaki, temel çatışmalar (sermaye-emek çatışmaları) karşısındaki durumu nedeniyle, belini büken felaketlerin girdisini çıktısını bilemiyor, bu da onu şimdiki zaman ya da gelecek zaman konusundaki mitolojik görüşlere sığınmaya götürüyordu. Ama, kapitalizm öncesi değerlere bağlılığına ya da nihilist eğilimlerine karşın, küçük-burjuvazi proletaryanın ve sosyalizmin çekim alanına girmeye adamakıllı elverişli bir durumdaydı. Bütün yirmi yılları boyunca, ekonominin Sovyetler Birliği'ndeki gibi plana bağlanmasını öneren, hatta, gerçekten iyice bozulmuş biçimler içinde sınıf mücadelesinin tarihin itici gücü olduğuna inanan bir tek ideoloğa rastlamıyoruz artık.

---

[4]Ernst Niekisch, *Das Reich der niederen Dämonen*, Hamburg, 1953.

[5]Ernst Bloch, *Erbschaft dieser Zeit*, Frankfurt, 1962; *Vom-Hazard zur Katastrophe*, Frankfurt, 1972.

Ayrıca belirtmek yerinde olur ki, bu toplumsal-devrimci kesimle Hitler faşizmi arasındaki saldırılar aralıksız sürmüş, hatta 1929 bunalımından sonra daha da katmerlenmiştir. Hitler, 1926'da, N.S.D.A.P. (Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi) içinde, Sovyetler Birliği ile bir ittifak siyaseti isteyen Kuzey Almanya örgütlerine karşı müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Bundan dört yıl sonra, Parti'nin antikapitalist bildirilerini ciddiye alan, yani onları uygulama alanına koymak isteyen Otto Strasser'in başkaldırısıyla karşılaştı. Ne var ki, bu iç çıkışlar nasyonal-sosyalizm üstüne düşünen toplumsal-devrimcilerin baskılarının zayıf bir yansısından başka bir şey değildir. Köylü kesiminde büyük toprak sahiplerine ve banka borçlarına karşı isyan hareketleri görülmektedir. Kuzeyde, özellikle de Schleswig-Holstein bölgesinde, bunlar, Claus Heim'in yönetiminde açıkça devrimci bir nitelik kazanmıştır. Daha da kaygı verici bir nokta, ulusal gençlik örgütlerinin, *bündische-Jugend*'in çoğunluğunun büyük bir hızla toplumsal-devrimcilerin durumuna, hatta nazi yönetiminin burjuvaziyle ittifak kurmak isteyenlerin durumlarına doğru kaymasıdır. Birçok yerde, S.A.'lar geriye yansıyışlı bunalımlar görmekte, kendi adamlarının toplumsal-devrimci ya da nasyonal-bolşevik gruplara geçtiklerine tanık olmaktadırlar. Küçükburjuvazinin radikalleşmesinin, nazizm için, güç yönünden büyüme siyaseti kurma fırsatının yanısıra, bir o kadar da tehlike yarattığını söylersek abartma yapmış olmayız. Hitler, gerçekte, aşılmış olma korkusuyla hareket etmiştir.[6]

Bilmem, belirtmenin gereği var mı, büyük burjuvazi de büyük ölçüde bu korkuyu paylaşıyordu; ve onun bir nazi diktatörlüğü düşüncesiyle birleşmesi bir anda olmuştur. Büyük burjuvazi yirmili yılların ilk yarısında Hitler'in partisini işçi-düşmanı bir haydut sürüsü ya da düzenin yedek güçleri olarak görüyor, ona bir iktidar örgütçüsü gözüyle hiç mi hiç bakmıyordu. 1929 bunalımından sonra yavaş yavaş anlamaya başladı ki, küçük-burjuvazinin başkaldırısını yoluna koymak ve *de-*

[6]Bu sorunlar üstüne temel kaynak Otto Ernst Schüddekopf'un yapıtıdır: *Linke Leute von rechts, Nationalbolschewismus in Deutschland von 1918 bis 1933*, Stutgart, 1960.

mokratik partiler üstünde bir baskı yaratmak için iyi bir araç karşısındadır. 1930 Eylül'ünde yapılan yasama meclisi seçimlerinde Hitler'cileri ilk kez büyük ölçüde parasal olarak destekledi; yine de kendi adayını iktidarı ele alsın diye desteklemeyi henüz düşünmüyordu. Büyük burjuvazinin istekleri, Parlamentoyu aşarak, kararnameler aracılığıyla (Anayasanın 48. maddesi) hükümete ulaşmaktaydı; bu biçim, önceleri Cumhurbaşkanı Hindinburg'un desteğiyle Brüning tarafından, daha sonra da 1932'de Von Papen tarafından uygulanmaktaydı. Ancak bu hükümetlerin büyük sanayinin kâr oranını canlandırma (kâr paylarını yükselterek) konusundaki mücadelede yine de etkisiz kalışları, halk içinde bir tabanları olmayışı, dengeyi oldukça hızlı bir biçimde nazi usulü tam seferberlik noktasına getirecektir. Büyük sermaye biliyordu ki, şimdi birkaç yüz bin kişilik bir S.A. ordusunun başında bulunan nazi yönetimi, parasal ve siyasal bir iflas korkusu içinde, büyük çapta ve sürekli bir finansmandan öyle kolay kolay vazgeçemez. Kısacası, nazi yönetimi, geniş ölçüde, kendine fonlar ayırmış kimselere bağımlıydı; bu yüzden de onların telkinlerine açık bulunmaktaydı. Öte yandan, Hitler ve çevresindeki nazi yöneticileri, iktidarı ele geçirmek için *yasal* yolu seçmekle, mülkiyet ve Devlet ilişkilerinde ortaya çıkabilecek birtakım karışıklıklara meydan vermeyi düşünmediklerini açıkça göstermişlerdir. Böylece nazilerle büyük burjuvazi arasında sürekli bir uzlaşmanın temeli atılmış oluyordu. Büyük sermaye temsili örgütlerinden vazgeçiyor ve Devlet yönetimini yani pastanın büyük bir parçasını Hitler'e ve çetesine terk ediyor, karşılığında ise örgütlü hiçbir direnmeyle karşılaşma kaygısı taşımaksızın işçi sınıfını sömürme durumunu en büyük ölçüler içinde güçlendiriyordu. Bu şu demekti: burjuvazi işin içine giriyorsa, Hitler'i Reich'ın şansölyesi yaptırmak için Devlet'in doruğunda bulunan kimseler (Hindenburg ve çevresi) acele olarak müdahalede bulunuyorsa,[7] gerçekte işçi eylemlerinde kayda değer tepkiler, genel grev, 1920'deki Kapp ayaklanması gibi başkaldırı olayları olmayacağı kanısına vardığı içindir bu.

[7]Bracher, Schulz, Sauer, *Die nationalsozialistische Machtergreifung*, c. 1; Karl Dietrich Bracher, *Stufen der Machtergreifung*, Frankfurt, Berlin, Viyana. 1974.

Kısacası, nazizmin zaferinin, toplumsal-devrimci akımlar konusunda küçük-burjuvazi içindeki başarısının kilit noktasını işçi hareketinin yürüttüğü siyasette, onun edilgin durumunda, en yüksek derecedeki tartışmalara gerçek anlamda el atmada gösterdiği yetersizlikte aramalıdır. Küçük-burjuvazinin büyük bölümü özerk durumları savunmaksızın bir çıkış yolu aramaktaydı, belirsiz bir bunalım durumu içinde iki temel sınıfın mücadelesinin yansıları olan çelişik iki yola birden koyulmuştu. Bu alanda uzun süre sosyal-demokrasi siyaseti üstünde kalmaya gereksinimi yoktu; bellibaşlı işçi örgütü —mevcut kadrosu ve toplumsal bileşimiyle— kendi davranışıyla nazizmin yükselişini kolaylaştırmıştır. Bu örgüt, Mart 1930'da Hermann Müller hükümetinin düşüşünden sonra (kendisi de bu hükümette koalisyon ortağıydı), kurulan Brüning hükümetine karşı hoşgörülü ve iyilikçi bir tavır benimsemiştir; oysa bu hükümet işçi sınıfının yaşam düzeyine ve onun örgütlenme özgürlüklerine karşı açıkça bir saldırı siyaseti gütmekteydi. İşçi örgütü nazi tehlikesine karşı koymak için bu daha az kötü yolu seçmekten başka taktik görmüyordu; yani gitgide nazi çözüm yollarına yaklaşan öbürü karşısında belirsiz bir burjuva partisiyle ittifak ona doğru geliyordu. 1931'de, Leibzig kongresinde, *ekonomik demokrasi*'nin ideoloğu Fritz Tarnow hasta bir kapitalizmin hekimleri olmak gerektiğini söylüyordu; ne var ki, parti yöneticileri sol kanadın uyarılarını ya da komünistlerle tek cephe yapma konusundaki çağrılarını dinlemek istemiyorlardı (sol kanat da zaten bu intihar gidişini önleyemeden bölünmeye uğramıştı). 1932'de şansölye von Papen gerçek bir hükümet darbesiyle görevinden uzaklaştırıldığı zaman, Prusya sosyal-demokrat hükümeti de, sosyal-demokrat parti de, sendikalar da direnme adına layık hiçbir davranışta bulunmadı. Hele, sosyal-demokrasinin önderliğindeki kendini savunma örgütü, *Reichsbanner*, nazi çetelerine karşı ne fizik mücadelede ne de sokağı denetim altına almak için, hemen hemen hiçbir rol oynamadı. Parti böyle bir yola girmek için kendi saygınlığından ve burjuva çevreleriyle olan iyi ilişkilerinden oldukça kuşkuluydu.

Komünist Parti bu konuda elbet çok daha savaşçı bir tavır içindeydi. Onun militanları ve sempatizanları, Weimar Cumhuriyeti'nin son

ayları içinde, S. A'lara karşı cesaretle savaştılar, ve inkâr edilmez sayısal azlıklarına karşın, ancak sonuçta ve az kayıpla mücadeleyi bitirdiler.[8] Hitler'in iktidarı ele geçirişinin hemen öncesinde nazilerin yaptıkları cezalandırma işlemleri faşistlerin Roma yürüyüşünden önce yaptıklarıyla karşılaştırılamaz; yöneticilerin ve nazilerin elaltından sürdürdükleri işbirliğiyle yapılan sürekli kısıtlamalara karşın, inkâr edilemez bir biçimde var olan işçi hareketi de, genellikle, bir eylem özgürlüğü içindeydi. 1932'de yapılan seçimlerde, özellikle de Temmuz ve Kasım'da yapılan yasama meclisi seçimlerinde çatışmaların büyüdüğü, ölü sayısının arttığı görüldü. Genellikle benimsenmiş tahminlere göre Temmuz 1932'de naziler ya da polis tarafından öldürülen komünist militan ya da sempatizanlarının sayısı iki yüz kadardır. Bütün bunlar, Alman Komünist Partisi'nin yine de seçim planındaki durumunu güçlendirmesini (Kasım 1932'de 6 milyon oy, yani oyların yüzde on altısı; oysa 1928'de alınan oy sayısı 3 milyonu biraz aşmaktaydı) ve işçi sınıfı içinde her zaman çoğunluğu sağlayan, ama düşüş halindeki bir sosyal-demokrasiye göre daha güçlü bir örgüt olarak görünmesini önleyememiştir. Komünist Parti'nin, kapitalist rejimin bunalımından Hitler'cilerden sonra kârlı çıkan başlıca örgüt olduğu doğrudur.

Ancak, bu parlak görünüş —Alman Komünist Partisi üç yüz bin üyesiyle dünyada Sovyetler Birliği'ndekinden sonra ikinci gelen partiydi— örgütün giderek çoğalan güçlüklerini pek saklayamıyordu. Mevcut kadrodan dışa akışlar tehlikeli bir noktaya gelmişti. Hermann Weber'in verdiği sayılara göre bu akış 1931'de, Parti üyelerinin % 38'iyle ilgili olduğu halde, bir yıl sonra % 54'e yükselmişti. Bu da elbet her türlü sürekli siyasal çalışmayı olanaksız kılmaktaydı. Öte yandan. işletmelerdeki komünist yerleşimi gitgide zayıflıyordu. 1931'de Parti üyelerinin % 78'i, Nisan 1932'de % 85'i işsizdi. Bu oranlar Alman işçi nüfusu içindeki işsizlerin oranından çok yüksektir (1932 ba-

[8]Komünist Parti konusunda şu yapıtlar önemlidir: Hermann Weber, *Die Wandlung des deutschen Kommunismus. Die Stalinisierung der KPD in der Weimarer Republik*, Frankfurt, 1969 ve Ossip K. Flechtheim, *Die KPD in der Weimarer Republik*, Offenbach, 1948.

şında % 45, yani 6 milyonun biraz üstünde). Sendikal planda, R.G.O.'nun (kızıl sendika muhalefeti) üye mevcudu çoğunca Parti'ninkinden aşağı sayılardaydı; ve bu örgüt işletmelerin büyük bölümünde emekçileri etkilemekte yetersiz kalıyordu. Parti de mücadelelere yön verme ve herhangi bir öncü rol oynama konusunda yetersizlik içindeydi. Kuşkusuz, işçi çevrelerinde, özellikle Berlin banliyösünde ve Ruhr'un bazı bölgelerinde ona karşı oldukça büyük bir sevgi vardı, ama Parti ile sınıf arasındaki bağlar incelmişti, yani pamuk ipliği haline gelmişti. 1932 yılı içinde, Ernst Thalmann'ın (parti genel sekreteri) daha iyi bir girişim çalışması uygulanması yolundaki azarlamalarını hesaba katmayalım, çünkü boşuna olmuştur bu da. Gerçekte, Parti, 1929 bunalımının ortaya çıkardığı radikalleşme dalgasıyla birlikte yüzmekte, hatta o dalgaya kapılmaktaydı. Bununla birlikte kendi karmaşıklığına karşı, aşırı sol ile aşırı sağ arasındaki dalgalanmalara karşı, düşüncelerin genel düzensizliğinin üstesinden gelecek bir yöneltimin olanaksızlığıyla işçi sınıfının en ileri kesimlerinde oluşmuş umutsuzluğa karşı hiçbir şey yapamıyordu. Parti olayı izliyor, durumda büyük müdahale ve uyarma olanakları olduğu halde, nazi demagojisinin kendiliğinden dağılmasını bekliyordu. Bu anlamdaki girişim gücü burjuva ve nazi stratejilerine aitti. N.S.D.A.P.'nin (Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi) belirli bir gerileme gösterdiği Kasım 1932 yasama meclisi seçimlerinden sonra Komünist Parti yöneticileri bir an nasyonal sosyalist selin kendi yatağına çekileceğini sandılar; oysa bu göreve başarısızlıktan ders almış olan nazi usulü güçlü Devlet partizanları Hitler'e ve kliğine iktidarı vermek için manevraları artıracaklardır.

Öyleyse Komünist Parti'nin bu güçsüzlüğe nasıl düştüğünü, ve sonunda, 1933 Ocak ayının bitiminde savaşsız bir ödünü nasıl verdiğini bilmek önemli. 1923'te Komünist Enternasyonal'in önerdiği ve Brandler yönetimince oportünist bir biçimde uygulanmış olan tek cephe siyaseti iyi sonuçlar vermemişti. Çok kişi devrimin başarısızlığını, daha doğrusu sonbahardaki iktidarı alma girişimlerinin sorumluluğunu bu siyasete bağlamaktadır. Parti'nin, çoğunluğu ele geçiren sol kanadı onu reddetti ve tek cephe sorununu artık yalnız sosyal-demokrasinin yerel ve ulusal yöneticileriyle her türlü taktik ya da duruma bağlı an-

laşmayı dışarda tutacak biçimde ele alabileceğini belirtti. İşçi sınıfının çoğunluğunun zaferi, tersine, sosyal-demokrasinin, burjuvazinin başlıca desteği olduğu açıklanarak elde edilmeliydi. Onun işçi sınıfıyla proletarya diktatörlüğünün arasına girmiş son perde olduğu belirtilmeliydi. Bu soyut radikalizm emekçilerle kendi örgütleri arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını, kapitalist düşmana karşı verilen günlük savaşlarda derinden duyulan birlik gereğini dikkatli ve iyi kullanmamaktaydı. İşçi sınıfının karşısına gerçekliği olmayan bir çeşit şantajla çıkıyordu: bu sınıf ya Komünist Parti'nin tartışılmaz yönetimini benimseyecek, ya da eylem ve mücadele gücü olmayan, siyasal planda var olmamaya bırakılmış bir sınıf olarak kalacaktı. İşçi sınıfının tarihsel çıkarları adına kendisine önerilebilecek örgütlenme biçimleri ve yöneltimler konusunda deneylere girme hakkını toptan reddediyordu. Parti, tartışmaların ve somut sürtüşmelerin üstünde, kendini proletaryanın tek gerçek cisimlenişi olarak görmek istiyor, bu yolda üsteledikçe de giderek soyutlanıp duruyordu. Yöneticileri, Ruth Fischer, Arkadi Maslow, *bolşevikleştirme*'ye inanıyorlar, ama içinde devinilmesi gereken güçler bütününden iyice kopuk bir genel çizgide durmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. 1925-26'da, Enternasyonal'in yöneticileri Parti'nin etkisini korumak için yavaş yavaş bir tek cephe siyasetine (oportünist biçimde) dönerek bu tehlikeli goşizmi az buçuk düzeltmiştir. Ama Enternasyonal'in IV. Kongresi'nden sonra soyut radikalizm yeniden üste çıkacaktır.

Bu yeni dönemeçte doğru noktalardan, kapitalizmin ekonomik çelişkilerinin ağırlaşmasından çıkış yapılıyordu (1929 bunalımından hemen önceki günler). Ama benimsenmiş bir strateji ve taktik yokluğundan ötürü, hiç de emin olmayan bir kitle radikalleşmesine, bu radikalleşmede bir tırmanma olacağına bel bağlanmaktaydı. Daha doğrusu, Enternasyonal, radikalleşmeyi, proleterci örgütlerin tavırlarına göre alabileceği çok çeşitli yönelim biçimlerini fazla umursamaksızın öngörüyordu. Bu da devrim bunalımını gökten düşecek bir armağan gibi beklemeye alışmış olan Alman Komünist Partisi militanlarının çoğunun hoşuna gitmekteydi. Ne var ki, sosyal-demokrasiyle ilişkilerde ortaya çıkan taktik sonuçlar büyük direnmeler yarattı. Gerçekten de, En-

ternasyonal, kongreyi izleyen toplantılarında, Parti'den, sosyal-demokrasinin sosyal-faşist olarak, proletarya devriminin başlıca düşmanı olarak ilan edilmesini istiyordu; bu da, aradaki derin farkları unutarak, sosyal-demokratları nazilerle aynı plana yerleştirmek demekti. Naziler örgütlenmiş işçi hareketini yıkma, yok etme niyeti içindeydi; oysa, burjuvazinin amacına bağlılığı bir yana, sosyal-demokrasi, yaşamını çok küçük bir demokratik özgürlük temeli üstünde sürdürebiliyordu (sözgelimi siyasal ve sendikal örgütlenme özgürlüğü). Bu yüzden kitle çalışmasına karşı özellikle duyarlı kesimlerin bu öğütlere karşı çıkışlarına hiç de şaşmamalıdır. 1928 yılının Eylül-Ekim aylarında, *uzlaştırıcılar* diye adlandırılan kişilerin (Ewert, Gerhart Eisler) yönetimindeki karışık bir koalisyon, kendisinin katılmadığı, ama gizlediği bir mali skandalı bahane ederek, Thalmann'ı devirmiştir. Ne var ki, bir partinin uzun yıllardan beri boyun eğmeye alışmış tabanını ayağa kaldırmak için bu saray devrimi yetersiz kalacaktır. Stalin'in kesin buyruğu üzerine, Thalmann eski durumuna getirildi, ve Parti'nin, sosyal-faşizmin akıntısına açıkça karışan sağ kanadı örgütten atıldı (Brandler, Thalheimer, Walcher, Frölich ve Spartakusbund'un emektarları).

Gerçekten, Alman Komünist Partisi, Nisan 1929'daki XII. Kongre'sinden sonra bir işçi hareketinden kopma siyasetine girmektedir.[9] Sosyal-demokrat sendikalarda örgütlenmiş ve oralarda azımsanmayacak bir etki gücü yaratmış komünist militanlar kızıl çekirdek sendikalar modeline göre R.G.O.'yu (kızıl sendika muhalefeti) kurmaya çağrıldılar. Sonuçlar kahredici oldu: reformistler, sendikalardaki devrimci kadroları kolaylıkla dışarı atma olanağı kazandılar, kendileri için pek de elverişli olmayan bir süre içinde, örgütlenmiş proletarya üstündeki egemenliklerini sağlamlaştırdılar. Böylece komünistler nazilerin iktidarı alma olasılığı karşısında yapılacak bir genel grev konusunda etkili olma olanaklarından yoksun kalmış oluyorlar, temel bir silahtan vazgeçmiş duruma düşüyorlardı. Sözcüğün gerçek anlamıyla siyasal düzeyde de, Parti, sık sık sosyal-demokrasiye saldırarak, ve bunun doğal

[9]Bu konuda Thälmann'ın yapıtlarında açıklayıcı bir tanıklık vardır. *Reden und Aufsätze zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, c. II, Berlin, 1955.

bir sonucu olarak nazi çetelerine karşı her türlü ortak cephe fikrini reddederek aynı yolu izlemiştir; bu da kendi topluluklarına her türlü komünist etkinin sızmasını istemeyen sosyal-demokrat yöneticilerin işlerini sadece kolaylaştırmıştır. Kuşkusuz, Alman Komünist Partisi, sosyal-demokrat işçilere tabanda tek cephe çağrılarında da bulunuyordu, ama bu çağrılar çok az kimse için inandırıcı olmaktaydı. Gerçekten de, çağrılar, ayartma girişimleri gibi görünüyordu; en bilinçli sosyalistler bile, bunları, kavgayı kendi örgütlerinin içine çevirme girişimi olarak değerlendirmekteydiler. Tek cephe çağrılarının tabanda uyandırdığı kuşku, Alman Komünist Partisi'nin soldaki sosyal-demokrat liderlerin sağdaki liderlerden daha da tehlikeli düşmanlar oldukları yolunda yaptıkları açıklamaların uyandırdığı kuşku kadardı. Bu sekter mantık kimi zaman Thalmann'ı ve çevresini şaşırtmış olmalı ki, 1931'de, Prusya sosyal-demokrat hükümetine karşı bir referandumda nazilerin yanında bulunmayı reddettiler. Ama orda da, Enternasyonal ve Stalin, iyice kuşkulu görünen bu girişime katılma yönünde işe karışacaklardır.

Bu intihar siyasetine bir de nazi tehlikesi gerçekliği konusundaki müthiş körlük ekleniyordu. Parti, Devlet'in ve toplumun yavaş yavaş faşistleştirilmesinden çok söz ediyordu; birçok yerde, katolik Zentrum partisinde, liberallerde, genel olarak, az çok iktidara katılmış tüm güçlerde faşist ajanlar buluyordu. Ona göre, Brüning'in iktidara gelişinden beri Devlet *faşistleşmişti*; ama Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi'nin iktidara katılışında, bu açıdan, eski duruma göre belirgin bir sıçrama olduğuna parmak basamıyordu. Böylece, nazi tehlikesi küçümsenmiş, hatta burjuva Devleti'nin otoriterciliğinde basit bir keskinleşme olarak değerlendirilmiştir. Komünist yöneticiler de iktidarın nazilerce işgalinin ancak geçici olabileceğini, hemen sonra da sıranın kendilerine geleceğini düşünmekte ve hiç tasalanmamaktadırlar. Kapitalizmin bunalımı ve kitlelerin radikalleştirilmesi konusunda her zaman mekanik bir analize dayanmışlar, bu da onlara daha az dikenli yarınları şimdiden görme, ve nazilerin o güne dek görülmemiş bir polis sistemi hazırlamakta olduklarını fark edememe gibi bir uzgörü kazandırmıştır. Oysa gözlerinin önünde İtalya örneği de vardı; muhalif komünist basında Léon Troçki'nin ya da August Thalheimer'in nazilerde büyük serma-

yenin planlarını iyice su yüzüne çıkaran uyarıcı yazılarını okuyabilirlerdi.[10] Ayrıca Hitler'in *Mein Kampf*'ından Streicher'lerin ya da Rosenberg'lerin yapıtlarına kadar uzanan bir nazi edebiyatı da ellerinin altındaydı. Ama hiçbir şey yapılamıyordu; komünist parti haline gelmiş o koca bürokrat örgüt içinde, mevcut sınıfların gerçek hareketleriyle ilgili olaylar, Sovyet bürokrasisinin ve onun *ulusal sosyalizm*'inin çıkarlarının çarpıtıcı prizmasından geçiriliyordu. Alman Komünist Partisi yekpare oluşuyla ve kayıtsız şartsız Enternasyonal yönetimine (yani Sovyet yönetimine) bağlı niteliğiyle ilginçti. Sovyet devletinin diplomatik oyununda —bundan birkaç yıl sonra gerçekleşeceği gibi— baskı aracı olarak, hatta karşılık akçesi olarak iş görebilirdi. Tersine, Alman siyaset sahnesindeki devrimci altüst olmanın tüm gizil güçlerini hiçbir önyargıya yer vermeksizin, sömürmeye kararlı parti olarak Sovyet bürokrasisi için hiçbir yarar sunmayacaktı. Temelde, devrimci süreçlerin Avrupa çapında yeni bir atılımıyla aynı zamanda uluslararası güç ilişkilerinin temel bir dönüşümü gerçekleşebilirdi Alman siyaset sahnesinde; bu iki olay, Sovyetler Birliği'nde tutucu bir iktidarın istikrara kavuşmasına tümüyle ters düşmekteydi. Öyleyse, A.K.P.'nin örgütsel sektarizmini aşamaması ve proletaryanın gerçek çıkarlarını üstlenememesi gerekiyordu.

Alman Komünist Partisi, radikalleşmiş milliyetçilerle, yani her gruptan milliyetçi-bolşevistlerle olan ilişkilerinde çok daha yaratıcı ve tasarımlı davranmıştır. Kuşkusuz, Sovyetler Birliği'ndeki *ulusal* komünizmin gelişimini benimsemiş çevrelerle bağlantısı olduğundan, siyasal yelpazenin başka kesimleri için tepe tepe kullanılan *faşizm* suçlamalarını onlar söz konusu olduğunda çok alçak sesle yapmaya başlamıştır. Hatta denebilir ki, tabanda tep cephe siyaseti işçi sınıfı içinde pek az bir başarı kazandığı için, kendine ayrıcalı müttefikler aramıştır. Ağustos 1930'da Parti'nin merkez komitesi Alman halkının ulusal ve toplumsal kurtuluşu için bir program hazırlamıştı.[11] Alman milliyetçiliğinin birçok isteği de vardı bu programda. Alman proletaryasının tut-

[10]Ernest Mandel, *Du fascisme* (Faşizm Üzerine), Paris, 1974.

[11]Lothar Berthold, *Das Programm der KPD zur nationalen und sozialen Befreiung des deutschen Volkes vom August 1930*, Berlin, 1956.

saklığının hemen hemen tek sorumlusu olarak Versailles antlaşması ve Alman borçlarının ödenmesi konusundaki Young planı gösterilmekteydi. Burjuvazinin ve onun sosyal-demokrat acentasının işçi hareketi içindeki rolü üstünde de durulmakta, ama özellikle onların ulusal ihanetleri ve yabancı emperyalizmlerle işbirlikleri söz konusu edilmekteydi. Toplumsal kurtuluş (ki Sovyet biçimi bir Almanya teması üstüne kurulmuştu), ufku çok güzel gösteriyordu; ne var ki, toplumsal kurtuluş, proletarya savaşının en yüksek aşamada belirişinden çok ulusal mücadelenin sonucu olarak ele alınıyordu. Böylece küçük-burjuva ideolojisinin sınırlarını aşmayan bir radikalizmle proleterci sınıf bilincinin oluşumu arasındaki sınırlar silinmiş bulunuyordu. Bu da soyut ekstremizm (aşırı olma) demektir, ortak adlandırıcı olması gereken o yüceltilmiş parasal güçler karşısında ulusal aşağılanmanın ya da yoksunluğun retoriği demektir; ama hiçbir şekilde sömürü ve baskı mekanizmalarının gerçek anlamda ortaya konulması demek değildir. Programda ekonomi planında açıkça hiçbir noktaya değinilmiyordu; işçi sınıfının özerk örgütleriyle (sözgelimi işçi konseyleriyle) ilgili tasarımlardan hiç söz edilmiyordu; işçi sınıfının iktidara geliş biçimi konusunda da öyle. Aslında bu program günlük çalışmalar için hazırlanmış bir plan gibiydi. Bu yüzden, 1931'de, köylülere yardımla ilgili bir program (Bauernhilfsprogramm) ve görevlerin kuruluşuyla ilgili bir planla (Arbeits beschaffungsplan) tamamlanması gerekti. Bunlar kitlelerin ivedi durumlarını daha ciddi olarak kavrıyor, ama bunalım durumundan çıkmak için gerekli çareler konusunda açıp saptamalara yer vermiyordu. Komünist Parti, küçük-burjuvazi karşısında, toplumun yönetimi için adaylığını koymakta, ama bu yönetim için gerçek gücünün kanıtlarını belirtmemekteydi. Troçki'nin bir deyiminden yararlanarak söylersek, bu *ulusal-komünizm*'in bazı başarılar elde ettiği doğrudur. Reichswehr'in yüksek görevlileri (Richard Scheringer gibi), *bündische Jugend*'in etkili üyeleri (Bodo Uhse gibi) bu temel üzerinde komünist parti safına geçtiler. Ama, milliyetçiler ya da toplumsal-devrimciler, programdan yana elverişli ve benimseyici bir tavır takınmalarına karşın, genellikle kuşkulu kaldılar. Nazizmin can düşmanlarından biri olan Direniş hareketi lideri Ernst Niekisch anlamlı bir biçimde Alman Komünist Partisi'nin Sovyet yönetimi karşısında bağımsız kalamadı-

ğını eleştirmekteydi. Daha da derin olmak üzere, milliyetçi ve toplumsal-devrimci çevrelerde ihtiyatlı olma gereğini, Alman komünistlerinin işçi sınıfını yönetmedeki ve ona egemen güç olması için araçlar kazandırmadaki yetersizlikleri yaratmıştır diyebiliriz. Bu alanda demagoji de etkili olmamış, hatta sonuç olarak milliyetçi kampa ya da nazi kampına katılmak için Parti'yi terk eden birçok komünisti şaşırtmaya yaramıştır. Hitler'in iktidarı ele geçirişinden hemen önce, komünistlerin şaşkınlıkları son sınıra varmış bulunuyordu. Artık çizgi mizgi kalmamıştı yalnızca en sekter bir ultra-goşizmle, vicdan azabıyla tıka basa dolu bir nasyonalizm arasında gidip gelen bir esrik insan dalgalanışı vardı. Proletaryanın düşmanları bunun meyvalarını devşirmekte gecikmediler.

Ama, daha önce de belirttiğim gibi, bütün bu tarih dönemi, nazizmin kahredici bir biçimde yükselişinin tarihidir, ama onun kaçınılmaz zaferinin tarihi değil. Çünkü Mart 1933 seçimlerinde, o seçimlerdeki görülmedik antikomünist terör koşulları içinde bile proletarya temelde, kendini temsil eden örgütlere, sosyal-demokrasiye ve Komünist Parti'ye bağlı kalmıştır. Ancak biraz daha uzgörülü ve kendi sırtından siyaset yapmamaya kararlı örgütlerle bütünleşme yeteneğini gösterememiştir. Çöküşü ise, çok daha sonra, ağır bir düş kırıklıkları birikiminden, belleğini ve bilgi kaynaklarını meydana getiren kadroların fizik olarak yok edilişinden sonra olacaktır. Bu yüzden, kitlelerin faşizmi istemiş olduğunu söylemekten her zaman kaçınmalıyız. Kitleler ancak ağır bozgunlardan sonra onunla uzlaşmıştır.

KISA TARİHÇE

— Nisan 1922, Sovyetler Birliği ile Rapallo anlaşması.
— Ekim 1923, devrim döneminin sonu.
— Nisan 1924, Dawes planı (Alman borçlarının geçici olarak düzenlenmesi).
— Mayıs 1928, yasama meclisi seçimleri:
Komünistler : 3.260.000 oy,

Naziler: 800.000 oy,
Sosyal-demokratlar: 9.150.000 oy.
— Haziran 1929, Alman Komünist Partisi'nin XII. Kongresi.
— Mart 1930, Young planının kabul edilişi.
— 27 Mart 1930, Hermann Müller hükümetinin sonu.
— Temmuz 1930, Brüning kararnameleri.
— Ağustos 1930, Alman halkının ulusal ve toplumsal yönden kurtuluşu için program.
— Eylül 1930, yasama meclisi seçimleri:
Komünistler: 4.500.000 oy,
Naziler: 6.400.000 oy,
Sosyal-demokratlar: 8.570.000 oy.
— Mayıs 1931, köylülere yardım konusunda komünist programı.
— Mayıs 1931, iş alanları yaratılması ile ilgili komünist planı.
— Mayıs 1931, Leipzig sosyal-demokrasi kongresi.
— Ocak 1932, büyük sanayinin etkili kesimlerinin Hitler'le birleşmesi.
— Mayıs 1932, Brüning'in düşüşü.
— Temmuz 1932, von Papen'in Prusya sosyal-demokrat hükümetine karşı yaptığı hükümet darbesi.
— Temmuz 1932, yasama meclisi seçimleri:
Komünistler: 5.300.000 oy,
Naziler: 13.700.000 oy,
Sosyal-demokratlar 8.000.000 oy.
— Eylül 1932, von Papen'in antidemokratik kararnameleri.
— Kasım 1932, yasama meclisi seçimleri:
Komünistler: 5.900.000 oy,
Naziler: 11.700.000 oy,
Sosyal-demokratlar: 7.200.000 oy.
— Aralık 1932, von Schleicher hükümeti.
— 30 Ocak 1933, Hitler iktidarda.

FAŞİZMİN HALK ETKİNLİĞİ ÜSTÜNE

Nikos POULANTZAS

FAŞİZMİN incelenmesiyle ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri de, hem olgunun gerçek boyutlarından ötürü hem de tüm bir mitolojiye temel hizmeti görmüş olması nedeniyle, faşizmin halk etkinliği sorunudur. Yazacağım şu birkaç satırda okura sorunun ayrıntılarıyla işlendiği *Faşizm ve Diktatörlük* adlı kitabıma başvurabileceğini söylemekle yetinerek, sorunun genel yanlarını incelemekle kendimi sınırlayacağım.

Faşizmin halk etkinliği gerçek bir olgudur diyordum: Burada zaten faşizmin kapitalist devletin öteki olağandışı rejimlerine, halk kitlelerine karşı açık savaş rejimlerine (askeri diktatörlükler, Bonapartizmler, vb.) oranla sahip olduğu başlıca ayırıcı özelliklerinden biri söz konusudur. Gerçekten de, faşizm kitlelerin seferber edilmesi için özgül devlet aygıtları (partiler, sendikalar, vb.) yaratmayı başardı; bu olguya, başka olağandışı rejimlerde genel olarak, hiç olmazsa aynı ölçüde ve aynı kurumsal biçim altında (devletin biçimini bile koşullandırma) rastlanmaz. Bu da faşizmin halk kitleleri içinde bir tabana sahip olduğunu göstermektedir; ben bunu geçici olarak, betimleyici ve yansız bir deyimle, *etkinlik* (impact) sözcüğüyle karşılayacağım, çünkü, şu gerçek ki, incelenmesi gereken şey olgunun kendi doğasıdır.

Buysa birbirine bağlı iki soru çıkarır ortaya:

a) Olgunun yaygınlığı ve gerçek doğası nedir?
b) Nedenleri nelerdir?

Oysa günümüzde bu olgunun incelenmesinde iki eğilimle karşılaşılıyor; bu eğilimler *hem* birinci *hem de* ikinci soruya yanlış karşılık vermekteler. Birinci soru söz konusu olduğunda, bu iki eğilimin şu ortak yanı var ki, her ikisi de bu *etkinliğin* ne anlamını ne de *halka dayanan* kimliğini ciddi olarak incelememektedirler. Faşizmlerin, tüm varoluşları boyunca ve aynı ölçüde, etkin bir halk desteği kazandıklarını, öte yandan da, *kitleler* ve *halk* terimlerinin tümüyle idealist bir kullanımı yoluyla, bu desteğin söz konusu *kitlenin* tüm *atomları* için, halk kitlelerini oluşturan *sınıflar, sınıf fraksiyonları ve toplumsal kategoriler* arasında başka hiçbir ayırım gözetmeksizin, tek-biçimli olacağını olduğu gibi ve tartışılmaz bir biçimde kabul etmektedirler. İkinci soru söz konusu olduğunda ise, olguya ilişkin ya tümüyle yanlış ya da kendi yan tutmaları içinde yanlış açıklamalar getirmektedirler: Gerçekten de, kuşku duyulan bir şey var ki o da, onları gerçek olguyu — yani "kitleler"i faşizme tek-biçimli, farklılaşmamış, halk kimliği taşıyan bir sözde destek olarak— sınırlamaya iten şey, onların bu açıklamalarını yöneten ideolojik ilkelerdir.

A — Kökleri oldukça eskilere inen ve günümüzde, başka yerlerde olduğu gibi, *Tel Quel* dergisinde yayımlanmış birçok yazıda da rastlanan birinci eğilim, faşizmi yanlış olarak *psikanalitik* açıdan açıklama girişimidir: Açıklanması söz konusu olan olay, *kitlelerin niçin faşizmi istemiş* olmalarıdır. Kuşkusuz, olguyu bu formülasyon içinde kavramak, günümüzdeki *istek*'le ilgili tüm ideolojik boş laflarla beslenmekte ve *Freud'çu-Marx'çılığın* —yanyana duruşu bile uyumsuzluk gösteren iki sözcüklük bir terim— bize tattırdığı Marksizm ile psikanaliz arasındaki ilişkinin belirli bir biçimde anlaşılmasına dayanmaktadır. Bir bakıma temelsiz bir güvenle *ideolojiyle bilinçaltı* arasındaki ilişki sorununu çözdüğünü varsayan, doğru yerine oturtulmaya başlanan bu eğilim gerçekte, sahte bir soru olan "kitleler niçin faşizmi istediler" sorusuna ancak o saçma *kolektif bilinçaltı* kavramına örtük bir gönderme yaparak açıklama getirebilir; bu kavram, büyülü bir biçimde, faşizmi istedikleri varsayılan *bireyler* ile bu bireylerin oluşturduğu *kitleler* arasında bir ilişki kurmaktadır; kitleler —sınıflar söz konusu değildir—

(Marksizm zorlasa bile, sınıflar yoktur hâlâ) ise, faşizme tek-biçimli ve hiçbir ayırım olmaksızın katılmış olarak varsayılmaktadır. *Bireysel psikoloji* ile *kolektif bilinçaltı* arasında gidip gelen (G. Le Bon'un *Kalabalıkların Psikolojisi*'nden pek uzakta değiliz) bir bireyler-kitleler ilişkisi anlayışı, ideoloji ile bilinçaltı arasındaki ilişki sorununu da böylece tümüyle elinden kaçırmaktadır üstelik.

B — Olgunun gene aynı şekilde yani kitlelerin faşizmin ayrımsız ve tek-biçimli destekçisi olmasıyla —sınıflar yoktur hâlâ— sınırlanmış olan ikinci açıklama eğilimi, faşizmin *halk* konusunda kullandığı *dile* önem verir — hiç olmazsa tümüyle buna başvurur. Günümüzde bu eğilime, başka yazarlarla birlikte, başka bir yerde eleştirisini yaptığım, *Totaliter Diller* adlı kitabıyla J. P. Faye'de rastlarız. En sonunda bu, tarihi, fikirlerin yaptığını söyleyen eski idealist ütopyaya katılan bir açıklamadır. Üstelik, gerçek bir sorunun, faşizmin halk arasındaki etkinliğinde *faşist ideolojinin* kesin işleyişi sorununun incelenmesini de olanaksız kılmaktadır. Gerçekten de, buna ilerde yeniden döneceğiz, bu inceleme, söz konusu ideolojinin *sınıfsal işleyişine* (çeşitli sınıflara ve onların ideolojik alt-bütünlerine oranla) başvurmayı varsayar; oysa bu eğilime göre, fikirler ancak ve ancak, ideolojinin sınıfsal işleyişi yerine, bir özne —ya da özneler— tarafından söylenmiş, ayrım gözetilmeden yönetilmiş ve bu Söz-Fikir'in farklılaşmamış katıksız *alıcıları* olan birey-özneler tarafından algılanmış bir söz olduğunda tarihi yapabilirler. Faşizmin halk etkinliği olgusunun sınırlandırılma biçimini, burada da, yöneten bir anlayıştır bu. Eğer, birinci eğilimde, soru "kitlelerin" nasıl ve neden "faşizmi istedikleri" olacaksa, burada da soru "faşizmin kitlelere" nasıl "anlatıldığı ve söylendiği" olacaktır; buysa, topluca ve hiçbir ayırım gözetmeksizin faşist dil tarafından boyunduruk altına alındıkları varsayılan, bu *kitleler* tarafından bunun neden anlaşılmış olduğunu açıklayacaktır (dikkatle bakarsak sınıflar hâlâ yoktur burada).

Ben, kendi payıma, faşizmlerin (Alman nazizmi ve İtalyan faşizmi) nedenleri üstüne bir iki söz söylemeden önce, bunların halk etkin-

liği olgusunu daha yakından açıklamayı deneyeceğim. Ama hemen belirteyim ki, az önce yaptığım uyarılar olgunun keyfi bir basitleştirilmesine ve belirli koşullarda, halk sınıfları arasında bir yankı uyandıran kimi gerici ideolojilerin, pek iyi bilinen, genel durumuna indirgenmesine götürmelidir. Bunun karakteristik bir örneği olarak, 1914-1918 emperyalistler arası savaşa, *bu savaşın başlarında,* Fransa'da ve Almanya'da *halk kitlelerinin* özellikle *coşkulu* biçimde *katılması* gösterilebilir. Faşizmin halk etkinliği, bu olgudan kaynaklansa bile, çok özel görünümler sunmaktadır.

Her şeyden önce, gerçek olaylara ilişkin olan noktaları ele alalım:

1 — Halk kitlelerini meydana getiren toplumsal sınıflar arasında ayırım yapmak gerekir:

a) Öncelikle *işçi sınıfı,* öteki halk sınıflarına göre her yönden faşizmin en az bulaşan kitlesi olmuştur. Almanya'nın ve İtalya'nın toplam nüfusu içindeki önemine göre bu sınıfın her zaman faşist aygıtlarda (sendikalarda, partilerde) oldukça eksik bir biçimde temsil edildiğini söyleyebiliriz. Bu iki ülkede yine de serbest olarak yapılmış son seçimler üstüne yayımlanan ciddi ve titiz incelemeler göstermektedir ki, işçi sınıfı, kitle içinde, kendi geleneksel örgütlerine, komünist ve sosyalist partilere bağlı kalmıştır.

Ancak, işçi sınıfının durumunda daha da ileri bir öğe var: Nazizmin ve faşizmin yürürlükte olduğu süre içinde işçi sınıfı büyük ölçüde direnişte bulunmuştur: gerçi bu direniş çok seyrek durumlarda açık ve silahlı bir başkaldırma biçiminde ortaya çıkmış (İtalyan makileri) ve işçi sınıfının *kendiliğinden direniş* niteliğini pek taşımamıştır, ama işçi sınıfının yerine ağızlarını açarak onun faşizmi "istediğini" ileri sürenler, sabotajların ve üretim azalmalarının, büyük ölçüde işe gelmeme durumlarının, yıkıcı grevlerin, vb. faşist yöneticiler için büyük sorunlar yarattığını unutmaktadırlar. Alınan sürekli önlemler bunun kanıtıdır. Faşist Devlet biçiminin olanaklı kıldığı direniş biçimleri, rejime karşı muhalefet biçimlerini pekâlâ yaratmaktaydı.

b) Kırlardaki halk sınıfları, bilindiği gibi köylüler de kendi aralarında sınıflara ayrılmıştır. Her ne kadar Alman Nazizmi feodal ilişkilerin önemli ölçüde sürdüğü Doğu ve Doğu Prusya bölgelerindeki kırsal kesimde, halk üzerinde belirli bir etki kurmayı başarmış, faşistler kimi zaman küçük-burjuvaları ve ünlü *bölünmüş köylüler* arasında belirli bir yankı uyandırmışsa da, büyük yoksul köylü kitlesi, başta tarım işçileri olmak üzere, faşizme geçit vermez durumunu her zaman korumuştur. Yoksul köylüler de faşist aygıtlarda hep eksik temsil edilmiş ve hiçbir zaman faşizmin yürüyen kolu haline gelmemiştir. Dahası var: *Almanya'da ve İtalya'da kırsal faşizm, kırlardaki halk sınıflarına karşı büyük toprak sahiplerinin geleneksel "beyaz terör"ünü açıkça yürütmüştür.* Kırlardaki halk sınıfları kendi aralarında faşizmi "istemiş olduklarını" sonradan hayretle öğreneceklerdir.

c) Geleneksel küçük-burjuvazi (küçük tacirler ve zanaatçılar) *ve yeni küçük-burjuvazi* (memurlar, vb.): gerçek anlamda, büyük ölçüde ve açık biçimde faşizmin yanında yer almış, faşist aygıtlarda büyük ölçüde temsil edilmiş, onun yürüyen kolu olmuştur. Kısacası, faşizmin halk etkinliği, yani faşizmle halk kitlelerinin ilişkisi, temelde faşizmle küçük-burjuvazi ilişkisine indirgenebilir. En önemli ilişki budur. Yine de, göreceğimiz gibi, burada da bir sürü belirsiz kalmış noktalar vardır.

2 — Sonuçta bana ikincil bir öğe gibi gelse de, bu sorunların günümüzdeki önemi nedeniyle, halk sınıfları içine serpilmiş çeşitli toplumsal kategoriler arasında da bir ayrım yapmak gerekiyor. Şurası açıkça belli ki, faşizmin, halk etkinliğinin en önemli bölümü *gençler* arasında olmuştur. Ama *kadınlar* arasındaki başarısı da önemlidir. Bunun nedeni de öteki aygıtlar içinde *aile aygıtına* ve *okul aygıtına* ve o dönemde Almanya'da ve İtalya'da bu aygıtlarda uygulanan ideolojik alt-sistemlere tanınan temel kuruluş biçimlerindedir.

3 — Bu halk etkinliği üstünde düşünürken, *faşizmin kendisiyle birlikte, hem faşistleştirme hem de kurulu faşizm süreçlerini de dönem dönem gözden geçirmek gerekir.* Gerçekten, faşizmin kaynaklarındaki karmaşık siyasal-ideolojik belirsizliğin de araya girmesi nedeniyle, ya-

ratınış olduğu halk etkinliği faşistleştirme süreci boyunca açıkça ortadadır. Ama faşizmin kurulu düzen haline gelişinin ilk aşamasında oldukça belirgin biçimde faşizme karşı bir *soğukluk süreci* de başlıyor. Hele halk düşmanı, gerçek yüzünü açıkça gösterdikten, kendi safları içinde büyük ve kanlı temizleme işlemlerine başvurduktan, bu virajı döndükten sonra bu daha çok belli oluyor. Almanya'daki "uzun bıçaklar gecesi" bunun klasik örneği olarak gösterilebilir. Bu soğukluk süreci sistemli sindirme işlemlerinin çoğalmasıyla ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca kesiksiz ve diri kalan bu süreçte *inişler ve çıkışlar* görülmektedir: özellikle *Anschluss* (Avusturya'nın ilhakı) sırasında nazizm için, Libya savaşı sırasında da İtalyan faşizmi için bir yaygınlık kazancı ortaya çıktığına tanık oluyoruz. Her iki olayda da düğümlenip kalmış karmaşık ulusal nedenler vardı. Bu soğukluk sürecini hesaba katmazsak, sözgelimi Mussolini devrilir devrilmez ve hemen ondan sonra, birdenbire büyük ölçüde antifaşist bir İtalya'nın ortaya çıkması olgusunu anlayamayız. Anlayamayız ve İtalya *halkının* bu tavrını *döneklik* ya da *oportünizm* gibi kaba ve yersiz deyimlerle kendimizi zorlayarak nitelendirme yoluna gireriz.

4 — *Daha önceki örneğin bir sonucu olarak, faşizmin elde ettiği halk "etkinliği" deyiminin anlamı üstünde de düşünmek gerekir.* Gerçekten, bu "etkinliğin" gerçekleştiği yerlerde bile, etkin ve hemen hemen kayıtsız şartsız nitelikte katılmalardan tutun da, durum gereği destek olmalara, edilgin boyun eğmelere dek uzayan *farklılaşmış bir gam* karşısındayız demektir. Sindirme yöntemlerinin görülmedik biçimde arttığı dönemlerde zor altında bir yansızlaştırmadan bile söz edilebilir elbet: kuşkusuz, sindirme yöntemleri her şeyi açıklamamıza yetmeyecektir, ama Yahudiler bile, kendilerinin de faşizmi istiyor *olduklarını* Liliana Cavani'nin *Gece Bekçisi* (Portier de nuit) adlı filminden öğrenince şaşırmamışlar mıydı?

Daha ciddi olalım isterseniz: Faşizmin *halk etkinliğinde* böylesine farklılaşmış bir gam bulunuşunun siyasal bir anlamı olmayacağı ve kurulup oturmuş bir faşizm üstündeki yansımaları bakımından edilgin bir boyun eğme ile etkin bir katılma arasında bir ayrım bulunmayacağı söylenebilir. Tümüyle saçmadır bu; çünkü bu boyun eğme, açıkça bir

kitle olgusu, yani halkın önemli bir bölümü için söz konusu olduğu sürece, sürekli ve edilgin bir direnmeyi de yanında götürmüştür; bu da, giderek artan bir ölçüde, kurulu faşizmi, destek gördüğü sınıflar ve sınıf fraksiyonları içinde belli bir soyutlanma durumuna itmiştir. Bu soyutlanış da faşizmin iç çelişkilerini iyice artırmış, onun yıkılışının hızlanmasında payı olan bir dizi düzmece manevraya (düzmece askeri manevralar dahil) yol açmıştır.

Şimdi gelelim sorunun ikinci yüzüne, yani yukarıda niteliğine ve yaygınlığına değindiğimiz faşizmin halk etkinliği olgusunun nedenlerine. Burada da, bana özellikle önemli görünen bir iki noktayı anımsatmakla yetineceğim:

1. *Kurulu faşizmin ilk dönemi içinde uygulanan ekonomi siyaseti.* Bu siyaset halk kitlelerinin iyice artan ölçüde sömürülmesinden ibaretse de, ayrıca bir ayrım yapmak gerekecek. Bir kere, söz konusu sömürü bazı sınıflar ve halkın sınıf fraksiyonları için temelde görece (kârların büyük ölçüde artması bakımından) bir anlam taşımış ve mutlak olmamıştır (satın alma gücünün bazı halk sınıfları için bir süre korunmuş olması); öte yandan, bu sınıf ve fraksiyonları *bölmekten,* ve bunlara birbirlerinin sırtından kazanç sağlamaktan ibaret, farklılaştırılmış bir stratejiye göre gidiş vardır. Ama en önemli neden, İtalya ve Almanya'nın faşistleştirilme süreçleri içinde başlayan *işsizliğin, ilginç bir biçimde faşizm tarafından yok edilmesi başarısıdır* (1920 bunalımı sırasında İtalya'da, 1930 bunalımı sırasında Almanya'da). Bu ekonomik bunalımların faşizmle görece bir biçimde aşılması olayı, rekabetçi kapitalizmin bu geçiş dönemini tekelci kapitalizme doğru sürüklemiştir; bu da yalnızca tekelci yoğunlaşmanın ve halk kitlelerinin sömürülüşünün artırılmasının hizmetinde olan bir siyasetle değil, ama aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı'nı hazırlayan öfkeli bir emperyalist ekonomik yayılma ve silahlanma siyasetiyle de olmuştur. Ancak, o dönemde, ve bir süre için, işsizliğin bu emilmesi olayının faşizmin halk etkinliğinde önemli bir rol oynadığını da yadsıyamayız.

2. *Ulusal sorunun gerçek koordinatları ve bunların faşizm tarafından sömürülmesi.* Önemi Marksizm'ce uzun süre tam değerlendirilememiş, Almanya'da ve İtalya'da başka emperyalist ülkelerdekine göre çok değişik biçimlerde ortaya çıkmış büyük sorun, iş bitiren sorun. İki bakımdan böyledir bu:

Bir kere, bu iki ülkedeki burjuva demokratik devrim süreci ele alınırsa (Almanya'da Bismarck'ın yaptığı *tepeden inme* devrim, İtalya'da *eksik kalmış* Risergimento), kapitalizme özgü *ulusal birlik,* nazizmin ve faşizmin iktidara geldiği sırada, gelişmiş başka kapitalist ülkelerdekiyle aynı derecede olmaktan oldukça uzaktı. Nazizm ve faşizm, bir anlamda, bu iki ülkede kapitalist ulusal birlik sürecini *tamamlamıştır*: bu olay, elbet, gelişmenin, benzer her türlü sürece özgü iç çelişkileriyle birlikte meydana gelmiştir, ama yine de onlara kendilerini ulusal birliğin şampiyonları olarak sunma, bazı halk sınıfları içinde (kırsal kesimdeki halk sınıflarığ, özellikle de küçük-burjuvazi) bu milliyetçiliğin belirsizlikleri üstünde büyük çapta oynama olanağı kazandırmıştır. Öyleyse, faşizmlerin yalnızca saldırgan ve yayılmacı nitelikte bir emperyalist milliyetçilik kozu oynamadıklarını, ayrıca daha belirsiz ve karmaşık bir biçimde ulusal birlik konusunda hareket ettiklerini (Mussolini, Garibaldi'nin *sürdürücüsü*; Hitler, Bismarck'ın), bunun da onların halk etkinliğine eklenen bir öğe olduğunu görmek çok önemlidir.

İkinci olarak, ulusal sorun konjonktürü konusunda, Almanya'nın ve İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist zincirdeki yerlerini belirtmek gerekir. Almanya örneğinde Versailles antlaşması olayı, hesaplanmaz tepkilerle, Lenin tarafından tarihin en canavarca işlemi olarak nitelendirilmişti. İtalya örneğine gelince, kapitalizmin kuruluş ve gelişme sürecine geç girmiş olan bu ülkede, faşizmin iktidara gelişinden önce büyük ölçüde yerleşmiş emperyalist kapitalizm tarafından halk kitlelerinin sömürülüşü olayının gerçek sonuçları söz konusudur; öyle ki 1914-18 savaşının galiplerinin şöleni sırasında ona bu yüzden yoksul hısım işlemi yapılmıştır (*sosyalist* Mussolini, savaş sırasında, İtalya'nın savaşa katılmasını destekleyerek *sol müdahaleci* bir eğilimin temsilcisi olmuştur). *Bu gerçek olaylardan* destek alan faşizmler, temelde ideolojik *proleter uluslar* temasını kullanabilmişlerdir. Bu tema, Almanya'da, *sol milliyetçi-sosyalist* adı verilen kesim-

lerde, açıkça antiemperyalist bir kılığa da bürünecektir. Uzun bıçaklar gecesinde hiç boşuna katledilmemiş olan Gregor Strasser şöyle yazıyordu: "Alman sanayinin, Alman ekonomisinin, uluslararası mali sermayenin ellerinde oluşu, her türlü toplumsal kurtuluş olanağının sonudur, sosyalist bir Almanya konusundaki tüm düşlerin sonudur... Bizler, devrimci milliyetçi-sosyalistler, Versailles anlaşmasıyla cisimleşmiş bulunan kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadele etmekteyiz... Bizler, milliyetçi-sosyalistler, halkımızın ulusal özgürlüğü ile Alman işçi sınıfının ekonomik kurtuluşu arasında bir bağ olduğunu anlamış bulunmaktayız. Alman sosyalizmi ancak Almanya özgür olduğu zaman olanaklı ve sürekli olacaktır." Özetlersek, burada da, faşizmlerin, derinden derine kitlelere inen ve bir bakıma halk etkinliklerini açıklayan bir *antiemperyalist* milliyetçiliği *kendi paylarına saptırdıkları*, ama gerçek olaylara dayandıkları, ve açıkça emperyalist, saldırgan ve yayılmacı nitelikteki resmi milliyetçiliklerinin önüne geçirdikleri görülmektedir.

3. *Faşist İdeoloji ve Bunun Faşist Devlet Aygıtlarında Kuramsal Planda maddeleşmesi.* Bu önemli sorunu kavramak için, gerçekten, bu ideolojinin *sınıfsal işlevini* aydınlatmak, ve birleşik, tek-biçimli, *kitlelere* farksız bir biçimde seslenen bir faşist *dil* ya da *söylem* (discours) olduğu yolundaki görüşü kesin olarak bir yana atmak gerekir. Togliatti'nin tam o dönemde belirttiği gibi, faşist ideolojiyi birleşik ve tek-anlamlı bir "sistem" olarak görmekten daha saçma bir şey olamaz: "Faşist ideoloji türdeş olmayan bir öğeler dizisini kapsar... Faşist ideolojiyi sağlam bir biçimde kurulmuş, kesin, türdeş bir şey olarak görme eğilimine karşı sakıngan olmanızı isterim..." Gerçekten de, faşist ideolojinin halk kitleleri içinde oynadığı rol, *propaganda teknikleri* tarafından taşınan tek bir söylemin, atomlara ayrılmış ve farklılaşmamış *kitleler* karşısında herhangi bir biçimde yinelenmesinden ileri gelmez; kanımca, son derece iyi niyetlere sahip olduğu ve antifaşist de olduğu halde, yakınlarda çevrilen bir filmin, *El Fascista*'nın, yarattığı izlenim budur. *Tam tersine,* bu rol, söz konusu ideolojilerin ve söylemin *seslendikleri toplumsal kategorilere, çeşitli sınıflara ve sınıf fraksiyonlarına göre, çeşitli faşist siyasal-ideolojik aygıtlarda cisimlendikleri bi-*

çimde, önemli ölçüde farklılaşmış olarak ortaya çıkmalarından ileri gelir; buysa onlara, bu sınıfların ve fraksiyonların maddi varoluş koşullarını sömürme olanağını vermiştir. Gerçekten de, faşist ideolojik söylem, işçi sınıfına seslendiğine ve özel olarak ona ayrılmış aygıtlarda (faşist sendikalar) cisimlendiğine göre, küçük-burjuvaziye (faşist parti) ya da kırlardaki halk sınıflarına seslendiğine göre önemli ölçüde farklılık gösterir. Aynı bir temanın, *korporatizm* temasının, katkısız ve yalın biçimde aynen yineleniyor görüntüsü içinde, işçi sınıfına, yoksul köylülüğe ya da küçük-burjuvaziye seslendiğine göre önemli ölçüde farklı bir anlama bürünen işleyişi çok açıktır.

Faşizmin, *bir dizi derin halk özlemini, bunları değiştire değiştire, çoğunca her sınıfın, her sınıf fraksiyonunun ve ilgili her toplumsal kategorinin ayırıcı özelliklerine göre uyarlayabilmesi,* bu noktadan sonra başlamaktadır (ideolojik işlevinin özel çizgilerinden biri de budadır). Almanya'da milliyetçi-sosyalist *sol*'da ve İtalya'da faşizmin anarşist-sendikalist kanadında, faşizmle işçi sınıfı arasındaki ilişkilerde, *üretimin emekçiler tarafından yönetimi ve denetimi,* mülkiyete karşı *sosyalist eğilimli* formüller, tekellerin gücü, emperyalist sermaye gibi temalar işlenmiştir. Faşizmle kırlardaki halk sınıfları arasındaki ilişkilerde işlenen temalar ise köylü birliği ve köylerin kentlerce sömürülmesine karşı *toprak ve kan bağıntısı*'nın yanısıra tarımda, kapitalizmin gelişim süreci içinde, sanayi-tarım çelişkisi, kırlardaki halk sınıflarının sermaye tarafından sömürülmesi, vb. olmuştur. Nihayet, küçük-burjuvaziye seslenen ve özel faşist bir anlatım içinde kullanılan daha bir sürü tema vardır.

Ancak, bu farklılaşmış faşist ideolojinin gerçek (sınıf) işleyişini iyi kavramak için, bu ideolojinin maddeleştiği kurumsal yapılara büyük dikkat göstermek, ve verici-şef'le alıcı-kitleler arasındaki sözüm ona faşist *dil*'in basit analiziyle yetinmemek gerekir. Çünkü bu, ayrıca, sürekli olarak faşist aygıtlara güçlükler çıkaran zorlu *sınıf mücadelesini* kavramaya ve faşizmin halk etkinliğinin anlamını daha bir aydınlatmaya olanak sağlayacaktır.

Burada da, çeşitli faşist Devlet aygıtlarını saf ve basit olarak tek ve eş biçimde görmek yerine, bunların seslendiği bellibaşlı sınıflara, sınıf

fraksiyonlarına toplumsal kategorilere göre, "dorukta" merkeziyetçi durumlarına koşut olarak, fiili dağılma ve merkeziyetçi olmayan durumlarını da gözden kaçırmamak yerinde olacaktır. Gerçekten de, *aile*'den, *okul*'a, *gençlik örgütleri*'nden *kültür aygıtları*'na ve *Kilise*'ye, *partiler*'den *faşist sendikalar*'a, *yönetim*'den (Devletin bürokratik aygıtı) *ordu*'ya, S.A.'lardan S.S.'lere (nazizm) ve *siyasal polis*'e (milis), sözün birleştiriciliği ve şefin "ilke"si görünümü altında, birçok bölgesel ideolojik bütünlük gibi görünen şeyin bir sürü çelişkiyle karmakarışık hale geldiği gözlemlenecektir. Kısacası, içinde sınıfların, sınıf fraksiyonlarının ve toplumsal kategorilerin özel aygıtlardan birine ya da birkaçına sahip olmayı düşündükleri ya da kendi çıkarlarını kabul ettirmeyi kurdukları halk kitlelerini çerçevelemeye ve seferber etmeye ilişkin belirli bir sistem olan faşizm, bu yanıyla da halk etkinliğini göstermektedir.

Ama faşist ideolojiyi maddileştiren Devlet aygıtları konusundaki araştırmanın böyle odaklaştırılması, o aygıtlarda sürekli olarak güçlükler yaratan sınıf mücadelesini kavramaya da olanak sağlamaktadır. O sınıf mücadelesi ki, *kitlelere* seslenen tek-anlamlı bir söz ya da dil anlayışı içinde yitip gitmektedir. Böylece faşizmin halk etkinliğinin bütün belirsizliği, karmaşıklığı daha iyi görülebiliyor. Gerçekte *etkinliğin* bulunduğu yerde bile, ilgili sınıflar, sınıf fraksiyonları ve bunların faşist aygıtlara bağlanmış olanları için, o etkinlik, sürekli olarak faşizme *direnmeye* doğru yol değiştirmiştir; yalnız açık bir biçimde belirmeyen direnmeler bunun dışında kalmıştır; ama, aygıtlardaki o farklılaşma nedeniyle, *gerçek faşizmin* tanıtılması perdesi altında, halk özlemlerinin dile getirildiği görüntüsü yaratılarak (Almanya'da ve İtalya'da *antikapitalist ikinci devrim sloganları*) çoğunca bu kitlelerden yana imiş gibi bir tavır yaratılmıştır. Aydınlatıcı bir örnek verelim: faşist sendikaların inanmış bir üyesi olup kendi korporatist düşleri adına (sermaye iktidarına karşı) partide ve milisteki bürokratlara karşı mücadele eden (faşist dönemde İtalya'da böylelerine çok rastlanmaktadır), ayrıca o düşünü, *hakiki ve saf faşizm* olarak gören bir anarşist-sendikalist işçi, faşizme mi katılır, yoksa ona karşı, yani kendi gerçek sınıf doğasına ve işlevine karşı direnme yolunu mu seçer? Faşizm de, ne olursa

olsun, temizleme, tasfiye işlemlerinde, kendi aygıtlarında giriştiği yenileme işlemlerinde görüldüğü gibi o noktada aldanmamıştır. Kısacası, burada yine tekrarlıyorum, sınıf fraksiyonlarının faşist aygıtlarına katılmasıyla ortaya çıkmış olan "faşizmin halk etkinliği", yine aynı fraksiyonların o aygıtlar içinde faşizme karşı yürüttüğü zorlu bir sınıf mücadelesiyle birlikte olmuştur her zaman. Enternasyonal'in IV. Kongresi'nde komünistlere, faşizme karşı mücadele etmek için, faşist sendikalara katılmayı öğütleyen Dimitrov bu gerçeği çok iyi kavramıştı.

4. *Faşizmin gelişi sırasında ve, aşağı yukarı Enternasyonal'in VII. Kongresi'ne (1935) dek uzayan süre içinde Komünist Enternasyonal'ce, İtalyan ve Alman Komünist Parti'lerince yürütülen siyaset.* Sorun benim burada birkaç satırla açıklayamayacağım kadar önemlidir. Söyleyeceğim bir iki söz de, faşizmin iktidara gelişinde bu siyasetin sorumluluğu ile, yani bu gelişi önleme başarısızlığı ile değil, faşizmin halk etkinliği üstündeki etkileri ile ilgili olacaktır. Bu da oldukça farklı bir sorun meydana getirmektedir.

Hemen şunu da eklemeliyim: bu siyasetin, faşizmin iktidara gelişini engellemede başarısız kalan sonuçları olmuşsa da, faşizmin halk etkinliği üstündeki etkileri sadece *dolaylı* niteliktedir. Bununla, bu etkinliğin, bazı sınıfları ve sınıf fraksiyonlarını açıkça *komünizm* ya da *bolşevizm korkusu*'yla faşizme doğru kaydırması anlamına gelmediğini demek istiyorum. Elbet, faşist rejimlerin ideolojisinde, başka öğelerin yanısıra, böyle bir öğe de vardır, ve halk etkinliğine o da girmektedir. Yine de mutlak bir öğe olarak düşünmüyorum onu. Kesenkes görülmesi gereken daha önemli bir nokta da şudur: bazı halk sınıflarının faşizme kaymasının nedeni, *İtalyan ve Alman Komünist Parti'lerinin devrimci amaçlara ulaşmada ve sosyalizme bir geçiş süreci hazırlamada gösterdikleri başarısızlıktadır; bu başarısızlık karşısında ise, söz konusu fraksiyonlarda aynı amaçlara yönelmede faşizmin daha yetenekli olduğu duygusu uyanmıştır.* Bu fraksiyonların büyük çoğunluğu, bir süre, kendi devrimci özlemlerini faşizme doğru yöneltmişlerdir. Bu kitlelerin faşizmle ilk ilişkilerindeki büyük belirsizlik tam da bu nok-

tada durmaktadır işte; ayrıca, faşizmin halk etkinliği, yalnızca ve basit bir biçimde, hiç değilse kentlerdeki kitleler konusunda, sermayenin silahlı eşkiyasının "blanc-gardisme"i (Beyaz Muhafızlar'ı) ile bir tutulursa, o etkinlik hiçbir biçimde anlaşılamaz. Clara Zetkin'in, Komünist Enternasyonal'in 3. oturumunda (1923) faşizm üstüne yaptığı derin analizin gözlemlerinden biri de, büyük bir olasılıkla bu noktadaydı: "Faşizm, Macaristan'daki Horty diktatörlüğünden çok farklıdır... Faşizm, mutlaka, mücadeleci bir biçimde ayaklanan proletaryadan burjuvazinin öç alışı değildir. Tarihsel ve nesnel açıdan bakıldığında, faşizm daha çok, proletarya kendi devrimini sürdürmeyi beceremediği için ortaya çıkar..."

Bu bakış açısına göre, faşizmin kuruluşu döneminde, henüz Lenin'in koruyuculuğu altındaki Enternasyonal'in siyasetine aykırı olan, İtalyan Komünist Partisi'nin ve Enternasyonal'in kışkırtısı altında bulunan Alman Komünist Partisi'nin siyasal sorumluluğu kitleleri devrimci hedeflerden *saptırmak* ve kitlelerde gerici tepkelere neden olmak değil de, özünde, bu halk kitlelerini, halkın derin özlemlerinin faşizm tarafından *baştan çıkarılıp ideolojik olarak kazanılması* karşısında *silahsız* ve *yönelişsiz* bırakmak ve böylece onları, kendileri farkında olmaksızın, büyük sermayenin hizmetindeki bir siyasete sürüklenmeye bırakmış olmaktır. Bu da söz konusu partilerin, uzun zaman boyunca, faşizme karşı etkili bir *siyasal-ideolojik* mücadele sürdüremediklerini söylemek anlamına gelir. Ne var ki, benim de bu kısa çalışmada, bu durumun karmaşık nedenlerinin kıyısına bile varamayacağım açıktır; bu nedenleri başka yerde uzun uzun ele aldım zaten.

LİBERAL DEVLETLE FAŞİST DEVLET ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜSTÜNE VARSAYIMLAR

François CHÂTELET

OKUYACAĞINIZ metin bir özet bile sayılmaz: Maria A. Macciocchi'nin 1975 ilkbaharında Paris VIII Üniversitesi'nde düzenlediği faşizm üstüne çalışma grubunda yapmayı tasarladığım konuşmanın şematik ve hazırlıksız bir sunuluşu söz konusudur. Elimde olmayan bazı nedenlerle bu tasarıyı derinleştirmek ve gerçekleştirmek olanağını bulamadım. Yine de, yetersizliklerime karşın —belki de onlardan ötürü— ilginç bir tartışma alanı açabilmek için o tasarımın planını sunmaktan kendimi alamadım.

Hemen belirtmek gerekir ki, burada ortaya konan varsayımlar, hiçbir bakımdan, faşist Devlet'in gerçek, tarihsel, olgusal ya da derin *nedenlerinin* çözümlenmesine katkıda bulunmak savını taşımıyor. Bunlar yalnızca faşist Devlet'i tutundurmak, örgütlemek ve yasallaştırmak için yararlanılmış düşünceleri konu almaktadır. Yani hepsi de faşizmin *nedenleri* ile ilgili [bu yüzden de, *illet* (cause) ve *neden* (raison) arasında çeşitli tarih felsefelerince yapılmaya alışılmış her türlü benzetmelerden ayrılıyorlar]. Hepsi de aynı zamanda, bir "liberal denen Devlet" (ya da demokratik burjuva) anlayışını ele almaktadır. Bunun bir sonucu olarak, günümüzde *siyaset biliminde* güçlü ve çok yaygın bir kuramın tersi bir tutum içindeler. Bilindiği gibi bu kurama göre şu iki alan arasında ayrım yapılmaktadır: Sosyalist Devletlerle liberal Devletlerin çatıştığı ekonomi alanı ile otoriter Devletlerle demokratik Devletlerin çatıştığı siyaset alanı. Kısacası, bizim varsayımlarımız hem bir yöntembilim sorununu hem de bir görüngübilim (fenomenoloji) sorununu aynı zamanda ele almaktadır.

Birinci varsayım: Faşist Devlet (Mussolini İtalya'sı, Hitler Almanya'sı, Franko'cu İspanya, çağdaş Brezilya, Pinochet Şili'si bu Devlet'in en katıksız, en *örtüsüz* örneğidir ya da örneği olmuştur) liberal Devlet'in özel bir biçimidir (modalité). Bu varsayım beylik bir varsayım, ama sözcüğün iki anlamıyla da beylik: beylik, çünkü özellikle marksistler tarafından birçok kez geliştirilmiştir; sağlam, çünkü biçim sözcüğüne bağlanan anlam ve içeriğe göre bir denektaşı meydana getirmektedir.

İkinci varsayım: özel biçim (modalité) sözcüğü burada yaygın anlamı olan *varoluş* biçimi'nin, yanı öz'ün (essence) tam karşılığıdır (ama onunla birleşmemektedir); ayrıca onun, kendisine tam uygun bir başka varoluş biçimine göre belirişi söz konusudur (bu varsayım yedinci varsayımın içinde açıklanacaktır).

Üçüncü varsayım: Liberal Devlet'le onun faşist özel biçimi arasındaki bu ilişkiyi açıklamak için, liberal Devlet'i yüceltmek ve yasallaştırmak için yararlanılan düşünce bağlamlarını daha açık bir biçimde çözümlemek doğru olacaktır. Öyle görünüyor ki, liberal Devlet'in iki kökü vardır; bunlar bir yandan klasik liberal siyasal düşünceye, öbür yandan Hegel'ci Devlet kuramına inilerek ortaya konabilir.

Dördüncü varsayım: Birinci kök, siyasal düşüncelerin ve bunların kendi güçlerinin aktarılmasına yüzde yüz bağlı olanlar dışında, hiçbir kendine özgü sorun taşımamaktadır. Fransız Devrimi'nin çağdaş düşünürlerinden tutun da, Marx'tan da geçerek (Marx'ın *Yahudi Sorunu* adlı yapıtı), günümüz klasik eleştirmenlerine dek, birçok yazar, *doğal hukuk* kuramcılarının ve özellikle *Deuxième Traité du Gouvernement civil* adlı yapıtındaki bazı tümceler sözcüğü sözcüğüne Amerikan ve Fransız İnsan Hakları Bildirileri'ne alınmış olan John Locke'un önemini teslim etmekte oybirliği halindedir.

Beşinci varsayım: İkinci kök, Hegel'in *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*'nde ortaya koyduğu devlet kuramı, genellikle, Fransız dilinde yapıl-

mış analizlerde görmezden gelinmektedir. Bunun birçok nedeni vardır: Bu nedenlerden pek çoğu, Hegel'in yalnızca *Devletçiliğin* bir temsilcisi olarak kabul edilmek istenmesinden ileri gelmektedir; oysa o, o dönemde Almanya'da liberal, hatta ilerici bir tavır olan (Marx ile Engels bu noktada yanılmamışlardı; bu konuyla ilgili olarak, Bkz. E. Weil, *Hegel et l'Etat,* Vrin ve E. Fleischmann, *la Philosophie politique de Hegel,* Plon) bir tür anayasal monarşinin *savunucusudur da.* Burada açıklığa kavuşturulması gereken tarihsel sorun, Ortodoks, liberal Hegel'cilikten, belki de Lasalle ve onun Alman işçi devleti düşüncesi aracılığıyla, otoriter Bismarck'çılığa geçişi mümkün kılan soyzinciri, düşünce akışı ve Hegel'ci kuramın nasıl çağdaş, burjuva ve demokratik Alman sosyal-demokrasisinin temeli olduğudur (bu konuda Ingolf Diener'in araştırmalarına bakılabilir: *Sosyal-Demokrasinin İyice Tanınmamış Kuramcısı Hegel'de Devlet Anlayışının Eleştirisi).*

Altıncı varsayım: Günümüzdeki liberal Devlet Platon'cu terminolojiye göre yalnızca bir *karışım,* yani bir bulamaç, ya da bir *karma,* yani aynı nitelikte ve aynı düzeyde düşünülen bu iki kökün bir bağdaşımı değildir. Felsefi söz hazinesine uygun konuşmak için diyelim ki, günümüzün görece bir denge durumunda (yani görece bir bunalım durumunda) bulunan liberal Devletleri, klasik siyasal liberalizmi savunan düşünürler, düzeni yasal göstermek için, sözleşmeye dayanan Devlet kavramını hem de Locke'un yaptığı gibi insanın doğal haklarının karşılığı gibi göstererek kullanmaktadırlar (bunu da *XVII.* yüzyılın sonundan bu yana ortaya çıkabilmiş mülkiyet ve emek *tekniklerindeki* dönüşümlere dayanarak yapmaktadırlar [Bkz. E. Faure: *Pour un nouveau contrat social* (Yeni Bir Toplumsal Sözleşme İçin); K. Schumacher: *Der Kampf um den Staats gedanken in der deutschen Sozialdémokratie];* bu Devlet, liberalizmin görünümü, ortaya çıkışıdır. Ama, aynı zamanda, bu ampirik Devletlerin pratiği, yani özleri, Bismarck'çılık tarafından (ya da, hiç değilse Keynes tarafından) gözden geçirilmiş, düzeltilmiş bir Hegel'ci anlayışa dayanmaktadır.

Yedinci varsayım: Olgu olarak, görünüş olarak, tasarlandığından ya da gerçekleştirildiğinden bu yana, liberal Devlet'in doğası gereği, bi-

çimsel demokrasi, aralarında sözleşme yapan ve özgür emekçilerin emeğini serbestçe kiralayan (kamu hukuku ve özel hukuk bunu düzenler) mülkiyet sahiplerinin özgürce birleşmeleriyle sağlanmıştır; Devlet'in son noktada hakem olarak müdahalesi de, pratik için, öz için söz konusudur; Hegel bu müdahalenin ılımlı bir biçimde olmasını düşünüyordu, çağdaş hükümetler ise daha sert bir tutum içindeler (ordu ve polis, bu düzeni zorla kabul ettirir).

Sekizinci varsayım: görünüş ve öz birbirlerinden bağımsız olamayacaktır. Görünüş, zorunlu olarak özün görünüşüdür, öz de görünüşün özü. Birbiriyle ilişkileri ise makina uzmanlarının ya da ellerinden her iş gelen yetenekli kimselerin anladığı anlamda bir *oyun* sorunudur. Ve bu *oyun*'un kendisi de duruma göre değişen, yani eldeki araçların, amaçlanan hedefin, güncel iktidarın korunması ve güçlendirilmesinin birbirleriyle eşleşmesidir. Ama zorunluluk her Giscard'ın kendi Chirac'ını, ve her Chirac'ın kendi Giscard'ını isteyeceği biçimde sürmektedir (salt örnek olsun diye anıyoruz bu adları).

Dokuzuncu varsayım: Yalnız kendi görünüşüne, yalnız kendi demokratik işleyişine indirgenecek bir liberal Devlet düşüncesi çelişiktir, çünkü mülk sahiplerinin özgürce birleşmeleri en azından otoriter bir pratiği içerir. Locke da açıkça belirtmiyor mu bunu: "cezalandırma hakkı ve görevi" demiyor mu? Belki de tümüyle demokratik nitelikte bir siyasal örgüt hiçbir zaman bir Devlet olamayacaktır.

Onuncu varsayım: Faşist devlet, yalnızca kendi özüne indirgenmiş liberal devlettir: İster doğrudan doğruya ister dolaylı yoldan olsun, temelden otoriter olan pratiklerini, koşullara göre, artık gizleme gereğini duymayan mülk sahipleri birliği. Bu açıdan alınırsa, "demokratik" görünüşlere vurulan her darbe, biçimsel bile olsalar, özgürlüklerin her türlü kısıtlanması, *doğal hakların* her türlü kısıtlanması (doğal haklar kavramı pek umursanmasa bile) rejimin faşistleştirilmesinin önemli belirtilerinden biri olarak kabul edilmelidir.

Bu taslağa son vermek için, alanının isteyerek sınırlandırılmış olduğunu ve sahip olduğu varsayımsal kimliği unutmayarak, bugün üstünde düşünmenin önem taşıdığı iki sorun ortaya koyduğunu belirtebiliriz:

— Bu sorunlardan ilki, burjuva devletin geleneksel organlarının ("Millet Meclisleri" türünden) yerine, teknisyen teknokratların ve temsilcilerinin kurulu iktidarları tartışmaları, az çok gizli, iş pişirme merkezlerini koyan, tipik olarak Hegel'ci nitelik taşıyan, günümüzdeki eğilimle ilgilidir.

Bu yerine geçme işlemi, iktidarın (ya da iktidarların) büründükleri yeni bir *görünüş* değil midir?

— İkinci sorun, Sosyalist denilen devletlerin özünün, yani otoriter pratiğinin, özgül yasallaştırma tipine ilişkindir. Görünüş (örneğin, anayasalar, kamu ve özel hukuk) ile öz arasındaki ilişkiler üstüne yapılacak bir inceleme, büyük bir olasılıkla, *kuramsal bakımdan* şaşırtıcı (tarihsel açıdan bilinen) sonuçlar verecektir.

GENTİLE VE FAŞİZMİN FELSEFİ KAYNAKLARI

Jean Toussaint DESANTI

BUGÜNE değin, Gentile ile, yalnızca felsefe tarihçisi olarak yazdığı yazılardan ötürü ilgilenmiştim. Bu alandaki çalışmaları bende her zaman büyük saygı uyandırmıştır. Onun Rönesans düşüncesi üstüne yayımladığı yapıtlar bugün de yararlanılarak okunacak türdendir. Ama, "dogmatik" yazıları bende pek ilgi uyandırmadı; bunları biçim yönünden cılız, ve yayvanlaştırılmış bir Fichte idealizminden çıkış yapar nitelikte bulmuşumdur; hem zaten Fichte ile düşüp kalkan bir kişinin öyle yöntemli bir okuma zahmetine girmesi de pek beklenemez.

Şu ara, bu tür bir okuma deneyine girmeyi kafama koydum. İtiraf edeyim ki, onun yirmi sekiz cilt tutan tüm yapıtlarını okumuş değilim. Yalnız birkaçını okudum. Burada temel olarak onun son yayımlanan kitabına başvuracağım (*Genesi e Struttura della Societa,* 1943'te yazılmış, yazarın ölümünden sonra, 1946'da yayımlanmış. Bu metin, Gentile'nin 1936'dan beri yaklaşım gösterdiği etik ve siyasal konuları bir araya getirmekte, geliştirmekte).

Kitabı okurken, böyle bir kişinin ve böyle bir konuşmanın varlığını düşleyerek, çoğunca uyanık mıyım yoksa uykuda mıyım diye gözlerimi ovuşturup durdum. Böylesine geveze bir retorikle, böyle bir boş soyutlamalar birikintisini, ciddi ciddi, bir yapıt haline getirmek nasıl mümkün oluyordu? Ancak, Gentile'nin yaşamı, siyasal ve eğitbilimsel eyleminin çok somut niteliği beni o kaba gerçekliğin içine atmakta gecikmeyecekti. Bu keçeleşmiş ve akademik idealist, faşizmin bütün bir halka uyguladığı zulüm ve şiddet yöntemlerinin düzenleyicilerinden biri olmuştur. Görünüşte boş ve yumuşak olan bu soyutlamalar (ego,

eylem, Devlet... vb.), öyle salon oyunları türünden şeyler değildi. Bana boş ve uyduruk gelen bu soyutlamalar, ülkesinin o döneminde büyük bir düşünürden geliyormuş gibi benimsenmiş, yinelenmiş, zenginleştirilmişti; öyle ki, onun çevresinde birkaç okul, faşistlerle sınırlı olsa da, şiddet yöntemlerinin yüzünü başka türlü gösteren, polislerini haklılaştıran bir çeşit *uzlaşma* (consensus) belirmişti. Bu öylesine doğrudur ki, bugün bile, İtalya'da bazı kişiler, Gentile'nin, ülkelerinin kültür tarihindeki ağırlığını yeniden kurma zahmetine girmek istemekte, ve söylendiğine göre, artık faşizmin olmayan bir tarih çizgisi içinde onu yeniden değerlendirmeyi, bütünlemeyi düşünmektedirler. Sözgelimi, bu konferansı verdikten kısa bir süre sonra, *Corriere della Serra*'da, V. Mathieu'nün bir yazısını okudum; büyük bir şaşkınlık içinde okuduğum bu yazıda yazar, Gentile'yi *(eylemin* filozofu), 1968 başkaldırılarının habercisi olarak gösterme çabasındaydı. Gerçekten de, *eylem* kavramı öyle belirsiz ki, her istediğinizi yapabilirsiniz onunla, Ama, bu böyle de olsa, ben, bugün hâlâ Gentile'yi İtalyan kültürünün özünden çekip çıkarmanın güçlüğünü belirtmek istiyorum.

İşte bu noktadır ki, Gentile'yi (1923'ten itibaren onu *faşizmin düşünürü* olarak ele alabiliriz), sözgelimi, nazilerin düşünürü olmuş Rosenberg gibi bir adamdan ayırıyor. Gentile İtalyan düşünce tarihiyle derinden bütünlenmiş bir kişiydi. Özel bir yaklaşımı vardı onun, ve bu yaklaşımın sonuçta zamanının faşizme varan kültürü içinde köklenmiş olduğunu sezmekteydi. Ve *Risorgimento*'dan sonra bütün İtalyan tarihinin çiçeklendiği, serpildiği bir nokta olarak görüyordu onu. Faşistti, *içten* faşist: sonuna dek faşist. Konuşmalarında kullandığı soluk soyutlamaları kaba ve çiğ tonlarla renklendiren de buydu. Bununla birlikte işe fena başlamış sayılmazdı. 1875'te doğmuş, 1899'da Marx üstüne bir çalışma yayımlamıştı; bu yapıtına Labriola'nın getirdiği tavra uygun bir ad koymuştu: *Filosofia della prassi* (Kılgının Felsefesi). Bu metin, yine de olumlu bir yargıya varan Lenin'in dikkatini çekmişti: "Yazar, diyordu Lenin, Marx'ın materyalist diyalektiğinin çoğunca Kant'çıların ve pozitivistlerin gözünden kaçan bazı önemli noktalarına parmak basıyor."

Yüzyılın o son döneminde, bu genç üniversite mensubu için (ve çağdaşı Benedetto Croce için), Marx'la böyle ilgilenmenin ne anlama gelebileceği üstünde düşünmek yararlı olacak gibi geliyor bana. O dönemde, İtalya'da, *felsefe* dalında kariyer yapmak birçok biçimde olanaklıydı. Üniversitelerde etkili olan geleneksel felsefeye bağlanılabilir, tomistlerin (Aziz Thomas d'Aquin'in din ve felsefe kuramlarını savunanlar — C.S.), Platon'cu metafizikçilerin ve yeni-Kant'çıların yanında yer alınabilirdi. Bu yolda, Mamiani, Cantoni, Fiorentino okullarına girilebilir, üniversite kadrosu içinde *ölümsüz felsefe*'yi yaşatma konusunda katkılarda bulunulabilirdi. Eski ayları parıldatmak istenmiyorsa, ve pozitif bilimlere ilgi duyuluyorsa, o zaman da, Comte'çu olmaktan çok Spencer'cı tavır içinde bulunan *pozitivist*'lerin yanında yer alınır, Ardigo'ya yönelinirdi. Tarihçi miydiniz, o zaman da Villari'ye çevirirdiniz yüzünüzü. Ama en canlı felsefe akımı, *Risorgimento* umutlarını ve düşüncelerini en iyi dile getiren ve Napoli akımı denen felsefeydi: Spaventa'nın, De Sanctis'in, kısa bir süre sonra da Labriola'nın içinde bulunduğu akım. Benedetto Croce de, Pise'de, Spaventa'nın öğrenciliğini yapmış olan Gentile de bu akım içinde yetişecektir. Burada, felsefe, artık, soyutlanmış bir uğraş gibi değildi. Tersine, *papiste* (Katolik) ideolojisine karşı, bir savaş aracı gibi ele alınmaktaydı.

Bu akımın, gerçekleşerek, İtalya'nın kendine özgü kültüründe, İtalyan halkının ulusal tasarısının kökleşmesine yardım etmesi ve ona özerk kuramsal bir anlam kazandırması istenmekteydi; bunun, içinde gelişeceği devinim konusunda da hem Gioberti'ye, hem Hezel'e dayanması isteniyordu.

Hegel'ci çerçeve içinde *Risorgimento* üstatlarının düşüncesi yeniden değerlendiriliyor ve felsefe planına üç sorun getiriliyordu: Tarihin Statüsü sorunu, Devlet'in Yapısı sorunu ve edinilmiş Dinin rolü (Gioberti tarzında); kendisine kazandırmak istediği çerçeve içinde, İtalyan halkının siyasal kurtuluşunun ve özerkliğinin gerçekleşmesi bu araçlara bağlı görülüyordu.

Bu sorunlar Hegel felsefesinin içindedir. Ama (hiç değilse bunların ilk ikisi) tarihsel materyalizmin de içindedir. Bu yüzden, Croce'nin

desteklemesi üzerine, A. Labriola, 1895-96'da, *Tarihin Materyalist Açıdan Kavranılması Üstüne Deneme* adlı yapıtını yayımladı, böylece marksist görüş ler, Croce ve Gentile gibi genç filozoflar için (bir süre) fikir tartışmalarının ayrıcalı konusu haline geldi.

Biliyoruz ki, Labriola'nın geleceğini aramak gerekirse, bunu, Gramsci'de bulacağız, Croce'de değil, *hele* Gentile'de hiç değil. Croce, 1908'den sonra Marksizm'den kesinlikle kopacaktır. Gentile'ye gelince, onun kopuşu (bu duygu bende en azından onun 1899'da yayımladığı denemesini okurken uyandı) daha başlangıçta olmuştur.

Gerçekten, Gentile'nin, Marx'ın felsefesini şöyle tanımladığını görüyoruz: "Maddeye uygulanmış pratik kavramı konusunda tüm öteki benzerlerinden ayrılan materyalist monizm."

O, bu noktadan çıkış yaparak ve bir iç mantık kurmaya çalışarak bu felsefeye sadık kalınması gerektiğini, ama Marx'ın işi sonuna dek götürmediğini, bunun da onu kuramsal planda aşılmaz çelişkilere düşürdüğünü söyler. Bu ikinci yapının çıkış noktası madde kavramıdır. Marx, diye yineler Gentile, maddeyi değişmez bir antite olarak değil [Hegel'ci dilde, bir anlık (idrak) belirtiler bütünü], aktif ve oluş halinde bir gerçeklik olarak ele almaktadır. Bu nokta üstüne yeniden söylenecek söz yok. Lenin'in, (Feuerbach Üstüne Savlar'a ayrıcalık veren) bu yorumla madde kavramını XIX. yüzyıl materyalist monistleri gibi kavrayan pozitivistlerin yorumları arasında farka parmak bastığını biliyoruz. Ama Gentile kendi kendine şu soruyu sorduğu zaman iş çığırından çıkıyor: "etkinlik (activité) ne demektir, etkinliğin ilkesini nerde bulacağız?" Bu soruya da şu karşılığı veriyor: bu ilke ancak insanların duyarlı pratiğinde bulunabilir. Burdan da, maddenin etkinliğinin kendi kökünü insanın etkinliğinden alınası gerektiği sonucuna varıyor. O zaman da, bütün Marksizm'in (bu iç mantığa bağlı kalmak istenirse), yaşamın ve bilincin biçimlerine indirgenebilecek bir tin (esprit) görüngübiliminin içinde yeniden düşünme gücü olması gerekir. Bu da tarihsel materyalizme geçerlilik sağlamaya yetecektir. Oysa Marx bu mantığa bağlı kalmamıştır. Maddenin mutlak bir anına takılmıştır. Bundan ötürü de aşılmaz bir çelişkiye düşmüştür. Madde her türlü in-

san etkinliğinden bağımsız olarak mevcutsa, o zaman durgun, cansız bir varlık olacaktır. Kısacası, ya temele pratiği koyup maddenin bağımsız varlığını yadsıyacaksınız; ya da bu varlığı kabul edeceksiniz, ama, o zaman da artık "praxis" olmayacak.

Böyle bir yorumun kökü üstüne düşünülebilir. Bu yorum, varlıkbilimsel bir ilk varsayıma dayanıyor. O da şu: varlığın eşyayı kavrayabilmesinin somut temelini ancak bilinç ve etkinliğin birliği meydana getirebilir. Kısacası, diyeceğiz ki, Gentile, Marksizm'de (özellikle de Feuerbach Üstüne Savlar'da) ancak orda bulmayı önceden beklediği şeyi görüyor, ve çok şeyin kendi felsefe tasarısına kök atmış olduğunu sanıyor. *Manifesto*'nun şu ünlü tümcelerini pek az düşündüğü görülüyor: "Bütün tarih sınıf mücadelelerinin tarihinden başka bir şey değildir". "Bütün ülkelerin proleterleri, birleşiniz."

Bütün bunlar onun gözünde kıyıda kalan şeylerdir. Zaten onun için, o dönemde Croce için daha küçük bir ölçüde olduğu gibi, felsefe, özünde bir ulusal bilinç işi olarak kalmaktadır. Felsefe tasarısı ulusal bir uzlaşma çerçevesi içinde, özellikle İtalyan niteliğinde bir gerçekleştirmenin yolunu bulmalıdır; o uzlaşmanın da, birleştirici bilincin bir biçimi içindeki özellikler birleştirilerek ve sınıfların üstünde, meydana getirilmesi önemlidir.

Dolayısıyla Gentile'nin Feuerbach Üzerine Savlar'ı okurken *savsal an*'a, *insanoğlunun* tarihi ve bilgiyi üreten varlıkbilimsel ve yapıcı işlevi içerisinde kendini somut özne olarak, görünüşte birleştirici bir etken gibi ortaya koyduğu an'a ayrıcalık tanımasında şaşırtıcı bir yan yoktur. Bu okumanın toplumsal düzen açısından en küçük bir tehlikesi yoktur, buna karşılık aydının kendine yüklediği görev içinde rahat etmesini sağlar; bu görevse ulusun geleceğini önceden kestirmek, yurttaşların ellerinden tutup, Devlet aracılığıyla, halkla birlik olma bilincine giden yolda onlara kılavuzluk etmektir.

Kuşkusuz, faşizm henüz bu noktada belirmemektedir, ama sanki onun ahlâksal alanı ortaya çıkmış gibidir. Yüzyılın o son yıllarında, o alandan başlayarak meydana çıkan yönelimlerin henüz belirsiz olduğunu görmek önemlidir. Olanlar bir çeyrek yüzyıl daha sonra olacaktır. Gentile, 1923'ten itibaren kendini iyice faşist olarak görecektir.

1929'da yayımladığı, yazılarından bir bölüğünü bir araya getiren *Faşizmin Kaynakları ve Öğretisi* adlı kitapta, faşizmi, Mazzini'nin ve Gioberti'nin ruhuna sadık yeni bir *Risorgimento* olarak nitelendirmektedir. Faşist Devlet ve ideolojide, kendi olma bilincinin biçimi ve içeriği konusunda İtalyan halkının bir fetih anını görmekte; O'nun, yani Gentile'nin —başlangıçta felsefe, din ve siyaset arasında— her zaman aramış olduğu birliğin gerçekleşmesinde faşizm en önemli öğe haline gelmektedir.

Daha önce, "Gentile, 1899'da işe fena başlamamıştı" demiştik; ama Mussolini'nin kendisi dahil, daha birçokları da işe fena başlamamışlardı. Bulutların dağılması, ve aydınlardan her birinin kendi safını seçme zorunda kalması için, savaşın, Ekim Devrimi'nin ve İtalya'da zorlu sınıf mücadelelerinin olması gerekmiştir.

Kısacası, Gentile'nin yaratıp durmuş olduğu o soyutlamalar arasında, faşistlerin siyasal pratiğinin kuramsal değişmelerini okuyacağım. Şimdi benim için önemli olan, onun *Oluş ve Toplumun Yapıları* adlı son yapıtının akışına göre bunu göstermektir.

Çıkış noktası oldukça yumuşaktır. *Güncelciliğin* (actualisme) temel görüşleri yeniden ele alınıyor. Okuyorsunuz, şöyle deniyor: "İşte bir adam ki Fichte'nin (Hegel'leştirilmiş bir Fichte) felsefi serüvenine yeniden başlamak (zaten işi de bu) istiyor." Bu felsefenin merkezinde eylem olarak Ben'in (Ego'nun) diyalektiği vardır. Eylem, yani başlangıç sentezi, karşıtların özdeşliğidir (özne-nesne). Aktarıyorum: öznenin, kendinden başka bir şey olan nesnede yabancılaşması, ve öznenin oradan kendine dönüşü, ve bu biçimde kendi kendisi olmak, "ben" diyebilen tek varlık, yani insan olmak, 1943'te yazılmış (ama daha önce düşünülmüş) bu yazılar kötü şeyler değil, ve kişiyi güldürmeye hazır. Ama öyle hemen gülmeyelim. Bu kuramsal çıkış noktası, bir yer değiştirme bağıntısıyla, faşizmin terör pratiğinin yöntemsel bir yeni biçimine götürecektir bizi.

Birinci yer değiştirme: Ben'den —bireye özgü eylem. *Kendi* kavramının öznenin ve nesnenin birliği olduğu doğruysa, o zaman birey ancak mutlakı ve *kendi*'nin sonsuzluğunu üstlenerek kendini falan biçimde kabul ettiği anda varolduğunu söyleyebilir.

Birey hiçbir zaman nesne değildir. Her zaman öznedir o (yani, *kendi,* her zaman var olan belirliğin ötesindedir).

BRAVO. Özellikle kötü hiçbir şey yok burada. İyice aşınmış "Diyalektik Devinimler"in yeniden bir onarılışı karşısındayız.

Ama söz konusu olan hangi özne acaba?

Bu noktada bireyin toplumsallığa doğru ikinci bir kez yer değiştirişine tanık oluyoruz. Birey üstüne, Ben'in diyalektiği (biçim yönünden) yinelenecektir. Birey dolaylı öznedir. Ben (Ego) nasıl öznenin ve nesnenin birliği ise, birey de Kendi'nin ve Başkası'nın birliğidir. Birey, bir devinim içinde kendini *kendi* olmaya bağlayan ve özne olarak gerçekleştiren Evrensel Toplumsallığı kendinde taşımaktadır. Öyleyse Toplum, egemen bireylerden meydana gelmiş değildir. Toplum, temel bir biçimde [Gentile buna aşkın (transcendante) diyecek] herkeste belirmektedir; ve her birey ancak kendinde bunların hepsinin varlığını taşıdıkça kendi olabilir. Böylece her türlü fark ortadan kalkmakta, ve her şey özel çıkarda bütünleşmektedir. Topluluk bireyde kendiliğinden içkin olarak vardır ve kendi yasasını getirir. Gentile bu içkinlikte, *VOX POPULI i.e. VOX DEI* 'Halkın sesi yani Hakkın sesi.' —*ÇEV.*) olarak adlandırdığı şeyi bulmaktadır. Şimdi artık gülmeyi keselim, çünkü o şöyle ahkâm kesmeye geçmiştir.

"Böylece, kendini bir plan içinde görmek isteyen İtalyan, İtalyanlar için konuşacaktır; baba, babalar için; oğul oğullar için; savaşçı, savaşçılar için, vb, vb... ve her birey herkes için konuşacaktır." Buradaki sıralama titizliğine ve o "vb." nin mazbutluğuna hayranım ben kendi payıma. Toplumun kendileri için iyice içkin olduğu daha az saygın kişileri bularak buraya sokma özenini size bırakıyorum...

Kesin yer değiştirme burada başlıyor, ve onunla birlikte faşizmin en iğrenç uygulamaları içine, değişme ve kutsallaştırılma olgusuna sürükleniyoruz. Toplum *aşkınsal* (trancendantale) nitelikte ise, Gentile'nin dediği gibi *insanın içinde* ise, *başkası* ve *kendi*'nin (*Alter ve Ipse*'nin) diyalektik bağı içinde bütünüyle varsa, kendi özüyle, türdeş ve kendini *kurabilen* nitelikte bir toplum karşısındayız demektir. Bu noktadan itibaren, toplumsal farklar da, toplumun fiili ve tarihsel varlığı da

(sınıflar, toplumsal tabakalar) ampirik ve küçültülmüş olmaktan başka hiçbir gerçekliğe dayanmayacaktır.

Aşkınsal (transcendantale) toplumsallıkla Kral Devlet arasında ancak bir kıl kadar mesafe vardır (bu da son yer değiştirme işte). İsterseniz, Ben'in diyalektiğini (hep kendi biçimi içinde) yeniden ele alalım. Her bireyde kendini onaylama, isteme, üsteleme uyandıran devinimle *aşkınsal topluluk*'un kendinde kuruluşunu yaratan devinim aynı şeydir. Kısacası, her bireyin kendi isteği, özünde, evrensel istektir, topluluğun isteğidir.

Bu isteğe Gentile *Devlet* adını veriyor.

Önünde biraz duraklamamız gereken bu kavramla da en uzak bir yer değiştirme ile, İtalyan faşizminin değişmiş yüreği ortaya çıkıyor.

Devlet'in içkinliğinden (aynı zamanda Kral ve Tin) farkların böyle ortadan kaldırılmasıyla, sivil toplumla siyasal toplum arasındaki farkın da ortadan kalktığına dikkat edelim en önce (Gramsci bu noktanın altını çizmişti. *Passato et Presente,* s. 32). O zaman, hükümet organları Devlet'in tözsel birimleri olmakta, ve sonuçta, bireysel istekle kolektif iteğin birliğini gerçekleştirme işlevini taşımaktadır. Devlet otoritesi de, bu toplumsal bütün içinde, kendinden başka aracı olmaksızın, o kolektif isteğin her yerde hazır nazır görünümü haline gelmektedir. Gramsci'nin dediği gibi hegemonya ve diktatörlük, bu durumda, birbirinden ayrılmaz şeyler oluyor."

Sınıf mücadeleleri, sendikal mücadeleler, hatta sendikaların varlığı, bu durumda, toplumsal bütünün çözülmesinin belirtileri olarak görülmüş, Devlet'in bunlara karşı savaşması gereği ileri sürülmüştür. Öyle ya, onlar doğaya karşı şeylerdir (evrensel istekle bireysel isteğin birliğini yadsıma durumu yaratmaktadırlar).

Bireyin olmak istediği her şeyi yalnız Devlet gerçekleştirir, yalnız Devlet özgürdür, yalnız Devlet ahlâkidir. Onun *isteği* toplumun ahlâksal özünü meydana getirir. Bu koşullarda, bir çıkar anlaşmasını gerçekleştiren her birleşme (fiili bir işbölümü konusunda da olsa), toplumsal bütünün birliğine katılmadığı, ve kendi farkları içinde, Devlet'in birleştirici isteğini onaylamadığı ölçüde, o toplumsal bütünün sadece teh-

didi altında olacaktır. İşçi birlikleri kurma eğilimi (trade-unionisme), toplumdaki bir dağılma kavramına dayanmaktadır (materyalist Gentile söylüyor bunu); bu yüzden rastlantısal bir birey topluluğu olarak düşünülmektedir: soyut bireylerden meydana gelen rastlantısal bir topluluk. Sendikalara gelince, onlar da salt soyutlanmalardan başka bir şey değildir. Soyutlama, diyor Gentile, "herkesi herkese karşı savaşa götürür". Yalnız faşist korporasyon, kendi malzemesi olan sivil toplumu Devlet'le bütünlemekte ve onda işbölümünün zorunlu anlarını ruhsal ve sistemli bir birlik halinde birleştirmektedir.

Ama daha ileri gidelim. *Devlet* kavramı düzeyinde (hep biçimi içinde) aynı *diyalektiği*" (Gentile'ci *güncelciliğin* ayırıcı özelliği) yineliyelim. Devlet'in mutlak istek olarak içkinliği, değişmez ve sürekli bir *doğa* meydana getirmez.

Bu isteğin kendisi de, içkinliği içinde, bölünmeye uğrar, ve Devlet, o zaman, kendi edimlerinin üstünde, İde olarak, aşkın (transcendante) olarak kurulmuş olur. Somut Devlet'le onun aşkın idesi arasında bir mesafe, bir gerilim belirir. İşte Devlet'in yaşadığı bu mesafededir ki tarih, özeleştiri (öyle ya!) ve devrim (ne demezsiniz?) meydana gelir. "Damlanın taşı aşındırışı gibi" adım adım gelişen bu tuhaf devrimle, diyor Gentile, topluluğun kendi-bilinci temizlenecek, güçlenecek, zenginleşecektir. Bunun anlamına bir bakalım isterseniz: Devlet dışında hiçbir istek olmadığına göre, devrim de ancak otoriter planda belirecektir. Ancak derinden derine tutucu nitelikte bir devrim olabilecektir (elbet, faşizmin çerçevesi içinde). Anayasal kurallar geçicidir, ama anayasaların toplumsal bağın ruhsal özünü açıklayarak onayladıkları faşist düzen, onların sonsuz hakikatini meydana getirecektir.

Böylece, gerçek tarih, toplumsal isteğin kendindeki süreklilik, sebat oluyor demektir.

Değişme kendini tamamlama noktasında belirmektedir. Devlet'in istediğini ben de istiyorum, ve bu istemeyle kendimi kabul ediyorum; Devlet benim üstümde (ya da başkalarının üstünde) bunaltıcı şiddet yöntemleri uyguluyorsa da, güzel bir şeydir bu: Kutsaldır bu şiddet. Şimdi burada bir edim gibi görünen, bölünen, ve *başkalarının ve bireyin içinde* yeniden başlayan şey tin'in ta kendisidir.

Evet, *In interiore homine* (bireyin içinde) demişti Gentile. Bu da ciddiye alınacak bir şey. Ne demek bu? Şu: benim, bireyin, Devlet'in isteği dışında hiçbir düşüncem, bilgim ya da isteğim olamaz. (Yani bileşici evrenselliğin dışına çıkamaz, toplumsal bağla çerçevelenmiştir.)

Hele benim *kültürüm* (ve başkalarının) dediğim şey... ancak bu topluluk yazgısının çerçevesi içinde bütünlenmiş ve türetilmişse, fiili bir varlık kazanabilir. (Totalitarizm denen de bu noktadadır işte). Ne var ki, Gentile, son bir diyalektik devinimle, bütünlüğü de emmekte ve hazmetmektedir. Ona göre bütünlüğün (totalite) yabancı bir güç olarak hükmü yoktur. Her birey için, her bireyin isteği için söz konusudur o.

Kavramlarla dolu bir kimya bu, değil mi? Şu zavallı (ve oldukça gülünç) tümceye bakın: "Kendi kendine dönmüş olan Ben (ego), nesnede yabancılaşınca", bir yer değiştirmeler zincirinin ana kalıbını, eksenini meydana getirmiştir.

Son halkadada, yalnız Gentile'nin gözlerinde değil, bir sürü İtalyan aydınının gözlerinde de, tüm İtalya tarihinin hakikati (Hegel'ci anlamda) olarak, liberal toplumdaki çıkmazların *diyalektik* bir çözümü olarak, (tarihsel, geçici —biliyoruz bunu— ve iyice somut bir biçimde) faşist Devlet beliriyor.

Yumuşak söz tehlikesiz değildi.

KADINLAR VE FAŞİZMİN GEÇİŞİ

Maria-Antonietta MACCIOCCHI

FAŞİZMİN ideolojisi kadın evreninden *kalkılarak* ve bu evren *aracılığıyla* hiçbir zaman analiz edilmemiştir. Hatta kadınlar ve faşizm iki karşıt terim olarak, ya da en azından birbirlerine yabancı, ilişkisiz terimler olarak görünmüştür. Faşizmin kadınlar üstündeki etkisi ya da kadınların kimi *istekleri*'nin faşizme aktarılması sorunu araştırılmamış olarak kalmıştır (solda Wilhelm Reich'ın hiçbir söz söylenmemiş olan cinsel boyut da dahil olmak üzere, üstyapısal sonuçlar konusundaki çalışmalarını saymazsak). Sağda ise, Hitler'den Mussolini'ye, Rosenberg'e, Gentile'ye, Evola'ya, Loffredo'ya uzanan faşizmin ideologları tarafından yazılmış olan kitaplar dağ gibi yığılmıştır. Bunları bugün okuduğumuzda, faşist-nazi siyasal ve sivil toplumun dev labirentinde kadının, tiranlar için nasıl Arian'ın ipliği hizmetini yerine getirdiğini görürüz: "Siyasette, kadınların desteğini sağlamak gerekir, erkekler onları kendi başlarına izleyeceklerdir" diyordu Hitler.

Aynı ağız tıkacı, ya da *kompleks*, solda olduğu kadar *görgülü burjuvazide* ve feministler arasında da, bize iyice yakın, ama eskiçağ kadar uzak olmuş bir tarihsel-siyasal zamanın analizini bulaşık teknesi içine gizlemiş, boğmuş, hapsetmiştir. Anaerkil aile dönemine değil de, sınıflı, kapitalist, aşırı-sanayileşmiş, aşırı-modern, aşırı-tüketim toplumlarının üstyapısal yönelimini hep belirleyen siyasal, cinsel ve ideolojik görüntülerin karanlığını, hâlâ kadınlar arasına yansıtmaya devam eden çağdaş olaylara belirli bir düzen getirmenin zaman aşımına uğramaz bir çalışma olacağını (Engels de insanlığın tarihöncesini ince-

leyen Morgan için aynı şeyi söylüyordu) söyleyebilir miyim acaba? İşte bunun içindir ki, faşizmin, özellikle kadına ilişkin boyutundaki, sonda atılmamış uçurumuna eğildiğimde, böylesi bir suskunluk karşısında şaşkına döndüm. Simone de Beauvoir'in, *Kadın* (le Deuxième Sexe) adlı kitabında bile, kadın ve faşizm konusuna ayrılmış bir bölüm bulunmaz. *Kadın-faşizm* konusu üstüne dikilmiş bu yazısız mezar taşının yerini belirlediğimde, muammanın sürmesi üstüne kendi kendime sorular sormakla kalmadım yalnızca, ama tarihçilere, siyaset adamlarına, toplumbilimcilere, psikanalistlere ve feministlere bu konu karşısındaki tiksinmelerinin ya da toptan sağırlıklarının nedenini de sordum. Kimseden bir karşılık alamadım. Karşımda yalnız söz tutukluğu, ne yapacağını bilmeme ve toplumsal bir pratiğin yansısı gibi, bir anda uyanmış, ama sonra hemen yeniden sönen bir merakın yarattığı kaygıyı buldum. Sanki kendileri gizli *feminist korporasyonlar*'mışçasına topluluğa ait olduklarını/sorumluluklarını reddeden ve hiç olmazsa şu 20. yy.'da, Batı Avrupa'da, en karanlık bölümü, kadınların, en azından kısmen, olumsuz anlamda başoyuncusu oldukları bölümü, yani faşizm ve nazizm bölümünü silen şu feminist hareketler için de ayrı, ama daha çok karanlık bir bölüm açılmaktadır. Kadın Kurtuluş Hareketi'nin (kadın) kuramcıları ve kimi zaman da (kadın) *tanrıbilimciler* aşırı-bilgiç ve faşist vebanın kapılarında durakları için de, aşırı-yan tutan bir tarihi sürekli olarak yeniden kaleme almaktadırlar. Başucumuza Athena'yı, Persefone'yi, Psişe'yi oturtarak, Paris'in kaçırdığı Troyalı Helena'dan Ülisseus'un sadık karısı Penelope'ye dek, bütün Yunan ve Roma mitolojileri arasında, bir Homeros-Vergilius koşusu içinde Olimpos'da kolan vurmaktadırlar; bize *İncil*'deki Yahova ve yılan öyküsünü anlatmakta, şu saplantılı Aziz Augustin ile Azize Tereza'nın ve başka azizelerin mistik acısını kilit altında tutan tanrısal haremin bekçileri, kilise babaları ile olan psikodramatik karşılaşmayı yeniden kurmaktadırlar [ben bunlara bir de şunun eklenmesini isterdim: Azize Lucie bir erkeğin (gerçek) cinsel organını görmüş, bunun üzerine kendi gözlerini oymuş, ve onları sahanda iki yumurta gibi, bir tabağın üstüne koyarak tanrısal Seks-Mesih'e sunmuştur]. Eskiçağdan ortaçağa, ilk

burjuva devrimlerine, ütopyacı sosyalizme uzanan bilgiç, derin bilgili bir yol bu, ama bu yolda Marksizm üstüne ve özellikle de Engels üstüne (daha yeni vazgeçildi bu tiksintiden) peş peşe bir çıkmaz, sınırlı feminist şemadan kendini kurtaran Rosa Luxemburg'a karşı kayıtsızlık, birazcık Flora Tristan, birazcık Kollontay, Freud'a eleştirel (düşman) bir yaklaşım, Stalin'ci kadın döneminden haklı olarak tiksinme ve bundan sonra da uzun bir uykuya dalış, doğmatik bir unutma, Mayıs 1968'de en sonunda bu uykudan uyanma, yarım yüzyıllık çağdaş tarihin, Avrupa'daki faşizmin ve nazizmin üstünden ayaklar bitişik olarak daha iyi atlamak için, çoklukla soyutlama, yüce bir şaşırtma ve en sonuncu (ve bilinçdışı) doğrulama olan bir yaklaşım içinde Çinli kadın kıtasına, o sonuncu kumsala ayak basmak da var.

Sanki, bütün bir kırk yıl içinde, üç kadın kuşağı boyunca, bu kadın "insanlık"ın *arka planı,* toplama kamplarında kırıp geçirilme, ırkçılık, Yahudi kırımı, cinsel baskı, ineklere ve tavşanlara uygulanan doğurma zorunluluğu, zorlu bir ailecilik anlayışı, çalışma ve kamu yaşantısı yasağı, yüzyıl boyunca papalık genelgeleriyle desteklenmiş olarak, kadının kendisini yadsımasını buyuran faşist *haremcilik*'in ve nazi eşcinselliğinin iğrenç topluluğu değilmiş gibi. Onlara göre, kadın *öteki ırk*'tır, tıpkı Yahudiler gibi: *Cinsel eklem* olarak, *Volkstum* (ulusal ama ırksal da olan kendilik olarak halk) içinde *kan saflığı* (das Blut'nın, *büyük Bütün*'ün (das Ganze) dölyolu olarak *anne* (die Mutter), ve bunun tek yükümlülüğü de *annelik* (die Mutterschaft)tir. *Das deutsche Reich* (Alman Reich'ı) da, tıpkı Mussolini faşizmi gibi, kadınlar için bir kamu topluluğu statüsü yaratarak, kadının devlete ait olduğunu (Ama/aile/ulus) onayladı. Bu statü geri çevrilmedi, tersine kabul edildi ya da bu statüye katlanıldı: Kadınlar, kendilerini Niobe'den de daha fazla sakat bırakacak, *coşkusal vebaya* ya da *ölüm dürtüsüne* bulaşmışlardı (bilindiği gibi çağın en doğurgan annesidir Niobe, yedi kızı ve yedi oğlu vardı, hepsi de ok darbeleriyle öldürülecekti).

Bu yüzden, kadınlardan ve faşizmden söz ederken, kadının, yeni simgesel otoriter bir düzene yapıştırılmasına olanak veren tarihin *sıfır geçiş yoluna* karşı çıkıyorum: Var olmayan, sözle anlatılmaz, işe bulaş-

mış (feminist bir koruyuculuğun "nükleer" kalkanı sunulur ona) olarak düşünülür kadın.

Faşizm ve nazizm döneminde kadınların tarihsel anlamda var olmayışlarının nedeni üstüne, bütün faşizmler karşısında kadınlar üstüne üç tane ilkesel tez formüle etmek mümkün mü acaba? İşte bunlardan birkaçı: Sağ görüş açısından, sol görüş açısından, ve bir tane de feminist hareketler açısından.

Sağ görüş açısından: Burada, kadın konusunda faşist ideoloji ile aileci egemen ideoloji, kapitalist burjuvazinin katolik-töreci ideolojisi arasındaki yakın akrabalık derecesi nedeniyle her şey çok daha kolaylıkla açıklanmaktadır. Faşist kuramlaştırmalar, suç ortaklıklarının, toplumsal davranışlarınve pratiklerin göze görünmez ağı içindeki en sağlam, en karışık düğüm de buradadır. Açık seçik görebilmek için idealizmin gözlüklerini çıkarmak yetecektir, sağcı ideolojinin ve kimi zaman da solcu karşı-ideolojinin, burjuva, Katolik-dinsel ve özünde küçük-burjuva *değerler* arasında, sanayi toplumuna tıpatıp uyan bir kadın anlayışına nasıl düşmüş olduğunu anlamak için bir burjuva kadın hümanizmi (kimi zaman sola da bulaşır) gözlüklerini çıkarmak yetecektir. Bu ideoloji sürekli artan üretkenliğe, tüketim sanayiine göre biçimlenmiştir; cinsel baskı, iktisat siyaseti ya da alışkanlıkların ikiyüzlülüğü eskiden, son derece daha kaba ve barbar bir biçimde olsa bile, belirli bir dönemde kapitalizmin toprak, nüfus ve iktisat alanındaki egemenliğinin çıkarları, faşizm altında sınai yayılmacılığın çıkarları olan temel çıkarlarla uyuşmaktadırlar.

Marksist olsun ya da olmasın, *sol görüş açısından,* (siyasal, kuramsal olan ya da olmayan, vb.), sosyalist ülkelerden Avrupalı komünist ve sosyalist sola, Marksist kuramcılara dek her yerde, sözünü ettiğim dev tabu korkunç derecede ağır ve karmaşık olarak ortaya çıkmakta. Lenin'in aşçı kadını yalnızca devleti yönetmeyi öğrenmemekle kalmayıp, hâlâ fırının başında kaldığı, aşçılık yaptığı ya da kendi eviyle uğraştığı, yani siyasetle hiç uğraşmadığı için sorun daha da keskinleşmektedir.

a) Kuşkusuz, bu konuda yapılabilecek ilk açıklama şudur: temel amaç olarak üretim artışını benimsemiş bir toplumda, bu toplumun adı

sosyalist de olsa, (sermayenin kamusal ya da özel gelişmesinin işlevi gereği), kadın, bir sömürü kategorisinin içine girmektedir; çünkü bütün sanayi toplumlarının, ya da Avrupa faşizmlerinin en yüksek güce erişmesi için çalıştıkları sınai devrimden doğmuş toplumların mantığı burada da olacaktır. Engels'in deyimleriyle söylemek gerekirse, *kültür devrimi* sanayi toplumuna dayanmaktadır; sanayi toplumu, yeni düzende organik bir üstyapısı olan *başka* bir topluma, Devlet'in erimesine ve komünizme doğru yönelen sosyalizme dönüştürülerek gerçekleşebilir. (Hiç kimse "yaşlı" Engels'ten daha güncel değil; tekrar okumak ve yorumlamak için vakit geçirmeden onun yapıtını yeniden ele almak gerek. İtalya'da da, Fransa'da da, hiçbir komünist parti örgütünde yapılmayan bir şey bu.)

b) Engels, kadının kurtuluşu sorununu, (kapitalist) üretim ve (sınıfsal) tüketim düzeninin ve mantığının altüst oluşunda görmekle, henüz kapitalist birikim mekanizmasından kurtulamamış olan *bugünkü sosyalist toplumların* durumuna da ışık tutmaktadır: "Kapitalist üretim ve mülkiyet koşulları ortadan kaldırılırken, her türlü ekonomik kaygının bir yana atılması gerekir. Büyük sanayi ile toplumsal üretim yolu açılmıştır; açılmıştır ya, aile, her zaman, gizli ya da açık biçimde bir ev köleliği temeli üstünde durmaya başlamıştır... Modern toplum, yalnızca yasal ailelerin, moleküller gibi, bir araya gelmesiyle oluşan bir bütündür." Marx da şöyle der: "İlk işbölümü, kadın ve erkeğin çoğalmak için yaptığı işbölümüdür", sonra da ekler: "Modern ailenin içinde tohum halinde yalnız kölelik değil, serflik de vardır... Bu ailede, daha sonra, toplumda ve Devlet'de büyük ölçüde gelişen bütün çelişkilerin minyatür halde bulunduğunu görürüz."

Marx'ın ve Engels'in sözünü ettikleri kölelik, hiçbir marksistin fısıltıyla bile söylemeyi göze alamadığı sorunu, "sınıflar mücadelesi" sorununun dışında, "cinsler mücadelesi" sorununu önümüze getiriyor. Faşizmin geçtiği yol gösteriyor ki, sınıf baskısından *ayrı* olarak, özellikle kadın cinsine uygulanan bir baskı vardır. Faşist ataerkil düzen gösteriyor ki, erkeğin baskısıyla kapitalist gücün baskısı arasında aynı köke indirgenebilecek bir bağıntı kurulabilir.

Faşist düzen içindeki kadına bir bakalım: bir pazar toplumu için belirli bir sömürü biçimi altında, örnek bir çoğaltıcı rolü vardır, yani bir çeşit özel mülkiyet konusu olacak bir durumdadır. Saçma bir noktadan çıkılarak düşünülürse, Sraffa'nın dediği gibi, bir kadının artık-değeri, "mal tarafından türetilmiş mal"a dönüşmektedir. Burada artık klasik marksist artık-değere bir fiyat biçme değil, *kendi kendine yanma*'nın bir bedeli söz konusudur. Kadın, sınıf farkı gözetilmeyen biçimde, kullanılacak bir özel mülkiyet konusu olduğuna göre, girişim sahibi ya da faşizmin ileri gelen kişisi olan küçük-burjuvaya aittir; ve hiçbir şey onları (hiçbir zaman kamulaştırılma konusu olmayan) bu "kadına sahip oluş"tan daha *eşit* duruma getiremez.

Ancak, kuşkusuz, sosyalist toplumları ele aldığımızda da, Sovyet sistemini ve ondaki kapitalist yarayı ortaya koymak için, birikim yolu, üretim biçimleri ve, sonunda, "üretim ilişkileri" ve "üretim güçleri" arasındaki bağıntıya (Çinlilerin uygulamaları konusunda bu noktaya parmak basmıştık) bakarsak, kadının sömürülmesi açısından pek bir ayırım görememekteyiz. Burada, eski sömürü tipinin yıkılması ve, *gerçek* sosyalist toplumun kurulması (sosyalizm içinde de istenmektedir bu) konusunda yeni bir sayfa açılıyor; bunun tek örneği de, hiç kuşkusuz, Çin'deki durumdur. Yine bu anlamda, kadın sorunu üstüne, sadece *bir sınıf çelişkisi değil, bir cinsler çelişkisi de olduğunu* doğrulayan Mao'nun ağzından, bir parolayı bize yalnız Çin sunmaktadır. Ne diyor Mao: "Kadınlar göğün yarısıdır..."

c) Marksizm ve cinsel devrim, ikilemin ayrı görünümüdür. Belki de başlıca görünümü. Marx'ın, *Alman İdeolojisi*'nde yazmış olduğu gibi, "İnsanlarda kitlesel bir dönüşüm, ancak pratik bir devinimle, bir devrimle meydana gelebilir; ve bu devrim, sadece yönetici sınıf bir türlü yıkılamadığı için değil, onu *yıkan* sınıfın, tüm eski kirlerden temizlenmeyi, ve toplumu yeni temeller üstüne oturtabilmeyi ancak bir devrimle başarabileceği için gereklidir."

Ne var ki *sol* haz düşkünlüğünün, küçük-burjuva arı kovanından çıkışı, hiçbir zaman reformizmin ahlâkçı düşü içine girmek anlamını taşımaz, tersine, Marksizm'le cinsellik arasındaki, o her zaman yadsın-

mış, savsaklanmış ilişki sorununu önümüze çıkarır. Eski sorunlar yatmaktadır burada. Eléonor Marx, bunları, sosyalist kadınlar Meclisi'nin ilk toplantısında bugünküne göre öylesine güçlü, öylesine çağdaş çizgiler içinde ortaya koymuştu ki, *marksistler*'in ve *sosyalist ülkeler*'in o sorunları bunca uzun süre toprağa nasıl gömmüş olduklarını düşününce şaşırmamak elde değil (1887 broşürü).

"Aşırı tutku bir hastalıksa, onun ters ucu, yani sağlıklı ve doğal güdüden yapılan fedakârlık da aynı ölçüde bir hastalıktır." Bu noktada Shelley'le birleşiyoruz. Onun *Reine Mab'a Notlar* adlı yapıtında şöyle bir bölüm var: "iffet, *İncil*'e ve keşişlere ilişkin bir itikattır, ve ılımlılığa düşünsel şehvetten daha fazla düşmandır; çünkü iffet, bütün evcil tatların köklerini kurutmakta, insan soyunun yarısından fazlasını acı içinde tutmaktadır." Alexandre Kollontay da, Marx ve Engels'teki geleneksel ailenin çözülümü temasından çıkış yaparak, ilk sosyalist devrimi yapmış olanların önüne, erkekler ve kadınlar arasında yeni bir cinsel ilişki sorununu çıkarmanın yollarını aramıştır. Marksizm'le cinsel devrim arasına bir birleştirme çizgisi koymaya da cesaret etmiştir bu yazar. Ne var ki, bilindiği gibi, yalnızca başarısızlığa uğramakla kalmamış, önerdiği *cinsel devrim* de kokuşmuşlukla nitelendirilmiştir. Kendisine, işçi sınıfına, *yeni bir devrimci cinsel ahlâk*'ın taşıyıcılığı isteğini yakıştırmanın hiç de yerinde olmayan saçma bir şey olduğu belirtilmiştir.

Alman işçi gençliği arasında militan bir çalışmayı gerçekleştirmiş olan ve bu gençliği gerçekten iyi tanıyan Wilhelm Reich da *cinsel sorunun siyasallaştırılması* konusunu Alman Komünist Partisi'ne getirmiş, ama Parti'den atılmıştır. Alman Komünist Partisi'nin memurları Parti gazetesinde Reich'ı sapkınlıkla ve proleter kadınlara hakaret etmekle suçluyorlar ve şöyle yazıyorlardı: "Biz işçi kızların cinsel sorunlarımız olduğuna nasıl inanabilirsiniz? Bedensel boşalma (orgazm) sorunları burjuva kadınlarına ilişkin sorunlardır." "Reich'ın kuramı yüzkarası bir şeydir: proletarya için bedensel boşalma sıkıntısı diye bir şey yoktur" diye konuşuyordu partili bir bayan hekim. Reich'ın 1932'de ortaya koyduğu sorun o büyük canlılığını hiçbir zaman yitir-

memiştir: "Cinsel yaşamı doğal bir biçimde değil, bugünkü toplumsal düzenle sımsıkı bir ilişki içinde benimseyen, cinselliği yadsıyıp pısırık ve ona karşıt bir davranış içinde bulunan burjuva cinsel ahlâkı, bizlerin, biz komünistlerin de, sandığımızdan çok daha derin biçimde içimize işlemiş bulunmaktadır."

Reich bu körlüğe şöyle neşter vurmaktaydı: "1930'larda, Avrupa'da, kamuoyu üstünde büyük etkinliği olan çevrelerde, kitlelerin mutluluk konusundaki gereksinmeleri kendiliğinden bir şey olarak düşünülmemiş, ve bu mutluluğun yokluğu tartışma konusu yapılmamıştır; o günlerde, böylesine 'bayağı', 'kişisel', 'bilimsel olmayan' ya da 'siyaset dışı' konularla uğraştığı için yeterince önemli sayılmış tek bir siyasal örgüt yoktu". (...)

"İnsan cinselliği, ışıklandırılmış yapısının alnacında görkemli bir biçimde 'kültür' ve 'uygarlık' sözleri yazılmış toplumsal yaşamın (ki kendisi orada binlerce yıl sefil, sağlıksız, irin dolu bir biçimde yaşamıştır) servis merdiveninden çıkma hakkı istiyordu."

Öyle görünüyor ki, kendimize uyguladığımız baskının bu kilidi kırılmadıkça, yalnızca faşizmi ciddi olarak incelemek *olanakdışı kalmış olmayacak,* ama *faşizm de olanaklı hale gelecektir.*

Son olarak da, solda, işçi hareketinin kendi katettiği yola (her zaman yengi dolu bir yol olarak) uyguladığı Epinal imgesiyle, yani zafer kazanacağından emin olma ile ortaya çıkmış olan tarihin o ünlü bozulması olayı geliyor. Hitler'e, Mussolini'ye, Franco'ya, Pétain'e, Pinochet'ye, vb. karşı erkeklerin ve kadınların zorlu ve parlak tek bir antifaşist mücadelesi olmuştur. Bu devrimci turizm, geleneksel küçük-burjuva zihniyeti ile (hatta kimi zaman geleneksel işçi zihniyeti ile) faşizmin gerici ideolojisi arasında bulunan bağı incelemeyi engelleyen barikatlarla kaplı başka bir kapı haline gelmiştir. Elimizin altında, antifaşist savaşın kahraman kadınları üstüne, Direnme günlerindeki kadın militanlar üstüne, makilerdeki kadın toplulukları üstüne geniş bilgi ve haber yığınları var... Daha önce de değindiğim gibi, işin nedeni, nasılı, ne biçimdesi ve kadınların faşizmi onaylaması olgusunun genişliği söz konusu olduğunda, bütün bunlar *mutlak sıfır*'dan başka bir şey ol-

muyor (Stalin'ci dogmatizm ile sağ ve sol revizyonizm bu noktada birleşmiş durumda).

Marx, *Fransa'da İç Savaş* adlı yapıtında, barikatlar üstündeki halk kadınlarının yiğitliğini belirtirken, Komün yenilgiye uğradığı zaman ona karşı kadınların (burjuva kadınların ve *fahişelerin*) düşmanca tavırlarını çözümleyen ilk yazar olmuştur kuşkusuz. Şöyle diyor bu yapıtında: "İlk Parisli tutuklular konvoyu Versailles'a getirildiği zaman, insanı çileden çıkaran canavarca işlemlere tabi tutuldu; o sırada, Ernest Picard, elleri ceplerinde, alay ederek, onların çevresinde dolanmakta. Madam Thiers ve Madam Favre da, nedimelerinin ortasında, balkonlarından, Versailles güruhunun bu alçakça işlemlerini alkışlamaktaydılar" (*Fransa'da İç Savaş*, ed. Sociales, s. 44). Dahası da var: "Fahişeler, kendi koruyucularının, ailenin, dinin, her şeyin ötesinde de, mülkiyetin bekçileri olan *francisileur*'lerin yanında yer almışlardı. Onların yerine, yiğit, yüce, kendini adamış gerçek Paris kadınları, eski çağların kadınları gibi ortada görünmüşlerdi."

Lissagaray da, Parisli küçük-burjuva kadınların, çılgına dönmüş arılar örneği, yenilmiş komüncülere şemsiyelerinin sivri uçlarıyla nasıl vurduklarını anlatır.

Mussolini'nin iktidara gelişi, küçük-burjuva kadınlar tarafından, genç ilkokul öğretmeni kadınlar tarafından, proleterlerin üstüne atılan (kimi zaman, ellerinde kınından sıyrılmış hançerlerle) dulların ve annelerin meydana getirdiği bütün bir ölüm alayı tarafından çılgınca desteklenmiştir. Anlatıldığına göre, 1922 ilkbaharında, Udine eyaletinin küçük bir kasabasında, bir grup sosyalist, yedikleri müthiş bir meydan dayağının öcünü almak için, faşist parti merkezini işgal etmeye kalkmış... "Faşistlerin haydut yatağını ele geçirmek, ve onun altını üstüne getirmek pek zor olmayacaktı, birdenbire, yükselen bir *'yetişin!'* çığlığı üstüne, Sipe bombaları ve coplarla silahlanmış, başları mihverli, bacaklarında şerit dolaklar bulunan otuz kadar kadın, *düşmanın* üstüne atıldı, ve onu geri çekilmek zorunda bıraktı. Bu amazonların başında, daha sonraları, Salo Cumhuriyeti sırasında, yardımcı S.S. yüzbaşısı olarak atanacak olan Madam Scarpa adlı bir kadın vardı." (Giancarlo

Fusco'nun *le Rose del ventennio* adlı yapıtından.) O dönemden kalma fotoğraflarda, *squadriste*'lerin, üstlerinde ayaklarına dek uzanan önlükler, göğüslerinin arasında kurukafalar, ellerinde siyah flamalar, uzatılmış kollarla Roma selamı vere vere Napoli'de geçit töreni yaptıkları görülmektedir. 68 Mayıs'ındaki geri çekilme durumunun nedenlerinden birinin de, okulların, fırınların yeniden açılmasını, ulaştırma araçlarının yeniden çalışmaya başlamasını, kısacası, alışılmış düzenin yeniden kurulmasını isteyen birçok tutucu ve küçük-burjuva zihniyetli Fransız olduğunu söyleyemez miyiz bugün? Ama biz sözü güncel bir trajediye getirelim yine de: o ünlü "*tencere gösterileri*"yle, erkekleri ve orduyu aşağılayan bir kampanyayla, Allende'yi "çökertmek" için, karşı-devrimci planda öncü rolünü Şilili küçük ve orta burjuva kadınların oynadığı açıklanmadı mı? *les Temps Modernes*'in Ocak 1975 tarihli sayısında yayımlanan bir denemesinde Michéle Mattelart, hükümet darbesinde kadınların rolü olduğunu, daha doğrusu burjuva kadınlarının sokağa inişiyle gerçekleştiğini anlatır: "Zorba ve kaosun simgesi olan marksist otoriteye karşı mücadele etmek için, o (kadın), düzenin simgesi olan otorite ilkelerine çağrıda bulunuyor. Askerlerin önüne, tavuklara serper gibi, mısır taneleri döken bu kadınların jestleri şöyle açıklanabilir: burjuva düzeninin bu militan kadınları için, Devlet, kadın üstünde yasal otoritesini sağlayan erkeğin işidir; ve bu Devlet, düzenin güçleri içinde, erkeklerden daha da erkek olmalıdır." Mattelart, bu edimde, klasik ataerkil değerlerin bir içleşme olayı olduğunu söylüyor: çünkü kadın, bu durumun savunusunu üstlenmekte, ve kadının isterisi, *sola* katıldığı için "tabansız ve pederast" olarak düşünülen erkeğe karşı çıkmaktadır. Uribe de, Şili faşizminin yeni modeli üzerine yayımladığı incelemede "bugünkü sadizmin kökünde kadınlara ilişkin bir görünüm olduğunu" belirtmektedir.

Ben, faşizmin bu geçiş yolu olgusunu tamamlarken, Gramsci'nin izinde, tersine bir yol tuttum, ve mutlak tarihselcilik ölçüsünü uyguladım; mutlak tarihselcilik, siyasal amaçlarla günümüzdeki stratejik seçmeler arasındaki ilişkiler açısından tarihi kavramanın özel yoludur; bunun için Marksizm de *mutlak tarihselcilik*'tir.

Feminist hareketler görüş açısından. Bu hareketlerin, 68 Mayıs'ından beri en güçlü eylemi meydana getirmesini ve kimilerimiz için bir siyasal öğe olarak yardımcı olmasını, sözgelimi benim için *kadın-faşizm* ikilemine yaklaşmama destek olmasını olumlu yönden değerlendirsek de, dolaylı yoldan, bizim de katıldığımız zorunlu bir düşünüşe yol açtıklarını söylesek de, gerçek şu ki, kadınlar ve faşizm arasındaki ilişki günümüzdeki feminizm için bir *kara leke* olarak kalmaktadır. Bunu, kadınlar yönünden mutlak imancılık (fidèism) eğilimine (çünkü bazı goşistlerdeki proletarya eğilimi kadar güçlü bir eğilimdir bu) bağlayabiliriz. Yeni bir hümanizmin teolojisinin doğuşudur bu: Kadınsal tanrılaştırma. Kitleler nasıl hiçbir zaman aldanamazlarsa, aldatılamazlarsa, nasıl özlerinde devrimciyseler, kadınlar da, tıpkı öyle, kendi kitleleri içinde, faşizm altında bile, önü kesilmez devrimci düşüncelerini saf olarak sürdürürler, ya da sürekli olarak çözümsüz bir antifaşist mücadeleye girişmişlerdir. Sınıflı toplumda, erkeklerin sistemine karşı savaşları nasıl kesiksiz bir nitelik taşıyorsa, Anne üzerine kaymış bir Oidipus mitolojisinden söz etmenin artık zahmete değmediği faşizme karşı da o nitelik vardır: baba Oidipus'la onun âşığı Egisthe'i kıskandığı için annesi Klytaimnestra'nın katili Elektra üstünedir bu kayma.

Çember Bittiği Yerden Başlıyor...

Kısacası, faşistlerin hoyrat kuram girişimlerinde, feministlerin dilini yakalamak için sınai ve erkek yönetimine en tam biçimde dayanan sistemin, faşist rejimlerce kadın isteğinin kuşatılmasının ya da bu yoldan elde edilmiş bir uzlaşmanın, rastlantıyla olsun, katılarak olsun, uyanık ya da bilinçli biçimde olsun, kadının yükselişini ele alan bir analizde yeri yoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kadın, *el sürülmez* niteliktedir, ve tam faşist cehennemden kaçacağına inanıldığı bir anda, onun *el sürülmez* duruma düşürülmesi (burada Hintlilerin aşağı kasta yakıştırdıkları deyimi kullanıyorum) anlaşılmamaktadır. İş de burada düğünlenmektedir. Kadın her zaman sağdan sola doğru kayar: ya *inek* olarak, ya *kur-*

ban olarak, ya da *erkek* (penisten yoksun) olarak. Sonuçta, bu korkunç üçgen içinde, kadının bilinçsiz bir karşı çıkışıyla, hoşgörüsüyle, en katı, ne sarsılmaz gerçeklik bile boğulmaktadır. Bugün, ben, örtüyü bir kenarından kaldırmaya çalışıyorum. Bununla birlikte, tarihsel doğru ve onun materyalist oluşu, pozitivizm-tomizm-dogmatizm'e ne kadar karşıt düşmektedir! Hiçbir önemli gerici hareket kadınların desteği olmaksızın iktidardaki durumunu sürdürememiştir; ama tersine, hiçbir diktatörlük de kadınların mücadelesi olmaksızın devrilememiştir. Çığrışarak ve kanat çırparak düşmanın gelişini haber verip Romalıları uyandıran Capitole'ün kazları mitolojisi, Minerva'nın Jüpiter'in oyluğundan doğduğunu anlatan mitolojiden daha ilginçtir. Mao'nun da belirttiği gibi, köylülerin ve işçilerin safına katılmış silahlı bir kadınlar ordusu olmaksızın, bir devrimin gerçekleşmesi olanakdışıdır...

Bugün faşizm ve nazizm rejimleri [yaklaşık olarak 40 yıl süreyle egemen olan Moloch (Mısırlıların adına küçük çocukları kurban ettikleri acımasız tanrı. —*çev.*) Devlet olarak], bu iki rejim kadar (üçüncüsü Franco'nunkidir: farklı olmasına karşın, Pètain'in *sınır rejimi*'ni de bu arada sayabiliriz) yankılar uyandıran sonuçlar ve çeşitli konular yaratmıştır. Bu rejimler, kitlelerin çılgın ve azgın bir hareketiyle, iktidarı alışları, dikta kuruşları sırasında ve savaş arasında, çevrelerinde kadınları da seferber etmişler, kadın *mazoşizmi* olarak nitelendirmeyi göze alacağım şeye dayanmışlar, onların analıklarını yücelterek iktidara bağlanmalarını sağlamışlardır.

Öyle ama, faşizmin kadınların gözlerini boyaması nasıl olmuştur? Faşizmin kitle kadın ruhu anlayışı nedir? Kadınların *ulusallaştırılması* ne demektir? Mussolini ve Hitler'in *antisiyasal siyasallaştırma* tutumları ne anlama gelir? Siyasal aygıtın baskı ve zorlamasıyla ideolojik aygıtın baskısını bir yana bırakırsak, Kırmızı Başlıklı Küçük Kız öyküsündeki kadar bir siyasetle kadınları sokağa dökmekte hiçbir Devlet demagojisi faşizm kadar etkin olmamıştır. O kadınlar ki, ellerindeki avuçlarındaki şeylerin, hatta evlilik yüzüklerinin bir parçasını yitirdiler, Yurt için demir, yün ve bez toplamak zorunda kaldılar, mutfakta kendi yağıyla kavrulma zanaatını yaratarak bir metelik artırmak duru-

munu yaşadılar, sefil işçi ücretlerine göre her şeyi idare ederek, kısraklar gibi çocuk doğurdular (kiminde raşitizm, kimi veremli...). Bütün bunların nedeni Mussolini'nin *önderliğine* olan inançları mıydı? Güneyli köylü kadınları "Mussolini-Tanrı-İnsan" diyorlardı; ve Duçe'nin harman dövmesine bakarak şöyle haykırıyorlardı: "Tanrı bize ekmek veriyor, O bunu bize harmanda dövüyor, biz de onu koruyoruz."

İşte bu yüzden, başka bir bölüm açıyorum: kadınların tarihsel açıdan yeniden *değerlendirilmesi:* bu da bana, bu incelemenin son bölümünde direnme olgusuna yeni bir biçimde yaklaşma olanağı veriyor. Çocuksu püritanizme karşı, sağcı ideolojilerin ve sola karşıt ideolojilerin tarihsel gözbağcılığına götüren (isteyerek ve sonuç olarak) manişeizme karşı, kendi kuramsal antihümanizmine kapanmış, ortada durup duran konuyu yadsıyan, yaşadığımız ya da yaşayacağımız tarihin (ürkünç tarihin), aynı zamanda kadınsal öznelerin de, yani *kadınların da* eseri olduğunu yadsıyan dogmatik Marksizm'e karşı, şimdiye dek hep el değmemiş nitelikte kalmış yeni bir sayfa açıyorum.

Kısacası, *kadınlar ve faşizm* arasında bir ilişki olduğu konusundaki yanlış anlamalara, belirsizliğe, sinsi yadsımalara son vermek isterdim. Kadınların, çeşitli faşizmler içinde, sessiz, dilsiz, ölü bedenli, kulakları tıkalı olmadıklarının nedenini, nasılını ortaya dökmek; onların niçin ölü kadınlar, acılı analar, bedenleri olmayan dullar ve yetimler olmadıklarını çözümlemek, anlamak isterdim; kadın, yüceltilmiş-yüceltici nitelikte bir çeşit *ayrı ırk* değildir; onun tarihteki yeri sadece çoğalmanın sakin bir halici olarak belirmemektedir. Mozart'ın o alaycı ve neşeli *Cosi fan tutte*'si, sevinç yokluğunun (antik özveri), kadın sevinci ile iktidar arasındaki ilişki haline gelebileceğini (inatla yadsınmış bir konudur bu) gösteriyor belki de. Sonunda kadınları bir kez de kolektif topluma yerleştiriyorum, devrimci-etkin-özneler yaratıyorum onlardan; sonuçta işi yadsıma planına getiriyorlar. Yadsımadan çıkış yaparak yadsımanın yadsımasını onaylıyorum ve diyalektike varıyorum: *tarihi yapanlar, kadınlardır;* çünkü kadınların durum alışları türün işleyişini bile etkilemektedir, çünkü kadınlar toplumsal-siyasal dokunun her zaman en duyarlı yerinde bulunmakta, ve üstünde toplumun giri-

şim yaptığı, yenildiği, yendiği cephenin örtüsünü başkalarından daha iyi kaldırmaktadırlar (halk içinde kadın sezgisinden söz edilmez mi?). Siyasal ideolojik buluşmalar kadınların bulunduğu yerlerde, kadınların yanında yapılmıştır. "*I'son Beatrice che ti faccio andare*" (Seni yönelten benim, ben Beatrice). Dante işte tam böyle demek istiyordu. Bu tümceyi iyice kavramaya çalışırsak, belki bir gün faşizmle bunun sona ereceği anlamı yatıyor onda.

MUSSOLİNİ KADINLARIN KATILIŞINI NASIL "SAĞLADI"

Sorunu iyi koymak ve bu uğursuz serüvenin kaynaklarını kavramak için, faşizmin, İtalya'daki sanayi burjuvazisinin ve toprak sahiplerinin kapitalist egemenliğine bir taban desteği sağlama amacıyla hem kadınlar arasında bir *kitle tabanı* aradığını, hem de kadın düşmanı bir hareket olarak belirdiğini ortaya koymak yerinde olacaktır: faşizm, yalnızca XIX. Yüzyılda İngiltere 'deki genel oy hakkı hareketinden esinlenilmiş olan "kadınların kurtuluşu" ülküsüne açık akımlara tepki olarak belirmekle kalmamış, Marksizm'e, sosyalizme, bolşevizme, Ekim Devrimi'ne ve bunların kurtarıcı parolalarına da karşı bir ideoloji olarak görünmüştür. Ayrıca, yüzyılın başında, ilk kızıl bayraklar altında toplanmaya başlayan örgütlenmiş ve temelini emekçi kadınların meydana getirdiği bir kadınlar ordusunun doğuşuna karşıt olmak üzere belirdiğini görüyoruz onun. Faşizmin küçük-burjuva kadın düşmanlığı, dekadan okulunun ve küçük memurun sıradan yaşamına bağlı yeni bir *yaşama sanatı* öneren estetizmin kuramcısı Gabriel d'Annunzio'da kendi şair-yazarını ve Mentor'unu bulmuştur. Annunzio'nun — retoriğin, mistisizmin ve sadist-mazoşist cinselliğin belirsiz bir karışımı olan— üstün insanı, faşist hareketin yöneticileri tarafından, küçük-burjuva erkeğini, kadını ona bir zevk nesnesi halinde vererek, *Risorgimento*'dan esinlenilmiş *İtalietta*'nın daracık ülküsünden koparmak amacıyla ustaca kullanılmıştır: *"Giolitti usulü yavan, yarı sarhoş, miskin, rahata düşkün bürokrasi ve küçük ücretlerle sınırı çizilmiş, olay-*

sız, silik ve yaşamdan bıkmış birçok genç, bu sonsuz barbarlığa siyasal bir ağırlık bile kazandırmaktaydı" (Nino Valeri, *Da Giolitti a Mussolini*, s. 24).

D'Annunzio, kadını, tüyleriyle, incik boncuğuyla, örtüleriyle, Sarah Bernard ve Belle Otero biçimi kırıtmaları ve ayılıp bayılmalarıyla birlikte yeniden yatak odasına sokmaktaydı. Kadın, "bin kez kadın"dı. D'Annunzio'nun çizgisini kusursuz bir biçimde sürdüren Mussolini (fahişeseverlik zevkleri onu, faşist dönem sırasında, genelevleri yasaklamaya götürecektir) kadının cinsel ve kültürel sefaletini bir iktidar sistemi olarak seçmiştir. Marinetti'nin temsilciliğinde ve bolşevik devrimin etkisini çok açık biçimde taşıyan karşı-Annunzio'cu eğilim de, o arada, tam karşıt ideolojik kutbun yöneticilerince benimsenmişti (Gramsci'nin Eylül 1927'de Troçki'ye yazdığı bir mektup Torino işçi kültür çevrelerinde yaygınlık kazanmış *fütürist* dilin birkaç noktasını açımlar). Marinetti'nin fütürizmi, faşizm tarafından ayak altına alınıp niteliklerini yitirmeden önce, D'Annunzio'da ayrıcalıklı seçkinler için hep bir sefahat ahlâkıyla birlikte bulunan geleneksel burjuva ahlâkını ve onun aileciliğini sarsıp durmaktaydı. Boşanmayı, serbest aşkı, kadın köleliğinin kaldırılmasını, kadınlara oy hakkı verilmesini öğütlüyordu Marinetti. 1920 yıllarında kadınlara seslenen fütürist belgelerde şu başlıkları görüyoruz: *Fütürist Kadınlar Bildirisi; Kadın Lüksüne Karşı; Evliliğe Karşı.* Bu sonuncusunda, evlilik yatağına büyük bir dönüş yapılan o dönemde hiç de alışılmadık bir dille şöyle denmekteydi: *"Günümüzde ayrılmanın yasak olduğu evlenme biçimiyle varolan aile kurumu saçma, zararlı ve gününü doldurmuş niteliktedir. Hemen her zaman bir mahpushane olmuştur: çoğunca güçsüz ihtiyarların, kadınların, çocukların, domuzların, eşeklerin, develerin, tavukların ve pisliklerin berbat bir biçimde yan yana olduğu bir bedevi çadırı görünümündedir* (...) *Kadının Ruhsal ve bedensel olarak bir mal durumuna düştüğü aile, bir ikiyüzlülükler aldatmacası, ya da, daha doğrusu, arkasında üstüne ahlâklılık serpilmiş bir yasal fahişeliğin uygulandığı sakin bir cephe haline gelmektedir* (...) *Evlilik, fahişelik supapı olmaksızın yürüyemeyecek yeni bir barbarlık biçimidir."* Burada, *ailenin kökeni* konusunda Engels'in etkisini açıkça görmekteyiz: *"Yasal evlilik-*

le birlikte, o zamana dek bilinmeyen özel toplumsal tipler de kesinlikle ortaya çıkmaktadır: Kadının yasal âşığı, boynuzlular, kadınlar üstünde zafer kazanan, ama yenilince de kendilerini yenenleri cömertçe ödüllendirmekle yükümlü olan erkekler."[1]

Sosyalist Mussolini, başlangıçta, hiç değilse siyasal planda, ölçülü bir feminist görünümündeydi: Fasci'lerin kurulmasıyla ilgili 1919 Programının bir yerinde, belirsiz bir formül içinde, "kadınlara genel oy hakkı" verileceğini ilan etmekteydi. O sıralarda, babasının meyhanesinde garson olarak çalışmakta olan güzel bir kızla ilişkisi vardı; Rachele adlı bu kadından çocukları da olmuş, ama Mussolini evlenmeye de, onların vaftiz törenlerine katılmaya da yanaşmamıştır. Ancak iktidara gelişinin hemen öncesi günlerde —onun küçük-burjuva saygınlığının başlangıcını belirtmesi yönünden önemli bir olaydır bu— evlendi; yani kara gömleğini giydiği, ve krala *Vittorio Veneto İtalyası*'nı emanet ettiği zaman: 1923'te, yeri geldi diye parmağına yüzük takmış, üç çocuğunu vaftiz ettirmişti. Görkemli bir biçimde "Zafer"le adlandı-

[1] Fütüristler, *İtalyan Devrimci Gururu ve Serbest Aşk* başlıklı, başka bir manifestoda şöyle demekteydiler: *"Kadının, ahmak bir kıskançlığın zincirleri ve tuzağı içinde bulunmaktan hoşlandığı o saçma köleliğin tek özrü çocukların korunmasıdır. Devlet, çocukların fiziksel, ahlâksal ve düşünsel eğitimiyle uğraşmalıdır. Yüz kadar çocuğa bir eğitimci kadın verilerek otuz annenin yararsız bir uğraştan kurtarılması sağlanabilir. Evlilik, kadını çöküntüye uğratarak ve onursuzlaştırarak, onun gençliğini kısaltmakta, ruhsal ve fiziksel güçlerini azaltmaktadır."*

Başka bir manifestoda, Arturo Blangino, ateşli bir feminizmle dolup taşan bir anlatımla fütüristlerin düşüncelerini açıklamakta ve evliliğin kaldırılmasını istemekteydi: "Ayrı cinsten iki varlık birbirlerine karşılıklı bir sıcaklık doğduğunu duyar ve cinsel aşklarını doyunmak için bedenleriyle birleşmek isterler; ne var ki, erkek kadında her zaman tam bir razı oluş bulamaz, çünkü kadın dölleyici birleşmeden sonra terk edileceğinden ve çiftleşmeyle onurundan bir şeyler yitireceğinden korkmaktadır. Bu yüzden erkek sevdiği kadınla cinsel birleşmede bulunabilmek için onunla evlenmek zorundadır (...) Ve erkek, karısıyla iyice doygunluk getirene dek seviştikten sonra, çoğunca, birdenbire bu tekdüze zevkten yorulmakta, ve sağlıksız genelevlere dadanarak evlilik dışında yeni haz kaynakları aramaya başlamaktadır (...) Ne var ki, böyle bir değişmenin suçu ona, *erkeğe*, yüklenemez (...) Burada asıl suçun, onu cinsel güdüsünü haksız biçimde bastırmak zorunda bırakan, erkekliğini tek kadınla evlenerek sınırlamaya götüren eski önyargılara, günü geçmiş sözleşmelere duyulan saygıyla katılaşmış, geçmişe bağlı, bilgisiz topluma ait olması gerekir."

rılan bu İtalya, o sırada, 1915-18 savaşından, dökülen kanlardan ötürü iyice güçsüz çıkmış bulunuyordu: 600.000'den fazla ölü ve yarım milyon kadar sakat, başını alıp gitmiş bir ekonomik bunalım, yerleşik bir işsizlik, bir dullar ve yetimler kalabalığı, cepheden dönüp de en sefil işlere mahkûm ya da en büyük ekonomik yoksunluğun pençesine düşmüş bir okuma-yazma bilmeyenler dalgası. Buna bir de sınai ilerlemeye ayak uyduramamış, ve *tarihsel blok*'un (sanayiciler-toprak sahipleri) avucuna bir sömürge gibi düşmüş bir Güney bölgesinin varlığını ekleyelim.

Siyasal, toplumsal, ahlâksal dokudaki bu gevşeme içinde, Mussolini için kadınların *fethi*, belli bir ölçüde, iktidara yükselmek için ilk aşama olmuştur: yani çevresinde kitlelerin razı oluşunun bağlanacağı bir eklem yeri. Kısacası, Mussolini, faşist *söylev*'in (le discours) kendilerine verdiği ideolojik siyasal rolü kadınların daha o sıralarda oynadıkları, ve bunu sonuna dek götürdükleri ve dizginsiz Büyük Savaş kampanyasını başlatmıştır. Neydi kadın? Değerli taşlarını bir vitrinde sergileyen bir kuyumcu gibi çocuklarını teşhir eden Gracque'ların annesi Cornèlie'ydi; Görkem'in oğlu Tarquin tarafından *aşağılandığı* için kendi canına kıyan Lucrèce'ti; Curias adlı âşığının ölümüne ağlamış olduğu için erkek kardeşi tarafından öldürülen Romalı Camille'di. Ataerkil gücün, yani mutlak ataerki'nin kaynağı olarak eski Romalı kadın efsanesi öne getirilmekteydi. Savaş sonrasının kahramanı olan kadınlar, acılı bir yaslı kadınlar ordusu oluşturdular: savaşta ölenlerin ya da sakat dönenlerin anneleri ve karılarıydı bunlar. Mussolini, bir bakıma kendileri de sakatlanmış olan o sonsuz dullardan, ölüleri için gece gündüz ağlamamalarını, tersine, savaşçıların anılarını gelecek kuşakların belleğinde diri tutmalarını istiyordu; bunun için de, *kızıllara*, komünistlere, savaş kurbanlarının mezarlarına saygısızlık edenlere karşı en acımasız bir saldırganlık ortamı yaratılmasını destekliyordu. Mussolini'ci *söylevin* öbür ağırlık noktası da, kadınlara özveri çağrılarında bulunmaktır: yaralı yurt için, onun yeniden dirilişi ve büyüklüğü için özveri. Gêrard Miller'in, Pêtain'in ilk bildirileri konusunda —ayrıca, onun 1940'daki *bozgun* söylevi ile 1918'deki *sakat zafer* söylevi arasında, aradan otuz yıl geçtiği halde hiçbir ayrım yoktur ya, o da baş-

ka— yazdığı gibi, her şey belirtici bir dilde temellenmektedir: "Özveri için yapılan çağrılarda bir tat da hesaba katılmıyor değil; belirticinin, sözcüklerin boyasından gelen, kendi tadı." Onları, trajik, kimi zaman traji-komik pohpohlamalarla o sonsuz özveri cezasına mahkûm ederek (Birinci Dünya Savaşı sonrasının, daha sonra sömürge seferlerinin, nihayet İkinci Dünya Savaşı'nın yüklerini taşımaya çağrılıyordu kadınlar), ve onlardan, mazoşist bir tat içinde bu gönüllü vazgeçişi elde ederek, bir iskambil şatosu gibi her şey yıkılıncaya dek yirmi yıl boyunca geliştireceği ve şimdi sözleri genel alay konusu olan bir iktidar tekniğine göre, Mussolini, kadınları *büyülemeyi,* onların gözlerini bağlamayı ve onlara *sahip olmayı* başarmıştır. Mussolini, bu mezarlık ziyaretçilerini, daha başlangıçta, devrimcilere karşı eski savaşçıların kara şapkalarını sallayan bir vurucu birlik haline getirmişti. Kadın *Fasci*'lerde örgütlenmeye başlayan faşist kadınlar, viragoslar gibi coplu saldırı taburlarının saflarında vuruşmaya katıldılar: soylu bayanlar, katolik kadınlar, küçük-burjuva kadınlar, özellikle de madalyalı kadınlar, hep bir ağızdan uluyarak, kızıl gözleri oymak için şapka iğnelerini avuçlarında sallayarak, kızılları sokakta tokatlayarak iş görmekteydiler. Bu karşı-devrimci kadın sapıklığının ilk gösterileri üzerine, Sosyalist Parti'nin ulusal Kongre'sinde (1922), sosyalist Viola Agostini şu konuşmayı yapıyordu: "Roma'da olay günlerinde hazır bulunanlar, faşist gösterilerin yapılışına tanık olanlar, şiddet eylemlerini ve adam öldürme olaylarını görenler, bunlarda kadınların payının nice olduğunu biliyorlar..."

Ama, sosyalistler, komünistler ne yapmaktaydı? Bu dönem ve bu imgeler üstünde düşünülürken, devrimci amaçların başarısızlığa uğramasından, işçi solun sefaletinden de söz etmek gerekir elbet. İlk sosyalist hareketler, kapitalist savaşa karşı yapılan genel grevlerde başı çeken, general Bava Beccaris'in ölüm saçan yükümlerine direnen, Torino fabrika konseyine katılan ve savaş sonrasında ekmek ve çalışma hakkı konusundaki önemli mücadeleleri yürüten militan işçilerin, özellikle de köylülerin ve tarım işçilerinin katılmasıyla belirlenmekteydi. Ne var ki, sosyalist hareket, iyi düşünen kişileri rahatsız ederim korku-

suyla, kadın sorunu karşısında ne olduğu pek de anlaşılmayan eskimiş bir tavır içindeydi; kadınlara oy hakkı sorunu ileri sürülmediği gibi, yeni bir anlatım gücü bile formülleştirilmemekteydi: komünistlerin kadınları kolektifleştirmek ve aileyi yıkmak istediklerini söyleyen gerici rahiplerin suçlamalarından ürkmüş olan bu hareket, cinslerin eşitliğine ilişkin en ufak konulara bile yaklaşmaktan vazgeçmiş olmakla kalmıyor, kadınlar yanındaki siyasal öncü rolünü de, uygulama yönünden, savsaklıyordu; öyle ki, fütüristlerin —edebi öncüler— kuzey bölgesinin en gelişmiş işçileri arasında bile, düşünsel eylem olarak nitelendirilebilecek bir yer sağlamış olmaları hiç de rastlantı sonucu bir şey değildi. Roma yürüyüşünden az bir süre önce, 1922'de, sosyalist ve komünist kadınlar kongrelerini yapmışlardı. Bugün, yalnızca ideolojik zavallılığı değil, kadının siyasal bilinci konusundaki her türlü başarısızlığı da görmek için Kongre tutanaklarının okunması yetecektir: "kadının çıkarlarını savunmayı" savsaklamış olan siyasal parti yönetimleri için bitmez tükenmez eleştiriler, acı yakınmalar buluyoruz bu tutanaklarda: düşünen kafalar daha o sırada bozguna boyun eğmekteydiler... Kadınlarsa, özlemlerini faşizme doğru çevirme yolunda mıydılar acaba?

Gerçekten de, daha önce adını andığım Viola Agostini, yazdığı raporda, proleter kadınlar bile faşizme destek oldular demeye getiriyor: "Proleter kadın, yeni zamanların gelip çattığını ve geriye değil, kendi yönünde ileri doğru yönelmenin doğru olacağını, böyle yapmazsa yeni durumlardan yararlanılacak başka partilere doğru döneceğini hissetmektedir." Komünist kadınlara gelince, Camilla Ravera'nın raporunda, mutfak takımlarının önemine dayanan o sonsuz hak istemleri nakaratına rastlıyoruz (tarihin ve deneyimin öğrettiği gibi, aslında hiçbir şeye yaramayan birtakım istemler bunlar — çünkü kadın devriminin yüce amacı mutfak eşyası değildir): "Komünistlerce özlenen ev işlerinin modernleştirilmesinin proleter kadınları ev köleliğinden kurtaracağına, bir ruhsal ilerleme olanağı sağlayarak, yeteneklerini ve güçlerini daha iyi kullanma yollarının açılacağına onları inandırmalıyız." Ne kadar idealist, tinsel ve saflık dolu mistik bir sosyalizm bu! Gerçeklik ise, ça-

ğın rengi atmış fotoğrafları üstünde keşfettiğimiz gerçekliktir. O hüzün verici belgelere bir göz atmak yetiyor: halkın birer harabe haline gelmiş evlerinin çevresinde yanık topraklar. Sendika merkezlerinin, birliklerinin, kooperatiflerin, parti binalarının ve bombalanmış özel konutların çevresinde moloz ve döküntü yığınları. Baskı altında tutulan parti yöneticileri ve sendikacılar. Adam öldürmeler. Hint yağıyla adam temizlemeler. Kanlı meydan dayakları.

Yurtseverlik taslayan ve sosyalizme düşman bir kahramanlık kâbusunu defetmek için proleter işçiler, kimi zaman, faşizme karşı derin bir düşmanlığın belirtisi vardı; partiler bunu bir yola, düzene sokmayı bilemediler. Yine aynı fotoğraflarda köylü kadınların kederli yüzleri, kiralık faşist katillerin saldırısına uğramış arkadaşlarının yardımına koşan, yüzleri şaşkınlık içinde, bu korkunç mutsuzluğun, bu ürkünç felaketin üstlerine nereden gelip çöktüğünü anlamak için gösterdikleri tüm çabalara karşın, o derin şaşkınlığı üstlerinden atamayan işçi kadınlar görülüyor. Kadınlar cephesi faşizmin ruhsal şiddet saldırılarına karşı direnememiştir. Ama, düşmana kafa tutanlar da, özellikle kendi siyasal ve sendikal örgütlerinde toplaşmış işçi ve köylü kadınlar olmuştur. İçlerinden birçoğu öldürülmüştür. Bununla birlikte kadınlar, ücret ve emek için mücadeleyi, faşizmin gelişinden, Roma üstüne yürüyüşten sonra bile sürdürmüşlerdir. 1924'te, Molinella'da, üretimden sorumlu kadınlar kendilerine zorla dağıtılmış kartları faşist sendikalara geri vermişler, öfkelenen faşistler de onların üstüne sülfürik asit atmışlardı. Çoğu yaralanmış, içlerinden biri gözlerini yitirmişti. Yine o yıl içinde, Milano'da ve Bologne'da tütün işçisi kadınlar grev yapmışlar, Salernitano'da dokuma işçisi kadınlar, yine eski kızıl birliklerine bağlı kalmak istediklerini belirterek, faşist sendikalara girmeyi reddetmişlerdi. 1925 yılında da dokuma ve tütün fabrikalarının kadın işçi kesimlerinde büyük bir kıpırdanma görüldü; ama her türlü yenilik umudunu uzun sürelerin ardına atan o karanlık yıllar içinde, en yılmaz mücadele örneğini, örgütlü emekçi kadınların gerçek vurucu gücü olan pirinç tarlalarında çalışan tarım işçileri vermiştir: çoğu siyasal ve sendikal mücade-

le deneyinden geçmiş 200 000 kadın 1931'de greve gitmiştir. Kadınlar yönünden son kitle savaşıdır bu.

Katoliklere ve liberallere bağlı feminist hareketlere gelince, bunlar, Mussolini yandaşı milliyetçi bando takımlarının gürültüsü içinde dağılıp gitmiştir.

Kadınların faşizm karşısındaki güdülmelerini anlamak için, *İtalyan Kadınının Almanağı*'nda (Eylül 1923) bulunan bütün bütüne nesnel betimleme yararlı olacaktır:

Faşizm, zaferi yücelten, ulusal savaşı ululayan programıyla ortaya çıkınca, yurt uğrunda canlarını vermiş İtalya'nın oğullarının anısını sonsuz bir minnet duygusu içinde diri tutmak için yöntemli bir propaganda kampanyasına girişince, genellikle kadın hareketi ve kadın birlikleri, her şeyden önce, yaşayan kalabalığa ve canlarını vermiş kişilerin annelerine ve dullarına seslenerek savaş boyunca İtalyan kadınlarının gösterdikleri büyük özverileri karşılayan böyle bir programı sevgiyle karşılamıştır (...)

Yine faşizm, faşist gençliğin karşı konmaz atılımının etkisiyle, unutulmuş kahramanların mezarlarına eğilmiş kadınlar arasında büyük yankı uyandırmıştır. Onların, faşizmi, kendilerini çalışmaktan alıkoyan, yeniden aile ocaklarına gönderen, en büyük özverilerinin değerini düşüren, her türlü ekonomik bağımsızlıktan yoksun kılan bu siyasete varıncaya dek benimsemelerini işte o yüceltmede, büyüklükte ve özveri duygusunda aramak gerekir kuşkusuz.

Faşizm, daha başlangıçtan beri, kadınların, benim *mozoşist* olarak nitelendirdiğim bir katılışını elde etmenin yollarını aramıştır: bir ölüm itkisi içinde (Freud), ölü kafaları arasında, kendi *iffet-kefaret*'lerini kutlayan ölüler ve dullar inancının sarsılmaz ayin biçimleri adına bütün bu olanaklı katılışları ancak böyle nitelendirilebilir diyorum; faşistler de ölü kafasını amblem olarak seçmişler, her yere onu çizmişlerdir, berelerinin üstüne, gömleklerinin üstüne bile. Bu, yaşamdan vazgeçiş tavrı, *olduğu biçimiyle kendi kendini yadsıma sevinci* doğurmaktadır.

Kadının iktidarla ilişkisinin sevincidir bu; Şef'in, *Duçe*'nin, soyut, geveze, demagojik sevgisine karşılık olarak bir vazgeçiş, bir bağımlılık, bir ev köleliği.

Gerçek "koruyucu" Mussolini eline sopayı almış ve dişisine aşkın darbelerden sonra geleceğini anımsatan erkeğin kibriyle *kadınlara seslenen söylevler*'inde sopayı gözdağı verircesine sallamaya başlamıştır. *Kadınsal erkeklik*'i ve *erkek kadınsallık*'ı içinde, Mussolini'nin kadınlara karşı duyduğu aşağısama, daha başlangıçta, *Journal* gazetesi muhabiri olan bir Fransız gazetecisine, Maurice de Valeffe'e verdiği çok anlamlı bir demeçte (12 Kasım 1922) belirmektedir: *"Benim genel oy hakkını sınırlama niyetinde olduğumu söyleyenler var. Hayır! Her yurttaş Roma Parlamentosu için sahip olduğu oy hakkını koruyacaktır (...) Ayrıca size itiraf edeyim ki kadınlara oy hakkı tanımayı düşünmüyorum. Bir yararı yok bunun. Almanya'da ve İngiltere'de kadın seçmenler erkekler için oy kullanıyorlar. Böyle olunca, ne anladım ben bundan? (...) Kadınların Devlet işlerine katılmaları konusundaki kanım her türlü feminizme karşı niteliktedir. Elbet, kadın bir köle olmamalı, ama ona oy hakkı verirsem tefe koyarlar beni. Bizim Devlet'imizde, kadın hesapta olmamalıdır."*

Bununla birlikte kadınların oy hakkı faşizm için büyük bir sorun olarak kalmaktaydı. Ayrıca, Mussolini —gözbağcı bir demagog olarak— yeni bir dönüş yapmış, 14-19 Mayıs 1923'te Roma'da toplanan IX. Uluslararası İttifak Kongresi'nin çağrı mektuplarından birkaç ay sonra kadınların oy kullanmalarına izin vermiştir. *Duçe*, bütün dünya feministlerinin önünde kürsüye o zaman çıkmış, onları pohpohlamak, kandırmak için konuşmuştur; ama, elbet, bu oy hakkını bazı koşullar içinde tanımaktaydı; yani sadece bazı kesimlerdeki kadınlara, ve yalnızca yönetim alanında. Şöyle demiştir: *"Hükümet konusuna gelince (...) İlk aşamada kadınların yönetsel (administratif) seçimler için oy hakkı kullanmalarının ilke olarak benimsendiğini, siyasal seçimler içinse ikinci bir aşamayı beklemenin doğru olacağını düşünmekteyim; umarım, sonuçlar üzücü değil, tersine, mutlu olacaktır; çünkü kadın, yeni haklarını kullanırken, ölçü, denge ve bilgelik yönünden temel ni-*

teliklerini ortaya koyacaktır." Nedir ki, aceleyle söylenmiş ve fazla da ileri götürülmemiş bu sözlerden hemen sonra, Mussolini, kurtuluş hareketinin dünya temsilcileri önünde, İtalyan kadınlarına kendini ilgilendiren tek şeyi söylemek için o alışılmış yurttaşlık havalarından birini tutturacaktır; onu ilgilendiren tek şey oy hakkı falan değil, ölümün ve özverinin benimsenmesidir. *"Hanımlar, şimdi bu kürsüden düşüncelerimi Büyük Savaş'ın acılarını ve özverilerini onurla, sessizce sırtlamış milyonlarca anneye ve eşe çeviriyorum; şu anda burada temsil edilmiş olmasalar da, onlar, bütün o dönemde, ulusal yaşamın akışındaki sürekliliği koruma konusunda çok büyük katkıda bulunmuşlardır"* (Opèra Omnia, Mussolini). Alaylı bir biçimde *kadınlara oy hakkı* adı verilen bu yasa tasarısının nasıl bir komedi haline geldiğini de göreceğiz.

ÜÇ VENETİE'Lİ FAŞİST KADINLAR KONGRESİ

Duçe ve Markiz

Mussolini, kadınların seferber edilmesi için yürüttüğü azgın kampanya sırasında bir ara, "Üç Venetie"li kadın Fasci'lerinin 1. Kongresi'nin, 1 Haziran 1923'te, Padova'da toplantıya çağrılmasının zamanı geldiğine karar verdi. Kadınlar için kara gömlekler ilk kez bu kongrede görülmüştür (rejime özverinin karanlık renkleri verilmek isteniyordu; kadınları gülünçleştiren bu kara gömlekleri önce o günkü konuşmacı kadınlar ve Kongre Başkanı markiz Casagrande giymişti). Mussolini'nin dilin bir deniz kurbağası gibi şişip küçüldüğü, ve gürültücü olduğu kadar da duygusal nitelikteki söylevi, onun kadın anlayışını pek güzel ortaya koymaktadır: kadınlara kendi düşünü ve faşizmin düşünü sunarken, hepsine birden "Hanımlar!" demekte, onlara kümes hayvanlarına seslenir gibi seslenmektedir. Bu söylevi çeşitli düzeylerde çözümlersek, şunları görüyoruz: a) Mussolini, kadınlara siyaseti açıklamak için kullandığı bütün örnekleri hayvan öyküleri kitaplarından almaktadır (sanki kadınlar tavukmuşlar, maymunmuşlar...); b) *dik-*

tatörlüğü anlatmak için, meyhane değnekçisinin ve oğullarının kıçlarına şaplak vuran Anne'nin fizik şiddetini anımsatmaktadır; c) kadınlara oy hakkı verilip verilmemesini ikinci derecede bir sorun olarak görmektedir... Asıl olan Roma'nın büyüklüğüne doğru yorulmadan yürümektir, (bütün hiyerarşilere, güzelliğin hiyerarşisiyle başlayarak saygı gösterilmekte). Kısacası, kadın eski Romalı hatunun kendisi olmalıdır; d) faşistlerin kadından tam bir özveri beklediklerini belirtmektedir: güç, sevinç, özveri = özveride sevinç. Mussolini'ci faşizmin cinselliği, erkeğe (savaşta ölmüş olana, ya da işsiz bir kocaya, ya da yaşlı kızların var olmayan erkeklerine) bir anlamda vekalet etmektir.

Bu dört noktayı söylevden aldığım parçalarla göstereyim:

a) *"İçlerine az çok saman doldurulmuş ufak baykuşlara, az çok çığrışan maymunlara, siyaset denen alt katın bütün bu hayvanatına inanmayın... İtalyan siyasetinin bana arsızca yanaşan yaşlı gece kuşlarına inanmayın... Köy pazarı satıcılarıdırlar onlar, siyasette boygöstermiş küçük engereklerdirler."*

b) *"Faşist kadınlar, size söylemekten zevk duyacağım bir şey var: Mussolini ve faşizm, aynı yapının iki ayrı görünümüdür; iki bedende tek bir ruh söz konusudur, ya da, isterseniz, bir bedende iki ruh. Faşizmi terk edemem, çünkü ben dünyaya getirdim onu, ben yetiştirdim, ben güçlendirdim; ben yerleştirdim, ben kurdum, şimdi de okşuyorum elimle"* (*Alkışlar*!..).

c) *Kadınlar, oy verme hakkına sahip olmadıkları zamanlarda (yakın ya da uzak zamanlarda) bile, insan toplumunun yazgısının yöneltiminde her zaman belirleyici bir rol oynamışlardır: İlerlemek, Romalılar gibi, her gün biraz daha, aralıksız olarak ilerlemek; o Roma ki, bütün hiyerarşilere saygı gösteriliyordu: güzelliğin, gücün, zekânın, insan cömertliğinin hiyerarşisine; o Roma ki, düşmanlarına acımadan vuruyor, sonra da onları kendi şanlı yazgısıyla birleştirerek yükseltiyordu."*

d) *"...birinciden sonuncuya, büyük şeften içlerindeki en gösterişsiz olana dek, faşistler, sizden tek bir şey istemektedirler: tapınılası yurdumuza, tanrısal İtalya'ya alçakgönüllülük içinde, bağlılık içinde, yorul-*

madan hizmet etmek (Alkışlar, alkışlar!)." (Benito Mussolini'nin Yapıtlarından Seçmeler.)

Böylece, "Üç Venetie"li Kongresi'nde bağlılık ve özveri duygularını bağırarak ilân eden faşist kadınların ortasında, kadınlarla iktidar arasındaki bütün ilişkilerin üstünde kalacak ilginç bir çevirme işlemi uyguladı Mussolini: buna göre, kendisinin de açıkladığı gibi, faşizmin babası olan Duçe, dolaylı adlandırma yoluyla, Erkek (Mâle), herkesin Kocası (Mari) ve her birinin âşığı haline de geliyordu. Öyle ki, faşist kadınlar, çocuklarını doğurtanın O mu olduğunu kendi kendilerine sormaya başlamışlardı... Öyle ya hem Anne, hem de Baba'ydı o. M.M.M.M. demek, Mussolini-Erkek (Mâle) - Koca (Mari)-Anne (Mère) demekti.

Markiz Casagrande da cinsel görüntülerle tıka basa —Azize Thérèse'in erotik görüntülerinden Azize Claire'in nefsi kırma deneylerine dek çok şeyi bir araya toplayan— bir konuşmayla Duçe'ye karşılık veriyordu: *"Onlar, onları (çocuklarını) yetiştirdiler, ama sizin esininizle oldu bu. Ruhunuzla, yüreklerinde, bir meşale değil, bir orman alevi yarattınız* (...) *Bunlar sizin askerlerinizdir, İtalya ilkbaharının değme çiçeği* (...) *sabır ve özveri* (...) *bu mücadelede sizin yanınızda yer almak istiyoruz, siz ki duygu temizliğinizle, fırtınadan ve Güneşten meydana gelen tutkunuzun amacını bize esinlediniz* (...) *Kadının en derin yerinde güçlü savaşçı erkeği uyaran bir ıtır* (ıtır, burada kadının cinsel organını anlatıyor) *bulunduğu doğruysa, yurda oğullar vermiş gibi, o kokuyu her yana yaymaya hazır hissediyoruz kendimizi* (...) *Saint Marc aslanının, tohumunu yaymak için* (burada tohumla meni hücreleri anlatılıyor) *kükreyişini işitebilmiş bütün eyaletlerimizin köşelerinden, aşkla ve Duçe'nin himmetiyle buraya koşup gelmiş bulunuyoruz hepimiz; o tohum yeni ilkbahar çiçeklerini yetiştirecektir"* (şiddetli alkışlar!). (Söylev bütünüyle *İtalyan Kadınının Almanağı*'nda yayımlanmıştır, Eylül 1923.)

İşte Saint Marc aslanının kükreyişiyle geçen bu tohumdan ve bu ıtırdan, kız olanlarının adları, genellikle, Duçe'ninki gibi Benito ve Edda olan cılız ve lenfatik çocuklar doğacak, sözgelimi Napoli'deki

gibi, en yoksul İtalyanlar bile, kalabalık aileleri için rejimden ek bir yardım alırım umuduyla, çocuklarına bilerek bu adları vermek isteyeceklerdir. Söylendiğine göre, hiçbir İtalyan koca Mussolini tarafından *boynuzlu* (Engels'in deyimini kullanalım) durumuna düşürülmüş olmaktan şikayetçi değilmiş; hatta aristokrat ve burjuva çevrelerde yaygın bir söylenti de vardı: Duçe'nin gözüne kestirdiği güzel kadınlar, küçük bir göz kırpma üzerine gidip onunla geceyi birlikte geçiriyorlardı; ondan sonra doğan biçimsiz başlı çocuklar da böylece tam tamına O'na benziyorlardı.

Mussolini'nin metresi Claretta Petacci, Nisan 1945'te, Dongo belediyesinin küçük bir konutunda partizan Pedro tarafından tutuklandığı zaman, bütün çağların, ama özellikle de Mussolini döneminin pembe edebiyatını onurlandıracak sözler söylemişti Pedro'ya: "Duçe'nin metresi olmak, görüştüğü hemen bütün yüksek sosyete hanımlarının derinden derine duydukları gizli ya da açık özlemleriydi."

Burada belirtmek gerekir ki, zamanla, metresleri dışında (Claretta Petacci, Eva Braun) siyasal bir rol oynayan kadınlara artık rastlanmamaya başlanmıştır (hiyerarşi çevrelerinde, aileciliğe örnek olmak için, eşler evde oturduğundan). Sanki Kara Gömlekliler artık *kadın faşizmi*'ne de izin vermemektedirler. Başlangıçta bazı kadınlar milliyetçi faşist partinin yönetimine katılmışlar, o tuhaf markiz Casagrande'ın yanında toplaşmışlar ve onun kadar azgın başka aristokrat kökenli örgütçü kadınlar ortaya çıkmışsa da (bunların en ilginçlerinden biri, 1920-1926 yılları arasında, Duçe'nin akıl hocası Margerita Sarfatti'dir;[2] yazar, gazeteci, sanat eleştirmeni, birçok *Roma efsanesi*'nin yaratıcısı ve 1926'daki ilk sanat sergisinin esinleyicisiydi bu kadın; Mussolini'yle yazışmaları İtalya'da yayımlanacaktır), faşizm, hızlı bir

[2]Venedikli güzel ve sarışın bir Yahudi olan Margerita Sarfatti. *Avanti*'nin edebiyat ve sanat eleştirmeniydi! Mussolini *Avanti*'nin genel yayın müdürlüğünü yaptığı sıralarda, Sarfatti onun metresi olmuştu. Kibar çevrelere mensup, kültürlü bir kadın olarak, Mussolini'nin eğitimini üstüne almış ve ona sosyete ortamında nasıl davranılacağını öğretmişti. Sözgelimi Scala'ya giderken nasıl smokin giyileceğini, vb. Romalılığı ilk kez ortaya çıkaran da yine bu Margerita Sarfatti'dir. Mussolini'nin, *Duçe*'nin, biyografik bir savunusunu yazmış ve bu kitap 18 dile çevrilmişti. Bayan Sarfatti, ideal kadının nasıl olması gerektiğini de açıklamıştı: *faşist aslan*'ın hoşlandığı kadındır ideal kadın: "uzun

tempo içinde, kadını, farksızlaşmış birörnek bir kitle —bir koro— haline getirmek için, siyaset yaşamından atacaktır. Bundan sonra, bir kadının başka kadınlara verdiği tek söyleve, İtalya kraliçesi tarafından, 1936'da, Roma'da, Meçhul Asker anıtının basamakları üstünde rastlayacağız: o da, kraliçenin evli kadınlardan yüzüklerini (Habeşistan'a karşı saldırı savaşının hazırlığı için) yurda armağan etmelerini istemek için yapmış olduğu tek konuşmadır.

BİR KOMEDİ: KADINLARA OY HAKKI

Haziran 1923'te, "Üç Venetie"li Kongresi'nden hemen birkaç gün sonra, belediye seçimleriyle (siyasal değil) ilgili oy verme hakkı konusunda olup bazı toplum katmanlarından gelen kadınları kapsayan hükümet yasa tasarısı Meclise sunulmuş bulunuyordu. Mussolini böylece kadının uzlaşmasına nasıl bir yöneltim vermek istediğini açığa vurmaktaydı. Proleter kadınlara, işçi kadınlara, köylü kadınlara karşı yöneltilen her türlü demagojinin sonu gelmişti. Küçük-burjuva kadınlara, kişisel bir serveti, bir diploması olan, vergisini kendi ödeyen kadınlara, kadın öğretmenlere, mülk sahibi, dükkân sahibi olan kadınlara, tüccar kadınlara, ve elbet, savaşta oğlunu, kocasını yitirmiş *Madalyalı* anne ve dullara yapılan faşist bir *imdat* çağrısıdır bu. Her çeşit proleter ve yoksul kadın oy verme hakkından yoksun bırakılıyordu. Gerçekten de, Parlamentodaki muhalefetin sözcüsü olan Turati'nin anımsattığı gibi, 1919'da, İtalya'da diploma sahibi topu topu 1,5 milyon kadın vardı. Kısacası, yaşları 25'in altında olmayan 12 milyon kadın üzerinden çoğunluk sözcüsünün açıkladığı gibi (7 Aralık 1923), bir kerede birkaç yüz bin kadın (kuşkusuz bunların toplamı 2 milyonu aşıyordu) seçmen olabiliyordu. Yani 12 milyon kadının yalnızca 1 milyonuna oy hakkı verilmişti!

---

boylu, ince, eski öykülerde sepet taşıyan kızlar gibi başı yapılmış, elleri boş kaldığı zaman, vakit yitirmemek için örgü ören, çocukların dağınık saçlı küçük, güzel başları eteklerinin arasından belirir belirmez en küçük yavru başını etekliğinin üstünden uzatırken, durmadan onlara sabun yetiştiren bir tip..." (Yani dişi katırla akrobat arası bir kadın).

Oy hakkı tanınan kadınlar —ama bunlar belediye başkanı, başkan yardımcısı, eyalet meclisi başkanı, eyalet meclisi üyesi olamazlardı— kesinlikle belirlenmiş yedi gruba ayrılmıştı:

1. Askeri bir madalya ya da savaş haçı almış kadınlar.
2. Sivil nişan almış kadınlar.
3. Savaşta ölmüş savaşçıların anneleri.
4. Dul aylığı hakkını yitirmeyen savaş dulları (yani yeniden evlenmiş olmayanlar, biriyle evlilikdışı yaşamayanlar).
5. Aile başkanlığı ya da vasilik hakkına sahip olan kadınlar.
6. Zorunlu ilkokul öğrenimini yapmış ya da eşdeğer bir sınavdan geçmiş kadınlar.
7. Okuma-yazması olan, ve komüne yılda 40 liradan az olmamak üzere belli bir dolaysız vergi ödeyebilen kadınlar.

Bunların içinde bölücü en korkunç sınıfsal özelliği 7. madde taşımaktaydı; oy verme hakkını servete bağladığı için, yasanın ruhunu en iyi ortaya koyan bu madde üstüne sosyalist Turati şöyle diyordu: "Okur-yazar olma gibi basit bir olay (ki o da diploma sunması gereken yoksul kadın için yetmeyecektir), servet ölçüsünü getiren 7. maddedeki içerikle bir araya gelince büyük bir önem kazanmaktadır. Görüşülmekte olan tasarının bu son maddesine göre, birkaç satır karalamayı beceren her kadın, 40 lira vergi ödüyorsa, oy verme hakkını kazanacaktır..."

Kadınlara oy hakkı konusundaki bu parlamento tartışması sırasında, Mussolini iki kez müdahalede bulunmuştur:

a) 9 Haziran 1923'te, yasa tasarısının sunuluş oturumunda kürsüye çıkmış, kadınlara oy hakkının tanınmasında aşamalar usulünün zorunlu olduğunu, oy hakkının "bir sıçrama değil... sınırlı oyun büyük ölçüde genişletilmesi" olarak düşünülmesi gerektiğini açıklamıştır. Gerici bir bayağılıklar dizisi içinde, Mussolini'nin konuşmasının en komik an'ı, her zamanki gibi Yurdun Dulları'na seslenirken, bu seçmenlerin halkın güvenini sarsabilecek biçimde davranmaları olasılığı karşısındaki kaygısını belirtirken ortaya çıktı: *"Savaş dullarına,* diye sıkıntılı bir tavırla açıkladı, *oy hakkı verilirse doğacak sonuçlar incelenmiştir;*

bu dullardan açıkça nikâhsız yaşayanlardan —ne yazık ki, şu savaş sonrası günlerde bu duruma oldukça sık rastlanıyor— ve insan ahlâkını derinden incitenlerden bu hak geri alınmalıdır." (9 Haziran 1923 tarihli söylev.) Buradan anlaşılıyor ki, Mussolini için, dulluğu yücelten şey iffettir. Tıpkı kızlık gibi. İffetli olmayan dul kadın, artık odun yığını üstünde yakılmıyorsa da, hakları geri alınarak cezalandırılmaktadır.

b) "Duçe"nin kadınlara oy hakkı konusundaki ikinci konuşması bu yasa tasarısının 15 Mayıs 1925'te kabul edildiği oturumda yapılmıştır. Mussolini'ci söylevin inandırma gücü, etkili düzeni, benim gibi onun yazılarına eğilmiş kişilerde çoğunca şaşkınlığa yol açıyor: gerçekten, Mussolini'ci ağulama kitlelerin, yani konumuz açısından, kadınların kendi kendini ağulamaları olarak beliriyor. Bana sorarsanız, *bütün faşizmlerle* hesabı görmek istiyorsak, yirmi yıl sürmüş olan bu kadın düşmanı gözbağcılık kâbusunu bütün anlamı ve boyutlarıyla yeniden ele almak gerekir. 1925'te, artık iktidara sağlam bir biçimde oturduktan sonra, Mussolini'nin, tavşan sürüsü olarak gördüğü kadınlara verilmiş bu oy hakkı öyküsünü artık içi götürmemeye başlamıştır. Kadınların oy vermek istediklerini kim söylemişti ki? Mussolini işi şunları söyleyecek kadar ileri götürüyordu: *"Sanırım, İsviçre, dünyanın en demokratik ülkelerinden biridir. Demokratik ülkelerin de en demokratiğidir. İşte İsviçre de, İtalya gibi, bu hakkı kadınlara tanımamıştır. Birçok gezi yaptım, bunların hiçbirinde benden oy hakkı isteyen bir tek kadına rastlamış değilim. İtalyan kadınlarının bütün onuru da buradadır zaten (...) Kadının yüksek ya da aşağı bir varlık olup olmadığı konusundaki tartışmalarla boşuna vakit yitirmeyelim: onun farklı olduğunu görebilelim yeter. Bu konuda ben daha da kötümserim: Kadında, sözgelimi, büyük bir sentez yeteneği, bunun sonucu olarak da, gerçek bir tinsel yaratış gücü bulunmadığı kanısındayım."* Mussolini için sorun artık OY HAKKI değil, "Çocuk yapınız, bir sürü çocuk, nicelik güçlüdür" sloganı uyarınca, kadının çalışmayı bırakması ve evine dönmesidir. Gerçekten, söylev şu sözlerle bağlanmaktaydı: "Kadınları yuvalarından koparıp milyon milyon fabrikaların ve büroların içine fırlatmış olan kapitalizmin şu kısır ve hüzünlü yüzyılında (...)." Faşizmce

seçilmiş bir seçmen topluluğu böylece sonunda oy hakkı elde etti; ne var ki, bu da yeni bir komedi, daha doğrusu en büyük ikiyüzlülük örneği olup çıktı; çünkü, herkesin bildiği gibi, 1926'da çıkarılan olağanüstü yasalarla, bütün İtalyanlar, kadın, erkek, yönetsel (administratif) seçimler için oy haklarını yitirdiler. "Podesta"lar valilerce, valiler de faşist hükümetçe atanıyordu. Siyasal oy hakkına ilişkin yeni yasa, faşistlere, % 25 oyla, parlamentodaki 535 sandalyenin 356'sını sağlayan bir üçkâğıtçılık örneğiydi. Daha sonra, Mussolini, İtalyanları sadece plebisit için sandık başına çağırmayı daha elverişli görecektir: faşizmin bu yirmi yılı içinde üstlerinde rejimi destekleyen "evet"ler basılı pusulalarla yalnızca bir tek danışma, bir tek *plebisit* oldu. 1925-1934 arasındaki ikinci dönemde Mussolini'nin kadınlar için pek az söylev verdiği görülüyor, çünkü eyleme geçmiştir: faşist yasalar, ileride göreceğimiz gibi, onları çalışma yerlerinden, okullardan, etkin yaşamdan koparmıştır. Duçe, iş'ten eve yapılan bir sürgünü, Venedik alanındaki bürosundan, o dönemin korporatist sendikalarına verilen bir dizi buyruk, karar ve tebliğle kendisi yönetmiştir. Ancak bu sürgün kilisenin desteği olmaksızın hiçbir zaman gerçekleştirilemezdi. O kilise ki, kadınların çalışmasına, ve genel bir biçimde, her şeyden önce karı ve anne niteliği taşımayan kadınlara karşı düşman bir ideolojiyi en küçük ayrıntısına dek ustalıkla, ince ince işlemekteydi.

PAPALIK GENELGELERİ VE FAŞİZM

Mussolini, Papa'nın, Kilise'nin ve onun dünyasal en yüce gücü olan Vatikan'ın koruyuculuğu altında iş görmekteydi. Kadın-iktidar ilişkisini yaymak için o da aynı tarihsel *arka-planı* destek almıştır.

Daha 1880'de, *XIII.* Léon, *Arcanum* genelgesinde evlilik bağlarının çözülmezliği, amacı ve görevleri, kadının güçsüzlüğü, ve medeni nikâhın "toplumu boşanma eğinimine karşı koruma" açısından zararlı niteliği sorununu ileri sürmekte, ve ailenin çözüntüye uğraması halinde başa gelecek büyük belaları öngörmekteydi: *"Bilindiği gibi, doğru*

yoldan çıkmış uygulamaların mirası olan boşanma kadar ailenin ve ulusların huzuruna zararlı başka bir şey yoktur; deneyler gösteriyor ki, bu bulaşıcı hastalık, genel ve özel âdetleri giderek çoğalan bir çürümeye götürmektedir." Genelgeye ekli Vatikan notunda, papanın Fransa'dan söz ettiği belirtiliyordu; çünkü, yorumcunun da dediği gibi, *"Fransa, papayı dinlememiştir. Masonların yolunu izlemeye yeğ tutmuştur; 1884'te, boşanmayı elverişli kılan yasa kabul edildiği zaman, sağduyusu olmayan filozoflar ve ilkesiz üstatlarca desteklenen o parlamenterler bir fethin söz konusu olduğuna iman getirmişlerdir. Hayır, XIII. Léon, sizin boşanma konusundaki yasanızı protesto eder; bu yasa Fransa'ya karşı ihanettir". Arcanum,* boşanmanın papa tarafından mahkûm edilmesiyle bitiyordu. XIII. Léon, kadının eve dönmesi sorununu ortaya koymuştu: 1891'de, ("Yoksullaşma kaynağı komünizme karşı, ailenin ve Devlet'in korunması için, işçi emeği üstüne") ünlü *Rerum Novarum* genelgesinde şunları açıklamaktaydı: *"Doğa, kadını, zayıf cinsinin namusunu etkili bir biçimde koruyan, çocukların eğitimi ve evin huzurunda tam karşılığını bulan ev hizmetlerine ayırmıştır daha çok."* Bu genelge, ataerkil gücün dokunulmazlığı ilkesini yeniden getirmekteydi; bu güç, *"aile başkanı olduğu için erkeğe tanınması gereken bir haktır; o hak öyle büyük olmalıdır ki, erkeğin kişiliği aile hücresi içinde otoriteyle ve iyilikçilikle belirmelidir. Devlet, ataerkil gücü ne ortadan kaldırabilir, ne de kendi hesabına kullanabilir (...) Çocuklar babaya ilişkin şeylerdir, onun kişiliğinin bir çeşit yayılmasıdırlar."*

Özetlersek, kadın hiçbir şeye sahip değildi, dünyaya getirmiş olduğu çocuklara bile; ve faşist Medeni Yasa bu onca sapık köktenci ayrım üstüne kurulmuş olacaktı ki, kocasını aldatan bir kadın, sözüm ona bir "namus meselesi" adına hiç acımaksızın öldürülebilirdi. XI. Pie, kiliseyle faşizmin 1930'da yeniden uzlaşmasından bir yıl sonra, evlilik üstüne *Casti Connubii* genelgesini açıklıyordu; bu genelgede, evlilik, çoğalmanın kaynağı, bunun sonucu olarak da, kadının tek toplumsal görevi sayılmakta, çalışmanın kadını bozduğu söylenmekteydi: *"Çalışma hayatı, kesinlikle, kadının ruhunu ve onun analık onurunu bir çürümeye, aile ilişkilerini korkunç bir biçimde yıkılmaya götürmekte-*

dir; çünkü kadın, üstünde İncil bulunan o gerçekten şahane tahttan inerse, kısa süre içinde eski köleliğine indirgenecek, zındıkların dünyasında olduğu gibi, kocanın elleri arasında basit bir araç haline gelecektir."

Nisan 1934'te, bir doğum pirimiyle birlikte özel bir "evlilik sigortası" kuruldu; nikâhı kıyan rahip bu pirimi *Caski Connubii* genelgesinin bir kopyasıyla birlikte eşlere veriyordu.

1931'de, XI. Pie, *Quadrigesimo anno* genelgesiyle yeniden yükümlülük konusuna dönüyordu: *"Kadını, ev işleriyle çeşitli uğraşlara bağlayan yer aile ocağıdır; kadının, aile anası mesleğini bu çerçeve içine yerleştirmesi gerekir. Bazı annelerin, aile başkanının ücretinin az olması nedeniyle, aile ocağı dışında bir gelir kaynağı aradıkları görülmektedir: ne pahasına olursa olsun, son verilmesi gereken zararlı ve kötü bir gidiştir bu."*

Arcanum, Rerum Novarum, Casti Connubii, Quadrigesimo anno genelgeleri arasında, kadının kurtuluşuna karşı arsız ve aralıksız bir mücadelenin, kilise tarafından yönetilmiş, yüzyılın bu döneminde faşizmin, nazizmin, sonra da savaşın geçişine ruhsal bir zemin hazırlanmış, gerçek bir haçlılar seferinin yürütüldüğü elli yıl geçmiştir. Faşizmin düşüşünden sonra, Hıristiyan demokrasi, en gerici bir aileci görüş uğruna, kadınların kurtuluşuna karşı aynı yöntemler, aynı zulümlerle işi sürdürdü. Bunun en ilginç örneğini XII. Pie'nin, ağrısız doğum konusunda, 8 Ocak 1956'da (ilk genelgeden yetmiş yıl sonra!), ebelere verdiği bir söylevde buluyoruz. Bu söylev, bu yönteme pek yüz verilmemesini, kilisenin, *İncil*'de de yazıldığı gibi, "kadının büyük ağrılar içinde doğum yapması"nı istediğini belirtmekteydi. Şöyle diyordu papa: *"Anneyi derin bir hipnoz durumuna getirdikten sonra ortaya çıkacak ağrıyı önlemek için o ağrıları azaltmaya çalışan kadın-doğum uzmanı, bu yöntemin annede çocuğa karşı sevgi yönünden bir kayıtsızlığa yol açtığını görmüştür."*

Papa, yine de, iyilikçi bir tavırla ekliyordu: "Hıristiyanlık, acıyı ve haçı salt olumsuz bir biçimde yorumlamadığı için, bu yeni kuram anneyi doğum ağrılarından kurtarıyor ya da onları azaltıyorsa, kadın, hiçbir vicdan tedirginliği duymaksızın, onun uygulanmasını isteyebilir;

ama Hıristiyan kişi bilimsel buluşa (burda ağrısız doğum) ayrım gözetmeksizin hayran olmaya ve ondan aşırı bir aceleyle yararlanmaya zorunlu da değildir." Bunun ardından da boşanmaya karşı bayağı cinsten din kampanyaları açılacaktır. Ama zaman değişecek, ve ilk kez, 1974'te yeni-faşistler, Hıristiyan demokrasi ve kilise, boşanma yasasının kabul edilişiyle, kadına erkeğin eşiti gözüyle baktıracak her türlü hakkı çok gören yüz yıllık bir baskı döneminden sonra, tarihsel bir bozguna uğrayacaktır.

"Koruyucu" ve Kadınlar

Milletler Cemiyeti, 18 Kasım 1935'te, Habeşistan'a saldıran İtalya'ya karşı ekonomik yaptırımlar uygulanmasına karar verdikten sonra, faşizm, Brecht'in siyasal kurtarıcısı gibi, utanmadan kadını sömürmeye, kendisi için lokmasını ağzından çekmesini, kendisi için her şeyden vazgeçmesini istemeye başladı. İşte o zaman Mussolini'nin, balkonun üstünden, yine kadınlara seslenmeye başladığı görüldü; kadınlara, İtalyan kadınlarına, faşist kadınlara bir çığ gibi büyüyen övgülerle dolu söylevler veriyor, çok çocuk doğurmuş analara yüreklendirici sözler söylüyor, nüfus ödülleri dağıtıyor, Güney'deki köylü kadınlarla toplantılar düzenliyor, "dev" kadın toplantılarında kısa konuşmalar patlatıyor, İtalya'nın en fazla çocuklu çiftlerine Venedik Sarayı'nda kabul törenleri veriyor, işi son noktaya dek götürüyordu: çok çocuklu annelere altın madalya (13 Mart 1942).

Kadın olduğum için, Mussolini'nin kadınlara vermiş olduğu söylevleri yeniden okumak kolay olmamıştır benim için; çünkü karnımın üstünde bir ağırlık taşıyormuşum izlenimi duymuşumdur hep; içinde de hafif bir bulantı: kısrak, inek, tavşan gibi sürekli gebeydim, onlar gibi var olmak için doğurmak zorundaydım sanki. Mussolini'nin kadınlara seslenirkenki dilini, bu dil-ötesi şeyi açımlar ve çözümlerken, her zaman kendisiyle özdeş olan bu anlambilim (semantique) karşısında, aydın olarak umutsuz bir sıkıntı duygusu, militan olarak da bir güçsüzlük izlenimi uyandı bende. Daha sonra Mussolini'nin evlilikle, ço-

cuklarla, ırkla, sporla, beslenmeyle, Almanya'daki nüfus artışıyla, Fransa'daki tabutlar ve beşiklerle, modayla, kadın ve çalışma arasındaki uyumsuzlukla, kadın ve mimari arasındaki uyumsuzlukla ilgili bütün yazılarını, söylevlerini, metinlerini okudum. Büyük bir *edebi* üretim, sizi dalgaları arasına alan, sizi boğan bir sözcükler ırmağı. Ama faşist rejimin kuramcılarının, kadının aşağılığını sistemli olarak işleyen ideologların incelenmesine gelince soğukkanlılığımı ve irademi yitirmedim. Bunların arasında, Gentile'nin, Evola'nın yanısıra Ferdinando Loffredo da var: 1938'de kadınlara karşı en önemli ırkçı kitabı *(Ailenin Siyaseti)* yayımlayan bu yazar, hiç kuşkusuz, en büyük ahmaklığın örneğini ortaya koymuştur. İtalya'daki kadının Almanya'daki Yahudi gibi işlem gördüğü bu kitabı okurken, doğrusu, ne yapacağımı bilemedim. *Kadın sorununun* düzenlenişi, yakın tarihte, *Yahudi sorunundan* çok daha dramatik olmuştur.

Ama, bu Mussolini'ci söylevler incelendiğinde, insana pek bunaltıcı gelmeyebilir. Hitler ve Mussolini gibi kadın sömürücüleri için hoşgörü gülüşmelerine bile yol açabilir. Daha önce sözünü ettiğim Brecht, kurtarıcının kadınlar üstündeki gücünü açıklıyor. Faşizmin kadınlar konusundaki siyaseti, ister istemez, başkent fahişelerine uygulanan işlemi akla getirmektedir ona göre. Kadınlara verilen para ödülleri çok çocuklu annelere verilen Duçe primleri, ister istemez, Nasyonal-Sosyalizm ve Faşizmle kadınlar arasındaki ilişkinin Brecht'vari analizini anımsatıyor bize. Brecht şöyle diyor: "Onun (koruyucunun) temel erdemi fahişeye iş bulmaktır. Fahişe onsuz yatakta yalnız kalır. Fahişe bu kanıtları bilse de, bilmese de, koruyucu onu bu meslekte kaba güce dayanarak tutmaktadır... Normal *ilişkiler* istemektedir. Fahişeye de insanca davranmak gerekir. Fahişe kendi onuruna dokunulmamasını isteyebilir — onun da bir onuru vardır çünkü. Böylece nasyonal-sosyalizm, servis merdivenlerine iyice karşı çıkmış oluyor. Hizmetçi takımı efendinin verdiği ücretle komisyon sepetlerini doldurmaya yetkili olmalıdır... Bununla birlikte kimi zaman koruyucusu, fahişeye çok katı davranabilir... Ne olursa olsun, uygun bedelin kendisine bütünüyle ödenmesini ister; daha sonra koruyuculuğundaki kadının gelirinden çeşitli paylar almaya başlar, öyle ki, bunlar sanki içten kopma katkılar biçimi

altındadır... En ufak dikkatsizlik girişimini hoyratça cezalandırır, ama kendine *haz*'la güç (başka erotik etkinlikleri için bu güç gereklidir) sağlamak için, koruduğu kadınla bir aşk ilişkisi kurmaya hazırdır. Fahişe yeni bir giysiyle ortada göründüğü zaman, her yerde bunun kendisine koruyucusunun hediyesi olduğunu söylemelidir; oysa o giysiyi kendi parasıyla almıştır. Koruyucu, ona çok tiz bir tutumluluk duygusu aşılar; kendisi de onu gece gündüz gözetim altında tutan, tutumlu ve evcil bir aile babası tavrı içindedir. Koruyucu, hemen her durumda, kendi giyimine çok dikkat eder, botlarını ve kıravatlarını özenle seçer. Sanatçı bir yapısı vardır. Saatlerce oturup, koruduğu fahişeye, durumlar daha düzeldiği zaman, onun için yaptıracağı küçük evden söz eder. En büyük tutkusu konuşmak, söylev çekmektir." (Brecht'in sözleri, onun *Siyaset ve Toplum Üstüne Denemeler* adlı yapıtından alınmıştır.)

Kadınlarla İlişkiler: Değişmez Törenler, Dil ve Mitoloji

Mussolini'de, anlatım siyaseti, kadınları elde etme oyunlarının özel bir biçimi haline gelmiştir. Söylevlerinde, saplantı niteliği kazanmış birçok yinelemeler vardır. Dinsel, törensi bir biçimi vardır bu konuşmaların; kitlenin aktrisleri olan kadınların jestleri de aynı biçimde yinelenir. Her ikisi de o dönemin aşağılık kroniklerinde bir oyunun kusursuz bir biçimde sahneye konuluşu gibi açıklanmıştır. Duçe, Roma usulü selam verir. Kadınlar çocuklarını kollarıyla kaldırarak sallarlar. Duçe balkonda görünür. Kaç kez göründüğü hesaplanır. Duçe yeniden onları Roma usulü selamlar. Kadınlar çocuklarını yeniden havaya kaldırırlar. Küçük bayrak ve mendiller sallarlar. Sonra yeniden "Louve'un (dişi kurt) çocukları"nı sallarlar. Üç-altı yaşındaki bütün çocuklar Roma'nın mağrur çocuklarıdır: Sümüklü, hatta lenfatik çocuklar Romulus gibidir, anne de çok memeli ebedi dişi kurttur. O, kolunu Romalılar gibi uzatır. Kadınlar yinelerler: "Sağ ol, Duçe." *Balilla* ve *Giovane Italiana*'lar balkona iki demet çiçek uzatırlar. Ulu kişiler, "sunularını çocuklar kendi elleriyle Duçe'ye versinler diye" çiçek demetlerini yukarı çıkartırlar. Duçe kendi eliyle armağanlar dağıtır. Duçe, çok ço-

cuklu annelere "özenle" *bahşiş* (bugün öyle denmiyor mu?) verir, her çok çocuklu anneye beş bin, her güvenlik polisine bin gümüş lira. Kadınlar tutkulu bir sesle "Duçe, Duçe!" diye bağırırlar. (O dönemde beş bin lira, bir yıl rahat yaşama olanağı demekti.) Duçe, *görkemli* veda ve iyi dilek sözleriyle onlara seslenir. Venedik Sarayı'nda konuk kabul ettiği zaman çok çocuklu kadınları —haklı olarak— *Savaşlar Salonu* adı verilmiş bölümde toplar. Kadınlar şirin köylü giysileri içindedirler. Duçe, her zamanki siyah, sırma püsküllü (cambazhane palyaçosu) kostümünü giymiş, nişanlarını takmıştır; botları pırıl pırıldır. Kimi zaman, kendine sunulmuş demetten bir gül koparır, iri, yuvarlak gözlerini çok çocuklu annelerden ayırmaksızın onu koklar. (Mussolini, zaman zaman "kendi kullandığı ve suya inebilen üç motorlu deniz uçağıyla" 14 Haziran 1937'de Rimini-Riccione'de olduğu gibi, kadınların yanına gider.) Faşist kadınlar arasında taşkınlık başladı demektir bu. Nazi kadınlar da, (tarihçilerin anlattığına göre) Hitler kendilerine seslenirken, toplantı sırasında zevkten yere işemekteydiler. Faşist kadınlarla ilgili böyle belirgin fizyolojik ayrıntıları bilmiyoruz, ama, herhalde, "O'na doğru yöneltilmiş, yükseltilmiş" çok keskin zevk çığlıkları atıyorlardı. Sonunda da, her zaman, *Giovinezza* ezgisini söylüyorlardı. Şimdi, sözü o dönemin resmi sözcülerine bırakacağım, onların raporlarına başvuracağım. O günlerin en çok satılan gazetesinde, *Il Popolo d'Italia*'da, o günlerde bütün İtalyanların okumuş olduğu bu metinlerden çıkan *zorunlu mizah* karşısında okurun benden fazla eğleneceği kanısındayım.

Sağ ol, Duçe! Bunca Çocuk İçin Sağ ol!

"Çocuklarını kollarıyla havaya kaldıran ve "Sağ ol, Duçe, sağ ol!' diye hep bir ağızdan haykıran binlerce anne görülüyor. Balkonun kapısı kesinlikle kapandıktan sonra bile, kalabalıkların coşkun gösteri dalgaları, Dört Kasım sokağından akan kadın birliklerinin geçit töreni haline gelinceye dek parçalanıp parçalanıp duruyor" *(İmparatorluk Yazılarının ve Söylevlerinin Yorumu,* 5 Mayıs 1936). Bir de şunu okuyalım: "Derin bağlılık ve inanç duygularıyla coşmuş her sınıftan kadınlar, dell'Impera ve corso Umberto sokaklarından geçerek Venedik ala-

nında bir araya gelen yüz bin kadın, İtalya'nın anneleri, eşleri, kız kardeşleri, Duçe'ye, unutulmaz bir gösteriyle kazanılmış zaferden ötürü saygılarını sundular (*Aynı kaynak,* 8 Mayıs 1936).

Mussolini Bunu En Az Yedi Kez Yapmıştır

"Kadınlar çocukları havada sallıyor; gerçekten de kitlenin üstünde bir çocuk kalabalığı var. Duçe balkona yeniden çıktıkça, gösteriler de daha coşkun ve büyük oluyor" (*Aynı kaynak*, Lucanie halkıyla yapılan toplantının kroniği, 22 Ağustos 1936). "Duçe konuşmaya hazırlanır hazırlanmaz, kalabalıktan dev bir çığlık yükseliyor. Romalı kadınlar küçük bayraklar ve mendiller sallıyorlar, ve kendilerini bitmez tükenmez bir sevgi ve coşku gösterisine bırakıyorlar; bu gösteri dakikalar geçtikçe öyle bir güç kazanıyor ki... Duçe, böylesine bütünleşmiş bir tutkulu bağlılık belirtisi karşısında, selamlayarak ve gülümseyerek en az yedi kez balkonda görünmek zorunda kalıyor" (*Aynı kaynak*, Roma, 8 Aralık 1936).

Beş Bin Liram Olsaydı!

"Daha sonra, Duçe, her biri için nakit 5.000, her gönüllü güvenlik polisi için 1.000 lira olan ödüllerin dağıtımına geçiyor. Kendisi salonu dolaşıyor, annelere ödüllerini veriyor ve içten jestlerle bu örnek ailelere karşı ilgisini belirtiyor... Büyüleyici bir gösteri başlıyor. Kadınlar tutkulu bir sesle 'Duçe! Duçe!' diye bağırıyorlar... Duçe, annelerin ortasında birkaç dakika daha kalıyor..."

Hepsinin Kocası

"Duçe, 20 Aralık'ta, İtalyan ırkının verimliliğinin şaşırtıcı örnekleri olan, anne ve çocuk gününün yıllık kutlanış toplantısına katılmak için Roma'ya gelmiş bulunan çok çocuklu 95 çifti kabul ediyor. Çiftler, geniş *Savaşlar Salonu*'nda kadınlar oturmuş, erkekler ayakta olmak üzere, bir yarım daire çizer biçimde diziliyorlar. Kadınların giysileri renk renk, ışıl ışıl..." (*Aynı kaynak*, 20 Aralık 1936).

Düzmece Çözüm

"Altmış bin faşist kadın Roma'da bir araya geliyor. Tarihte bir eşi daha görülmemiş bir toplantıdır bu. İlk kez, ve faşizm sayesinde, kadın, toplumsal yaşamda eş olarak, anne olarak, eğitici olarak asıl yerini alıyor" (*Aynı kaynak,* 20 Haziran 1937).

Dinsel Sessizlik

"Şimdi altmış bin kadın, hepsi de dimdik, top gibi patlayan tek bir atılım içinde ona doğru uzanıyor: 'Duçe! Duçe!' Borazanlar çalıyor, ama uğultunun kesildiği yok. Faşist kadınlar nihayet Roma'da O'nun huzurunda olmanın sevincini belirtmek istiyorlar. Duçe, sonunda, yinelenmiş jestlerle sessizliği sağlıyor. Starace komut veriyor: 'Selam sana Duçe, İmparatorluğun kurucusu'. Altmış bin ses tek bir güçlü ses halinde yükseliyor. Sonra dinsel bir sessizliğe bürünüyor ortalık" (*Il Popolo d'Italia,* 15-21 Haziran 1937).

Cosi fan tutte...

"Faşist kadınların coşkuları en büyük şiddetle taşıyor. Onlar, sevinçten ışıl ışıl, coşku ürpertileri içinde, Duçe'ye, tüm İtalyan kadınlarının sevinç minnetlerini açıklıyorlar... ve, Duçe, yukarıdan Roma selamıyla selamlıyor ve gülümsüyor(*gülümsüyor...* biliyoruz bunun ne anlama geldiğini). Sonra yine içeri giriyor. Ne var ki, çağrılar giderek öylesine çoğalıyor ki, on kez daha görünmek zorunda kalıyor, balkonda uzun süre kalarak, faşist devrimin bağlı kadın milisini meydana getiren İtalyan kadınlarının, annelerin, eşlerin, küçük kızların coşkulu ve içten selamına karşılık veriyor. Mussolini iki, üç kez daha balkona çıkmak zorunda kalıyor. Kalabalıktan sürekli 'Duçe! Duçe!' çığlıkları yükseliyor; sonra da *Giovinezza* söyleniyor hep bir ağızdan" (*Il Popolo d'Italia,* 23 Haziran 1937).

Nüfus Matematiği ve Son Büyük Koşu

"Mussolini, *Savaşlar Salonu*'nda, ikisi eyaletlerden gelmiş 58 çifti teftiş ediyor; bunlar 1066'sı son on yılda doğmuş 1544 çocuğu temsil etmektedir. Kocalar, ticaret emekçileri, küçük satıcılar ve gezgin satıcılar... Bu bağlı ve kendini adamış kitlenin görkemli görünümünden memnun olan Duçe, sevgi ve özen dolu bir tavırla kadınları yerlerinden kalkmamaya çağırıyor... Sonra, Duçe, incelik dolu bir özenle, her kadının yanına gidiyor ve onlara zarfları veriyor (hödüklük!..) Salonda hazır bulunanların yüzleri çok yüksek bir heyecanla kasılmış... Hepsi de Duçe'nin çizgilerini belleklerine sindirmek ve bu mutluluk dakikasının anısını orada sonsuza dek tutmak için gözlerini ona dikmiş... Çok çocuklu çiftler Duçe'yi hararetle alkışlama isteğini önleyemiyorlar" (*Il Popolo d'Italia,* 22 Aralık 1940).

Bu alıntıları sürdüremeyeceğim, çünkü, arada, gülmek için biraz zaman da gerekiyor. Mussolini'nin ve Hitler'in o iradeşi mizahlarını yalnız Chaplin saptamıştır. Ama biz şimdi başka bir yaklaşım biçimine geçelim: Duçe ile kadınlar arasında balkondan diyalog...

Astronot M.M.M. [Mussolini-Erkek (Mâle)-Koca (Mari)] ile Faşist Kadınlar Arasında Plajda Diyalog

20 Haziran 1937 Söylevi: deniz uçağını kendi kullanarak Rimini plajına gelen ve onu su üstüne indiren, rejimin bir numaralı pilotu ile kıyıya toplanmış 60.000 faşist kadın arasında diyalog.

Duçe: İtalyan ve faşist kadınlar olarak, sizlerin, gerçekleştirilecek özel ödevleriniz var. Aile yuvasının bekçileri olmalısınız.

Kadınlar (bir ağızdan bağırarak): Evet! Evet!

Duçe: Çok sayıda ve sağlam yapılı olmasını özlediğimiz çocuklara, titiz dikkatinizle, kirlenmez sevginizle, ilk damgayı sizin vurmanız gerekiyor.

Kadınlar kalabalığı (yeniden tutkuyla bağırarak): Evet! Evet!

Duçe: İşte sizden beklediğim karşılık da buydu: Şu geçirdiğimiz çetin ve görkemli on iki yıl içinde, kadınlar, utanç verici Ceneviz saldırısına karşı direnişin ruhu olmuşlardır. Yüzüklerini çıkarıp Yurda ar-

mağan etmişlerdir, kendilerinden istenmiş bütün özverileri kabul etmişlerdir... Kentlerden kırlara yayılması gereken eylem konusunda rejim size güvenmiştir, size güvenmektedir.

Kadınlar : Evet! Evet!

Duçe: İmparatorluğun savunulması için zorunlu askerler kuşağını, gençleri yetiştirmek yine size düşüyor. Şimdi soruyorum size: uygulayacağınız eğitim Romalı ve faşist nitelikte olacak mıdır?

Kalabalık (yeniden haykırarak): Evet! Evet!

Duçe: Barışçıl nitelikte olmasını istediğimiz yarının eylemleri için de, rejim her zaman size güvenebilir mi?

Kalabalık (yeniden bağırarak): Evet! Evet!

Duçe: Disiplininize?

Kadınlar: Eveeet! Eveet! Eveet! (Faşist kadınların "evet"leri coşkun ve esriktir).

Duçe: O zaman, ben, size belirteyim ki, İtalyan halkının zafer yürüyüşünün önünde artık hiçbir engel kalmayacaktır. (*Aynı kaynak,* Resmi Yorum).

Bir Kadın Bir Kulübe Yapamaz
Makina ve Kadınlar

Mussolini, kadınların çalışması konusunda Fransız gazetecisi Hélène Gosset'nin kendisiyle 1932'de yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: "Kadın boyun eğmelidir... Bir analiz gücü varsa da sentez gücü yoktur onun. Hiçbir zaman mimari bir yapıt ortaya koymuş mudur? Bir tapınaktan söz etmiyorum, bir kulübe kurmasını isteyin kadından, üstesinden gelemeyecektir. Kadın, bütün sanatların sentezi olan mimariye yabancıdır; ve yazgısı da bu noktada düğümlenmektedir işte (...) Bazı kadınların, günümüzde, bazı ekonomik zorunlulukların baskısıyla, evinin dışında bir çalışma arar duruma düştüğünü biliyorum. Ama modern toplumda kadının gerçek yeri, geçmişte olduğu gibi, aile ocağıdır."

Büyük dünya ekonomik bunalımı 1930'da başladığı zaman, Mussolini, erkeğin ekmeğine el uzatan hırsızlar, erkek kısırlığının suçluları olarak gördüğü kadınları çalıştıkları işlerden hemen ayrılmak zorun-

da bırakmıştır. Bunun için, her konuda olduğu gibi, bir kuramsal *temel* de uydurdu: *makina ile kadın* arasındaki uyuşmazlığın ideolojisiydi bu. *Popolo d'Italia*'da yayımladığı ve aynı başlığı taşıyan bir yazıda (31 Aralık 1943), sanayideki korporatif sendikalara, işsizlik sorununun nasıl çözüleceği konusundaki "düşünce"sini açıklıyordu. Burada. Mussolini artık yalnızca *dullarla* uğraşır görünmemektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan kalan dullar ölmüş ya da iyice yaşlanmış bulunmaktaydı; ve, çok geçmeden Mussolini'nin savaş alanına göndereceği erkeklerin ardında yeni *ve taze bir yaslı dul ve analar kuşağı* ortaya çıkacaktır. İşte bu yüzden, artık genç annelerle, genç kızlarla işçi kadınlarla, *yeni evliliklerle* ilgilenmeye başlayacak ve şizofren anlatımını onlara çevirecektir. Özellikle, bir çeşit kurtuluş biçimi, yani çalışma bekleyen genç kızlarla ve sanayi işçisi kadınlarla ilgilenir. Mussolini'nin, *Makina ve Kadın* adlı yazısında, kadınların çalışmasına karşı düşüncelerini dört noktada toplayabiliriz: 1. Kadın çalıştıkça erkekleşmektedir; 2. Erkeğin işsiz kalmasına yol açmaktadır; 3. Çoğalma ilkelerine karşıt bir bağımsızlık ve özel biçim yaratmakta ve nüfus eğrisini düşürmektedir; 4. Erkek işsiz kalmakta ve bu nedenle saygınlığı kalmamaktadır: makinadan, kadından ve erkekliğinden yoksun bırakılacağı için sözcüğün tam anlamıyla kısırlaşmaktadır. İşte size Duçe'nin ekonomi alanında ne büyük bir *kafa* olduğunu gösteren yazısından bir parça: "*Kadının çalışması, işçi ya da genellikle emekçi kadın sorununun ikinci büyük dikenidir; çünkü yalnız işsizlik sorunuyla değil, nüfus sorunuyla da ilgilidir. Bu çalışma, dolaysız bir engelleme yaratmadığı zaman da, çoğalma olgusunu uyutmakta, bir bağımsızlığa yol açmakta, çoğalmaya aykırı fiziksel ve ahlâksal biçimler oluşturmaktadır. Yönünü şaşırmış, özellikle sözcüğün tam anlamıyla "boş kalmış" olan erkek de sonunda aileden vazgeçmektedir.*

"*Günümüzde, makina ve kadın, işsizliğin iki büyük nedenidir. Özel planda bakarsak, çalışan kadın, çoğunca bir aileyi ya da kendini bir noktada kurtarmaktadır; ancak, genel çerçeve içinde, onun çalışması bir siyasal ahlâksal acılar kaynağıdır. Birkaç kişinin kurtarılışı bir kalabalığın kanına girmekle elde edilmektedir. Ölüsüz zafer olmaz. Kadınların çalışma ortamından sürülüşünün bir sürü aile üstünde ekono-*

mik yansımaları olacaktır elbet, ama bir erkekler ordusu da aşağılanmış alınlarını yukarı kaldıracak, sayıca yüz kat daha fazla yeni aile bir çırpıda ulusal yaşama katılacaktır. Şuna inanmak gerekir ki, çalışma, kadında kadınlık niteliklerinin yitirilmesine yol açmakta, erkekte ise çok güçlü bir fiziksel ve tinsel bir erkeklik gücü yaratmaktadır. Makinanın da bu gücü artırması gerekir."

Hitler de bu konuda hiç geri kalmıyor: "Hitler'in bakanı Frick, yoksulları çok az çocuk yapmakla suçluyordu... Emekçilerin karılarına, fabrikaya gitmek, yavrularının ekmeğini kazanmak yerine, çocukların bir annesi olsun diye, evde oturmayı buyuruyordu. Kuşkusuz, bu kadınlar kendi aşağılıklarına inanıyorlardı ki, çocuklarına bir lokma ekmekten daha az değer veriyorlardı..." (Brecht, *a.g.y.*, s. 180).

Öte yandan, Hitler, anne imgesiyle ulus imgesini birleştirmişti. Goebbels, nasyonal-sosyalist halk takviminin "On Buyruk'una başlık olarak şu cümleyi yazmıştı: "Yurt, sana can veren anadır, hiç unutma bunu." Mussolini'nin *İttifak Günü* için yapacağı gibi, naziler de Anneler Günü yaratmışlardı. *Angriff*, 1933'te, bu günü kutlamak için şöyle yazıyordu: "Anneler Günü. Ulusal devrim bütün bayağılıkları yerle bir etmiştir! Anneler Günü insanları aileye, topluma, halka götürmekte ve yaklaştırmaktadır. Anneler Günü kavramı, Alman düşüncesini en iyi simgeleyen bir varlığa, Alman anasına saygı anlamını taşır. Yalnız yeni Almanya'da kadın ve ana bu rolü üstleniyor. Aile yaşamının bekçisi, halkımızı doruklara götürmeye yetenekli güçlerin fidanlığıdır o. Alman ulusu düşüncesini taşıyan tek varlık o'dur, Alman anasıdır. Ana demek, sonsuza dek Alman ulusunun olmak demektir. Analara hep birlikte gösterdiğimiz saygıdan daha güçlü bir biçimde bizleri birleştirecek bir düşünce olabilir mi?"

Kadının Çalışmasına (ve Kadınların Eğitimine) Karşı Faşist Yasanın Getirdiği Önlemler

Hitler'in ve Mussolini'nin takındıkları tutumun arkasında, İtalya'da olduğu gibi, Almanya'da da, gerçek yasalar sayesinde, kadını

toplumdan koparmak için uygulanan bir saldırı siyasetinin uzun tarihi vardı. İşte İtalya'da alınmış bazı önlemler:

20 Ocak 1927 tarihli kararname: faşist sendikalarca kadınların ücretleri aynı işkolundaki erkek ücretlerinin yarısına indirilmiştir. 1932'de, erkek ücretleri de % 10-20 azaltılmıştır.

30 Ocak 1927 tarihli kararname: kadınlara liselerde edebiyat ve felsefe derslerinin okutulması kesinlikle yasaklanmıştır.

Kadınların eğitimine karşı yasal önlemler (1928): kararnameyle, kadınların birinci devre orta öğretim kurumlarında müdürlük yapmaları önlenmiştir. Kız öğrencilere orta öğrenimlerinde ve üniversitede iki kat harç ödeme yükümlülüğü getirilmiştir.

28 Kasım 1933 tarihli yasa gücünde kararname: Mussolini'nin Meclislere sunduğu bu metinde şunlar yazılıydı: "Devlet kurumları, eleman almak için açılacak sınavlarla ilgili ilanlarda kadınları dışarda tutacak koşullar koymaya yetkilidirler." Kadınları kamu görevlerinden atmak amacını taşıyan bu yasa, bakınız, Meclislerde nasıl haklılaştırılmıştır: "Kamu görevlerinde çalışan kadınların artışına karşı bir sınır belirlemek zorunludur. Çünkü dairelerdeki erkeklerin sayısı kadınlara oranla daha fazla olmalıdır. Kadınlar ev işleri de gördüklerinden hem dairelerdeki görevlerini yerine getirmede, hem de annelik görevlerini yapabilmek için çok güçlük çekmektedirler."

1 Eylül 1938 tarihli yasa gücünde kararname: bu kararnameyle, kadınların, kamu görevlerindeki kadro toplamının ancak % 10'unu doldurabileceği belirlenmiştir.

Burada, faşistlerce kadınlara karşı alınmış en ağır önlem söz konusudur. Rejimin kadınlara karşıt yönelimini ağırlaştıran ve diploma ve lisans sahibi kimselerin işsizliğini artıran otuz yıllarının ekonomik çöküntüsü, faşistleri, kadınları büyük ölçüde işten çıkarmaya sürüklemiştir. Erkekleri kayırmak için, kadınlar kitle halinde gerilere itilmiş, çeşitli öğretim kurumlarındaki yeni görevlerin hepsi erkeklerle doldurulmuştur. Çağdaş çizgiyi sürdürdüğü savında olan *Critica fascista* da, 1 Ekim 1938 tarihli sayısında, kadınları, ev işleri dışındaki şeylerle, tarla ve atölye işlerinde çalışma özlemiyle suçluyordu; bu yayın organı, böylece ilk kez, kadınların düşünsel etkinliğinin erkeklerin erkeklik

gücünü azalttığı yolundaki Mussolini'ci görüşü benimsemiş oluyordu. Kısacası, kadınlar ancak erkeklerin kendi erkeklik güçlerine zarar vermeyeceğini düşündükleri işleri özlemek zorundaydılar: Çeşitli örgütlerin faşist kadınlarına gelince, onlar, özellikle küçük-burjuva kökenli öğrencilerin bu kovuluşları karşısında tek sözcük söylemediler; Şef'in iradesine öylesine körü körüne, şaşmaz bir şekilde bağlıydılar işte!

Rocco Yasası

Model olarak "Karşı-reformcu Katolik kiliseyi alan Adalet Bakanı Rocco'nun uyguladığı ceza yasası reformu, "sertliği ve ağırlığı artırılarak", cezanın yıldırma gücünü sağlamlaştırma amacını taşımaktaydı. 21 Nisan 1942'de yürürlüğe giren Rocco yasasının maddeleri (yalnız bir kısmı şu son yıllarda değişikliğe uğramıştır), günümüzdeki İtalyan yasasının çoğunca aynıdır. Aile büyük ölçüde kurbanı olmuştur bu yasanın. Çünkü eşler arasındaki, daha genel planda da erkek ve kadın arasındaki eşitsizlik, sözgelimi *Onur Suçu* gibi kavramlarla ağırlaştırılmıştır: 587. maddede, babaya, kocaya ya da erkek kardeşe, onurlarını korumaları gerektiğinde, bir *öfke halinde,* kızı, karıyı ya da kız kardeşi öldürme hakkı öngörülmektedir. Kocanın yetkesi hakkındaki 144., ayrı yaşama hakkındaki 151., erkek eşin karşı konmaz hakları hakkındaki 160., babalık hakkı hakkındaki 316. maddeler 1861 Medeni Yasası'ndan olduğu gibi alınmış, sadece bu yasanın 131, 150, 1379 ve 220. maddeleri hafif değişikliklere uğratılmıştır.

Aile Kartı

Çalışma Kartı'ndan sonra, Ferdinando Loffredo'nun *Ailenin Siyaseti* adlı kitabında kaleme aldığı bir Aile Kartı yaratılması önerisi gerçekleşememiştir; çünkü savaş tam o sıralarda rejimi bunalıma doğru götürmekteydi. İleride sözünü edeceğim bu kart, Loffredo'ya bakarsanız, "kadının erkek karşısındaki bağımlılığını" daha sıkı duruma getirecekti.

1926 - 1932 Arasında Ücretlerdeki Düşüş

Kadınların ücret ve ödenekleri eğrisindeki iniş çok korkunç olmuştur. Fiat kurumunda, 1929'da nitelikli işçiler haftada 110 lira almaktaydılar; makina işçilerinin ellerine haftada 68, inşaat işçilerinin ellerine 62 lira geçmekteydi. 1939'da ise, savaş üretimine ayrılmış fabrikalarda çalışan kadınlara, en düşük ücreti alan inşaat işçisininkinin yarısı kadar para veriliyordu. İşte istatistikler: uzman işçi: saatte 3.52-4 lira; uzmanlaşmış inşaat işçisi 2.42-2.80 lira; normal inşaat işçisi 2-2.20 lira. Kadınlar: 1.10-1.40 lira; genç kızlar: 0.80-1.70 lira.

Kadın ücretlerindeki düşüş, kadın işçilerin el emeğini kendinde toplayan tekstil sanayiinde çok aşırı oldu. 1926'da, bir dokumacı kız günde 20 lira kazanıyorsa, aynı kızın 1929'daki günlük ücreti, % 65 oranında düşerek, 7-8 liraya inmişti. Bu büyük düşüş 1926'dan itibaren kırlara yayılmaya başladı. Piemonte'de, tarım ücretlerinin saati, 1932'de, kadınlar için 2 liradan 60 santime düşmüştü (erkekler için olan düşüş 2.30 liradan 1.50 liraya idi). Güney'deki bütün kırsal bölgelerde, tarım işçilerinin ücretleri köylüler tarafından serbestçe belirlenmişti. Trapani eyaletinde (Sicilya), bağbozumunda, 1927'de, erkeklerin saatte 1.40 lirasına karşılık kadınların ellerine 65 santim geçmekteydi. Latium kırlarında, belleme, kazma ve sulama işlerinde, erkeklere günde 16, kadınlara 8 lira ödeniyordu. Benevent eyaletinde kadın tarım işçileri erkek işçilere ödenenin % 45'ini alıyorlardı. (Bu veriler, parça parça, Camille Ravera'nın *la Donna italiana dal 1° al 2° Risorgimento* adlı kitabından alınmıştır, Roma, 1951.)

Burada açıklanan siyaset, bütün İtalya'da, özellikle de Güney eyaletlerinde, kadınların eğitimine ağır bir darbe vurmuştur. 1921-1936 yılları arasında, okuryazar olmayan kadınların oranı hiç değişmemiştir. Kadınlar, işsiz, okulsuz, çocuk yapmaya zorlanmış bir hava içinde, çölü çok büyük bir karanlık içinde katetmişlerdir. Öğrenim yerine, ilkokullarda, ev ekonomisi dersleri verilmiştir!..

Hitler'in Siyaseti Mussolini'nin İzinde

Hitler de, kadınları püskürtme saldırısına 1933'te geçmişti. N.S.D.A.P.'nin 1932 başkanlık seçimi için çıkardığı seçim bildirisinde (Hitler, "Programım" diyordu ona) kadınlar konusunda şöyle deniyordu: "Kadının ve erkeğin insan soyunu sürdürme görevi, birlikte çalışmadan daha önemlidir..." "Kısacası, bizim en büyük çabamız, ömür boyunca birbirine bağlı iki eşe bir aile kurmada kolaylık sağlamak olacaktır..." "Organik bir evrimin uzak amacının ailenin oluşumu olduğu gerçeğini hiçbir zaman ve hiçbir şekilde gözden uzak tutmamamız gerekir..."

Almanya'da, Devlet örnek olmak için, 30-6-33 tarihli kararnameyle, evli bütün kadınları işten çıkararak, ilk girişimi kendisi yapmıştır. Bu kararname, otuz beş yaşına ulaşmamış kadınlara Reich'ın Dışişleri kuruluşlarına girmeyi yasaklıyor, mutlak önceliği erkeklere tanıyordu. Çalışmanın üleştirilmesi de ilkelere bağlanmıştı: "aynı ailede çift ücret olmayacak; bir göreve atanmada ve ödeneklerde erkeğe öncelik tanınacak." (*le Collectif italien* "Etre exploitées", 1974).

Nasyonal-sosyalizmin okullara ilişkin siyaseti, Rolf Eilers'in koyduğu ilkeden çıkış yapmaktaydı: "Genç kızların yetişimi: gerçekten, her şey, her genç kızın da görevi olan bu anne olmak görevine bağlı olacaktır." Genç kızları kültürün dışına atmak için tam bir önlemler dizisi uygulamaya konmuştur. 1934'te, Prusya bürokrasisi birdenbire kararnameler çıkardı. Kızların liselere girişlerine karşı, karma okullara karşı, genç kızları iyi ev kadınları olarak yetiştirecek ve ev ekonomisi dersleri veren (faşizmde olduğu gibi) özel okullar kurma yönünde önlemler alındı. Milli Eğitim Bakanlığı, lise bitirenlerin % 10'undan fazlasının kız olmayacağına karar verdi. 1934'te, liseyi bitirmiş her 10.000 kızdan, yalnız 1.500'üne yüksek öğrenim kurumlarında okuma izni verildi. 1929'da, 39 nasyonal-sosyalist öğrenim kurumu vardı; bunların yalnız ikisi kızlar içindi.

Kızlara, orta öğrenimleri sırasında Latince derslerine girmeyi yasaklamak için de yasalar çıkarıldı; böylece, onlar daha liseyi bitirme-

den önce, yüksek okullara ve üniversiteye girişleri önlenmiş oluyordu. Kültürel baskıların yanısıra başka yöntemler de uygulanmaktaydı: kalabalık aileye mutlak bir değer bağlanması, aile ödeneklerinin artırılması, ve Hitler'in nasıl bir anlayış içinde kabul ettiğini daha önce belirttiğimiz özel nişanlar verilmesi ve Anneler Günü'nün kurulması gibi.

1937'de bir nazi tarafından yazılmış ilginç bir doktora tezinde, (ki şimdi Paris Ulusal Kitaplığı'ndadır), Richard Paikow adlı biri "Alman Kadınının Toplumsal ve Ekonomik Durumu'nu açıklıyor. Bu tez, rejimin niyetleriyle iyice çelişir biçimde, faşizmin de gerçekliği olan bir gerçekliği gösteriyor: annenin her şeyden önce anne olması ve çalışmayı bırakması gerektiği doğruydu; ancak Paikow, 1937'de, Almanya'da henüz bir işte çalışmakta olan 11,5 milyon kadın olduğunu (bunların çoğunun da, çalışan işçi sınıfından kadınlar olduğunu söyleyebiliriz) belirtiyor. Bu 11.5 milyon kadının 5 milyonu evliymiş. Nazi niyetlerine boyun eğme zorunluluğu belliymiş, ancak bu niyetlerin gerçekliğe uygulanma olanaksızlığı da ortadaymış. Kadınlar öyle bir iki gün içinde çalışmayı bırakıp evlerine dönemezlermiş, ayrıca, büyük sanayi de kadın işçilerin kollarından vazgeçemezmiş. Bu görüşe göre, kadının eve dönüşü, özellikle serbest meslekler için çok önemlidir. Nitekim, naziler, kadın hekimleri, kocaları bir işte çalışmıyorsa, işi bırakmaya açıkça zorlamışlardır. Ürkünç nazi kuramcısı Frick bakın bunu nasıl onaylıyor: "Anne kendini bütünüyle çocuklara ve aileye adamalıdır. Kadın da erkeğe. Bekâr genç kıza gelince, o da, sadece kadınlığına yaraşan, uygun bir *mesleğe* (hizmete) kendini hazırlamalıdır. Ayrıca, bir meslek sahibi olma yeteneği erkeklere bırakılmalıdır." Ernest Krieck de *Ulusal Siyasal Eğitim* adlı yapıtında (1941'de Leibzig'te basılmıştır) şu açıklamaya girişmektedir: "Bireydir, erkektir, kadındır, çocuktur; ama hiçbir zaman insani bir varlık değildir o. Babadan, anneden ve çocuktan doğan üçleme (teslis), aileyle biçimlenmiştir (tanrısal üçlemenin başlangıç biçimi); erkek ve kadın yalnız bu düzen içinde birbirinin tamamlayıcısı olabilir." Krieck, formülü de bulmuştur: "erkeğin çalışma alanına sızmak isteyen *erkek kadınlar,* bir *kadın er-*

kekler soyu yaratabilirlerdi. Bereket versin ki, nasyonal-sosyalist devrim olmuş, ve kapitalist sistemin herkesi eşitlemek, kadını işe yollamak isteği başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Nazizm eski farklılığı yeniden değerlendirmiştir: erkek kamusal işlerle, kadın özel işlerle uğraşacaktır."

Kısacası, kadın ve kadının çalışması sorunu temel bir sorun olarak beliriyor. Naziler daha da hoyrattırlar. Onlara göre kadın bir çeşit hayvandır. Aile tek doğal bağdır; cinsel özgürlük hakkı isteyen bir kadın da pistir, ahlâksızdır; tıpkı bir Yahudi, bir kara derili, bir eşcinsel gibi. Feminizm, bir burjuva sapıklığı, eşyanın doğasına bir saldırıdır. Nazi topluluğu, kadını kovan ve anneyi yücelten eşcinsel erkek kardeşlerden meydana gelmiştir.

O' na Karşın Bir Kadın-İşçiler Ordusu

Büyük bir emekçi kadın kitlesinin direnişi sürdürdüğü İtalya'da da durum aynıydı.

Ancak, yarı yarıya ücret ödenen ve son sınıra dek sömürülen kadın proletarya evine, ocağının başına dönmedi. Çok sayıda emekçi kadın ayakta kalmıştı. Hitler gibi, kapitalizmin ve büyük toprak sahiplerinin sağ kolu olarak davranan, ama düşük ücretli bir el emeğinden de vazgeçemeyen *Koruyucu*'nun koyduğu ölçüler içinde, fabrikalardaki ve tarlalardaki işinden çekilmedi. Mussolini'ci *görkemli ve boş* sözlerin arkasında, kadınlar açlıktan ölmeyecek bir ücret karşılığında, güçlerini çok ucuza satarak, evlerinden tarlalara, fabrikalara sürükleniyorlardı. Ama oralardan eve, aile ocağına döndükleri yoktu. 1936 nüfus sayımının 1939'da yayımlanmış verilerine göre, sanayide 1.377.373 kadın çalışmaktaydı (sanayide çalışanlar toplamının % 25'i). Kamu kurumlarında kadınların sayısı 237.928'e (özel sektörde 31.366'ya) indirilmişse de, kadınlar çeşitli sanayilerdeki el emeğinin belli bir yüzdesini temsil etmeyi sürdürüyorlardı: Tekstil sanayiinde % 75,6; kâğıt sanayiinde % 50; deri sanayiinde % 40,8 kimya sanayiinde % 24,7; gıda sanayiinde % 24; makina sanayiinde % 14 ve basımevlerinde % 26.

Göreceğimiz gibi, 1940 yılları dolaylarındaki ilk grevler ve faşizme karşı mücadeler bu kadınlar ordusuyla yürüyecektir. Mussolini'nin yurt yüceltimine dayanan demagojisinin çerçevesi içinde, zaman zaman daha yüksek ücret isteminde bulunanların da yine bu kadınlar olduğunu ekleyelim.

1921 yılında kurulmuş, ama ancak 1925'te tanınmaya başlamış olan kadın *fasci*'leri örgütüne gelince, kadının çalışmasına ilişkin her türlü belirti onların statülerinden silinmiştir. Bu toplulukların bellibaşlı amaçları şöyle özetlenebilir: "Irkın bozuluşunu önlemek gibi temel bir zorunluluk uyarınca, soyu daha gürbüz kılarak, kadının yardımını ve fiziksel yetişimini, ailenin yeniden kuruluşunu sağlamak, kadına özgü küçük sanat ve zanaatları ele almak, kadınları yardım çalışmalarına hazırlamak."

Faşist kadınlar, kibar bayanlar, *signore*'ler —küçük-burjuva kadın kitlelerine dayanma bilinciyle işe başlamış olan rejim, giderek seçkin kadınlara, salon kadınlarının soylu katmanlarına indirgenmişti— zorlu yıllarda özverilerde bulunmaya, proleter evlerine yardım ziyaretlerine gitmeye çağrıldılar. Maria Pascolato'nun övgüyle yazdığı gibi (*Gerarchia* gazetesi, 1937), faşist kadınlar, buralara "kürk manto"suz gidiyorlardı: "Güzel, rahat, sımsıcak bir evleri olan faşist kadınlar, böylece, üstlerinden mantolarını çıkarmaksızın, her gün saatlerce, vakitlerini sefil bir odada geçiriyorlar. Lime lime olmuş paçavra giysiler karşısında bir rahatsızlık yaratmamak için kürk mantolarını da giymiyorlar. Akşam geç saatlere dek sefaletlerin, sıkıntıların öyküsünü dinliyorlar: *sabırla dinlemek,* Duçe'nin buyruğudur. Evlerine yorgunluktan ölmüş olarak dönüyorlar." Zavallı faşist kadınlar!

Yüzük Günü: ya da Kadınlardan Bir Altın Yüzük Aşırmanın Yolları

1935'ten itibaren, faşizm, *kadınları sokağa indirmiştir.* Mussolini onları *siyasallaştırmış,* onların *dünyanın durumunu,* kendi siyasetini, ülkenin ekonomik işlerini, *Milletler Cemiyeti*'nin yaptırımlarını, ve ye-

ni topraklar elde etmenin zorunluluğunu açıklamıştır. Hitler gibi, o da kadınlardan, *her şeyden önce* çok çocuk yapmalarını istiyordu. Ama, *büyük yürüyüş*'ünü uygulayacağı sırada, büyük bir dönüş yaparak, aile içinde, kadınların siyasal kavrayışıyla kendisini destekletmek isteyecektir. İstenen özveriler (fedakârlıklar), zaten yoksul olan kadınlar için, istenmesi de, yerine getirilmesi de güç şeylerdi. Bunun üzerine, Mussolini, 2 Aralık 1935'te, yurda *altın armağanı* diye bir şey uydurdu. Öyle ki, kadınların altın yüzüklerinden başka verecekleri bir şeyleri kalmamıştı, öyleyse onları da parmaklarından çıkarmalı, ve bir tiyatro düzeni hazırlamış bulunan faşist yetkililere vermeliydiler; üstünde meşaleler yanan üç ayaklı Roma sehpaları ve yüzüklerini sunmak için sıraya girmiş kadınlar. Kroniklerden öğrenildiğine göre, bu konuda ilk örneği Meçhul Asker'in mezarının önünde İtalya kraliçesi vermişti. Böylece, 18 Aralık 1935'te, karardan bir ay sonra (2 Aralık 1935'te, Duçe "örnek olarak başkalarını özendirme" gibi kutsal bir görevi Anne ve Dullara emanet etmişti), Mussolini Yüzük Günü'nü kurdu. Faşistler altın yüzüklerin yerine parmaklarına dört meteliklik birer çelik yüzük taktılar. Kadınlar böylece faşizmle bir ikinci evlilik yapmış oluyorlardı. *Donna* Rachele Mussolini de yüzüğünü yurda armağan etmişti. Kadınların yalnız başkentte 250.000, Milano'da 180.000 yüzük verdikleri söylenmiştir. Çok çocuklu anneler de kendi yüzüklerini, Duçe'nin verdiği *özel* kabul töreni sırasında sunmuşlardı. Mussolini de — kendisi de çok çocuklu büyük bir anne olduğundan— kendi payına, bir yüzük değil, değerli madenlerden yapılmış, toplam 2.262 kg. ağırlığındaki büstlerini verdi. Kadınları sevmeyen, ama yurtsever olan D'Annunzio'ya gelince, bir megaloman olarak, İtalya'ya "bir sandık altın" armağan etti; bu değerli nesneleri özenle birer birer sayıyor ve aralarında şunların da bulunduğunu belirtiyordu: "Şu kılıcın kabzası Fiume heykeli olarak yapılmıştır, bütünüyle som altın; şunlar benim yedi onur nişanım; şu da İngiltere kralının değerli bir askere geri vermek istediği Military Cross..." Bütün bu *altın girdileri,* Mussolini savaşlarının ağırlığını şimdiden duyurduğu yıkılma halindeki bir ekonominin açığı yanında pek az şey ifade etmekteydi. Aralık 1934'te 5 milyar 441 mil-

yon olan altın rezervleri, Aralık 1935'te 3 milyar 390 milyona inmişti. İş bu kadarla da bitmiyor! *Yurt için* toplanan ve bir gangsterlik örneği olarak hep anılacak olan o kadar altının bir bölümü de faşistlerin kendileri tarafından aşırılmış, İtalya'da ve yabancı ülkelerde bu hırsızlık olayından açıkça ve çokça söz edilmiştir (bu konuda Oreste del Buono'nun *Eia, eia, alala* adlı güldestesine bakılabilir).

Salt Altından Bir Anlatım

Yüksek tirajlı kadın dergisi *Lei*'de, Aralık 1935'te, Milli Dandola imzalı yazıdaki sözler de altındı: "Birkaç gün içinde, Devlet'in uzattığı yüzüksüz el, başka bütün ellerle kaynaşacak: gösterişsiz köylü kadının, annemin elleriyle. Bu yüzüksüz elleri düşünüyorum ve görüyorum onları... Bir gün gelecek, anneler gencecik çocuklarına şöyle diyecekler: Şu küçük çelik yüzüğü görüyor musun? Eskiden böyle yüzük takılmazdı. Herkesin parmağında, değerli birer altın yüzük vardı. Ama Yurt bize sordu: 'Benim için ne yapabilirsiniz?' Biz de şöyle karşılık verdik: 'İşte kocalarımız ve oğullarımız, işte altınımız ve aşkımız'"

Mussolini, 10 Aralık 1935'te Venedik Sarayı'na gelmiş 850 kadına, ve "kadın ordusunun öncüleri, yurt için ölenlerin dulları ve anneleri olan faşist kadın komitelerinin 94 kadın yöneticisi"ne verdiği söylevde, Milletler Cemiyeti'nce Habeşistan'a saldıran İtalya'ya karşı alınmış yaptırım kararlarını şu dokunaklı sözlerle açıklamıştır: "İtalya'nın işlediği suç nedir? Hiçbir şey. Geri kalmış topraklara uygarlık götürmek, yollar, okullar yapmak, sağlığı ve ilerlemeyi yaymak suç mu? Milletler Cemiyeti'nin yaptırımlarının ekonomik yönü değil bize asıl dokunan... ama o yaptırımlardaki ahlâksal yöne tutuluyoruz. İtalya ile Habeşistan'ı aynı planda görmektir bu. Dünya uygarlığına onca katkısı olmuş İtalya halkını, üstünde Cenevreli uzmanların korkunç deneylerini uygulayacakları bir laboratuvar konusu olarak düşünmektir..." Üzülen ve mendillerini çıkaran kadınlardan, "iğrenç ekonomik saldırıya" karşı mücadele istemiştir. Altın madalya sahibi ve Pérouse kadın fascio delegesi Bayan Baron Metzinger, Duçe'ye karşılık ver-

miş, ve içinde şu tümceler geçen bir bildiriyi okumuştur: "Rejimin saflarındaki bütün İtalya kadınları, Yurdun bu haksız sınavdan zaferle çıkması için tüm güçleriyle çalışacaklarını, gerekli her türlü özveriye hazır olduklarını belirtirler." Bu özveriler pek çoktu. Altın dışında, kadınlar demir toplamaya, yün ve bez toplamaya çıktılar; o yünlerle, o bezlerle dokunacaktı bundan böyle kumaşlar. İtalyan moda programının da değişmesi gerekiyordu —Mussolini'nin *İtalyan Moda Programı* konusundaki söylevi 18 Aralık 1936— çünkü "bundan böyle İtalyan modasının başarıları ulusal tekstile bağlı olacak"tı. Böylece, *güzel* yerli kumaşlar o paçavralarla dokunuyor, kahve nohuttan yapılıyor ve et yahnisi domuz kanıyla hazırlanıyordu. Ve aile anneleri böylece *kendi kendine yeten mutfak*'ı da öğrendiler. Yatak çarşaflarından tutun, giysilere dek, her şey yapaydı. Mussolini yalnızca çocukların *gerçek* (et ve kemikten) olmasını istiyordu.

Doğum Oranları Konusunda Başarısızlık

Ancak, Duçe, 1934'ten beri, nüfus konusunda büyük düş kırıklıklarına uğramaktaydı. Nüfus artmamakla kalmıyor, azalıyordu da. Doğum oranı, 1927'de binde 27,5 olduğu halde, 1934'te binde 23,4'e düşmüştü. Tersine, giderek artan bir şey vardı: işsizlerin sayısı (1934'te, 969.944). Besin tüketimi göstergesine gelince, onda da düşme vardı. İtalyanlar gitgide daha az yemeğe başlamışlardı: perakende satış, Mart 1934'ten Haziran 1935'e dek geçen süre içinde % 13 düşmüştü. Ne var ki, artık yalnızca İmparatorluğu düşünen (gerçek saplantı) Mussolini, doğumlardaki azalmayı geçiştirmek için, İtalyanlara çocuk yapmaları için yalvarmaktaydı. 1934'teki *devrimci* söylevinde de öyleydi: "Hiçbir hastalık belirtisini göz ardı etmeyen bir klinik hekimiyim ben; bizi ciddi olarak düşündürtecek olanlar da bu belirtilerdir... Önce, sınai kentleşme halk yığınlarını kararlı bir dengeye götürür; ikinci olarak, kırsal kesimdeki küçük mülkiyet de aynı sonucu doğurur. Ekonomik plandaki bu iki nedene bir de, toplumda yüksek diye adlandırılan sınıfların gevşekliğini ekleyiniz. Eğer sayıca azalırsak,

İmparatorluğu kuramıyoruz demektir, bir sömürge oluyoruz demektir." Kısacası, faşist rejimlerin —Berlin'de de, Roma'da da— ivedi olarak çocuklara gereksinimleri vardı; bunları da onlara ancak kadınlar sağlayabilirdi. Birer inek gibi işlem gören çok doğurgan annelere övgüler, yüceltmeler de bu noktada başlamıştır işte. Çoğalmaya yapılan bu çağrıları Brecht şöyle alaya alıyordu: "Bunca süt, bunca buzağı, bunca nefis et veren ineklere nice övgü düzülse, yeridir." Ancak, demin de söylediğim gibi, özellikle İtalya faşistleri için, işler iyi gitmemekteydi. 1936' da, Mussolini, Habeşistan seferinin, 1936-1937 arasında evlenecek olan tüm eski savaşçılarına 2000'er liralık bir prim sunarak, nüfus kampanyasını daha da yoğunlaştırdı. 1938'de, eyalet yönetimleri, Faşist Toplumsal Yardım Enstitüsü'yle işbirliği yaparak, yaşları yirmiden küçük olan evli çiftlere 47.409 adet prim (her biri 1.660 lira) ayırdı. Oysa Devlet'in ya da yarı-resmi örgütlerin memurları 9.790 adet evlilik primi ve tüm çocuklar için her biri 1.230 lira olmak üzere 43.538 adet prim almaktaydı. ("1938'de İtalya Ekonomisi", *Revue Internationale des Sciences Sociales,* Mayıs 1939).

Anlattığım gibi, Mussolini, 1938 Noel'inden önce, hepsi de tarım işçisi olan 95 çifti kabul etmiş (ırk, kırlarda canlanmalıydı), ve hepsine 5.000'er lira prim, en küçük çocuklar için 1.000'er lira sigorta parası vermişti. Gelgelelim, sefalet ve işsizlik arasında bulunan İtalyanlar, evlerinde yeni boğazların ortaya çıkmasına hiç de hazır görünmüyorlardı.

Toplam nüfus 31 Ekim 1940'ta 44.990.125'e çıkmıştı (21 Nisan 1936'da ise 43.059.889'du). Almanya'dakinin altında bir artıştı bu. Çünkü Almanya işsizlik sorununu çözmüştü; bu da, Mussolini'nin beşikleri doldurmak için giriştiği bütün propagandadan daha elverişli sonuçlar doğurmaktaydı.

Mussolini'nin Yazılarında Dünya Görüşü Olarak Nüfus Saplantısı

Mussolini, azgın bir biçimde nüfustan söz etmeye girişmeden önce —*Popolo d'İtalia*'daki yazıları ve en önemlilerini andığım metinler-

de— şu denklemi ortaya koymuştur: "Sayı, güç demektir = çocuk yapınız." Alman Richard Korherr'in *Doğumların Azalması, Halkların Ölümü* adlı kitabının çevirisine *Mussolini'nin* yazdığı önsöz bu yönden zengin bir tanıklıktır. Bu önsözde şöyle diyordu: "Irkçı ülkünün temeli nüfus zorunluluğunda yatmaktadır." "Beyaz ırkın tamamı, diye ekliyordu, bizim yabancısı olduğumuz bir tempoyla çoğalan başka renkli ırkların altında kalmış oluyor belki de. Karalar ve Sarılar kapıya mı geldiler yoksa?" Bolşevik tehlikesi de, Mussolini'nin kuramlaştırdığı *sarı tehlike*'ye aynı ırksal eğri içinde ekleniyordu: "Tek bir Devlet içinde yoğunlaşmış 400 milyon kişilik bir Çin'in, Batı'nın gelecek *tarihi* karşısında anlamı ne olabilir? Daha yakına gelelim, doğum oranları çok yüksek olan, ve —savaşlara, salgınlara, bolşevizme, kıtlığa, kitle halinde insan kırıklarına karşın— nüfusu bugün 140 milyona yükselmiş bulunan Rusya'nın Avrupa'nın geri kalan ülkeleri karşısındaki durumu ne olabilir?" Mussolini, *Avrupa'yı hızla dolanan tek ve aynı hastalık* olarak, Fransa'daki, Almanya'daki, Belçika'daki, İsviçredeki nüfus gerilemesini ele aldıktan sonra, 1915-18 savaşının ertesinde boş kalmış İtalyan beşikleri üstüne umutsuzcana eğiliyordu. 1920'de binde 31,8 olan doğum oranı, 1927'de binde 26,9'a düşmüştü. Bu yüzden, çoğalmayan İtalyanlara karşı çok şiddetli önlemler alma tehdidinde bulunuyordu; en başta faşistleri ve ailelerini tehdit eden tondaki bir söylevinde Hegel'e bile başvurmaktaydı: "ya çoğalacaksınız, ya da, köle olacaksınız, sonunuz gelecek. Şu sözleri Devlet'in filozofu olan Hegel söylemiş: 'baba olmayan kimse insan değildir'."

Nüfus efsanesi, Duçe'den, yalnız İtalya ile değil, Avrupa'yla da uğraşan yorulmak bilmez bir önder çıkaracaktır: "Fransa'da doğum oranları düşmekte ve mezarlıklar büyümektedir... ama Fransız Messenie'si ağlıyor da, Alman Isparta'sı gülüyor mu bakalım?" (*Fransa'da ve Almanya 'da Beşikler ve Tabutlar,* 20 Ağustos 1933 tarihli yazı). İktidara gelişi, Avrupa'nın mutlak nüfus uzmanı, saf ırkın bekçisi sıfatıyla, daha da coşturdu onu. Mussolini, Hitler'in, ortaya koymayı âdet edindiği sorunu, *ırk ve ırkçılık* sorununu ele alışına çılgınca hayrandı; onun, kısırlaştırma planını gerçekleştirmede başarılı olmasını istiyordu

(Mussolini'nin *Popolo d'Italia*'da 8 Eylül 1934'te yayımladığı yazının başlığı da *Irk ve Irkçılık*'tır). Şöyle diyordu bu yazısında: "Alman ırkının bugünkü durumunda, Alman ırkçılığı iyice haklı oluyor; çünkü Alman ırkında sayısız ve ilginç bozulma belirtileri görülmektedir... 1931 yılı sonunda Almanya tımarhanelerinde en az 220.000 akıl hastası, ahmak, budala, mankafa, saralı bulunmaktaydı... İş bu kadarla da kalmıyordu. Başka bir istatistikten öğrendiğimize göre, akılca eksik kişilerin sayısı da her yıl (kadınlarda ve erkeklerde) 4.500 kadar artmaktadır. Nazizm kısırlaştırma konusundaki yasasını uygulamayı başaracak mıdır? Yani milyonlarca, ve milyonlarca Alman'ı kısırlaştırmanın üstesinden gelebilecek midir? Yoksa bütün bunlar kâğıt üstünde mi kalacaktır?" Frengi, kan karışıklığı, delilik ve kadın... kokuşma, bozulma nedenleridir bunlar! Hitler'inki gibi Mussolini'nin kafasını da aynı paranoya doldurmaktaydı (ayrıca, biliyoruz ki, Führer gibi, Duçe de gençliğinde frengi kapmıştı). Almanya'da *Nüfus yükselişi* (26 Şubat 1935 - *Il Popolo d'Italia*), Duçe'de bu başarıyı elde etmiş olan Hitler'e karşı büyük bir hayranlık duygusu uyandırmıştı; ona göre Hitler, "Hitler'ci nüfus savaşında" ilk zaferi kazandığını ilan ederek, tarihle hesaplaşmayı da şimdiden kazanmış bulunuyordu: "1933'te 630.826 olan evlenme sayısı, diye yazıyor Mussolini, 1934'te yaklaşık olarak 740.000'i bulmuştur... Ölümlerin sayısı 730.000'den 720.000'e düşmüş, doğum fazlası 1934'te 450.000'e çıkarak iki katına yükselmiştir... Almanya, sadece bugünkü doğum oranları katsayısını koruyarak bile, dört yıl içinde 70 milyon nüfusa yükselecektir. 1950'den önce, bu ülkenin nüfusu 80 milyonu bulacaktır... Bu müthiş kitle bütün sınırları zorlayacaktır... Nazi rejiminin haklı bir gururla kaydedebildiği bu yükseliş, ırkın sağlığını ve Almanya'nın yalnız Batı'nın eski iğrenç demokrasileri gibi gönüllü olarak yok olmak istemediğini değil, geleceğine inandığını da gösterdiği için uyandırılmayı bekleyen derin güçleri ortaya koymaktadır."

Özetlersek, halkların nüfusunun çoğalmasının tek bir amacı olabilir: yayılma. Kıskanıyor mu Mussolini? Ne olursa olsun, onunla Hitler arasında bir "nüfus rekabeti" vardı. Mussolini için işler hiç de iyi git-

mediği için, 1934'te, "güncel nüfus bunalımı"ndan söz etmiş —o sırada Almanya'da bunun çaresi vardı henüz— ve İtalyanlara genç yaşta evlenmeleri için buyruk vermiştir. 16 Eylül 1934'te *Popolo d'Italia*'da yayımladığı yazısının başlığı "Genç Evlilikler"di. Şöyle diyordu bu yazıda: "Yirmi yaşında evlilik bütün tazeliğini korur... Çocuklar en iyi fiziksel, ahlâksal ve akılsal sağlık içinde olurlar. Otuz yaşındaki bir adam evliliğe karar verirken, yüzde seksen bir olasılıkla, pratik, mali ya da yardım kaygılarıyla hareket eder; ve bir çocuk sahibi olmaktan kaçar; bunu yaparken, de çocuğun aile bütçesine büyük güçlükler getireceği oylundaki birtakım (burjuva ya da değil) savlardan yola çıkmaktadır... Genç bir siyaset olan, aynı zamanda gençlerin siyaseti olan faşist siyaset, genç evlilikleri istemeli ve elverişli duruma getirmelidir." Mussolini'nin nüfus bültenine göre, her ailenin en az dört çocuğu olmalıydı! Mussolini bütünüyle saçma bir de kuram ortaya atmıştı: insanın ne kadar fazla çocuğu olursa, kendisi de o derecede sağlıklı olur... *Il popolo d'Italia*'nın, 30 Mayıs 1934 tarihli sayısında yayımladığı yazının başlığı da *Nüfus ve Biyoloji*'dir. Bu yazısında Doktor Bell adlı birinin incelemesinden çıkardığı *görüşü* ileri sürmekte ve şöyle demektedir: "Aile onuncu ve on ikinci çocuğa kadar uzanan bir sınır içinde büyüdükçe yaşayan çocukların oranı da artar... Doğum oranının yüksek olduğu ülkelerde ölüm oranının da yüksek olacağını ileri süren şu bilginler var ya, onlar, hiç kuşkusuz çok doğurma sorunuyla kilometrekare başına düşen nüfus yoğunluğu sorununu birbirine karıştırmaktadırlar." "Faşistler, İtalyanlar, diyeceğim şu ki, bir üçüncü, özellikle de bir dördüncü çocuk sahibi olmaya çalışınız! Ancak dördüncüden sonradır ki olumsuz öğeler gelecek kuşaklar düzeyinde aşılmış olacaktır. Öyleyse normal kişiler kafalarına koymalıdır ki, yalnız ahlâksal ve yurtsever açıdan değil, amaçladığımız biyolojik işlevin güvencesi olarak da, bunun uzak sonuçlarından yoksun kalmayacaklar ve 'en az dört çocuk' parolası sürüp gidecektir... Bu veri, özellikle 'tek oğul'un savunucusu kesilmiş büyük burjuvalar arasında olmak üzere, herkesçe bilinmeli ve yaygınlık kazanmalıdır. Yalnız kısır kimseleri belirlemek yetmez, 'damla damla' doğurgan nitelikteki kişilerin de belirlenmesi gerekir. Geleceğimiz buna bağlıdır."

Ancak, İtalyanlar, şiddetli yaptırımlara, bekârlara uygulanan ek vergiye, özel primlere karşın yine de fazla evlenmiyorlardı. 1936'da 306.514, 1937'de 381.326 olan evlenme sayısı, 1938'de (Afrika ve İspanya seferinden sonra) 319.759'a düşmüştür. Doğum sayısı da, Mussolini'nin nüfus megalomanisine oranla gösterişsiz bir düzeyde kalmıştır. 1936'da: 962.676; 1937'de: 992,587; 1938'de: 1.031.193 (artışlar 1936'da eski savaşçılara verilen primlerle sağlanmıştır). Ancak, doğumların sayısının nüfus sayısına oranı aşağıdaki gibi olmuştur: % 22,4, %23,2 ve % 23,6. Ama asıl gerileyiş, ertesi yıl, 1939'da görüldü: doğumların sayısı bu yıl da binde 23,5, evliliklerin sayısı biraz daha aşağıda olmak üzere, binde 7,3'tü; oysa, aynı yıl, bu oran Almanya'da 8,3, büyük Britanya'da 8,6, Fransa'da 6,3'tü (o dönemde Edward Tannenbaum'un *Esperienza fascista*'da yayımladığı resmi belgelere göre, 5 Aralık 1934). "Faşizm ve zekâ" arasında sıkı bir ilişki kurulmuş olmasına karşın, İtalyan erkekleri ve kadınları, Mussolini'nin, "herkes için ekmek ve onur bulunan devrim içinde" yalnızca dehalar doğuracakları konusunda vaatte bulunmasına karşın pek inançlı görünmüyorlardı.

Uzlaşma Yılları: Hepsi Çok Doğurgan, Hepsi Güzel, Hepsi Ulusallaştırılmış Kadınlar

"Yüzük Günü" için verdiği söylevle 1942 arasında, Mussolini'nin kadınlara verdiği on beş söylevini not ettim; bunların on tanesi yalnız üç yıl içindeydi: 1935-1937 arasında. Kadınların faşizme katılışlarının, bağnazlıklarının yıllarıdır bunlar. Faşizm, katı özveriler sayesinde, onlara başka toprakları fetih ufkunu, bolluk cennetini ve erkekler için Afrika'da çalışma kapılarını açmak ister görünüyordu. Kadınlarla iktidar arasında o özel bağı da ayrıca kurmuş bulunuyordu. Bütün anneler, kırlardaki ev kadınları güzeldi; faşizm onların öyle olmasını istiyordu ve erkeklerin de onları öyle düşünmelerini istiyordu. Evlilik yatağına götürülecek kadar istek uyandırıcıydılar. Güzeldiler, anneler için bu bir

değerdi doğrusu, ama yeniler, genç İtalyan kadınları, hizmetçiler ve okuryazar olmayan kızlar, bütünlemeye kalmış üniversiteli kızlar için de bir değerdi. Lisedeki beden eğitimi öğretmenim (kadındı) ilk beden hareketlerini öğretirken şöyle demişti: "Faşizm bütün kadınları güzelleştirir." Tiksinerek bakıyordum ona, çünkü bir maymun gibi her yanını kıllar kaplamış bir kadındı, ama Duçe hayranlığı içine öylesine kök salmıştı ki, kendisinin de kadın çekiciliğini taşıyabileceğine inanmaktaydı. Rejimin son gözbağcılığı da, kadınları, cinselliğin, kurtuluşun, cinsel özgürlüğün yerine geçecek biçimde, kolektif bir iradeyle bir iktidarın üyeleri haline getirmek olmuştur. Tıpkı Wilhelm Reich'ın tanımladığı gibi: "Anne olan kadını, cinsel bir varlık olan kadının karşısına açıkça çıkaran akıldışı bir mekanizma" söz konusudur. *Kadınların ulusallaştırılması* yıllarıdır bunlar. Reich, nasyonal-sosyalizmin ideolojik temeli olarak, küçük-burjuva kadınlarındaki cinsel teşhircilikten söz ederken çok haklıdır. Küçük-burjuva kadınlarında buyurgan aileye bağlanma olayı, sonuçlarını doğurmakta gecikmeyecektir: "Böylece küçük-burjuva kadınlar, Reich'ın da belirttiği gibi, doğum kontrolu konusundaki devrimci ideoloji karşısında, faşist aile ideolojisine en iyi kabulü göstermiştir."

Başka yoksunluklara da eklenen erkekler ve kadınlar üstündeki cinsel baskı, patlama noktasını savaşın libidosal mekanizması içinde bulmuştur; bu konuda da en iyi analizi yine Wilhelm Reich'ın yaptığını görüyoruz: "Çünkü doğanın istediği doyumları reddeden bir itme sürecine giren cinsellik her çeşit yapay doyumlara doğru yönelmektedir. Böylece doğal saldırganlık itisi sadizme dönüşmektedir; sadizm ise —kitle ruhbilimi açısından— bazı emperyalist çıkarlar tarafından sahneye konulan savaşların bellibaşlı temellerinden biridir... Militarizm, kitle ruhbilimi açısından baktığımız zaman, etkinliğini büyük ölçüde bir cinsel enerji mekanizmasından alır" (Wilhelm Reich, *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı).*

Savaşı, cinsel baskının içinde bir cinsel enerji mekanizması haline getirme konusundaki bu sürekli çabasıyla —*fascio*'lar içinde cinsel simgeyi, kendisinde de zampara Eros'u yüceltiyordu— Duçe, kendi

çevresinde *büyük kalabalıklar* toplamaya başlamıştır: 7 Mayıs 1936'da 100.000 kadın, aynı yılın Eylül'ünde Venedik Alanı'nda 60.000 kadın, Rimini'de ayrıca 60.000 kadın. Bütün İtalya'da böyle olmuştur. Elbet, Venedik Sarayı'ndaki *özel* kabulleri de unutmayalım.

Propaganda, Şarlatan Bir Fuar Satıcısının Söz Hazinesi

Propaganda anlayışı, önderle kadın kitleleri arasında dolaysız ilişkiye dayandırılmıştır. Siyaset anlayışı da, Mussolini karizmasına dayandırılmış olup mistik niteliktedir. Duçe, kendisine, yani Kurtarıcı Efendiye karşı akıldışı bir bağlılık istiyor ve kadın karşısında da en yüce *tinsel güç* oluyordu. Panayır satıcısının, İtalya'daki her balkonda, Barnum sirki gibi hemen kuruverdiği tezgâhından kalabalıklara seslenirken tek bir saplantısı vardı: çocuklar, yine çocuklar, hep çocuklar.

Hiç kuşkusuz, unutmamak gerekir ki, yayın araçları, Mussolini'nin kişisel her konuşmasından sonra, bunu (Duçe'nin sözlerini) kadınlar arasında büyük ölçüde yaymaktaydı. Radyo, rejimin en güçlü araçlarından biri olmuştu. Beş milyon İtalyan'ın, tümüyle Mussolini'nin denetimi altında bulunan İtalya Radyosu'nun yayınlarını izlediği ve bir milyon ailenin bir radyo aygıtına sahip olduğu düşünülebilir. Bunların yanısıra, özellikle kırsal kesimde *toplu halde radyo dinleme* gibi âdetler yaratılmıştı. Mussolini'ci propagandanın kadının bilinçaltına çok ince ve derin biçimde sızması için bir ağ meydana getirilmişti; çünkü, bir araya gelmiş kadın toplulukları dışında, bu ağ, özellikle kadınları, o sümüklüböcek gibi kabukların içine kapanmış *mutsuz ev kadınları*'nı hedef almıştı; özellikle kırsal kesimdeki bu kadınların Duçe'nin erkek sesinden ve onun savunucularının seslerinden başka bir ses de duydukları yoktu zaten: onlara çocuklardan, zaferden, özverilerden, ev ekonomisinden ve yurtsever edebiyattan söz ediliyordu. E.I.A.R.'in (İtalyan Radyosu Dinleme Servisi) programlarını yayımlayan derginin, 1938'de, 200.000 tirajı olduğu söyleniyordu: *Radiocorriere* bütün ailelere girmişti. Öte yandan, dağıtımlarından bir hafta önceki pazartesi günleri Mussolini tarafından gözden geçirilmiş olan dergiler, haber

yayınları ve filmlerin daha çok erkek müşterileri oluyor, sinema salonlarını da genellikle erkekler dolduruyordu.

Şimdi yine, kadınlara yöneltilmiş Mussolini'ci söylevlerdeki söz hazinesini ve efsaneleri ele alacağım. Mussolini, propagandanın en büyük mekanizmasını bunlarda harekete getirmektedir. Bu söylevlerde kitle yöneltiminin başlıca taşıyıcısı olan parolaları bulacağız. 18 Aralık 1934'te verdiği Milletler Cemiyeti'nin Yaptırımlarıyla ilgili söylev, "altın vurgunu"nu gerçekleştiren bir maymuncuk gibi işe yaramıştı. Bundan sonra, Mussolini, kimileri çok kısa da olsa, daha birçok kez kadınlara seslenen söylevler vermiştir.

18 Aralık 1935: Duçe, "yüce özveri emanetini savaşta ölenlerin annelerine ve dullarına" veriyor. Bir "Yurtla Bütünleşme" günü ilan ediliyor.

5 Mayıs 1936: "Afrika Fatihi olduğumuz" için Venedik Sarayı'nda kadınlara bir teşekkür söylevi... "Birliklerimizin Doğu Afrika'da kazandığı parlak zaferi, kocalarınızın, oğullarınızın, erkek kardeşlerinizin yiğitliğine, aynı zamanda da size borçluyuz. Sizler, Romalı kadınlar, İtalya kadınları, sizler ki, o Yaptırımlara karşı direnmek için her aileyi bir kale yapma konusundaki o güç ve büyük görevi yerine getirmiştiniz: sizler ki, elli iki ülkenin bir arada yaptığı saldırı karşısında yüce bir yurtseverliğin, görkemli bir disiplinin kanıtlarını ortaya koymuştunuz."

8 Mayıs 1936: Mussolini'nin birkaç aydan beri yaptığı gibi kadınlara artık yalnızca *dullar* diye seslenilmiyor; onlar artık *anneler, eşler ve kızkardeşler*'dirler. Mussolini'ci söylevin sınırları genişlemiştir; çünkü Duçe'nin genç kadınların savaş için canlarını verme hazırlığına geçmelerine, gider paylarına aile olarak katılmalarına, özellikle de ücretlerinden pay vermelerine gereksinimi vardır. Bunun için ileri sürülen kanıtlar eskilerinin aynıdır: Sağ olun, biraz daha özveri, çocuk yapınız, tutumlu olunuz...

22 Ağustos 1936: Mussolini'nin nüfus durumunu ve savaş için askerlere sahip olma gerektiğini açıklamak için gittiği Lucanie'de köylü kadınlara söylevi: "Lucanie, kendisini bütün bölgelerin başına geçiren bir rekor elde etmiştir: nüfus sorununun gerçekleşmesi, sonuçta da

İmparatorluğun gerçekleşmesi demek olan bir şeyi yapmış, doğurganlığa öncelikle önem vermiştir... Beşikleri boş duran halklar İmparatorluk kuramazlar, aralarından kuranlar olsa da, kısa süre içinde yok olup giderler..." Bu övgülü sözlerden sonra Mussolini proleter kadınlardan oğullarını Yurt emrine vermelerini istiyor, can verme gününün gelip çattığını söylüyor: "Lucanie topraklarında İtalya'ya ve İmparatorluğa her yerden ve herkesten gelecek saldırılara karşı her çeşit özveride bulunacak lejyonlarımız olacaktır."

(Burada hemen belirtelim ki, Lucanie, İtalya'nın ekonomik yönden en az gelişmiş, okul, hastahane, yol hizmetleri bakımından en yoksul bölgesiydi.)

17 Aralık 1937: Kıraç topraklı Latium köylülerine verdiği söylevin kadınlarla ilgili bölümü: "Kentlerde oturmak için köyleri terk eden halkların yazgıları tarihte bellidir... Afrika'nın tüm hesapları son kuruşuna kadar görülmüştür. Başka hesaplar vardır... Minturno kadınları! Zeytin dalını uzatın: biliyorsunuz onunla beraberliğimizi." (Oysa çok iyi bilindiği gibi, faşistler kılıçla beraberdiler.)

18 Aralık 1936: Moda düzeninin önderi olan bayanlara İtalya modası üstüne söylev. Rejimin Saint-Laurent'i, onlara, ve kadınlara, Milletler Cemiyeti'nin aldığı Yaptırımlar sürdükçe, yabancı modanın etkisinden nasıl kurtulunabileceğini açıklıyor ve İtalyan modasının damgasını taşıyan örnek bir sergi açmanın yollarını belirtiyor. Kontes İgnazia Cavalli, Duçe'ye, Kadınlar Komitesi'nin düşündüğü modelleri gösteriyor, ve bunlar Mussolini'nin de beğenmesiyle benimsenmiş oluyor.

19 Aralık 1936: Doksan beş çok çocuklu anneye verdiği söylevde Mussolini şöyle diyor: "Bütün İtalyanlara vermiş olduğunuz yaşama inancı, cesaret ve güven örneğini kutlarım... Faşist rejim kalabalık ailelerin önüne gerçek bir olanağın (para...) elle tutulur belirtileriyle çıkmaktadır."

20 Aralık 1936: Hepsi de köylü olan çok çocuklu bir çiftler topluluğunu bir kez daha kabul eden Mussolini'nin toprağa dönüş, tarla efsanesi konusundaki saplantısı: "Köylüleri toprağa bağlı kalmaya çağırıyorum; çünkü toprak hiçbir zaman yanıltmaz... Anneler, çocuklarını

toprak işlerinde yetiştirmeliler ve kent kuruntusuna dalıp da onu terk etmek isteyen her türlü eğilimle mücadele etmelidirler."

20 Aralık 1936: "Mussolini, Kalabalık Aileler Birliği'nin yöneticilerine ve delegelerine sesleniyor; aynı gün çok çocuklu köylü çiftleri de kabul etmiştir: "Kalabalık ailelerin elde edebilecekleri yararların öğrenilmesi ve reklam konusu olması için, bu ailelere göz kulak olmak gerekir... Rejim, ulus için en önemli bir savaşa, yaşam savaşına girmiştir. Bunun için kalabalık aileler siyaseti hep daha organik bir nitelik kazanmalıdır..."

29 Mayıs 1937: (Roma'da kadınların *okyanusu* andıran geçit töreninden sonra) "Yoldaşlar, size şunu söylemek gereğini duyuyorum: Sizler unutulmaz bir faşist günün, size ve *ventennio*'ya yaraşan bir günün başoyuncuları oldunuz... Tam bir faşist gibi, harika bir geçit yaptınız..."

14 Haziran 1937: Riccione'deki lüks bir plajda (başka bir dev topluluk... herkes mayolu), söylev verilmiyor, ama şöyle sloganlara rastlanmakta: "faşist kadınlar, yurdun çiçekleri, Ulusun yüce kahramanları, vb..."; Mussolini'nin özellikle Roma usulü selamları, jestleri. Kendi kullandığı deniz uçağının ne yazık ki, üstünde görüneceği bir balkon yok...

20 Haziran 1937: (Faşist kadınların Roma'da başka bir *dev* toplantısı). Mussolini, eşlere, annelere, eğitimcilere, aile ocağının bekçilerine sesleniyor; onlarla, daha önce sözünü ettiğim balkondan diyalog kuruyor. Ama bu söylevde evrensel Romalılık, *Roma doma* üstüne ayrı bir tümce dikkati çekmekte: "Bugün, faşist çağın XV. yılının 20 Haziranı, sizin büyük gününüzdür. Bugün sizler, yeniden İmparatorluk haline gelmiş şu Roma'da, siyasal bir olayın öncülerisiniz. Stiliyle, büyüklüğüyle, özellikle de sizin sağladığınız düzenle, dünya tarihinde böyle bir toplantı daha olmuş değildir." Sonra da ekliyor: "Kadın, Romalılar zamanındaki gibi aile ocağının bekçisi olmalı, kalabalık ve gürbüz olmasını özlediğimiz yeni kuşaklara en büyük önemi vermelidir. İmparatorluğun savunması için gerekli öncü ve asker kuşaklar sizin yetiştirdiğiniz gibi olacaktır."

21 Aralık 1940: "Yalnız bugünün İtalya'sını değil, yarının İtalya'sını da temsil eden" çok çocuklu seksen çifte verilen söylev. Nüfusta süreklilik, seçkin bir gelecek, işte kadınların başka kadınlara bırakacakları miras.

23 Aralık 1940: Mussolini, faşist kadın delegelerinin önderi tarafından Duçe'ye sunulan konuşmayı dinledikten sonra, kadınlardan savaş ve sefalet paylarını ödemelerini bir kez daha istiyor: "İtalyan kadınlarına özgü yurtseverliğin, faşist inancın ve özveri duygusunun gerektirdiği bu ödevleri yerine getirmelisiniz."

18 Aralık 1941: Hastabakıcıların yüceltilmesi, kadının savaş için seferber oluşu ve .... Kin!

Duçe, bu kez, Birlik Günü'nün kutlanışı nedeniyle yapılan toplantıda, savaşın önplana getirdiği genç kadın kuşağına (Kızılhaç'ın gönüllü hastabakıcılarına, yaralılarla ilgilenen faşist görevlilere, hastanelerde gönüllü olarak çalışan kadınlara, savaş analıklarına) sesleniyor: "Kızılhaç'ın gönüllü hastabakıcılarını kutluyorum... Göreve bağlılığın ve özveri ruhunun hayranlık uyandırıcı örneklerini vermişlerdir. Onları, Arnavutluk'ta, cerrahi servislerde çalışırlarken izledim: hemen hemen ateş hattının önünde, sakindiler, kendilerinden emin ve cesurdular... Savaşta ulusa karşı görevini böyle örnek biçimde yerine getiren bütün kadın dünyasıdır... İnsan soyunun yazgısını çizen bir savaştır bu; dolaylı dolaysız, iki milyon insan var içinde. Savaşı nasıl son çarpışma belirliyorsa, zaferi belirleyen de son savaştır." Monsieur de la Palice'e yakışır bu gözlemden sonra, Duçe, kadınlardan, *düşmana kin* istiyor: "Karşımıza çıkan düşmana kin beslemezsek, savaşamayız. Normal zamanlarda bütünüyle yerine getirilmesi gereken bazı kurallar, savaş zamanında geçersiz, hatta zararlıdır. Savaş, kendine özgü bir ortamı ve insanların katı olmasını gerektirir; tek bir taşyürek haline gelmek gerekir..." Duçe, zafere iyice inanmıştır! *yorum yapmayalım...*

13 Mart 1942: Son raunt. Duçe, "çok çocuklu çiftler" için bir altın madalya yaratıyor, ve kadınların aralıksız doğurmalarını kutlamak için bir gün saptıyor: her yılın 3 Mart günü, kalabalık aile analarının günü olacak, onlara o gün özel "onur madalyası" verilecek! Ne var ki, bu gün kutlanamayacaktır; çünkü, 3 Mart 1943'te, Duçe'nin ve çok ço-

cuklu çiftlerin akılları başka bir şeye takılacaktır: Amerikalılar Sicilya'ya çıkarma yapmış, Rus cephesinde de bozgun başlamıştır. Mussolini'nin kadınlara verdiği söylevlerin üstüne perde iniyor.

Faşist Kadın Örgütleri: Duçe'nin Gülleri

Mussolini, tam bir diktatör tavrıyla, bütün İtalyan çocukları için, okula yazıldıkları zaman, faşist örgütlere de kaydedilmeleri zorunluluğunu koymuştu. Haziran 1939'da, faşist gençlik örgütlerinin kayıtlı 6.701.639 üyesi vardı. Bu sayı gerçek öğrenci sayısını aşmaktaydı; çünkü, ana babaları harçları ödeyemez durumda olduklarından, ya da ailelerine yardım için dışarda çalıştıklarından, ya da ailelerine yardım için dışarda çalıştıklarından, çocuklar, okulları terk etmekteydiler... Genç kızlara gelince, onlar da aşağıdaki gibi gruplandırılmışlardı: a) 6-7 yaşındaki oğlan çocuklarla (*Dişi Kurtun Oğulları*) kızları (*Dişi Kurtun Kızları*) bir araya getiren örgütün üyeleri: 1.355.575 çocuk; b) 8-13 yaş arası kızların bağlandığı *Küçük İtalyanlar*: 1.501.834 kız; 14-17 yaş arası kızların bağlandığı *Genç İtalyanlar*: 387.320 genç kız; 18-21 yaş arası kızları bir araya getiren *Genç Faşist Kızlar*: 378.140.

Genç kızların üniversite öğrenimlerindeki büyük gerileyişin (faşizmin de istediği gibi), faşist gençlik örgütlerindeki kayıt sayısı içinde (çünkü bu kayıtlarla okul kayıtları aynıydı) yansıdığını bu tablo açıkça göstermektedir. Kadın faşist örgütleri, küçük-burjuva aydın kadınlarını, genç ilkokul öğretmenlerini, özellikle de aristokrasinin, orta ve büyük burjuvazinin kadınlarını bir araya getirmekteydi. Elleriyle çalışmayan *bayanların faşizmi*'ydi bu. Faşistler hiçbir zaman bir işçi kadın örgütü kurmamışlardır. Tersine, çiftçi karılarını ve tarım işçisi kadınları toplayacak olan *köy ev kadını* örgütleri kurmuşlardır. "İşçi kadın" sözcüğü bile faşizmi ürkütmeye yetiyordu. Kısacası, kadın işçilerin, kentlerde, *Faşist Kadınlar* arasında bir araya gelmeleri gerekiyordu. Faşizm, temelde bir kent olgusu olduğu için, onların *Faşist Kadınlar* ve *Köy Ev Kadınları* örgütleri içindeki oranı da düşüktü. Roma

eyaletinde 45.641 *Faşist Kadınlar* üyesi 30.099 *köy ev kadınları* üyesi vardı; iyice kentleşmiş olan Gênes'de 31.051 faşist kadınlar üyesi, 25.813 *Köy Ev Kadınları* üyesi. Kırsal kesim nüfusunun kent nüfusundan iki kat fazla olduğu eyaletlerde, *Faşist Kadınlar*'la *Köy Kadınları*'nın arasındaki sayısal oran ancak üçte bir kadardı.

Kırsal kesim ırkın sağlığının, çoğalma verimliliğinin merkeziydi. Duçe'nin sanayileşmeye ve kentleşmeye öyle büyük bir düşmanlığı vardı ki, nüfus gerileyişinin nedenleri olarak görüyordu onları. Bununla birlikte, kadınlar açısından ele alınırsa, faşizm, bir toplumsal gruplaşma olarak, temeldeki küçük-burjuva kadınlarının dışında, çoğunca yüksek hanımları bir araya getiren örgütler kurmuştur: Takım takım genç ilkokul öğretmenleri, kadın beden eğitimi öğretmenleri, Devlet memuru kadınlar ve beden hareketlerinde uzmanlaşmış kadın sporcular (bitmez tükenmez ve can sıkıcı beden eğitimi dansları, toplantıları yapılıyordu; ancak sonradan bunların kaldırıldığını göreceğiz; spor, kadının üreme organları üzerinde olumsuz etkiler uyandırabilmiş)... Yukarıda sözünü ettiğim dev kadın toplantıları, her kesim içinde, aynı zamanda işçi çevrelerinde, hep Parti'nin *Faşist Kadınlar* örgütü tarafından düzenlenmiştir. Ayrıca söylemek gerekir ki, tren yolculuklarındaki kalabalıklar kendiliğinden toplanmıştır. Mussolini olgusunu görmek için birçok İtalyan kentinden koşup gelen kadınlar da vardı. Duçe, yirmi yılda, bütün İtalya'yı dolaşmış, sürekli bir gezi içinde, bütün balkonlarda görünmüş, kadınlara kendini kutsatmıştır. Kadınlarla böylesine bir ilişki kurmak onun için, Kleopatra'nın banyo yaparken eşek sütünü yeğ tutması gibi bir şeydi.

Faşist Kadınlar, ilk sıralarda, hem bağnaz ve taşkın birer komünist düşmanı, hem de azgın birer eylemci kimliğindeydiler. *Kara Kadın* örgütü de, başta değindiğim gibi, cop kullanıyordu; içinde öylesine büyük bir İtalyan yurtseverliği vardı ki, bu örgüt üyelerinden kimileri, Capolongolu üç kız kardeş gibi, üç renkli külot giyiyorlar, ve iyi ve akıncı bir yurttaş olduklarını düşmana göstermek için, eteklerini kaldırarak bu külotları teşhir ediyorlardı. Crémone'da, bir avukatın karısı, kendisi faşist olduğu halde Matteotti 'nin öldürülüşü olayını yadsıyın-

ca, kadın militanlar tarafından (bu kentte, şef Turati'ye bağlı gözü dönmüş bir grup faşist kadın vardı) hemen yaka paça edilerek kalabalığın ortasına sürüklenmiş ve kıçı meydanda kalacak biçimde soyularak herkesin önünde dövülmüştü. 1926 bunalımından sonra faşizmin kadın kesimi parti sekreteri Turati tarafından örgütlenmiştir; "büyüleyici şef, kadın avcısı" deniyordu ona; öyle ki Turati partiye kaydedeceği üyeleri çoğunca aristokrat ve büyük burjuva kadınlar içinden seçmekteydi. Bu 1926 bunalımından sonra —1926 yılı "azizlerin en İtalyanı ve İtalyanların en azizi" olan saint François'ya adanmıştı (Saint François d'Assis = Mussolini)— üye kabulüne başlanmış, ve ilk üyelik kartı Ligurieli bir bayan barona verilmiştir. Mussolini'ye göre, *sosyete* kadınları, moda dünyasının kadınları faşizmin iktidardaki kadın yüzünü çizmeliydiler: bakımlı yüzleriyle, ağır lüks giysiler içinde, tıpkı *Vogue*'un ya da *Harper's Bazar*'ın modelleri gibi. Özetlersek, herkesten farklı mücevherlerle ve güneşli topraklara sahip olmakla yükselmiş bir sınıftı bu.

Mussolini, 28 Ekim 1927'de, faşist kadın delegelerini ilk kez kabul ettiği zaman, kendisini, üç ünlü aristokrat yönetici kadının —Prenses Trivulzio prenses Linguaglossa ve prenses Tasca Di Cutro— karşısında buldu. Prenseslerin çevresinde Markiz Casagrande de Padoue gibi aydın kadınlar (markizin "zihinsel nitelikleri"nden daha önce söz etmiştim; bunun kanıtını zaten 1923'teki ilk faşist kadınlar kongresinde vermişti), kadın yazarlar, kadın gazeteciler vardı. Mussolini'nin onlara karşı uygulattığı kabul töreni biçimleri ilginçtir; çünkü tümüyle cinsel bir nitelik taşımaktadır; hani erkek kumrunun dişisine yaptığı çağrılar gibi. Mussolini o günlerde henüz Duçe'vari giysiler giymiyordu, bir diplomat kılığı içindeydi: siyah ceket ve çizgili pantolon. Kollarını çapraz bağlamış, çalışma masasına abanmış olarak hiç kımıldamaksızın, heyecandan yarı baygın yürüyen o pek soylu hanımların, renkli bir törenle önünden geçişini seyrediyordu. Turati'nin onlara tenbihlediği gibi, hiçbiri Duçe'den önce konuşmayacaklardı. Derken, kadınlar, Mussolini'nin çevresinde çember şeklinde bir çeşit koreografi durumu aldılar. Sonra da, içlerinden en gençleri, titrek elleriyle, ona bir demet

kırmızı gül sundu. "Duçe, diye kekeledi genç kız, size saygılarını sunmak için İtalya'nın her köşesinden gelmiş faşist eyalet üyelerini takdim ederim. Bu gülleri onların hepsi adına size sunuyorum." Mussolini gülleri aldı, şiş suratını demetin içine daldırdı, gözlerini patlak patlak açarak kokladı, tekrar kokladı, derin derin içine çekti, sonra —bir aktris gibi, Sarah Bernhardt'ın temsil sonlarında yaptığı gibi— demeti iyice yukarı kaldırdı, azma dönemindeki bir erkek hayvanın boğuk sesiyle, ağır ağır, şu tümceyi söyledi: "Bu güllerin benim için özel bir anlamı var, çünkü kadınları yaşamın gülleri olarak düşünürüm." Bayağı, ama eksiksiz bir söz. Demetten bir gül ayırdı, elinin ucunda salladı, içini çekti, sonra kadınların yanına yaklaştı, gülle oynamayı bırakmaksızın, ve gözünü prenses Di Cutro'nun vizon kürkünün yakasındaki büyük parlak iğneden ayırmaksızın konuşmaya (yalandan) başladı: "kentlerinize döndüğünüz zaman, yüreğimde en çok yer eden şeyin barış olduğunu söyleyiniz. Hiçbir zaman savaşmayacağım. Kullanmak istediğim tek silah sabandır." Sonra (içten bir tavır takınarak) konuşmasını sürdürdü: "...başka bir önemli sorun da nüfus sorunudur. Doğumlara gereksinimim var benim, birçok doğumlara. İstiyorum ki, ülke her yıl yeni ve sağlıklı canlarla zenginleşsin." Gözlerini en gençlerin üstünde, gül demetini sunan kızın üstünde gezdirdi; kızın yüzü birden kızarıverdi, neredeyse düşüp bayılacaktı. Aristokrat kadınlara gelince, onlar rahattılar. Öyle ki, Mussolini, sözü Fransa'nın ve çürümüş Paris'in (bir saplantısı vardı bu konuda) durumuna getirdi; Fransa'daki nüfus gerileyişini o çürümüşlüğe bağlıyordu. "Şunu bilesiniz isterim, diye gözdağı verdi, günün birinde, Fransa'da olanlar İtalya'da da olursa, yani tabutların sayısı beşiklerin sayısını aşarsa, ben de, çok kesin, çok şiddetli önlemler almaktan çekinmeyeceğim." İyice sağır olan, ve yanında, Duçe'nin sözlerini kendisine yazması için bir sekreter getirmiş bulunan prenses Di Cutro, bir şey anlamaksızın gülümsüyordu. Öbürleri soylu soylu içlerini çekiyorlardı. Ama, en gençleri, olabilecek ceza önlemlerini düşünüyor, ürperiyorlardı... Mussolini, o zaman, gülü parmaklarının arasına aldı, onunla bacağını (dansöz bacağı mı yoksa?) okşadı, sonra kalçası boyunca kaydırdı onu, hafifçe halının üs-

tüne düşen birkaç taçyaprak kopardı, ve birdenbire, içinde bir gong vurmuşçasına, çevik bir hareketle doğruldu, kolunu kaldırdı, Roma selamı verdi. Sonra topukları üstünde dönerek bürosunun arkasında gözden kayboldu. Kadınlar şaşırıp kalmışlardı. Duçe'nin, ellerini öpeceğini sanan aristokratların elleri havada öylece kaldı... Yine de, kadınlar ve genç kızlar, aşk solumaları içinde, onun "karşı konmaz bir adam" olduğu kanısına varmışlardı.

Faşist kadın örgütlerinin üçüncü dönemi, 1930-1935 yılları dolaylarında, Achille Starace ve Mussolini'nin Yurda altın siyasetiyle, nüfus kampanyasıyla, kendi yağıyla kavrulan mutfak sanatıyla, kitle eylemleriyle ve faşist kadınlara rejimi destekleme konusunda yapılan çağrıyla başladı. Örgüt üyesi kadınlar, kışın siyah, yazın siyahlı beyazlı bezden çirkin bir üniforma giydiler. İçlerinden bazıları, rejimin memurları olarak faşist görevlerle ödüllendirildiler. Ne var ki, kadınların *siyasetle uğraşmamaları* gerekirdi: Onlar Duçe'nin borazanı olmalıydılar, işte o kadar. Onların takımı, mutlak ölçüde bir düşünsel kendini-inkâr içinde bulunacaktı. Bunun sonucu olarak, gerçekten, *Kara Kadın* örgütü mazoşist oldu. Dünya çatışması sırasında, *Faşist Kadınlar,* Kızılhaç'ın hanımları, hastabakıcılar, dul ve yetimlere yiyecek ve çamaşır taşıyan ziyaretçiler, gerekli yerlerde kahve, içki ve Duçe'nin İtalya'nın ilk Mareşali üniformasıyla çektirdiği fotoğraflarını dağıtan görevliler sıfatıyla çalışmışlardır. (Gri-siyah diplomat giysisi yıllardan beri dolaba kaldırılmıştı; Mussolini, askeri bozgun bütün cephelere yayıldıkça, savaşçı görünümü daha da artan askeri üniformalar içinde görünmeye başlamıştı.) Nedir ki, gitgide Mussolini'nin fotoğraflarına kışlaların helalarında ya da yırtılmış olarak yerlerde rastlanır oldu; bu yüzden, *Faşist Kadınlar.* fotoğraf dağıtımını durdurmak zorunda kaldılar. 25 Temmuz'da bir sis gibi dağılıveren faşist kadın örgütlerinden geriye ancak Salo Cumhuriyeti'nde cılız bir iki parça kalmıştı; onlar da İtalya toplumsal Cumhuriyeti'nin kadın kesimini kurdular. Kimi kadınlar da, erkekler gibi, kendilerini "ölmez" olarak nitelendiriyorlardı. Bir bakkaliye ürünleri satıcısının kızı olan Cesira Fumagalli, Mussolini, bir Alman kamyonuna bindiği ve daha sonra Dongo'da gerillalar tara-

fından tutuklandığı zaman, Duçe'ye yaklaşmış faşist hançerini kara kınından çıkararak, şöyle bağırmıştı: "Duçe, zafer bizimdir!". Bu söz üzerine, Mussolini, şaşkın bir tavırla dönmüş, ama hiç istifini bozmadan, kibarca karşılık vermişti ona: "Yaşa delikanlı, sende kafa var." Bir erkek sanmıştı onu (bu son olay Giancarlo Fusco'nun *le Rose del ventennio,* adlı kitabından alınmıştır).

Faşist Siyasette Kadın Üstündeki Cinsel Baskı

Faşist maşizm (haremcilik) cinsel baskıya eşlik etmiştir. Faşizm, gerçekte kara bir kukladan başka bir şey olmayan, cinsel gücü fazla bir erkek istemiştir. Onun erkeklik gücü bir *İtalyan horozu* miti olmuştur... Tavuğun yanında aile ocağının bekçisi bir horoz. Kocası Galeazzo'ya mektup yazan Edda Ciano, Freud'çu bir değiştirimle, onun küçük adını *gallo* (horoz) diye yazıyordu. Faşist İtalyan erkekleri gerçekten, horozluk yapıyorlardı, ama özellikle hızlı serüvenlerde ve paralı asker yaklaşımı içinde. Naziler, İtalyan yeğenlerinin işte bu zayıf noktasını bildiklerinden, Dışişleri Bakanı Ciano için, Berlin'e ne zaman yolu düşse, gizli bir kapısı daha olan bir sinemada ona nazi belgelerini projeksiyonla gösterme oyunu düzenliyorlardı. Galeazzo Ciano da, ışıklar söner sönmez o gizli kapıdan geçerek kendisi için özel olarak hazırlanmış... ve ufak sırlarda donatılmış bir geneleve giriyordu. Mussolini de, Konsül General Galeazzo Ciano'nun karısı olarak 1930 ve 1931 yıllarında Şanghay'da bulunan kızı Edda'ya çektiği bir sürü telgrafın altına onu sevgiyle kucakladığını belirten laflardan sonra —klasik anlamda aile-içi-zina-bağlılıkları içinde— erkeklik dolu bir yazıyla sadece "Mussolini" imzasını koyuyordu (bu telgraflar De Felice'in *Mussolini il Duce* adlı yapıtında yayımlanmıştır).

Faşizm cinsel yoksunluktur, büyük iğdişçidir, işte bu yüzden de, kadını erkeklerin en erkeği tarafından yönetilen, erkek bir rejime doğru sürükleyerek o cinsel zavallılığı giderme çabası içindedir. Erkeklerin en erkeği de Duçe'dir. Gadda, *Eros ile Priape* adlı yapıtında şöyle

anlatıyor onu: "Atların binicisi o, kadınların övüncü o, güvenli o, güçlü kuvvetli o, çok yakışıklı o, kafası büyük o, güçlü çeneli o, büyük ağızlı o, üç yıldızlı büyük general o." Mussolini'nin kendisinin de, Mart 1937'de, *United Press*'ten gazeteci Webb Miller'le yaptığı konuşmada, kendisini hiçbir zaman yorulmak bilmemiş üstün bir erkek hayvan olarak tanımladığını görüyoruz. Tütün içmez, ne alkol ne kahve kullanır, her gün 45 dakika beden eğitimi yapar, bütün sporlarda ustadır... Yaya yürümede bile. Bu arada "bedenin zindeliğini korumada eşsiz bir egzersiz" olan eskrimi de unutmayalım. "Büyük kalabalıkların karşısına çıktığım zaman hiçbir kararsızlık, duraksama geçirmemişimdir; o anda ele aldığım konular daha önce kafamda billurlaşmıştır. Geriye, yalnız, ortaya koyacağım düşüncelere uyan giysileri, sözcükleri bulmak kalmıştır"; daha sonra da şöyle bağlıyor sözünü Mussolini: "Her türlü enerji israfına ve her türlü zaman kaybına karşı mücadelede, işbölümü açısından, kendi yaşamımı düzenlemişimdir. Çalışmamın boyutlarını ve hiç yorgunluk duymamamı bununla açıklayabilirim. Bedenimi, mutlak bir düzenlilik içinde çalışan, sürekli olarak bakımı yapılan ve denetlenen bir motor haline getirmişimdir." Bu kusursuz motorda, gülünç düşme duygusu dışında, ne ararsanız vardı...

Hitler de kendisini bütün Alman kadınlarının kocası olarak görmekteydi. Hatta o, bekâr kalmakla, bütün kadınların kocası olma rolünün gereklerini çok daha iyi biçimde yerine getireceği kanısındaydı. Kendisine evlenmeyi düşünüp düşünmediği sorulduğunda, şöyle karşılık veriyordu: "Ben evli değil miyim zaten? Benim karım Almanya'dır" (çünkü her annede belirmektedir Almanya, vb., vb.). Evlenirse, kadınların hatırını kırabileceğini, oysa halkın oyunun bu "hatır"a da bağlı olduğunu düşünmekteydi. Kadınların kendine taptığı sanısı içinde bulunan Hitler, hayranlık uyandırıcı bir alçakgönüllülükle şu aşk felsefesini öne sürüyordu: "Kadınlar kahramanları sever. Erkeksiz kadın, kendini bütün bütüne mahvolmuş hisseder. Kahraman, kadında, en iyi biçimde korunuyor duygusu uyandırır. Erkeği kahraman olarak görmek istemektedir o; ona sahip olduğu zaman da, onun bir özgürlüğü olmasını istemez." Sonra da, Nietzsche'nin şu sözünü onaylıyordu

Hitler: "Bir kahraman özgür olmalıdır." Ve ekliyordu: "Evliliğin en kötü yanı da, işte, hakların bu biçimde yitirilmesindedir. Kişinin bir metres tutması daha iyi. O zaman hiçbir şey fazla ağır basmamakta, her şey güzel bir armağandan ibaret kalmaktadır. Bu da, elbet, ancak sıradışı erkeklere nasip olan bir şeydir." Burada insanın sorası geliyor doğrusu: Mussolini olsun, Hitler olsun, kadınları büyüleyici ne gibi niteliklere sahiptiler acaba?

Burada, Freud'u ve ruh çözümlemesini yardımımıza çağırabiliriz. Freud, cinsel baskı ve boyun eğme arasındaki bağı daha önce ortaya koymuş bulunuyordu: "Ezilenlerin başkaldırabileceği korkusu böylece daha ağır düzenlemelere yol açmaktadır. Bu baskının daha yüksek bir derecesine bizim Batı Avrupa uygarlığımızda rastlamış bulunuyoruz. Ruhsal açıdan, çocuklardaki bütün cinsel yaşam belirtilerinin yasaklanışıyla ilgili olarak kendini haklılaştırmaktadır bu eğilim. Çünkü çocukluk dönemi boyunca zemin hazırlanmamışsa, yetişkinlerdeki cinsel istekleri sınırlamanın hiçbir olanağı kalmamaktadır..." Wilhelm Reich, 1930 yıllarında Almanya'yı kasıp kavuran faşist fırtınayı yorumlamak için, Freud'un bu yargısını bütün boyutlarıyla ele alıp açımlıyor: "Faşist dalga, diye yazıyor Reich, bir kasırga gibi Almanya'nın üstüne çökmüştü ve insanlar, büyük bir şaşkınlık içinde, böyle bir şeyin nasıl mümkün olabileceğini kendilerine sormaya başlamışlardı. İktisatçılar, toplumbilimciler, kültür reformcuları gibi diplomatlar ve Devlet adamları da, eski kitaplarda buna bir karşılık aramaya çalıştılar. Bu karşılık eski kitaplarda bulunabilir gibi değildi. Hiçbir siyaset modeli, faşizmin temsil ettiği bu akıldışı insan coşkusunun saldırısına uymuyordu. Daha önceleri, hiçbir zaman, siyaset, akıldışı bir konu olarak ele alınmış, incelenmiş değildi." (Wilhelm Reich, *Bedensel Boşalmanın İşlevi*). Kadın üstündeki cinsel baskının bu iki diktatörü —sonsuza dek akıldışı alanda kalmak üzere— yanlarında sevdalı birer kadınla birlikte öldüler; o kadınlardan biri (Eva Braun) kendine kıyarak, öbürü (Clara Petacci) ölüm cezasına uğrayarak kendilerini izlediler: bu iki kadın, kadınların o akıl almaz boyun eğişinin bir çeşit simgesiydi. Tarihçiler, nazi kadınların Hitler için yaptıkları çılgınlıkların kimi zaman kitle taş-

kınlığı görünümü taşıdığını söylüyorlar. Ünlü bir cerrah, F. Saverburchen, bazı kadın hastalarının ameliyattan önce, anestezi etkisi varmışçasına, Hitler'in adını söylediklerini anlatmıştır. Anneler, doğum ağrıları içinde, "*Heil Hitler*" diye bağırıyorlar ve sonra da bebeklerinin Führer'in bir portresi önüne konulmasını istiyorlarmış.

Alman kökenli bir Amerikalı olan tarihçi Nerin E. Gun, göbeğinin üstüne Führer'in adının başharflerini ve gamalı haçı dövme yaptırmış bir genç kız tanıdığını anlatmıştır B.D.M.'nin genç nazi kadınları üniforma paltolarını çıplak bedenlerine giyiyorlar, ve bu kılık içinde muhafızlara Führer'in huzuruna çıkmak istediklerini söylüyorlarmış. Hitler'in şoförüne göre, 15 yaşındaki genç kızlar, yaralanırım da O'nun tarafından yerden kaldırılırım umuduyla, kendilerini Hitler'in arabasının altına atıyorlardı. Führer'e, milyonlarca kadın mektubundan başka, özellikle köşe yastığı armağan ediliyordu (hani o Almanların çirkin köşe yastıklarından); bunların üstüne de şu aşk sözcükleri işlenmiş oluyordu: *mein Lieber* (sevgilim) (Nerin E. Gun, *Hitler'le Eva Braun'un Aşkı,* 1968).

Faşizmde ve Nazizmde Kadın Resimleri

Çoğu eşcinsel olan naziler, kadınları —bunu "Sanat, Aydınlar ve Faşizm" bölümünde belirttim— çırçıplak (ve frijit) olarak, doğanın bir yemişi gibi, narlar, iri çilekler gibi resmetmişlerdir. Faşistler içinse, tersine, kadın bâkire olmalıydı (burada Kilise'nin denetimini de hesaba katmak gerekir). Bu yüzden, bütün İtalyan kadın ikonografisi, resimlerden cimnastikli kutlama günlerine dek, kadınları, her türlü cinsel uyarıdan kaçınmak için, rahibeler gibi giyinik, tepeden tırnağa sarmalanmış biçimde gösteriyordu. *Mater dolorosa,* (Acılı Ana) mezarlığa bir taç koymak üzere olan, iş işleyen, ocağın başında oturmuş yaslı kadın: bütün bu temalar her çeşit cinselliği önlemek, afsunlamak içindi. Ancak, nazilerde ve faşistlerde, Almanların oğlancılık, İtalyanların (ana bir, bacı iki) kadın düşkünlüğü eğilimlerine karşın, Alman ve İtalyan kadınları kendi birliğini cinselsizlikte, iffette bulmaktaydı. Eleanor

Marx, bu tür iffete karşı sesini yükseltiyor ve şöyle diyordu: "Binlerce kadın, aylar ayları, yıllar yılları kovaladıkça, o hiçbir zaman tükenmemiş gençliklerinden yoksun bırakılmıştır. İşte bunun için biz, ve buradaki sosyalistlerin çoğu, iffetin kutsal bir şey olmadığını, tersine sağlıksız bir şey olduğunu savunuyoruz. İffetle, çoğalmaya ilişkin bütün güdülerin toptan gürültüye gittiğini düşündüğümüzden, onu bir suç, bir cinayet olarak görüyoruz." Eleanor Marx, o aydınlık düşüncesiyle şunları da söylüyordu: "Erkekler için de, kadınlar için de, cinsel baskının ardından her zaman felaket olaylarının geldiği gerçeğini kavramanın zamanı gelmiştir..." (1887'de yazılmış, Mart 1972'de *Marxism Today*'de yeniden yayımlanmış yazıdan).

Zaten, faşizmin ataerkil olmasını istediği bir ailede, kadın, erkeğin proleteri olacak kadar silinmezse, erkeğin aile başkanlığı, egemenliği nasıl sağlanacaktır? Engels daha Ailenin Kökeni'ni yazdığı sırada sınai kapitalizmin bu ayırıcı nitelik çizgisini kuramlaştırmış bulunuyordu: "Modern karı-koca ailesi, gizli ya da açık biçimde, kadının ev köleliği üstüne kurulmuştur; modern toplum da, bütünüyle, karı-koca ailelerinden meydana gelen bir kitledir; o aileler onun molekülleridir. Günümüzde erkek, çoğunca, ailenin tek dayanağı olmalı, hiç yoksa, onu beslemelidir... bu da, ona, ayrıca hiçbir hukuksal desteğe gerek olmaksızın, bir egemenlik yetkesi vermektedir. Ailede, erkek burjuvadır; kadınsa proleter rolü oynar" (*Ailenin Kökeni*).

Toplumun görüntüsünü meydana getiren bazı kadınların, sevgililerin, hafif meşrep kadınların da, kendi paylarına, faşizmde işlevleri vardı. Mussolini'nin, resmi metresi olan Clara Petacci'nin gözünde, o, Venedik Sarayı'ndaki çalışma salonuna açılan ufak bir odada, *seçtiği* kadınlarla hızlı ve şiddetli aşklar yaşayan bir adamdı, ve zaten her yetkilinin kendine göre küçük bir haremi vardı. Bu durum utanç verici bir şey sayılmadığı gibi, bir çelişki de meydana getirmiyordu. Kocanın gözüyle bakılınca da, "yorgun karı"nın yerini fahişenin doldurması söz konusuydu; fahişe, dıştan reddediliyor, ama kapalı ev onu savunmuş oluyordu; bu çok bilinen ikiyüzlülüğü Engels şöyle anlatır: "Erkeğin

kadın cinsi karşısındaki koşulsuz üstünlüğünü, toplumun temel yasası olarak, bir kez daha ilan etmek için, bunlar (fahişeler) gözden düşürülmekte, yadsınmaktadır" (*Ailenin Kökeni*). Bu gizli kapaklılık, İtalyan *Mamma*'sını (anne) ferahlatmaktadır... Alman anneye gelince, o *mère phallique* (doğurganlığın simgesi kutsal-ana), ya da *phallus-mère* (doğurgan-ana)dır. Anne, erkek yetkesinin en büyük temsilcisidir. Hitler de —"baba-koca" rolünden ayrı olarak— büyük erkek kardeş rolünü de oynamaktadır. Böylece, aile içinde gizli bir cinsel topluluk meydana gelmektedir: kadın anneyse, oğulla anne arasında, kız ve erkek kardeş arasında, özel ayrıcalıklı bir bağ doğmaktadır.

Alman kadınlar, İtalyan kadınların tersine, salt çocuk yapma gibi basit bir nedenle evlerine gönderilmiş değillerdi; ama papanın da hayır-duasıyla, onlar da nazizm için seferber edilmişlerdi. Küçük kızlar *Bund Deutscher Mâdchen*'lerde (Alman Kızlar Birliği) örgütlenmişlerdi; biraz daha büyükler için *Führer*'ci yetişme okulları açılmıştı; 14-18 yaşlarındaki genç kızlar da *Arbeitsdienst*'a (zorunlu çalışma) yazılmak ve bir yıl yurt hizmeti yapmak zorundaydılar. Bu kamplarda tarım işleri, ev işleri ve nazi öğretisi öğreniyorlardı. Bundan sonra bir işi olmayan genç kızlar (daha doğrusu, evlenmemiş olanlar), 17-25 yaş arasındaki Ari ırkından olan genç kızlara açık gönüllü hizmete yazılabilirlerdi. (E. Sullerot, *Kadın Emeğinin Tarihi ve Toplumbilimi*.) Eylül 1935'te, Nuremberg'de, *Führer*'ci Scolk Klinik şöyle diyordu: "Alman kadınının erkekle eşitliğine doğru hiçbir zaman bir ilerleme yapamadık, yapamayacağız da; biz, kadının haklarını ve çıkarlarını, ancak işleve göre ve Alman halkının zorunlulukları çerçevesinde değerlendiririz." Nihayet, Hitler de, *Mein Kampf* (Kavgam) da açıklıyor: "Kadın, yerini 'ırkçı Devlet' içinde bulmalıdır: fizik ve ahlâk yönünden sağlıklı olmayan, daha genel bir deyimle, toplum açısından bir değer taşımayan kadın, kendi ağrılarını çocuklarının bedenlerinde sürdürememelidir. Irkçı Devlet, eğitim yönünden büyük bir çaba içindedir. Ve bu çaba, ileride, şimdiki burjuva dönemimizin zaferle sonuçlanmış savaşlarından daha büyük bazı şeyler ortaya çıkaracaktır." Şunu da söylüyor Hitler: "Irkçı Devlet, bugün bu alanda yapılması ihmal edilen her şeyin yol açtığı zararları onaracaktır. Irkı, topluluk yaşamının merkezi

haline getirmek gerekecektir; temiz kalmış öğeler gözetilmelidir; çocuğun, bir halkın en değerli malı olduğu gerçeği belirtilmelidir. Irkçı Devlet, yalnız sağlıklı bireyin çocuk yapması için gerekli titizliği gösterecektir..."

Alman kadınlar, bu çerçeve içinde eğitilmişler ve soyun temizliğini korumak için Yahudilerin ya da aşağı ırkların kökünün kazınması ilkesini (tıpkı çevre kirlenmesine karşı alınan sağlık önlemleri gibi) kabul etmişlerdir... Nazizmin boyutları kadınların eğitimlerinin bütün aşamalarından geçmekteydi. Toplama kamplarının yanında, yiğit Alman köylü kadınları, kendileri tarla işlerini sürdürürlerken, oralarda iğrenç birtakım olayların döndüğünü biliyorlar mıydı acaba? Belki de... Toplama kamplarının gardiyanları olan kadın *kapo*'lar, Hitler'ci gençliğin kızları arasından seçilmişlerdi. Bekâr olan bu kızlar, en ufak bir cinsellik ya da aşk duygusu olmaksızın, Himmler'in özel olarak kurdurduğu ve *Lebensborn* ("yaşam kaynağı") adı verilen kliniklerde meçhul bir SS ile bir çocuk dünyaya getirmeye karar veriyorlardı; çünkü bu kızlar, ulus uğruna, nasıl olursa olsun, hatta evlilik dışında bile, gebe kalmak gerektiği kanısındaydılar. Bu kadın tipi, daha geri kalmış, daha köylü, sanayileşmemiş, *Mamma* ve *Madone* imgeleriyle cinsel baskının gerçekleştiği bir toplum olan İtalya'da büyük yankı uyandırmamıştır. İtalya'da faşist rejimin ortaya attığı "kadınların phallique (doğurganlıkları nedeniyle kutsal) olduğu" inancı genç kadın öğretmenler, hastabakıcılar, dinsel kurumlarda yatıp kalkan kadınlar, katolik kadınlar ve işsiz kadın kitleleri için, örgüt, teknik, okul, hastane, ev, iş, vb. yokluklarının yerini doldurmalıydı. Küçük kız, okulda, *Küçük İtalyan Kızının on Buyruğu*'nda şunları öğreniyordu: 3. Evinin önünü süpürerek de yurda hizmet edilir; 8. Kadın, bir halkın geleceğinden sorumlu birinci kişidir; 9. Duçe, çocuk sayısı bol, gereksinimlerinde azla yetinen, yorgunluğa katlanır ve faşist inancıyla ateşli İtalyan ailesini yeniden kurmuştur. Demin Freud'dan yaptığım alıntının da açıkça gösterdiği gibi, cinsel baskı ya da aile mekanizması içinde, birey olarak kadının cinselliğinin aşağılanması, bu iki rejim arasında sözünü ettiğimiz farklara karşın, kız çocuklara aldıkları eğitimle, çok küçük yaşlardan itibaren yöneltilmiştir.

Kısacası, aile ile temsil edilmiş o korkunç Moloch (Mısırlıların, adına küçük çocukları kurban ettikleri acımasız tanrısı —*Çev.*) olgusunun ne olduğunu anlayabilmemiz için, bir kez daha Reich'a başvurabiliriz: "Önemli olan, cinsel yasağın bireyi aileye bağlama aracı olmasıdır; cinsel gerçekliğin yolunun saptırılmasıyla, çocuktan anneye, anneden de çocuklara uzanan biyolojik bağların, çözülmez cinsel durağanlıklara ve duyarsızlıklara dönüştürülerek başka bağlar yaratılmasıdır. Çocuktan anneye olan bağlar, aile bağının çekirdeğini meydana getirir. Yurt ve ulus görüntüleri, kendi duygusal öznel çekirdekleri içinde, annenin ve ailenin görüntüleridir. Küçük-burjuvazi içinde, anne, çocuğun yurdunu, aile de onun 'minyatür halindeki ulus'unu temsil etmektedir" (Wilhelm Reich, *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı*). Gerçekten de, Hitler, 1932 başkan seçimleri için hazırlanan Parti programında şöyle diyordu: "Kadın büyük bir çalışma gücüdür, ama gerçek anlamda organik ve mantıksal bir evrimin uzak amacının ailenin oluşumu olduğunu da hiçbir zaman gözden kaçırmamalıdır. Aile, bütün Devlet yapısının en küçük, ama aynı zamanda en önemli birimidir. Çalışma kadını bir erkek gibi onurlandırır. Ama çocuk anneyi kutsallaştırır."

Faşizm, kadın kitleleriyle başlıca ilişkisi içinde, kadının cinsel özgürlüğünün yadsınması olarak belirmektedir. Kadının yalnız cinsel özerkliği değil, özgül bir kimlik olarak, özne olarak varlığı da yadsınmış ve yasaklanmıştır. Kadın, farksız ve donuk bir kitlenin (anneler kitlesinin, kadınlar kitlesinin, karılar kitlesinin, vb.) bir parçasıdır: ve faşist önder, Mussolini olsun, Hitler olsun, artık birey olarak ya da farklılaşmış bir özne olarak tanınmayacak, ama, başkaları gibi, tümel bir yumurtanın (*eski* anne, *sonraki* anne, *büyük* anne) içine kapatılacak olan kadının statüsünü birleştirmektedir. Farklı bir statünün böyle yadsınması, kadının, gençliğinden yaşlılığına dek, böyle analığa indirgenmesi gösteriyor ki, faşizm cins ayrımını sınıf ayrımından daha çok sömürmektedir (tüm kıt görüşlü kimselere karşı söylüyorum bunu); bu da bizi üstünde düşündürtmesi gerekli bir noktadır. Buradaki ayrım yalnız sınıf ayrımı değil, cins ayrımıdır da. Tarih içinde sınıf kavramı cinslerin ayrılığı kavramından daha yenidir.

Kadın-Düşmanı Irkçılığın Kuramcıları: Loffredo, Gentile, Evola (ve Fransa İçin Bir Parantez: Biraz Pétain, Biraz Céline...)

İdeolojik planda, faşizm, kadının farksızlaşması ve şekilsizliği konusundaki en organik kuramı getirmiştir: kadın, farkları belirmemiş ilkel bir *ırk*'tır, biyolojik yönden aşağı düzeydedir, farksız bir mağmadır. Daha önce de söylediğim gibi, cins ayrımı, kimi zaman sınıf ayrımından daha önemli olmuştur.

İtalya, ataerkil, sanayi öncesi ve henüz büyük ölçüde tarımsal bir toplum olduğu için, kadın-düşmanı ırkçılık olgusunu, faşizm, nazizmden daha iyi düzenlemiştir. Faşizmde kadınlar Hıristiyan karşısındaki *Yahudi* gibidirler: onların erkek karşısındaki aşağılık özellikleri sıralanmış, tıp yönünden incelenmiş, titizce araştırılmış ve yoklanmıştır. Ancak iki rejim arasındaki asıl ayrım şu noktadadır: nazizim, Yahudileri fizik olarak ortadan kaldırmak için aşağı ırk kavramından çıkış yaptığı halde, faşizm ve nasyonal-sosyalizm, kadını bir çeşit türetici gübre biçimine indirerek, o mazoşist hazzı ya da o mazoşist cinsel baskıyı sürdürüyorlardı. Kadınların kendi gerçek çıkarlarına karşı Avrupa faşizmini niçin desteklediklerı konusu karanlıkta kalıyor. Faşizmin bu "felsefe"si incelenirken, kesinlikle bir yüceltme-aşağılama, bir kin-aşk, bir tiksinti-istek karışımına rastlanacaktır. Ve şu soru çıkacaktır ortaya: nasıl gerçekleşti tüm bu olanlar? Bir kölelik ideolojisi öğütleyen kimse niçin sevilir? Çıbanı yarmak ve vahşi bir erkekler diktatörlüğüne kadının *razı oluşunun* içindeki şeyi görmek için (ruh çözümlemesinin bize verdiği göstergeler dışında) yeni usturalar kullanmazsak giz perdesi kalacak.

Kadını aşağılamanın en büyük kuramcısı, nazi Rosenberg'le birlikte, karşılıklı yararlanmanın en yeteneklisi olan Ferdinando Loffredo, *Ailenin Siyaseti* adlı kitabıyla, faşizmin, adının biyolojik nitelikleri ve kadın için izlenecek siyaset konusunda en eksiksiz kuramsal ürününü sunuyor bize. Yazar, ailenin çoğalması için ilk adımda bireyciliğe kar-

şı mücadele etmek gerektiği görüşünden çıkış yapmakta, ve kitabının başına Mussolini'nin aşağıdaki kesinlemesini koymaktadır: "Faşizm, bütün bireyci soyutlamalara karşı, materyalist bir temele dayanır" (Loffredo, *Ailenin Siyaseti,* 1938). *Filozof* Loffredo da kesinlemeye girecek elbet: "Tinsel planda nasyonal-sosyalist hareket antifeministtir. Pratik planda, kadınların çalışması sınırlayıcı önlemler alınmıştır." Bereketli bir çeşit marmelata indirgenmesi gereken bu, kadınların *kitleleştirilmesi* olayı, "kadının erkeğe bağımlılığını canlandırmak" için yaratılmıştır. Önce de söylediğim gibi, kitapta destek noktası hep Hitler Almanya'sıdır. Loffredo, Mussolini'nin pek hoşlandığı o Fransa'nın çürüyüşü temasını yeniden ele alıyor: "Bu ülkede, 1937'de, kadın örgütleri, yasa tasarısının 'Koca, ailenin başkanıdır' maddesine oybirliğiyle karşı çıkmışlardır; yine bu ülkede bir Başbakan (Léon Blum, *Evlilik Üstüne,* 1937 adlı yapıtın yazarı) Marquis de Sade'ın *Tuvalet Odasında Felsefe* adlı kitabındaki düşünceleri yeniden ele alarak, kızların, ancak belirsiz bir sürü serüvenden sonra evlenmeleri gerektiğini ileri süren bir kitap yayımlayabilmiştir..." Mussolini'nin olduğu gibi, Loffredo'nun başucu kitabı da, Korherer'in yukarıda sözünü ettiğim broşürü olmuştur: *Doğumların Azalması, Halkların Ölümü.* Bu broşürde Alman yazar şu kesinlemesinden ötürü göze girmiştir: Gerçek kadının ölümsüz siyaseti erkeğe olan bağımlılığıdır; çünkü, kadın onunla anne olmakta, tarih ve gelecek olabilmektedir." Loffredo'ya göre, kadınadüşman nitelikli bir kuram İtalya'da mümkündür; çünkü, bu kuramın arkasında, kilisenin sağlam siyaseti durmaktadır: "Destek, her türlü nüfus azalışı nedenini mahkûm etme fırsatını hiç elden kaçırmamış olan Katolik kilisesinden geliyor; Hıristiyan öğretisinde ve Katolik kilisenin genel tavrında felsefi öncülleri vardır..." Loffredo, Katolik kilisesi ile Yahudi dini arasındaki ayrıma parmak basıyor; ona göre, Katolik kilisesi "kadının gerçek ve soylu kurtuluşunu olanaklı kılmıştır; bunu da Yahudi dininin içinde tuttuğu maddi ve tinsel bağımlılıktan onu kurtararak başarmıştır."

Loffredo, Kültürel ve Düşünsel Bir Kurtuluşun Saçmalığını Betimliyor (Kadın Cahil Bir İki Memeli Hayvandan Başka Bir Şey Değildir)

— "Kadın, bir yılın dörtte üçü süreyle, bedeninin içinde çocuğunu olgunlaştıracak bir yapıyla yaratılmıştır; bir yılı aşkın bir süreyle, organizmasının bir salgıyla o çocuğu besleyebilecek bir yapısı vardır. Aşağı türlerde olduğu gibi, kadınların işlevleri erkeklerinkiyle aynı olsaydı, erkek ve kadın organları farksız olurdu, oysa durum tersinedir...

— "Kadının erkek karşısında kültürel eşitliği düşünsel bağımsızlığı onun düşüncesini geleneksel amaçlardan (koca, aile ocağı, çocuklar, vb.) fazlasıyla uzaklaştırmıştır.

— "*Kadının tartışma götürmeyecek kadar aşağı düzeyde bulunan zekâsı*... bulabileceği en büyük doyumun aile içinde olacağını, kocanın güvenirliğinde daha bir onurlu yaşayacağını kavramasına engel olmuştur...

— " '*Mesleki kurtuluş*': kadın işçi, kadın emekçi gibi sözcükler iğrençtir..."

Loffredo, Michelet'nin adını anarak, ona dayanarak "dine aykırı kadın işçi sözcüğünün iğrençliğini" yazıyor: "bu, demir çağından önce hiçbir dilde ve hiçbir zaman yeri olmamış bu sözcük bir başına bütün o ilerleme dediğimiz şeyleri silmeye yetmektedir." Loffredo'ya bakarsanız, nazi Almanlar bütün kadın hekimleri evlerine yollamakla iyi etmişlerdir. Almanya'da, 1935'te, kocaları da bir meslek sahibi olan kadın hekimlerin sayısı 3.675'ti. Ama *sayıca sınırlamalar* ve yeni nazi yasalarıyla, kadınlar artık tıp mesleğine girmemeye başlamış, ve 1934'ten sonra bu bilim dalındaki kadın sayısında ilk kez azalma olmuştur.

Kadının çalışmasının patolojik sonuçları:... fizyolojik verim üstündeki sonuçlar, daha kötüsü de, çoğalmaya karşıt bir zihniyetin ortaya çıkışı. Nedir çalışma? Bir çeşit moda, en değişik evcillik ötesi anlamlar içinde bir kazanç sağlama arayışı. Çalışma kötülüklere yol açar: ka-

dını erkekleştirir, erkek işsizliğini arttırır, kısırlık ve erkeğe karşı güven eksikliği yaratır... boşanmalara... kadının erkek karşısında ekonomik bağımsızlığına yol açar, erkeğin egemenliğini kısıtlar.

Spor İse Kadınları "Daha Az Doğurgan Kılmakla Kalmamakta, Onları Yırtık, Uygunsuz, Kaba da Yapmaktadır"

Bu düzmece sofu faşist, kadınların spor çalışmalarına katılması karşısında da yırtınmaktadır: "evi bahane ederek kendini spora vermek, kadın iffeti ve alçakgönüllülüğünü bir yana bırakarak erkeğin isteklerine kayıtsız kalmak". "Sporcu kadınlar, Jinekoloji açısından, aybaşı güçlükleri, ağrıları ile karşılaşmaktadırlar. Ayrıca dölyatağı yetersizliklerine, üreme organlarının çalışmasında eksilmelere rastlanmaktadır. Gerçek anlamda erkekleşme olayları da görülür. Ancak, sorun aile yaşamının ağırbaşlı ve onurlu nitelikleri açısından ele alınırsa, spor yapmanın, kadının annelik nitelikleri üstündeki olumsuz fizyolojik etkileri, onun ruhsal tavırları üstündeki etkilerine göre ikinci planda kalmaktadır... Bütün halklarda görülmektedir ki, sporla uğraşmak kadının aileden uzaklaşmasının, onun sonucu olarak ailenin bozulmasının, onun da sonucu olarak, iffetin yitirilmesinin en kesin nedenlerinden biridir. Kadının sporla uğraşması, günümüzde çıplaklık ülküsü olarak adlandırılan şeyin yayılmasının güçlü bir öğesi olmuştur; bunun aile yaşamı üstündeki, genel ahlâk üstündeki, nüfus gelişimi üstündeki olumsuz etkilerini bilmeyen mi kalmıştır?"

Kültürel ve düşünsel bağımlılığın pekiştirilmesi: "Faşizm kadınları sessizliğe mahkûm ediyor." Loffredo'ya göre, faşizm, "kadınların o pek zararlı eğitimine" karşı okul örgütlerinin o dev çabasını ortaya sürmelidir. "Kadının okul dönemindeki kaynağa dönmesi, ailenin mantıksal gereklerinin bilincine ermesi için", ona yalnız ilkokulda değil, orta öğrenimde de, hatta Üniversitede de, ev ekonomisi açısından yetişmesini sağlayacak dersler okutmak gerekir. (Kısacası, üniversiteler, ev ekonomisi üniversiteleri haline gelmeliydi.)

Kadının çalışması sorunu tersine dönüyor: kadının çalışma hakkından, onun çalışmama hakkına geçiliyor... Bu gerçek yalnız faşist ahlâkta, ve kadınlara yardım amacıyla yer almaktadır... Faşist ülkelerde sessizliğe mahkûm edilmiş kadınlar, faşizmin, her şeyden önce, tinsel değerlerin, sonuç olarak da aile bağının onarımı demek olduğunu unutmamaktadırlar.

Loffredo, kadının çalışmasının ortadan kalkması için yasal yaptırımları da yeterli görmüyor: "kamuoyunun bunu kınaması gerekir" diyor. Ve ekliyor: "Çalışmak için aile ocağını terk eden, sokakta dolaşırken, tramvaya ya da otobüse binerken, atölyelerde, bürolarda çalışırken, yakışık almayan biçimde erkeklerle bir arada bulunan bu kadın, kınama konusu yapılmalıdır...".

(Kadın, sokağa çıkarak bir tramvaya binmekle orospuluk etmeye hazır olduğunu, ancak çocuk doğurmak istemediğini belirtmiş olduğuna göre, kadınlar için çok büyük tavşan kafesleri yapsalardı bari; ve yenecek sebzeleri de yalnızca babalar ya da kocalar kafese getirseydi... Ancak hapishaneden farksız olurdu bu... Kadın sporlarıyla ilgili olarak Faşizmin Büyük Meclisi, 17 Ekim 1930'da İtalya Ulusal Olimpiyat Komitesi Başkanı'na, kadınların spor etkinliklerini gözden geçirip, kadınların temel görevleri olan doğurganlıklarına zarar verebilecek tüm sporları yasaklama yetkisi veren bir yasayı onaylamıştır.)

"Kadın hakları hareketi bütünüyle ortadan kaldırılmalıdır": Loffredo'nun önerilerine bir bakalım.

a) Kadının erkeğe bağımlılığını onarmak, pekiştirmek için bir hareket yaratmak gerekir... *"Deneyler göstermiştir ki, özgürleşmiş kadının uygarlığın gelişmesine katkıları, bilim ve sanat alanında olumsuz niteliktedir; hatta beyaz uygarlığın günümüze dek elde ettiği her şeyi kesinlikle yıkma tehlikesi taşımaktadır...* Özgürleşmemiş kadın nasıl bir ilerleme öğesi idiyse, özgür kadın da uygarlıkta gerileme öğesi olmaktadır."

b) "Kadın, erkeğin (kocanın ya da babanın) egemenliği altına dönmelidir. Bağımlılığa, yani ruhsal kültürel ve ekonomik aşağılığa kavuşmalıdır. Bu ilkeyi yüceltmek gerekir; bunun için de onu her yere

yaymak, kamuoyunu etkilemek, yetiştirme programlarında yapılacak değişiklikler gibi önlemlerle onu pekiştirmek, kadınların çalışmasını yasaklamak, kadınların spor yapmalarını önlemek, iffete ve alçakgönüllülüğe karşı yapılan küstahlıklara şiddetli yaptırımlar uygulamak gerekir..."

c) Hiç çekinmeksizin nazi Almanya'sını örnek almak gerekir. Çalışma Bakanlığı'nın organı olan haftalık *Arbeitsmann*'da 1934'te şunlar yazılmaktaydı: "Özellikle genç kızlar Isparta usulüne göre yetiştirilmelidirler; onlar, minder üstünde yatmaya alışmalı, güzellik özentilerinden vazgeçmeli, şekere ve pastalara dadanmayı bırakmalı, her türlü hafiflik izlenimini silecek gösterişsiz, sade giysiler giymeye alışmalıdırlar." Yine aynı yıl, Parti'nin kadın örgütlerinin haftalık resmi organlarında şöyle bir bildiri yayımlanmıştır: "genç olsun, yaşlı olsun, hiçbir Alman kadının ya da kızın, bugün, kendisini bağımsız ve soyutlanmış bir birey olarak görmeye, canının istediği gibi serbest olmaya hakkı yoktur. Enerjik olmaya, özveride bulunmaya, yurt için oğullar doğurmaya, onları yetiştirmeye, aile yaşamını kurmaya ve sürdürmeye hazır kadınlar olmaksızın, Reich'ın yeniden kurulması için gösterdiğimiz bütün çabalar gibi, yurttaşlarımızın askeri gücü de yıpranacak, bir işe yaramayacaktır ("Reich kadınlarının Çalışması", *Défense Sociale,* Şubat 1937).

d) "Ailede tam hiyerarşi": "Aile, hiyerarşi siyasetini temel alan bir eğitim uygulamalıdır":

1. *Ataerkil aile*'nin (pater familias) katı geleneği çerçevesinde, toplumda gerçekleşmiş hiyerarşi bilincini yeniden yaşatmak gerekir. Öyle ki, evde benimsenen hiyerarşik gelenekler toplumun kendisininkinden daha geniş bir alana yayılsın;

2. Anneler ve çocuklar ataerkil otoriteye bağlanmalıdır; baba, karısının ve çocuklarının eğiticisi ve koruyucusu olmalıdır... Karısının ve çocuklarının gidişatından ötürü Devlet'e karşı sorumluluk onundur...

3. "Devlet'in güç ve kan hazinesini yaratanları öne getirmek için", anne olan kadınlarla öbür kadınlar (anne olmayanlar) arasında da bir hiyerarşi kurmalıdır... Erkek ve çocuklar için kutsal bir ocağın yaratıcısı olan, bunun için güzelliğinden ve tazeliğinden özverilerde (feda-

kârlıklarda) bulunan anne kadınlar, dünyaya bir ya da en çok iki çocuk getirmiş küçük bayancıklar, hatta kimi zaman hiç çocuk doğurmak istememekte, yüzleriyle gözleriyle uğraşmakta, bir ücret, bir gelir peşinde koşuşturmakta, haklı zevkler yanında haklı olmayanlardan da tat almak için artık evlerini eskisi kadar kolay bırakamamaktadırlar..."

(Görüldüğü gibi, yaşamına kendi köleleriyle yön verebilen, memnun olmadığı zamanlarda da uzun iğneler batırarak onları cezalandıran eski Roma hanımefendisinin hakları canlandırılmak isteniyor. Daha doğrusu, kadın, yetiştiricilerine taylar veren bir kısrak gibi, çocuklarının sayısını, onları dünyaya getiriş sürelerini, içlerinden yaşayanların sayısını gösteren bir şecere tablosuna sahip olmalıdır: işte o zaman kadınsal hayvanat bahçesinde örnek olarak gösterilme hakkını kazanır.)

Fransa İçin Parantez

"Fransız kadınları, aile anaları... Fransa'nın anaları" Pétain'in kadınlara verdiği bu söylevde ne ararsanız var: siyaset, söz hazinesi ve propaganda. Böylece, *gerileyen* (gerileyen, çünkü çocuklar az) Fransa'ya da nihayet Mussolini'den ve Hitler'den haberli bir ceza verici geliyor. Pétain, kadınlara karşı en katı ahlâkçılığı ortaya sürmüştür. III. Cumhuriyet'in ahlâksız ve sefahatçı gidişatı Fransa' nın savaşta bozguna uğramasına ve nüfusça gerilemesine yol açmıştır; bunun için bir "halk ahlâkını yükseltme komitesi kurulmuştur." Pétain 20 Haziran 1940 tarihli söylevinde "pek az çocuk" doğduğundan yakınıyordu. Pétain'in ikonografisi ve dili, kadınların çalışmasına karşı *ailenin* kutsallaştırılmasına, kır efsanesine ve köylü kadın sağlığına dayanıyordu. Bütün bunlar yüce bir buyruğu açıklamaktaydı: Fransa'nın çok ivedi olarak çocuklara gereksinimi vardı. Burada da her şey Mussolini'nin nüfus makinasına benzemektedir. Şu farkla ki Pétain'in ara rejimi iki yıl sürecek, ve başlangıçta ailenin ve kadınların *faşistleştirilmesi* için Pétain'in tadına doyum olmaz öncülleriyle işe girişilmesine karşın, faşizmin ve nazizmin devrilmesiyle her şey 1944-45'te yıkılıp gidecektir. Gérard Miller yazdığı kitapta bu konuda Pétain'e bir bölüm ayırmıştır. Okuru o bölüme göndereceğim *(les Pousse-au-jouir du Maréc-*

hal Pétain, 1975). Fransız'ın nüfusu çoğaltma görevi bir yurttaşlık görevidir: "Doğumların artması sayesinde... Fransız soyunu sürdürmek" (Pétain, 20 Kasım 1938). "En az üç çocuk sahibi olmak için özverilerden kaçınmayınız": alışılmış slogan buydu. Gerçekte, Pétain, Mussolini'ye göre çok daha uysaldı, üç çocuk ona yetmekteydi. Ama bu üç çocuk için ne gürültüler koparılmıştır: "Fransız kadınlar, özveriden kaçınmayınız. Yurt için en az üç çocuk yapınız." Örnek olarak gösterilen tavşan-ana da, sadece yirmi bir yaşında olup hiçbiri ikiz olmamak üzere dünyaya yedi çocuk getirmiş genç bir kadındı: Lucienne Contaret adında bir çeşit sirk olgusu bir kadın. Pétain de, Hitler Almanya'sındaki gibi bir *Anneler Günü* (8 Mayıs) kurmuştu; kendilerine adanmış bayrama katılmak zorunda olan kadınlara şöyle sesleniyordu: "Fransız aile anneleri, Yurdumuz Fransa'nın anneleri, Fransa'nın anneleri, ölülerimizin anneleri, mahpuslarımızın anneleri, kentlerimizin anneleri, köylülerimizin anneleri, onurlu anneler, sıkıntı içindeki anneler..."

Ailenin kanseri sayılan boşanmaya karşı mücadele hukuk usullerinde öylesine karmaşıklıklara yol açmıştı ki, en az üç yıldan beri evli bulunan çiftlerin ayrılmalarını önlemek için özel hükümler getirildi. Ama daha kötüsü de yapıldı. Evlilik yatağının her gece Fransızlara bir milli piyango sunması gereken Fransa gibi bir ülkede, çocuk düşürmeye karşı bir yasa çıkarıldı (7 Mart 1942). Bu yasaya göre "çocuk düşürenler" ve "Fransız halkına zarar verecek eylemleri işleyenlerin bu suçlarına katılanlar" ölüm cezasına çarptırılacaklardı (çocuk düşürmeye kalkışmış bir kadının giyotine gönderildiği söylenir).

21 Ağustos 1943 tarihli *L'İllustration* dergisinde "Genç Kızlar Tarlaya" başlığı altında, "toprağa dönüş" konulu Ağustos 1940 tarihli yasa üstüne bir yorum yayımlanmıştır. Bu yazıda bir kadın-askerin, Madame Guérin-Charvet'nin, yurda hizmet konusunda, bir yeniden "diriliş"e övgüleri vardır. Madame Guérin-Charvet, o zamana dek tarım çalışmalarını hiç bilmeyen *gönüllü* genç kızları yönetmekte, onlardan köylü dünyasında bir seçkinler topluluğu oluşturmaya çalışmaktadır. Gerçekten de, "bu nazik eller, savaş günlerine değin, bir raketten, bir dolmakalemden, üstü açık bir arabanın direksiyonundan başka şeye değmiş değildi". *L'İllustration* Fransız kadınlarını aralıksız olarak kır-

sal efsaneye yöneltmek çabası içindedir; tıpkı Pétain'in zorunlu gücünün onları kentleri bırakıp kırlara itmesi gibi. Bu konuda bir de örnek verelim: *L'İllustration*'un 23 Ocak 1943 tarihli sayısında, "Kır aile evleri ve kırsal çıraklık merkezleri" başlıklı yazıda şöyle deniyordu: "Hiç kuşkusuz, ülkemizde çeşitli derecelerde uzmanlaşmış tarım okulları yok değildir; ancak buralarda özellikle seçkin bir tabaka öğrenim yapmaktadır. Burada üzüntüyle belirtelim ki, bugüne dek, kendiliğinden ya da bir merak sonucu, basit köy işleri öğrenmek isteyen iddiasız kimselerle yeterince ilgilenilmemiştir..." Genç kızların *yetenekli, değerli, zarif* çalışmaları övülüyordu: "Çiftliğin avlusunda, incecik bir genç kız, bir el arabası içinde ahırdan getirdiği gübreyi bilinçli bir biçimde yığmaktaydı..."; genç kızların hepsi de neşelidir: "Bayan yönetici bunun hep böyle olduğunu söyledi bize. Bu gençlere iyi bir ruhsal yapı kazandırmak için böylesi daha iyi değil mi?"

Rouen'de, 1941'de, Öğretmen Okulu'nun giriş sınavlarında, sorulardan biri, "Toprağa Dönüş" konulu bir afişin yapılmasıydı. Aynı yıl, bir başka sınav sorusu da şöyleydi: "Yeni bir Devlet'in, yeni bir ruhla canlanmış yeni hizmetkârlara gereksinimi vardır, tümcesinden ne anlıyorsunuz?" Burada, Wilhelm Reich'ın da üstünde durduğu, Hitler'in, nazi partisinin 1932 başkanlık seçimi için hazırladığı seçim bildirisindeki şu tümceyi de anımsamamız gerekiyor: "Benim programım... köylü kadınların kurtarılması, Alman ulusunun kurtarılışıdır... Ayrıca, sağlıklı bir köylü kadınlar topluluğunun korunmasının ve yükseltilmesinin, toplumsal hastalıklara ve halkımızın ırksal çözülümüne karşı en iyi koruyucu olduğu kanısındayım..."

L'İllustration dergisinde, 1942-1943 yıllarında, göklere çıkarılan kadınlar, Bigorrelu kadınlar gibi, yün eğiren, kilim dokuyan, bildiklerini kızlarına aktaran köylülerdir: "Uğradığımız bozgundan en az sorumlu olanların, bu bozgunun sonuçlarına hepimizden daha büyük bir yüreklilik ve saygınlıkla katlanmaları ibret verici değil mi?" Daha başka örnek kadınlarsa, Madam du Clos-Vinay ya da "Bon Pasteur" Manastırı'ndaki Başrahibe gibi seçkin kadınlardır: ele alıp ilgilendikleri suçlular, *Kaynak, Arı Kovanı, Örme Sepet* gibi adlar taşıyan takımlar oluşturmaktadır... *İnsanın içine su serpen* bir gösteridir bu. Daha baş-

ka örnekler: Savoie'deki bir dinlenme evinde hükümlülerin eşleri, *L'İllustration*'un resimlerini bastığı Alman itfaiyecilerinin eşlerinin kurduğu bir örgüt, manastıra kapanmış Dominicaine rahibeleri... "Kapı kapanmaktadır, bir daha açılmayacak olan bu kapının ardında elli kadın, yalandan ve çirkinlikten uzakta, Tanrı'nın bizlere hak etmediğimiz lütuflarda bulunması için yakaracaklar", Lyonlu rahibe hemşireler, "Emeğe" övgüler... ve tabi... Charlotte Corday ile Jeanne d'Arc!

1943 *L'İllustration*'undan, "Ulusal Takımlar" başlıklı yazıdan alınmış özentili ve gülünç bir yazı örneği de verelim: "Tıpkı oğlanlar gibi, genç kızlara da seslenilmektedir. Kızlardan istenecek işlerin daha çok anne ve çocuklara yardım, okul ve evlerin boşaltılması, yurdumuza sığınanların ağırlanması gibi şeyler olacağına kuşku yoktur... Ama elde edecekleri üstünlük, özellikle ruhsal ve uygarlık alanında kazanacakları üstünlük erkeklerinkinden daha açık-seçiktir. Bugünkü on altı, on sekiz yaşındaki Fransız gençlerinin en büyük eksikliği, eyleme geçme, kendini bir davaya adama fırsatıydı. İnsanın tehlike aradığı yaşta, onların da yaşadığımız şu acıklı serüvene katılabilmeleri gerekiyordu, işte şimdi bu da olmuştur..."

21 Ağustos 1943'ten itibaren, *L'İllustration,* kadınların işlerini bırakmaları için başlattığı kampanyayı aralıksız olarak sürdürecektir. "Kadınlar Erkek meslekleriyle yaşayabilirler mi?" başlıklı bir yazıda, kadınlar çalışabilirlerse sonucun ne olacağı sorusu sorulmaktadır. Sorunun karşılığı da, kadınların bunu yapamayacakları, ve büyük bir düşten ayılmanın bir felaket anlamı taşımayacağı yolundadır. *L'İllustration,* yürütüp durduğu bu kampanyada değerli kadınlar olarak sadece göğüslerinde nişanlar bulunan anneleri, tarla işiyle uğraşan, buğday başağı toplayan, ekin istif eden ya da sürüyü sulamak için götüren kadınları göstermektedir. Başka kadınlarla, sözgelimi avukat, heykeltraş, mimar, kimya mühendisi kadınlarla, sadece onların hangi güçlüklerle karşı karşıya olduklarını açıklamak için konuşmalar yapılmaktadır; geleneksel olarak erkeklere ait mesleklerde çalışan kadınların olanaksızlıkları öne getirilmektedir böylece.

[*L'İllustration*'la ilgili belgelerin araştırılmasını Marthe Delafosse, Nicole Lesieur ve Pierre-Charles Rolando yapmışlardır; adı geçenler,

Vincennes Üniversitesi'ndeki "Kadın ve Faşizm" adlı dersimde çalışmış, ayrıca aşağıda alıntılar yaptığım *la Femme au foyer* (Ev Kadını) başlıklı ders kitabını bana sağlamışlardır.]

En ağır cinsten ahmaklıklara da, okul kitaplarındaki metinlerde, özellikle kızlara ayrılmış metinlerde rastlıyoruz. Bunların içinde, Pétain döneminde kadınların üstüne çöken uğursuz yazgıya örnek olarak, Madame Foulon'un *Ev Kadını* adlı kitabını ele alabiliriz. Okul Yayınları arasında çıkmış olan bu kitap 1941 öğretim programına da alınmıştı. Kitap, kadınlara sert bir uyarıyla başlıyor: kendi zihinsel yeteneklerine güvenen genç kızlar bilmelidirler ki, "yaşam yolu"nda tek bir görevleri vardır, o da aile annesi olmaktır: "Bir kadın, zihinsel ya da sanatsal yetenekleri ne olursa olsun, bir yuva kurmaktan daha fazla ve daha iyi bir şey yapamaz... Sizlerin o alçakgönüllü işleriniz olmaksızın, yuvanızda mutluluk çiçekleri açamaz." Kısacası, kadın, her şeyden önce yuvanın hanımıdır. Ama, sıkı durun, ev ekonomisi öğrenecek küçük kıza verilen zamanın nasıl kullanılacağı konusundaki öğüdü okurken "ne acıklı!" diye haykırmaktan kendinizi alamayacaksınız: "Sabahleyin erken saatte kalkıyorsunuz, duanızı yaptıktan sonra, üstünüzü başınızı düzene koyuyorsunuz, sonra odanın pencerelerini açıyorsunuz, yatak takımlarını iki sandalye üstüne koyup havalandırıyorsunuz, mümkünse güneşe karşı koyuyorsunuz onları, pencerenin iç bölümüne değil; çocukların ellerini yüzlerini yıkamalarına, giysilerinin, ayakkabılarının temizliğine göz kulak oluyorsunuz ve kahvaltıyı hazırlıyorsunuz. Kahvaltıdan sonra bulaşığı yıkıyor, yatakları düzeltiyor, ortalığı temizliyorsunuz. Tam saatinde yenmesi gereken öğle yemeğinden sonra sofrayı kaldırıyorsunuz, salonu temizliyorsunuz, bulaşığı yıkıyor, mutfağı siliyorsunuz."

Elbet, bir kadın çalışmaktan, bunlar sıkıntılı işler bile olsa, yılmamalıdır. Çünkü o "Katolik ve Fransız"dır.

Peki ama, kadının nitelikleri nedir acaba? Kitap bunu da belirgin bir biçimde açıklıyor. Her şeyden önce eş ve anne olan kadının erdemlerinin ve niteliklerinin koca karşısında sadık bir boyun eğmeyi sağlayan şeyler olduğu anlaşılıyor: "Bu nitelikler şunlardır: kendini adama, sabır, davranış inceliği ve kişilik eşitliği." Koca sessiz bir bağımlılık-

tan yararlanacak, uysal köle onunla meşgul olacak, ama kendi sorunlarını hiçbir zaman ileri sürmeyecektir. Kocasına karşı görevleri şunlardır: "Kadın kocasına maddi ve manevi huzuru sağlamakla yükümlüdür. Onun sıkıntılarını ve sevinçlerini paylaşacak ve gereksinim duyduğu sükunu ev şikayetleriyle bozmamaya çalışacaktır." Çocuklarına karşı görevlerinde de aynı ölçüyü tutturacaktır kadın: "kocasına olduğu gibi, çocuklarına da maddi ve manevi huzuru sağlamakla yükümlüdür... Aralıksız olarak, onlarda, *sağlam bedende sağlam bir ruh* olmasına çalışacaktır."

Örnek dişi, Bâkire Meryem'dir, kişiye *tapınma Madonna*'ya yöneltilmelidir: "Örneğiniz, Meryem!" Bu düz yazının altını ısrarla çizmek gerekir, çünkü bu gizemci-uyutucu dilin yalnız İtalyan okullarında konuşulduğu (ya da konuşulmakta olduğu) sanılmakta; kadının, yaşamın katı gerçeklikleri karşısında, gülünç düşürülmesinin yalnızca faşizm sırasında İtalya'ya özgü kalmış, dün de, bugün de Kilise'den destek görmüş bir görüntü olduğuna inanılmaktadır. "Size bir örnek sunuyorum, hem de ne örnek: Bâkire Meryem. Sizin yapabileceğiniz her şeyi, o yapmıştır. Evine bakmış, yıkamış, temizlemiş, onarmıştır; hiç kuşkusuz, çok çalışmıştır... yerine getireceğiniz iş ne denli gösterişsiz olursa olsun, Bâkire Meryem, Göklerin Kraliçesi onu sizden önce yapmıştır. Nasıl bir soyluluk kazandırır bu ona. Kuşkusuz sizin de günün birinde olacağınız gibi, anne olmuştu o; bir gün kurtarıcımız olan o bebeğe bakmıştı; sizin kendi çocuklarınıza göstereceğiniz davranışları o da ona göstermişti. O nasıl sizin anneliğinizi güzelleştiriyorsa, bu düşünce de yüreklerinize hoş gelsin. Siz O'sunuz. Meryem, İsa'ya nasıl bakıyordu, siz de çocuğunuza öyle bakacaksınız; O şöyle diyordu kendi kendine: 'Tanrının oğludur O'. Siz de 'Tanrının oğlu O' diyeceksiniz..."

Céline: Kadının Cinsel Organından Tedirgin Olan, Ürken Bir Yazar

Kadınlar üstüne faşistçe sözlerin Meryemsi analık düzlüğünden bir coşku içinde yükseldiği aynı zaman süresi içinde, nazi ve faşist edebi-

yatın en dâhi yazarı olan Céline de, romanlarında, kadının bedeninin ve cinsel organının kendisinde uyandırdığı korkunç tiksintiyi —Hitler, Mussolini, Gentile, Rosenberg, Evola ve daha niceleri gibi— romanlarında dile getirmektedir: kadınlık, dışkının, aylık "kan kaybı"nın, frengisel yangıların, yumurtalık kokularının, üreme organı akıntılarının, iğrenç menopozların bir karışımıdır (Céline'den buraya aldığım sözleri Yannic Mancel'in *"ROMAN" Kuramında Metinsel Teşhis Üstüne: Céline* adlı kitabından ve *"Dialectiques 8"* den çıkardım). Erkek nasıl bir "taksitle ölüm" ise, kadın da öylesine "askıda kalmış pislik"tir (*Gecenin Sonuna Yolculuk,* s 536). Céline'in romanlarında, o iğrenç kadın cinsel organı karşısında kapıldığı kusma duygusunu başka hiçbir şey o kadar güçlü uyandıramaz: üstelik, artık *Yahudiler* değil, *genellikle* kadınlar vardır orada. Bu da, en köktenci faşistlerin, ırk ve sınıf ayrımından çok daha önce *cins ayrımını* devreye soktuklarını kanıtlamaktadır. Erkek organı/kadın organı, çelişik bir ayrımdır. *"Yitik kan"*ın beklenmedik olayları, belki de, dişilerin çoğu kez *tasa verici,* hatta *korku verici* yazıya dökme eğilimlerinin en canlı örneğini oluşturmaktadır. Gerçekten de, Fort-Gono'daki Avrupalı kadınların aybaşı hali kaygı vericidir, aybaşı rahatsızlığının nicelik açısından *olağandışı* ve *ölümsüz* niteliği, (eşlerin) *'özel* havluları' deyimiyle (çocuklarının) *'sürekli* ishali' deyiminin örnek sayılacak biçimde üst üste konmasında anıştırılmaktadır." (*Gecenin Sonuna Yolculuk*, s. 189). Aybaşı rahatsızlığıyla ilgili hastalık masalından kadınların yaşlılık masalı doğmaktadır, Gustin'in hanım müşterilerinin "4376 yaş dönümü yumurtalık sıçraması" (*Mort â crédit*, s. 30) ile Madam Hérote'un "tanrıdan gelme dölyolu şişmesi" (*Gecenin Sonuna Yolculuk*, s. 98) gibi sözler bunun binlerce örneğinden ikisidir.

Céline'in yazılarında her kadın, terk edilmiş, çürümeye, kokuşmaya bırakılmış bir et parçası olarak temsil edilmiştir. Kadın yalnız, kesin bir gerileme yolu olan aybaşı tehlikesi karşısında değildir, cinsel organlarının ayrışması, yangılara uğraması da söz konusudur. Kadın bir irinli mikrop taşıyıcısıdır; ayrıca yaşı ilerledikçe, gitgide çirkinleşmektedir. "...Clémence'a bakıyorum, gözlerimi üstüne dikiyorum iyice... Bir gram güzelliği yok... Şişmiş, bumburuşuk olmuş, sönmüş...

Ona şöyle diyeceğim: Uğursuz Titine, sen şişko ve pis bir kaltaktan başka bir şey değilsin!.. Yakın bir ölümü, asılı bir yarını görmek için gelmişler, oysa o hemen hemen şimdiden ve kendiliğinden ölü!.. Akıntılardan, buruşuklardan, kokmuş menopozlardan ölmüş! Safra bu, safra! Kulak kiri! Bozuluyor, eriyor, akıyor, bükülüyor, sızıyor!" (*Başka Bir Sefer İçin Peri Oyunu,* 1952, s. 16).

Céline'in tümce yapısında, kadının "hasta cinsel organı" —erkeklik organı yokluğunu, eksikliğini simgeleyen, ikiye yarılmış, kanayan dölyolu"— bile bile frengi ve analıkla, hastalık ve doğurganlıkla, bilinen, aynı anlam alanı içerisine oturtulmuşlardır: "Biliyor musun, ben şu güzel kıçlı, kalın butlu, ağızları yüreğe benzeyen, karınlarında hep bir şeyler, ya bir yumurcak, ya da bir hastalık filizlenen karılara aldırmam azizim, diyordu..." (*Gecenin Sonuna Yolculuk,* s. 398.)

Hekim-romancı Céline tarafından bir kadının altıncı doğumunun betimlenişi, nazizmin ve faşizmin o bereketli ve kokuşmuş kadın cinsel organına karşı duyduğu gerçek tiksintiyi çok güzel anlatmaktadır. Avrupa'nın en büyük faşist yazarı olan doktor Céline'in iç monoloğunda anneleri onurlandırması konusunda pek az iyi şey vardır: "Eğiliyor, eğilince de, kızın yatağının altında küçük bir kan birikintisi olduğunu, ve duvardan kapıya doğru ince bir yol halinde sızıp aktığını görüyordum. Düzenli olarak, somyadan kan damlıyordu. Şıp, şıp! Bacaklarının arasındaki bezler kıpkırmızı olmuştu. Her şeye karşın, dölyatağı bütünüyle dışarı atıldı mı diye soruyordum çekingen bir sesle..." (*Gecenin Sonuna Yolculuk,* s. 331). "Ceninin dışarı çıkma hareketinde bir ilerleme yok, Uterus boğazı kuru olmalı, ilerleme olmazsa, daha da kan yitirecek demektir; bu onun altıncı çocuğu olacaktı." (*Gecenin Sonuna Yolculuk,* s. 386). "Muayene etmek istedim onu, ama öylesine kan kaybediyordu ve o kan öylesine pelte halindeydi ki, döl yatağını görmek olanaksızdı. Pıhtılar, 'gur gur' diye de bir ses çıkarıyordu, *tıpkı savaşta boynu kesilen albaydaki gibi.*" (s. 330).

Bu sözleri, "faşizmin, nazizmin ve pétainizmin, vb. içinde —Anne—Madone— Bâkire Meryem gizemine inanmış, belki de hâlâ inanmakta olan bütün bilinçsiz kadınlara özellikle adıyorum. Fransa için

açtığım bu parantezde, biraz önce alıntılar yaptığım üç metni, birer elişi parçası gibi, yanyana getirmeyi öğütlüyorum: Pétain'in söylevini, okul ders kitabının "Örneğiniz, Meryem" konulu parçasını ve Céline'den alınan metinleri. Böylece Pétain döneminde ve bütün faşist yönetimlerinde kadın *hakikatinin* gerçek görünümleri ortaya çıkacaktır.

Pétain, özellikle de Céline, *bozulmuş* ve hafif ahlâklı kadınlarla dolmuş bir ülke olan Fransa için beslenen ahlâksal temizleme dileklerini yüceltmekteydiler. Bu konuda, Mussolini'nin, *bozulmuş* Fransa'yı olumsuz örnek olarak düşünmeleri için söylevlerinde kadınlara yönelttiği paylamaları anımsayalım. Wilhelm Reich'ın sözünü ettiği o eziyetsever (sadist) nitelikteki faşist Yahudi düşmanlığı, Fransa'da, Céline'de, daha sonra da "Pétain'de ve Céline'd.e" zincirinden boşanan, ve cinsellikle Yahudileri birleştiren tepkinin bir belirtisini ya da bir öngörüsünü bulmuştur. "Bilinçaltı cinsel mutluluk ve cinsel saflık isteği, normal cinsellik korkusuna ve sapık cinselliğe karşı beslenen tiksintiye eklenince, sonuçta sadist-faşist Yahudi düşmanlığına yol açmıştır. Alman'ın gözünde bir *Fransız* da, *Yahudi*'nin ve *Zenci*'nin taşıdığı anlamı taşır... *Fransız* da, *Yahudi* de , *Zenci* de, cinsel yönden duyarlılığı temsil eder." (Wilhelm Reich, *Bedensel Boşalmanın İşlevi*.)

Céline, kadınları ve Yahudileri aynı kütüğe kaydediyor: tiksinti, cinsel iğrenme ve ahlâk sapıklığı. *Bir İnsan Kırımı İçin Ivır Zıvır*'ın bütün Yahudi düşmanı Fransızların Kutsal Kitap'ı olduğunu anımsayalım. Céline, *Çağrı* adlı kitabında da (1941) şöyle diyordu: "Gerçekte Yahudilerden söz etmek için bir ben varım, bir de Şansölye Hitler." Yine o, *Her Yerdeyim* adlı kitabında, mutlak yabancı sevmezliğin şu biçimini yaratıyordu: "Bütün çalışma arkadaşlarımızdan daha fazla nazi olmak isterim ben; bunun için de Loire'ın Güneyi'ndeki bütün Akdenizli piçlerin denize atılmalarını öneriyorum."

(Belki burada, *Gecenin Sonuna Yolculuk*'un Triolet ve Aragon tarafından Rusça'ya çevrildiğini, ve Céline'in yüksek miktarda telif hakkını cebe indirmek için 1936'da Sovyetler Birliği'ne gitmiş olduğunu da eklemek gerekir.)

Gentile'nin "Felsefi" Kadını

Şimdi de, faşizmin en büyük filozofu Giovanni Gentile ile, kadının rolünün klasik sistemleştirilmesi konusuna dönüyoruz. Burada önemli olan, Mussolini tarafından "reformların en faşisti" diye nitelendirilmiş okul reformunun hazırlayıcısı Gentile'nin kurduğu tüm bir felsefe sistemindeki —"Çağdaş Bilinçte Kadın"— biçimidir. Gentile'nin bu konuda yazdıkları bugüne dek hemen hemen bilinmeden kalmıştır, ve sanırım, kısaca da olsa, burada ilk kez çözümlenmektedir.

Gentile işe, "kadın hakları savunuculuğunun (feminizmin) öldüğünü", dolayısıyla gerçek bir içerik taşımadığını öne sürerek başlar. "Düzmece ve uzdilli (rethorique) eşitlikçi yanılsamasıyla erkek-kadın ülküsüne dayanan kadın hakları savunuculuğu"nun ve "geçen yüzyılın sosyalizmiyle Fransız Devrimi'nin özgürlükçü eşitlikçiliği"nin karşısında, gerçek, tabak gibi ortaya çıkmıştır, der: "Kadın artık eskiden istediği hakları arzulamamaktadır...yeniden, yalnızca kadın olmakla yetinen kadın, erkek olmaya kalkışmayan, kendi sınırlarını, dolayısıyla kendi değerini bilip kabul eden kadın anlayışına, bu sağlıklı anlayışa döndük." Kadın "erkeğe oranla yalnız birtakım bedensel sınırlar" taşımakla kalmaz, aynı zamanda "ruhsal, zihinsel öz'ünde" de sınırlıdır, dolayısıyla, "en çiğ maddeciliğe yuvarlanmak" istemiyorsak, salt dış görünüşe takılıp kalmamak gerekir. Zihinden, akıldan söz açmak "kadını (örgensel-bedensel) cinselliğinden kurtarmaz, çok daha sıkı bağlar... çünkü zihnin (tin'in) yüceltilmesi berikinin (vücudun) yine vücut kalmasını engellemez... kadın bu vücudu, bütün ömrü boyunca, o ağır ve okkalı analığıyla birlikte taşıyacaktır" (tıpkı bir inek gibi... M.M'nin notu). Ancak, "işin doğrusu şu ki, kadının işte bu sevdiğimiz vücudu..., sonuçta, yoktur". Ve Gentile maddeciliğin en küçük bir kalıntısını bırakmamak üzere, kadının erkekten yalnız bedensel değil, zihinsel açıdan da ayrıldığını öne sürer. Ve erkek işte bu alanda, yani zihinsel alanda üstündür, çünkü "hem kendisi, hem başkaları için özgürlüğü elde eden erkektir. Tıpkı kölenin, efendisinde, onu köle gibi kullanmaktan vazgeçmedikçe kendisinin de zincire vurulu kalacağı inan-

cı belirdiği zaman özgürlüğe kavuşması gibi, kadın da, erkek kendine saygı beslediği oranda saygınlık kazanır..." Kadın, tıpkı köle gibi, çok belirli bir yere oturtulmuştur: "O, Eski Yunan'ın en erkek insanlığının önünde eğildiği kadının, ece arının —*Domo mansit*'in (evin hanımının)— yanına oturtulmuştur... Kadın *evin efendisi* sayılmıştır, ama bu ihanet etmesi için değil, kocasıyla çocuklarını tam bir bağlılıkla sevmesi içindir: yani ayakları değil, yüreği ile oturacaktır evinde... '*Non de solo pane vivit homo*' (İnsanoğlu yalnız ekmekle yaşamaz)." Demek ki benimsenen ve sevilen bir köleliktir, çünkü Gentile insanın evsiz barksız kalmasını tek ve en büyük afet halinde çıkarır karşımıza: "gezginci Yahudi, yuvasına döndüğü zaman orayı ıpıssız bulan, evsizbarksız adam". "Alın size evlilik, aile, yalnız kocasının olan kadın, yalnız kocası için yaşayan kadın, kocasının bireyselliğinde kendi bireysel yaşamını gerçekleştiren kadın. *Et erunt due in carne una* (Aynı tende birleşecekler)."

Hem bedensel, hem zihinsel olarak erkekten aşağı, hele cinsel açıdan çok daha aşağı olan kadın, tıpkı bir dişi köpek gibi, ancak erkeğin *malı* olarak vardır. Ancak o zaman, Eski Romalılar döneminde kutsal ruhların verdiği anlamda kendisine üstünyetenekli varlık, *peri* denir: "İşte bu yüzden kadın aile ocağının rahibesi, ailenin perisidir." Toprak gibi, sonsuza dek sütanadır... "Bizimdir o, bizi doğurduğu için değil, besleyip büyüttüğü için, hepimizin anası Toprak Ana gibi, anamızdır, kadın aracılığıyla bütün canlı dizgeyi yaratan sonsuz doğanın temsilcisidir." İşte bu noktada, erdişi (hünsa) belirmektedir, çünkü eğer kadın Toprak gibi doğurmaktaysa, erkek sevgi aracılığıyla kendini kadında bulmakta, dolayısıyla, bir bakıma, o da doğurmaktadır. "Gerçekte, erkek kadında kendini bulmaktadır... Kadınla erkeği birbirine ve ikisini birden, içinde var oldukları doğaya, doğanın içinde de hepimizi doğuran anaya bağlayan bağa kavuşmaktadır." Hep Madonna: ama yine de, ana; ve tabi sömürülen kişi. Ancak, erkeğin, Tanrı'nın sevgisi adına, ve çağdaş dünyanın geçirdiği bunalıma aykırı olarak sömürülen kişi: "Kadın, doğal açıdan olmazdan önce, düşünsel açıdan anadır... Analara özgü iyiliğiyle *acıları dindirici, avutucu*'dur... Erkeğin yaşamını zen-

ginleştirir, hatta biçimlendirir..., erkeğin tinsel var oluşunun güçlü yardımcısı, ailenin yaratıcısı..., erkeği Tanrı'ya bağlayan kutsal halka olan kadın, çağdaş erkeğin, uygarlığın geçirdiği bunalımların yaratmış olduğu o korkunç acıları yenmek üzere güven de içinde yüzünü döndüğü varlıktır."

Bugün, M.S.I.'nin Kara Derili Kadını Julius Evola'nın Görüşleriyle Özdeşleşmektedir.

Yeni-faşistler için bugünün kadın, cinsellik ve sevgi kuramcısı, aksaçlı Julius Evola'dır. 1974'te 76 yaşında ölen Evola, Avrupa'daki faşist öğretilerin en büyük temsilcisi sayılır. Hatta, M.S.I.'ne (İtalya'daki faşist parti) göre, "son yüzyılın çalkantılarına direnmiş" tek yazardır. Julius Evola'nın kitapları yeni-faşist gençliğin elindedir. M.S.I. hareketi belli bir kadın, ana-kadın örneği önermeye devam etmektedir, ama örnek tüketim toplumu içinde, çağdaşlaştırılmış bir örnektir bu; söz konusu önerme, Evola'nın yalnız İtalya'da değil, bütün Avrupa'daki yeni-faşistlere dağıtılan, yeniden basılan yapıtlarıyla yapılmaktadır. 1971'de, M.S.I.'ye bağlı kadınlar, Duçe'nin bağnaz torunları halinde, Roma 'da toplanmışlardır. Bir avuç gülünç kendinden geçmiş kadın. Parti'nin yeni başkanı da bir Kontes'tir, Amalia Baccelli. Verdiği durum bildirisinde, bastırmanın, buyurganlığın, nefretin ve grevlerle, boşanmayla savaşmanın, kadının ailesel ülküsünden yana çıkmanın gereğine parmak basmıştır: "Kadınların hakları değil, görevleri vardır", diye bağlamıştır sözünü. Koltuklarını havaya kaldırarak birbirlerini faşistçe selamlayan ve birbirlerine "yoldaş" diye seslenen bu zavallıcıklar, İtalya'da "ölüm cezası"nın yeniden konmasını isteyen bir önergeyi oylayıp kabul etmişlerdir. Aralarında ne bir köylü kadın vardı, ne işçi, ne de genç, hepsi de göğüslerine üç renkli kokartlar takmış geçkin kadınlar, öbür dünyaya göçmüş faşistlerin, eski buyurgan yönetimini özleyen eş ya da dulları, tahtlarını taçlarını yitirmiş Roma kontesleri ve küçük-burjuva hanımlardı... faşizmin kentlerde kök saldığı günlerdeki gibi bunlar, bugün de M.S.I.'nin temelini oluşturmak-

tadırlar. Halk oylaması sırasında boşanmaya karşı savaşım veren M.S.I. bu oylama sonunda müthiş bir kötek yemiş ve bu, 15 Haziran 1975 seçimlerinde meydan dayağına dönüşmüştür.

Kuramcılarının kitapları elden ele dolaşsa da, kadınların giriştiği faşizm hareketi ölmüştür. Evola'nın yeniden basılan yapıtları *Metafisica del sesso* (Roma, 1969), *Rivolta contro il mondo moderno* (Milano, 1951), *Il cammino del Cinabro* (Milano, 1963) adlarını taşır; bu sonuncusu, "daha önceki deney ve bilgilerin genişletilmesi" olduğunu öne süren bir deneme derlemesidir. Yazar, son kitabında, ruhçözümlemesine duyduğu nefreti dile getirmektedir: "Çünkü ruhçözümlemesi bugün, şeytanca bir saptırmayla, cinsel etkinliğe kişilik-üstü bir öncelik tanımış, bu önceliğin karşısına da başka, fizikötesi bir öncelik dikmiştir; bu önceliğin ve elinizdeki kitabın başlıca ereği, başka şeyleri gözden düşürmektir." Evola, cinsel etkinliğin fizikötesi çerçevesinde "şehvetle acı arasındaki ilintilere, sevgi-ölüm karmaşasına, başkasına ya da kendine eziyet etme ve nesnelere tapma olgularına" parmak basar, sevginin ve cinsel ilişkilerin çağdaş biçimlerini çözümlemeye girişir. Sevgi, der, "çıkmaz bir yola dalan kişinin varoluş kaygısı ve tiksinti tarafından yanıltıcı, karanlık, umutsuz yumuşatılmasıdır"... "Bu sözcükleri kullanırken, cinsel etkinliğin (uyuşturucu maddeleriyle birlikte) kimi 'yanmış kuşaklar' için taşıdığı öneme ve *beat*'lerde, *hippie*'lerde rastladığımız bir tehlikeye, en aşırıya vardırılmış duyumlarda var oluşun yitip gitmiş gerçek anlamından arta kalan bir şeyi tatma yanılsamasına dayanıyorum". (*Metafisica del sesso*'da, şöyle geçer ayak, Evola'ya göre, "'mutlak erkek' ile 'mutlak kadın' tiplerini belirlememize izin veren öğeleri" saptamak epey ilginçtir.) Kıyasıya kadın düşmanlığı kokan şu öfkeli tutum örneklerini *Psicologia maschile* ve *psicologia feminile*'den aldım; bunlar, kuramsal açıdan, Céline'in ruhsal alanda duyduğu bulantıyı anımsatmaktadır. "Kadın doğasının gevezelik, kararsızlık ve tutarsızlık eğilimleri üzerinde gereğinden fazla durmak saçma olur, diyor Evola... Mutlak kadında, '*olmak*'tan yoksun bırakıldığı için, ne bellek vardır, ne mantık, ne de ahlâk. Kadın ne mantığın buyruğunu dinler, ne de ahlâkın; kararlılık nedir bilmez, özellik-

le erkeksi bir nitelik taşıyan yargılamanın katıksız zihinsel işlevinden haberi yoktur. Belleğin, biri dirimsel, *süre*'ye bağlı, öbürüyse belirli, örgütlü, varlığın zihinsel yanı tarafından yönetilen iki ayrı biçimi bulunduğunu saptarsak, Ay'ın hareketlerine bağlı, *akışkan* doğasından ötürü, ikinci bellek kadında yoktur... Mantığa gelince, arı doğru'ya duyulan sevgi diye tanımlayabileceğimiz, insanın iç dünyasında tutarlı olması anlamına gelen bu hüneri kadın hemen hiç gösteremez... Mutlak kadın, ahlâkın buyruğunu tanımaz... Kadın doğasının en temel çizgisinin ikiyüzlülük olduğu, hemen hemen her yerde, halk arasında bile kabul edilmiştir... 'Neden yalan söylüyorsun?' diye sorulduğunda, yalan atmakta olan kadın hiçbir şey anlamaz, ağzı açık kalır, gülümseyerek erkeği yatıştırmaya kalkışır ya da hıçkırmaya başlar... Yalanın, erkek tarafından yüzyıllarca boyunduruk altında yaşatılan kadının, yani zayıf varlığın kendini savunmak üzere kullandığı en doğal silah olduğunu söylemek yanlıştır. İşin doğrusu, kadının yalan atmaya ve hiç gerekmediği zaman bile başka türlü görünmeye yatkın olduğudur..."

Evola, ana-kadın ve sevgili-kadın konusundaysa, "bir oğul ver bana, öleceğim yoksa" diyen Kutsal Kitap'taki Rachel'i örnek alır. "Kadının hiçbir zaman doyamadığı cinsel etkinlik ve analık konusundaki *acımasızlığı'nı dile getiren bir sürü Buda*'cı metin vardır... Erkeğin cinsel organları sınırı kesinlikle çizilmiş, vücuttan ayrı, bir bakıma sonradan ekleme gibi olduğu halde, kadının cinsel organı vücudunun ta derinliklerine uzanmaktadır...: *tota mulier sexus* (kadının bütün vücudu cinseldir). Kimi kadın tiplerinin, çok küçük yaşta ve "çocuksu", hatta ufacık kız bile olsalar takındıkları o meydan-okuyucu tavır da işte buradan gelmektedir. Ele aldığımızdan pek de ayrı olmayan bir bağlam içerisinde, her kadında var olan özseverliğe (narcissisme'e) de parmak basmak gerekir... ruhbilimsel açıdan, kadının yaşamı hemen her zaman kendine özgü değerlerden yoksundur, ister boş kendini beğenmişlikten, ister tanınma, pohpohlanma, arzulanma gereksinmesinden olsun, hep kendi dışındaki değerlere başvurur..."

Aslında, okuduğumuz metin Kilise Babaları'nın yazıları ya da Ermiş Augustino'nun sövüp saymaları kadar katı yüreklilik ve nefretle

doludur. Yalnız bir tek ayrım vardır: Nazi-faşist döneminde yazılmış bu metinler 1963'te yeniden basılmış, bütün Batı Avrupa'ya dağıtılmışlardır...

Bir "Mutlak Tarih Hayranlığı"ndan Yana Kutsal Kadın Öykülerine Karşı

Dolayısıyla, sözümü, kadınların faşizme karşı arslanlar gibi çarpıştıklarını söyleyerek bağlamayacağım. Ben doğruya giden yolu, *mutlak tarih hayranlığı*'nı (historicisme absolu) seçtim; bu, Gramsci'ye göre, tarihi, şimdiki zamanın stratejik çözümlerine bakarak yakalama yöntemidir: "Uygulamanın temel felsefesi mutlak *tarih hayranlığı*'dır, düşüncenin mutlak biçimde dünyasallaştırılması ve *ayağının yere bastırılması*'dır, tarihin kesinlikle insancıllaştırılmasıdır. Yeni dünya görüşü işte bu damarı işlemelidir."

Dolayısıyla, milyonlarca kadının neden kendi çıkarlarını çiğneyerek, bir zorba yönetimi onayladıklarını ya da sessiz bir boyun eğişle ona katlandıklarını çözümlemeye çalıştım. *Tarihte, hiçbir zaman, yalnızca ve kesinlikle geçmişin malı olmayan birtakım olaylar vardır.*

Kentlere bombalar düşmeye başladığı zaman, hava hücumlarıyla, kıtlıkla, adam başına günde 50 gram olarak tayına bağlanmış ekmeğin yok oluşuyla (Roma'da, Napoli'de) halkın oturduğu semtlerde ölüm kol gezmeye başladığı zaman, işte o zaman *uyanış* başladı. Tek gerçek ordu bizlerdik, hepimizdik: yani açlıktan kemikleri fırlamış çocuklar, cephede bulunan ya da bunalımdan ötürü paraları olmayan büyüklerimizin bizleri beslemelerini, yedirmelerini, içirmelerini istiyorduk. Savaşta, insanlar sinekler gibi düşüyorlardı. Mussolini'nin kadınların kulaklarına sokup sokup durduğu o ünlü "sekiz milyon süngü" bile blöften başka bir şey değildi. Oğullar, kocalar ve babalar, bu askerler (ki Mussolini, askere alırken onlara "*karıların, annelerin ve kız kardeşlerin*" desteğini sağlamıştı) karton pençeli potinlerle ve donatımsız olarak Rus cephesine gönderilmişlerdi; ve orada yalnız mermiler altında değil, çoğunca soğuktan ölüyorlardı. Faşizmin ileri gelenleri, mümkün

olan her şeylerini, servetlerini özellikle de İtalya'da ve yabancı ülkelerde ün yapmış gayrimenkullerini uçurmuşlardı. Zaten, özellikle 1934-36'dan sonra savaş gereçleri üstünde yaptıkları vurgunlarla, sanayicilerle dirsek dirseğe vererek, tüm ülkeyi soyup soğana çevirmiş bulunuyorlardı.

Mussolini 1926'da şöyle demişti: "Yüz yıl koyun gibi yaşamaktansa, bir yıl aslan gibi yaşamak yeğdir." Kadınlar, 1940-43 yıllarında kendilerinin koyun olduklarını fark etmeye başladılar. Korkudan çılgına dönmüş ve savaşın çorak çayırında otlayan koyun bir halk. Derken 25 Temmuz 1943 gecesi, haber patladı: faşizm devrilmişti... O gece, bütün kadınlar sokağa döküldü; birbirlerini uyandırarak çevreye yayıldılar; pek bir şey anlamamışlardı; çünkü radyo boyuna aynı haberi yineliyor ve Kral'ın iktidarı Mareşal Badoglio'ya verdiğini bildiriyordu. Mussolini, 24 Temmuz olayları üstüne bilgi vermek için Kral'ın huzuruna çıkmış ve onun buyruğuyla tutuklanmıştı. Mussolini yoktu artık. Kabus bitmişti. Savaş ta bitecek miydi acaba? Ama, görüldüğü gibi, faşizm, bir halk başkaldırısının vuruşuyla değil, monarşiyle *Confindustria* (İtalya patronları) arasındaki ittifak içinde hazırlanmış bir hükümet darbesiyle yıkılmıştır. *Direniş* hareketinin resmi kitaplarında da şöyle yazar bu konuda: "*Bir mucizeyle olmuş gibi, İtalya kendini yeniden buldu...*" Bununla birlikte, tarihsel bilincin kurdu, Anneler, Karılar ve Kız kardeşler, vb. ideolojisinin içinde, gerçeğe doğru uzun galeriler kazmıştı. İlk kadın eylemi. Kuzey fabrikalarında çalışan kadın işçilerden geldi (kadın emekçilerin, faşizm döneminde, uzaktan uzağa, iş anlaşmazlıkları çıkardıklarını daha önce belirtmiştim). Kadın işçiler, Mart 1943'te, Fiyat işçileriyle birleşerek işi bıraktılar. Yirmi yıllık bir aradan sonra faşizme karşı girişilmiş ilk siyasal işçi greviydi bu. Böylece rejimin ölüm çanını da o çalıyordu.

Ama, daha önce, kadınlar arasında gerçek anlamda *direniş* gösterenler kimlerdi? Önce komünist kadınlar, sonra da antifaşist militanlar. Şu konuşkan rakamlar onların savaş bilançosunu da veriyor bize: 1927-1943 yılları arasında, Özel Mahkeme'ce mahkûm edilmiş 5.319 kişinin 94'ü kadındı. Özel Mahkeme, 17 yıl içinde, toplam olarak

23.661 yıl hapis ya da sürgün cezasına hükmetmişti. 7 ömür boyu hapis, 29 ölüm cezası vermişti. Anna Lorenzetti'nin faşizm yılları üstüne yazdığı bir kitaptan aldığımız rakamlara göre, Özel mahkeme huzuruna 112 kadın çıkarılmıştır: bunların 57'si otuz yıla kadar çıkan çeşitli cezalara çarptırılmıştır (ceza toplamı 368 yıl); 15'i on yılı aşkın cezalara, 8'i on beş-otuz yıl arası cezalara. Bu sonunculardan biri komünist Iside Viana'dır. Pérouse zindanında ölmüştür; öbürü, komünist Lea Betti ise Bologne zindanında.[3]

İncelediğim başka rakamlara göre (Faşist Mahkeme'nin 12 Mart 1927 ile 29 Temmuz 1943 arasında cezalandırdığı kadınları gösteren rakamlardır bunlar), 94 kadın hüküm giymiştir. Bu verilere dayanarak yaptığım çözümlemenin gösterdiği gibi, 1927-1930 arasında 34 kadın mahkemeye verilmiştir, 1930-1940 arasında 40 kadın, 1942-1943 arasındaysa 36 kadın (bunların 18'i Triesteli ya da Istrancalı'dır); buysa, faşizme karşı ilk ve *son* başkaldırı arasında, bir *onaylama dönemi*'nin bulunduğunu, 1936'ya dek İtalya'da hemen hiçbir direnme görülmediğini kanıtlamaktadır; ancak, işçi Adele Bei (18 yıl hapse çarptırılmıştır), dokumacı Maddelena Secco (10 yıl), ve İKP yöneticisi, eğitmen Camilla Ravera (15 yıl) gibi İKP'si ağını yeniden örgütlemek için gizli görevlerle gönderilen ve tutuklanan komünist ülkünün savaşçısı kadınlar bu sözümün dışındadır.

Makilerde Bir Kadın Kitlesi

İtalya'da, 35.000 direnişçi vardı; Özgürlük Gönüllüleri Birliği'nin Kadın Savunma gruplarına 70.000 kadın katılmaktaydı. Bunların 4.563'ü tutuklanmış, işkence görmüş ve mahkûm edilmiş; 623'ü kurşuna dizilmiş ya da savaşta ölmüş, 2.750'si Almanya'ya sürülmüştür; 15 kadın da Direniş altın madalyasıyla ödüllendirilmiştir.

[3]Brecht'i dinleyelim: "Zaman zaman bir baş düşüyor ve zaman zaman mırıltılar işitiliyor... Bu bir başkaldırma işaretidir, diyor göçmenler, 27 yaşında üniversite öğrencisi bir annenin başının gövdesinden ayrılması hep aynı nedenlerden mi ileri geliyor?.." (Brecht, *Faşizm Üstüne Deneme*.) Brecht'ten, Liselotte Herman adlı bir Alman kadınının, 1938'de başının kesildiğini öğreniyoruz. Faşistlerin idam ettikleri ilk antifaşist kadındı bu.

Nüfus kampanyası bitmişti! Bundan böyle kollarında çocuğunu tutarken bir elinde tabanca taşımak daha önemliydi... Su geçirmez uzun trençkotumun cebinde bir tabancayla (ağırlığıyla canımı çıkarıyordu, çünkü çok zayıfladığım için 48 kilo geliyordum) 18 yaşımda, *İl Bassetto*'nun (bu lokanta Navona alanının gerisinde bugün de var) önünde duruyordum. Direniş Kumandanlığı'ndan buyruk almıştım, o lokantaya öğle yemeği için gelecek olan Roma Sosyal Cumhuriyeti'nin Federal Başkanı'nı öldürecektim. Üç kişiydik: genç bir kız olan ben ve iyi silah kullanan iki erkek yoldaş. Başkanı elimizden kaçırmamak için üçümüz de alanın ayrı ayrı yerlerini tutmuştuk. Şimdi, aradan uzun yıllar geçtiği halde, bu koca tabancanın kabzasını hâlâ avucumda duyarım; ve sürekli olarak şu sorunun kafamda kıvrılıp kaldığını hiç unutmam: "ya çalışmazsa?" Önemli olan buydu benim için, çünkü bu serüvenden dolayı çok mutluydum zaten, öyle fazla titrediğim falan yoktu. Ama tetiği çekmedim... Çünkü Roma Federal Başkanı "randevumuza" gelmemişti. Benim bu anlattığım kişisel öykü, sıradan bir öykü, ama direnişçi İtalyan kadınlarının yaşadıkları binlerce olaydan biri olduğu için önem taşıyor. Benim tek ayrıcalığın bir antifaşistin kızı olmam, ve liseden beri komünist öğretmenlerle ilişkiler içinde bulunmamdan ileri geliyordu.

O sıralarda, Roma'da, gizli beşinci bölgeye bağlı komünist kadınlar örgütünü yönetmekteydim. Bei'ye, Picolato'ya, Secco'ya, hapisten çıkmış bu komünist işçi kadınlara, gizli toplantılarda, ilk kez o zaman rastladım; eylem biçimleri konusunda bizi yetiştirmek için gelirlerdi; ve büyülenmiş bir aydın üniversite öğrencisi olan ben, gözümü yüzlerine diker onları dinlerdim; aydınlık yüzleri her zaman gülümsüyormuş gibi gelirdi bana. Gerçekten de, onlar, sokakta rastlanan İtalyan kadınlarının yüzleri yanında bütünüyle esenlik dolu görünümler yaratırlardı...

Üç kez, SS'ler tarafından az kalsın tutuklanıyordum. Bunlardan aklımda tek kalanı, ve hiç unutamadığım olay babamla ilgilidir. Çatılardan kaçan bir direnişçiyi evimde saklıyordum, Gestapo da durumu öğrenmişti: babam da onların bildiğini duymuştu. Benim bundan haberli

olma olanağım yoktu. Bunun üzerine, babam, gezgin bir kibrit satıcısı kılığına girdi; evin kapı sundurmasının önüne gelip yerleşti. Babamı elinde kibrit kutuları, bana satın almam için uzatırken görünce, işi o an anladım, ve hemen tabanları yağladım. Bu olaydan bir yıl sonra, Haziran 44'te, Napoli'nin Güney kesiminde, İtalyan Komünist Partisi'nde yoldaşlarımla birlikte çalışırken ve kadınların örgütleyicisi olarak bulacağım kendimi.

Şunu öne sürüyorum: Direnme Hareketi sırasında İtalyan kadınlarının ayaklanmasına, dağlara savaşmaya çıkan ve bütün Batı Avrupa ülkelerindekinden daha kalabalık olan kadın direnmecilere ancak *faşist yönetimden geçtikten sonra* siyasal-iktisadi-toplumsal-yapısal bir anlam verilebilir. Barikatın öte yanında (29 Nisan 1945'ten sonra) Mussolini, yanında oynaşı Claretta Petacci, Albay Valerio'nun makinalı tüfeğinden çıkan beş dizi ateşin kurşunlarıyla can veriyordu.[4]

Mussolini, Dongo'da, motorize bir Alman birliğinin içinde yakalandı. Kılık değiştirmişti: sırtında yakaları kaldırılmış bir askeri kaput vardı, başına bir Alman miğferi geçirmişti. Tanıdılar kendisini. Onu tanıyan partizan, lombard şivesiyle şöyle bağırdı: *Oh, Bill, geé ghi el capun* (Bak, Bill, işte kocakafa). "Dünyayı titreten adam yaşlanmış, zayıflamıştı, gözleri dışarı fırlamıştı." Son gecesini, bir köy evinde, Claretta ile beraber geçirdi, sabahleyin de komünist Valerio (asıl adı Audisio) onu bir yolun virajına kadar götürdü, ve orada sakin bir sesle şöyle dedi: "Hemen şu köşeye geçin." Mussolini isteneni yaptı ve sırtını gösterilen yere dayadı. Clarette sağındaydı. Bir sessizlik anından

[4]Mussolini, ailesini, 1929'da Milano'dan Roma'ya getirmiş ve Prens Torlonia'nın kendisine sunduğu Torlonia villasına yerleştirmişti. Babası Predappio'nun meyhanesinde çalışan Rachele'den üç çocuğu vardı. Ama Mussolini, 1926'ya dek onunla evlilikdışı beraber yaşamayı yeğ tutmuştu. "Donna Rachele", Duçe'nin yaşamındaki binlerce kadından biriydi. Mussolini, 27 Nisan 1945'te, De Maria'ların evinde, Claretta Petacci ile birlikte o son geceyi geçirmeden önce, evden dışarı çıkarmadığı ve Duçe'nin karısı olmanın verdiği onur duygusuyla hoppalaşmış olan bu köylü kadına yazdığı son mektubunda (artık ileri derecede ikiyüzlülükten mi, yoksa bir erkeğin karısına karşı olan klasik tavrından mı, bilinmez), şöyle diyordu: "Sana elimde olmadan yaptığım her türlü kötülükten ötürü af dilerim. Yine de, gerçekten sevdiğim tek kadının sen olduğunu bilirsin... Bunu şimdi yüce Tanrının ve Bruno'muzun önünde yemin ederek söylüyorum."

sonra, Audisio şöyle konuştu: "Özgürlük Gönüllüleri Birliği Genel Kumandanlığı'nın buyruğuyla, İtalyan halkına adaleti sağlamakla görevlendirildim." O zaman, Claretta kollarını Mussolini'nin boynuna sıkıca dolayarak bağırmış: "O ölmemelidir..." Albay Valerio anlatıyor: "dizleri üstüne bükülmüş ve başı hafifçe göğsüne kaykılmış olan Mussolini'ye beş el ateş ettim. Sonra sıra Petacci'ye geldi: adalet yerini buldu." Mussolini'nin ve Clara Petacci'nin cesetleri Loreto alanında, herkes görsün diye, bir direğe ayaklarından asıldı... Bir kadın yaklaştı, Claretta'nın eteklerini ince bacakları çevresinde bağladı... Bu fotoğraf her yere dağıtıldı, uzun süre bakıp durmuşuzdur ona. Ama İtalyan kadınları arasında hiçbir heyecan uyanmadı; yalnız, tarihsel bir uzaklık duygusu, Valerio'nun o "adalet yerini buldu" sözünün karşılığı bir duygu içindeydik hepimiz. Adalet kadınlar için de yerini bulmuştu.[5]

[5] Mussolini'nin Clara Petacci ile son rastlaşmalarından önceki gecenin olaylarıyla ilgili kaynakları, diktatörün son serüvenini anlatan bir kitaptan öğreniyoruz. Tahta papuç satıcısı olan Guiseppe Negri, Mussolini'yi bir kamyonla Wehrmacht'tan kaçarken görünce, Dongo gölü kıyısındaki 52. Garibaldi'ci birliğe haber vermiş. Şöyle anlatıyor: "Şoför mahallinde büzülmüş, sırtını kamyonun sol yanına dayamış bir adam; kaputunun yakalarını kaldırmış, başındaki Alman miğferini gözlerine dek indirmiş olduğu için yüzü görülmüyordu. Belgelerini sormak için ona doğru yaklaştım. Ama kamyondaki Almanlar beni durdurup şöyle dediler: 'arkadaş sarhoş, arkadaş sarhoş'. Her şeye karşın, adamın yanına yaklaştım. Gittim, kaputunun yakasını indirdim. Profilini gördüm ve hemen tanıdım onu..." Clara Petacci ile Mussolini'nin karşılaşmalarına gelince, direnişçi Pedro'nun anlattığına göre, hiç de dramatik olmamış. Yabancı iki insan gibi birbirlerine birkaç söz söylemişler: "İyi akşamlar, Ekselans." "İyi akşamlar, Madam. Niçin arkamdan geldiniz?" "Böylesi daha iyi. Ama ne oldu size? Bayağı bozulmuşsunuz." Clara Petacci, titrek bir sesle ve ellerine sarılarak, Pedro'ya yalvarmış, kendisini Mussolini'ye götürmesini istemiş: "Beni onun yanına koyun! N'olur yanına koyun beni onun! Ne kötülük var ki bunda? Bana bunu yapamayacağınızı söyleyemezsiniz ya! Bunu istemediğinizi de söyleyemezsiniz ya!" Pedro, onun ellerinden kurtularak, kendisine belirsiz bir vaatte bulunduğunu anlatıyor. Sonra da daha önce sözünü ettiğim karşılaşma gerçekleşiyor. Albay Valerio'nun, Clara Petacci'nin de ölüme mahkûm edildiğini ya da edilmediğini söylemiş olduğu konusu açıklığa kavuşmuş değildir. Mussolini'ye karşı idam hükmünü söyledikten ve Clara Petacci'nin onun ölmemesi gerektiğini söyleyerek Mussolini'nin boynuna atılmasından sonra, Valerio ona şu buyruğu vermiş: "Sen de onunla birlikte ölmek istemiyorsan, yerine geç." Elbet, Clara Petacci bunu yerine getirmemiş. (Buradaki alıntılar için not: P. L. Bellini, *Donzo, Mussolini'nin Son Günü*, 1962; ve V. Gorresio. *Mussolini'nin Son Günü*, 27 Nisan 1975).

Böylece, kadınlar, faşizmden kurtuluşlarını bir armağan, bir bağış olarak kabul etmiş olmadılar. Tıpkı, 1 Temmuz 1945 İtalyan Anayasa'sının cinslerin eşitliği konusundaki şu 3. maddesinin onlara sunulmuş olmaması gibi: "Bütün yurttaşlar, cins, soy, dil, din, siyasal düşünce, mesleksel ve toplumsal durum ayrımı gözetilmeksizin, yasa karşısında eşittirler." 37. ve 51. maddeler de "kadının çalışma hakkı"nı belirliyordu. 29. maddede de "evlilik içinde eşlerin eşitliği" öngörülmekteydi.

25 yıllık Hıristiyan-Demokrat dönemin kadınlar için nice olaylı, nice karanlık nice çelişik koşulla dolu olduğunu anlamak, ancak faşizmin bu geçiş yolunu derin bir gözlemden geçirdikten sonra mümkün olabilir: Hıristiyan-Demokrat dönemde de yeni baskılar, yeni sefalet durumları ve siyasal, cinsel, maddi bağımlılıklar söz konusu. İtalyan kadınları, 1947'de oy hakkını elde edince (Fransa'da da öyle olmuştu), 18 Nisan 1948'de ilk kez sandık başına gittiler... Ama bir yıkım oldu bu. Çünkü D. C. (Hıristiyan-Demokratlar), *trajik tarih*'te mutlak çoğunluğu elde edecek, ve bu iktidar biçimini, çeşitli hükümet değişikliklerı içinde, ilk büyük yenilgisine, yani boşanma konusundaki referanduma (1974) dek sürdürecektir (bu referandum Temmuz 1975'te yapılan yerel seçimlerdeki bozgunun başlangıcı sayılabilir).

Bu yüzdendir ki, 1948'de, komünistler ve siyasal yas içindeki İtalyan proletaryası uğranılan bozgunun nedenini kadınlara oy hakkı tanınmasında bulmuşlardır. Kilise'nin mahşer tehditleri, Hıristiyan-Demokratların *İncil*'si lanetlemeleri bir panik duygusu yaratmıştı. Kullanılan parolalar, faşistlerin 1922-24 yıllarında kullandıklarından farksızdı, hatta, denebilir ki, onların tıpkısıydı: "Kazak süvarilerinin, atlarını Saint-Pierre Alanı'nda sulamalarını mı istiyorsunuz? Komünistlerin sizi kolektifleştirmesini mi istiyorsunuz? Çocuğunuzun babası belli olmasın mı istiyorsunuz?.. Komünistlere oy vererek en büyük günahı işlemek, aforoz edilmek mi istiyorsunuz?" Kilise'nin ve Hıristiyan-Demokratların propagandası bütünüyle bu dinsel çizgide uzanmaktaydı. Ve İtalyan kadınları, her şeyi göze alarak, gidip sandık başında Hıristiyan-Demokratlara oy verdiler. Kadınlara oy hakkı tanınması hakkında yasa tasarısı hazırlamış olan Togliatti (Thorez de, Fransa'da,

1947'de, aynı şeyi yapmıştı), bunun üzerine, yoldaşları yatıştırmak için, bütün İtalya kentlerini dolaşmak zorunda kalmıştı; gece yarılarına dek onlarla tartışıyor ve şu soruyu yöneltiyordu: kadınlara oy hakkı tanınmasını sağlamakla kötü bir iş mi yaptık? (*Eveeet*! homurdanıyorlardı yoldaşlar). Ya da, 13 Mayıs 1953'teki Roma konferansının konusuna göre olumlu biçimde soruyordu o soruyu: "Kadınlara oy hakkı tanınması doğru mu olmuştur?" (*Hayıır*! diye homurdanıyorlardı yoldaşlar bu kez de). Beri yanda, Vatikan'daki her kattan ve dereceden rahipler, piskoposundan kutsal eşya mutemedine dek hepsi de ellerini ovuşturmaktaydılar!.

"Kadınların yanlışı"yla proletaryanın bozguna uğradığı bu yeni fırtınanın ortasında, 1949'da, ben de kendimi İtalyan kadınlarının haftalık yayın organının yöneticisi olarak buldum. *Noi Donne* adlı bu gazete Direniş döneminde de Kadın Savunma topluluklarının gizli yayın organı olmuştur. Gazete haftada 500.000 baskı yapıyordu (İtalya için büyük tiraj) ve şu siyasal formülü işliyordu: "Kendilerini düğme dikmeye adamış kadınlara ölüm!" (Hatta, böylece, ünlü bir tartışma da açılmıştı. Ben, *ev kadınını mutfağından koparmak* için yazdığım sütuna şöyle bir başlık koymuştum: "Bayan Marie, beş dakikanız var mı?")

Sonuç olarak diyebiliriz: öylesine uzun yoldan geliyorduk ki, *mutlak tarih* alanında en büyük suç, Candide'in dediği gibi, dünyaların en iyisinde olup biten en iyi şeyler uyarınca, tarihi yengiye ulaşmış saymak olurdu. Bu dediğim, (eski yeni) faşizm, buyurgan yönetim için de geçerlidir. Demek ki köleleştirme, bastırma öğretisi de, kadınlar üzerinde yarattığı çekicilikle, üstünü örten masal balonu patlatılmadıkça, pekâlâ kabul edilebilir ve sözün en gerçek anlamıyla sevilebilir; her türlü özerklikten yoksun bırakılan, sınırları belirsiz, biçimsiz bir kitle olan kadınlar üzerinde, şu tarihsel denklemin etkisi büyüktür: *sevgi = erkeği etkileme gücü.*

Pascal'ın, tarihsel olaylarda "Kleopatra'nın burnu"na verdiği önem (*Pensées*: Düşünceler), "Pascal'ın sonradan pek ünlenen bu deyime yakıştırdığı gerçek anlamı ve onunla Fransız yazarının görüşleri arasındaki bağı: tarihin hükümsüzlük ve havailiği, Jansen'cilere özgü karamsarlığı, vb." yakalamak isteyen Gramsci'nin kafasını epey kurcalamaktaydı. Bir kadın burnu, tarih yaratıcı etken olamaz...

SANAT, AYDINLAR VE FAŞİZM

Maria-Antonietta MACCIOCCHI

FAŞİST ülkelerde durumun çok kötü olduğu yadsınamaz. Yaşam düzeyi çok düşük olan bu ülkelerin hepsi de, ayrıksız olarak, varlıklarını sürdürmek için savaş gereksinimi içindedir. Ancak böyle kötü bir durumu sürdürmeye az sayıda nedenin yeteceğini düşünmek yanlış olur.

(...) Böyle bir durumda, insan, kendini yuhalamayı, kendine karşı çok sert çıkmayı, kendi kendini yıkmayı bilmelidir.

Burada zorunlu olan nedenin yapısını çözümleyelim. Fizikçi, uzak mesafeleri gözlemeye olanak sağlayan optik araçları yapma yeteneğinde olmalıdır, ama kendi gözleri önünde, diyelim üniversitesinde olan, kendisi için de çok büyük bir tehlike olabilecek olayların farkında olmama yeteneği de olmalıdır onda. O, yabancı saldırılara karşı savunma aygıtları yapmakla görevlidir, ama aynı zamanda bu saldırıların kendi yeteneklerine zarar verdiğini düşünmesi de yasaktır.

(...) Kafa emekçileri kendi uzmanlık alanlarına hâkim olmak için, kendi mantık yetilerini aralıksız olarak geliştirmelidirler, ama bu mantık yetilerini tüm bilimsel alanlara uygulamamayı da bilmelidirler.

(...) Kafa emekçileri, tüm bilimsel alanlarda olduğu gibi kendi alanlarına da (fizik ya da tıp) sokulmak istenen ortaçağ kokan yöntem ve kuramları görmektedirler.

Bertolt BRECHT: "Faşizm Üstüne"
(*Siyaset ve Toplum Üstüne Yazılar*)

SÖZÜ İtalyan aydınlarına getirirken, yalnız ahlâk değil, siyaset ve eğleni (ironique) planlarında da geçerli bir gözlemle işe başlamak isterdim. 25 Temmuz 1943 gecesi, Mussolini iktidardan devrildiği zaman, İtalya'da, faşizmle uzlaşmış olduğunu açıklayan tek bir aydına artık rastlanmaz oldu. Tam tersine, çok kişide, onların yirmi yıl boyunca faşizme karşı oldukları izlenimi uyandı. Ayrıca İtalyan aydınları içinde kaydadeğer kurbanlara da rastlanmış değildi: Drieu La Rochelle'inki (1945) gibi intiharlar ya da işbirliği yapmakla suçlanıp idam edilenler yok (Robert Brasillach 1945'te kurşuna dizilmişti); sürgünler yok (ölüme mahkûm edildiğini Londra radyosundan öğrenen Céline, Fransa'ya ancak affedilişinden sonra, 1951'de, girebilmişti); nazi siyasal önderlerinde ve aydınlarında görülen o intihar salgını yok. Bir tek ayrık durum var: Filozof Giovanni Gentile, 1944'te, Floransa'daki villasının parmaklıklarından geçerken komünist direnişçiler tarafından öldürülmüştür. Bu olay, onun, Roma'dan Floransa'ya taşınmış Akademi'nin başkanı olarak körü körüne yaptığı bir konuşmadan bir ay sonra olmuştur. Şöyle diyordu Gentile bu konuşmasında: "Mussolini'nin dirilişi, olayların mantığına giren her olay gibi, zorunluydu... Bu bakımdan, İtalya kendisini kısa zamanda Mussolini'de bulmuş, yükselmek için Almanya'nın yardımını görmüştür. Bu İtalya, Avrupa'nın ve Batı uygarlığının kurtuluşu için temel savaşta onun yanında yer almış, onunla bütünlenmiştir." Gentile, ilkel bir kan anlaşmasıyla, Mussolini'ye saygı gösterenlerin sonuncusu olan bir *mafia* tipi, hüzünlü ve kaba bir tip olarak görünmüştür. O Mussolini ki, çok geçmeden, ve hiç sıkılmadan bir Alman kaputu giyerek kaçacaktır. Gramsci'nin, "yarım-

adanın en zararlı gericisi" olduğunu söylediği Benedetto Croce, 1923'te faşizme katıldıktan sonra, uzunca bir süre *Critica* dergisi çevresinde düşünsel bir muhalefet çekirdeği oluşturmuştu. Napoli'de, faşistlerin açıktan açığa onun kitaplığını yakmak istedikleri anlatılıyordu. Ama 1944 Salerno dönemecinden sonra, Bodoglio'nun ilk hükümeti içinde, eski büyük liberal muhalif olarak önemli bir durum kazanmıştı. O sıralarda Komünist Parti'yle ilişki kurmuş birçok genç aydın (daha açık biçimde ileride belirteceğiz bunu) bu partinin yöneticileri ya da birinci plandaki kültür sözcüleri olmuşlardır. Başkaları, gazeteciler ve eski rejimin yazarları ise, tersine, haber basınına, yayınevlerine, radyoya, televizyona —kapitalizmin ve Hıristiyan-demokrasinin ideoloji aygıtına— geçmişler, oralarda tıpkı eskiden desteklerken gösterdikleri coşkunluk içinde, faşizmi ve Mussolini'yi gülünçleştirmeye koyulmuşlardır. Ruggero Zangrandi'nin bir antolojisinden,[1] faşizmin hemen ertesinde İtalyan basınında usta olarak hüküm sürmüş olan en parlak bazı kalemlerin vaktiyle Mussolini'ci düzyazının en iğrenç olanaklarını nasıl kullandıklarını, elli yıllarında büyük bir hayretle öğrenmişizdir. Parantez içinde de olsa, bunların arasından, Milano'daki *Unita*'nın yöneticisi (1950-1956) Davide Lajolo'yu örnek gösterebiliriz. Davide Lajolo'nun, gönüllü olarak katıldığı İspanya savaşı üstüne yazıları bu yönden ilginçtir. Hatta, daha sonra bunlardan bir de roman çıkarmıştı: *Kadınların Dudakları, Tüfeklerin Dudakları.* Ne var ki, Lajolo, daha sonra direnişçilerin safına geçecek ve silahının namlusunu bu kez faşistlere çevirecektir.

İtalyan aydınlarının başka bir sağlam çekirdeği de —tutucu ve iyileşmez biçimde antikomünist nitelikteki— çoğunluğun 1948'deki zaferinden sonra, hemen hükümetteki Hıristiyan-Demokrat Parti ile ilişki kurmuş, Hıristiyan-demokrat Devlet'in en önemli görevlerini ele geçirmiştir. (Hıristiyan-demokratların tarihsel önderi olan Fanfani'nin uzun süre korporatizmin kuramcı profesörü olduğunu anımsayalım.) Ama, Hıristiyan-demokrasinin, kamu yönetimindeki kokuşması ve ahlâksal gerginliğinden ötürü, zavallı ve gerici egemenliğinin erimeye

[1] *Il Grande Viaggio attraverso il fascismo*'nun yazarı.

başladığı 15 Haziran 1975'ten sonra, bugün, yine aynı aydınların bu kez, ona sırt çevirdiklerine, yüzüne tükürdüklerine tanık oluruz.

Ama faşizmin yirmi yıllarındaki büyük aydınlarına gelince, biraz durmamız gerekiyor. Prato'ya göç etmiş Sakson bir boyacının oğlu olan Malaparte (Curt Erich Suckert, 1898-1957), belki de faşizmin en kaygılı, en zeki, en ilginç aydını olmuştur. Ayrıca, ne olursa olsun, hiç değilse Fransa'da, onların en ünlüsüydü. Malaparte, daha 1942'de, *Tempo*'nun özel muhabiri olarak gittiği Rus cephesinden faşist bozgunun kaçınılmaz olduğunu ve bu düşüşün kıyamet kopmuş gibi olacağını bildirmişti. Daha sonra da, 1943'te, Amerikan kurtuluş ordusunda görev almıştı. Floransa'da nazi birliklerinin çıkarılması için çalışmış, ve *Unita*'da, Strozzi takma adıyla Floransalı partizanların mücadelesi ve kumandan Potente'nin herkese örnek ölümü üstüne yazılar yayımlamıştır. Malaparte de başkaları gibi faşizme saldırmıştı. 1933'te yayımladığı *Hükümet Devirme Tekniği* adlı kitabında Führer'le alay ediyor ve şöyle diyordu: "Hitler, Mussolini'nin karikatüründen başka bir şey değildir... Hitler, güç eksikliğini, şaşılası zayıflığını, hasta bencilliğini ve kıskançlığını gizlemek için hoyratlığa sığınan zayıf bir kimsedir." Şunu da yazmıştı: "Mussolini, Roma Üstüne Yürüyüş sırasında başkente yataklı vagonla gitmişti." "Bütün diktatörler gibi, Hitler de bir kadından başka bir şey değildir"; ve "Diktatörlük, kıskançlığın en etkinleşmiş biçimidir"; Malaparte, Oswald Mosley'le ilk karşılaştığında ona bu sözleri söylemiş olmakla övünmekteydi (*Kaputt*). Rejim de, onun, kısa bir süre, ceza olarak, gözaltında ikametine karar vermişti. Rus cephesinden yazdığı yazılardan (bunlardan daha sonra *Kaputt* romanını çıkaracaktır) sonra, müttefik ordu güçlerine katılmıştır. Sonunda da, *bütün bütüne,* faşist yılanı ezecek sosyalizme yönelmiştir. Amerikan işgali dönemindeki Napoli'nin alt proleter çevrelerini anlatan *Peau* (Deri) adlı romanı yazması bundan bir süre sonradır. Malaparte, kurtuluştan sonra, İtalyan Komünist Partisi'ne girmek istemiş, ama bu ancak 1957'de gerçekleşmiştir, nedense. Togliatti, Quisisana kliniğinde yaşlı bir tilkininki gibi alaycı bir gülümsemeyle, ona Komünist Parti'ye kaydıyla ilgili dosyayı verdiği zaman ben de yanındaydım. Malaparte, 1956'da, o sıralarda benim yönetmekte olduğum Komünist Par-

ti'nin resmi organı *Vie Nuove*'nin özel muhabiri olarak Çin'e gitti (yolculuk boyunca ilk kanser belirtileri ortaya çıkmıştı: ertesi yıl da bu hastalıktan ölmüştü). Mao'nun Çin'i üstüne bu ünlü yazıları *Vie Nuove*'de yayımlandı, daha sonra da bunları *Rusya'da ve Çin'deyim* başlığı altında kitaplaştırdı. Mao'yla görüşen ilk Batılı gazeteci (Avrupalı demek istiyorum), Malraux'yu saymazsak, belki de tek gazeteci oldu. Malaparte'yle Ağustos 1956'da, Capri'deki villasında buluştuğumuz zaman, ben, savaş alanına atılmış o çok yiğit antifaşist gençlerin temsilcilerinden biriydim; ve ben, yani bir kadın, İtalya'da hiç alışılmamış ve şaşırtıcı bir şey yapıyor, haftalık bir siyasal komünist gazeteyi yönetiyordum. Stalin'den Mussolini'ye, Gobetti'den Togliatti'ye, Troçki'ye dek (yalnız Gramsci alay ediyordu onunla), çağının bütün büyüklerini elde etmiş olan, gazeteciliğin kutsal canavarı Malaparte, eski dünyanın dramatik bir bunalım dönemi geçirdiğini ve "kusursuz cesetler"den meydana geldiğini söylüyordu. Üsteleyerek, ve bana şaka yollu hep "Yönetmen", "Aziz Yönetmen" diye hitap ederek, kendisine sosyalizmin yeni ufuklarını keşfettirmemi istedi.[2] Cap Masullo'nun terasında —villa denize bir yelkenli gibi uzanıyordu— konuşma konusunu Çin'e getirdiğim zaman (1954'te Çin'e gitmiştim), neredeyse bağırarak şöyle demişti: "Çin'e gitmem gerek benim! Toskanalı Marco Polo olacağım, ölümsüz bir kitap yazacağım, çünkü geleceğin dünyası onlarındır, yalnız onların: Çinlilerin." Villadan, dalgaların çatlama sesleri duyuluyordu, boğuk ve uzak... O zaman, Togliatti'nin de onayını alarak onu Çin'e *Vie Nuove*'nin özel muhabiri olarak gönderme sorumluluğunu üstlendim. O sıralarda İtalyan Komünist Partisi'yle iyi ilişkiler içinde bulunan Çinliler ona *Vie Nuove* için vize verdiler, ve kendisini 1956'da, Pekin'de, Lu Hsun'un yıldönümünün büyük kutla-

[2] *Kusursuz Cesetler:* Malaparte, 1940'ta, Bottai'nin dergisi olan *Primato*'da, bu başlık altında bir yazı yayımlamıştı; çözülmeye başlamış bir edebiyat uygarlığından, bu dünyanın ve bu uygarlığın yıkılışının savaşla daha da hızlandığından söz ediyordu. 1940 yılında *Prospettive* dergisini kuran Malaparte, kapalı edebiyat akımının, gençleri yabancı ülkelerin etkisinden koruduğu düşüncesiyle, bu akımla yakın ilişkiler kurmak istiyordu. Bütün öteki faşist ve nazi aydınlar üstüne olduğu gibi, Malaparte üstüne de bilgi edinmek isteyenlere Altair Hamilton'un kitabını salık veririm: *l'Illusion fasciste* (Faşist Aldatmaca).

ma törenlerinde İtalyan kültürünün temsilcisi olarak kabul ettiler. Malaparte'nin Çin'den bana yazdığı mektuplar ilk kez benim tarafımdan yayımlandı. Malaparte, ölümünden önce Capri'deki villasını Çinli aydınlara bırakmak istiyordu. Hemen hemen mutlak inancın bir bildirisi niteliğinde özlü bir vasiyetname de hazırlamıştı. Ne var ki, kendisi istemese de, Malaparte'nin yaşamının belirsiz yönleri mirasçıları tarafından ortaya kondu; bunlar vasiyetnameye karşı çıktılar, İtalya'nın henüz o sıralarda siyaset planında tanımış olmadığı Çin Halk Cumhuriyeti'ne yapılmış bu armağanın önlenmesi için çalıştılar. Şimdi o villa terk edilmiş ve yıkıntı haline gelmiş bir durumdadır... (Çinlilerin onu hiçbir zaman istemiş olmadıklarını belirtmeye de hiç gerek yok elbet.)

İtalyan kültürünün faşizm karşısındaki tavrı, Eugenio Garin'in bir tümcesiyle anlatmak istersek, "İtalyan aydınlarının en tuhaf dönüşümcülük (transformisme) işlemlerinden biridir."[3] *Örnek* olarak gördüğüm bu tanım, daha genel bir planda, ve özel bir durum için, Garin tarafından, 1936'dan Şubat 1943'e dek Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Bottai'nin yönettiği *Primato* dergisine uygulanmıştır. Bu dergi 1 Mart 1943'te, Banfi, Della Volpe, Cesare Luporini, Nicola Abbagnano, vb. gibi yazarların da katıldıkları bir tartışma açmıştı. *Primato*'nun sayfalarında, diyor Garin, resmen faşist bir dergi ile "geleceğin kültürel *solunun* önemli bir bölüğünün" bir araya gelişi analiz edilebilir. Bu noktadan çıkarak şöyle diyeceğim ben de: İtalyan kültürünün iki yüzü var: bunlardan sapkın, öfkeli ve dikbaşlı olanını (ki genellikle yeni kıtaların keşfedilişiyle belirmiştir), Giordano Bruno'dan Campanella'ya ve Galile'ye uzanan çizgideki düşünürler temsil etmektedir. Denebilir ki Gramsci de bu çizgide yerini almaktadır. Madalyonun öbür yüzü ise düşünsel dönüşümcülüktür (transformisme). Bu sonuncusu yüzyıllar boyunca çeşitli efendilere, yabancı istilacılara ve Kilise'nin egemenliğine kafa tutmaya alışmış bir ülkenin mirasıdır. İtalyan kültürü, tam 1870'de burjuva demokrasisinin doğduğu bir toprak üstünde, faşizm süresince, kültürle rejim arasındaki tuhaf bir ilişkiye dayanmaktaydı: İtalya'da askeri bozguna ve bir kitle ayaklanmasıyla devrilmiş olma-

[3]Eugenio Garin: *Gli intelletuali del ventesimo secolo* (Yirminci Yüzyılın Aydınları), Roma, 1974.

yan rejimin kendi içinde de meydana gelen hükümet darbesine dek sürecek olan bir "antifaşist faşizm," karşıt olduğu kadar da sürekli uzlaşıcı planda bulunan bir dönüşümcülük, karşılıklı gizlemeler, hesaplı bir hoşgörü dönemi. Jakobin geleneğinin hemen hemen kesiksiz bir biçimde sürdüğü (Komün dönemi sayılmazsa), ve diktatörlüklerin —ya da sınır rejimlerinin— nispeten kısa sürdüğü (Pétain'in "nasyonal cumhuriyet"i gibi) Fransa'da, aydınlarla iktidar arasında bir ilişkiyi anlamak kolay değildir. Ama, Sovyetler Birliği için bu durum hemen anlaşılır niteliktedir; çünkü bu ülkede özgürlük-baskı sınırları arasında gidip gelmek ve onu bir lastik gibi esnetmek için yapılan kurnazlıklarda, şakalarda, takılmalarda aydınların payını görmek —anti-Sovyetlere karşı uydurulmuş öyküleri bilmeyen mi var?— mümkündür.

Bununla birlikte, ileride de göreceğimiz gibi, faşizmin düşünsel planda, hatta siyasal planda iflasa uğraması, kendisine ideolojik egemenliği sağlayabilecek siyasal ve düşünsel bir yönetici sınıfı yaratacak yeteneği gösterememesinden doğmuş olduğunu anlamak hiç de zor değildir.

Faşizm, başlangıçta, aydınların kitle halinde katılmasıyla belirmekteydi. Bu katılma (15-18 savaşı sırasında) *müdahalecilik*'in temel bileşicisi olarak görülmüş, müdahalecilik de, Bottai'nin, *Primato*'nun 1 Haziran 1940 tarihli sayısında yayımladığı yazının başlığında belirttiği gibi, aynı zamanda, "*kültürde müdahalecilik*" olarak belirmiştir.[4]

İlk dönemin kültür adamlarının listesinde, yalnız İtalya'da değil, yabancı ülkelerde de çok ünlenmiş adlar vardır; D'Annunzio, Marinetti, Croce, Gentile, Boccioni, Ungaretti, De Chirico, Savinio, Gadda, Palazzeschi, Carra, Pirandello, Soffici, Papini, Malaparte, vb. Bu akıl almaz ölçüde karışık benimsemenin, kültür yönünden "ulusun onuru" olarak gösterilmiş adamlarca yapılmasını nasıl açıklayacağız? Belki de, bu, daha yenilerde Giorgio Amendola'nın[5] çarpıcı bir formüllü

[4] *L'interventismo nella cultura* (Kültürde Müdahalecilik) aynı zamanda Luisa Mangoni'nin güzel bir kitabının da adıdır, 1974, Laterza, Bari.

[5] Giorgio Amendola'nın, *Critica marxista*'da yayımlanmış *"Les Limites de l'antifascisme"* adlı yazısı. Ayrıca Garin'in daha önce adını andığım kitabına yazılmış *"Di-*

açıkladığı gibi, 20 yıllarında, daha sonra "antifaşizmin sınırları" diye tanımlanmaya çalışılan şeyden de doğmuştur. İşçi yanlısı sekterlik istiyordu ki, antifaşizm çağrısı, aydınlardaki ilericiliğin deneme tezgâhı olarak düşünülen Ekim Devrimi'ne katılışla özdeşleşsin. Denebilirse, tarihsel bir yanlış vardı burada; çünkü Sovyetler Birliği'nin müttefiki olmayanlar düşman olarak ortaya atılmakta, Stalin'in ve onun iç siyasetle, uluslararası siyasetteki seçişleri her türlü olanaklı antifaşizmle özdeşleştirilmektedir. Stalin'in, ya da Sovyetler Birliği'nin yanında yer almayan herkes faşist, toplumsal-faşist, toplumsal-hain, vb. sayılmaktadır. Tersine, o yıllarda, yalnız "bolşevizm korkusu" değil, aydınlar arasında yayılan bir antibolşevizm de vardı; onlara bir tartışma alanı sunulacağına, toptan mahkûm edildikleri görülmüştür. Kimileri de, öyle olmasalar da, onlar faşistlerle özdeş tutulmakta ve önlerinde aşılmaz bir kin duvarı yükseltilmekteydi. Ama, işçi hareketinin, özellikle en gösterişsiz aydınlar karşısındaki yanlışları, daha önceki dönemde, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra başlamış bulunuyordu. Bu konuda şöyle yazıyor Gramsci: "Elbet, savaş, ekonomik ve ruhsal sarsıntılarıyla, küçük aydınlarda ve küçük-burjuvalarda kendi tabakalarının radikalleştirilmesi itisini uyandırmıştı. Oysa Parti bunlarla anlaşacağına, hepsini egemen sınıfın kolları arasına atmakta, böylece de bedava düşman kazanmaktaydı." Faşizme bu anlaşılmaz katılmaların nedenlerini kavramak için, Togliatti'nin düşüncelerinin de üstünde durmak gerekir:[6] "*Siyaset adamlarının faşizme teslim oluşlarını, uzun süre, niçin aydın sınıfın büyük bir kesiminin teslim oluşu izlemiştir, ya da izlemektedir? Bu soruya ancak, İtalyan kültürünün siyasal yönelimlerine, —*

---

renmeyi bilmeyen kültür batmıştır" başlıklı önsöz, 1974. *Mondo Operaio*'nun 10. sayısında (1974) yapılmış bu konuşma üstüne tarihçi De Felice şunu yazıyor: "Faşizmin ve direniş hareketinin, kendi tarihsel süreçleri içinde yorumlanması konusundaki yeni girişimlerin Giorgio Amendola gibi bir siyaset adamı tarafından sezilmesi, bana bugünkü İtalya'nın siyasal ve kültürel durumunun iki tipik örneği gibi geldi. Amendola'nın birçok düşüncesi, komünist olmayan birinin kaleminden çıksa ya da ağzından dökülseydi, söyleyenin gerici değilse bile, fazla ılımlı olduğu yargısına varılabilirdi, oysa Amendola'nın ağzında bunlar güç ve otorite kazanıyor" (*Intervista sul fascismo*, 1975).

[6]Palmiro Togliatti, *Momenti della storia d'Italia*, Roma, 1973.

bunların geçen yüzyılın sonundan bu yana beliriş ve gelişme biçimleri de gözardı edilmeyerek— inilirse bir karşılık bulunabilir. Pozivitizm, düşünceyi de, kültürü de bozmuş, güçsüzleştirmişti. Ülkücü, maneviyatçı, milliyetçi ve eylemci tepki, karşıt bir noktada, faşizme sadece göz yuman değil, onu yücelten bir noktada ortaya çıktı." Ama daha sonra faşizm dalgası, "orta sınıfın geniş kesimlerini, okul yaşamını, daha başka kolektif yaşam biçimlerini ve aile yaşamını" da peşinden sürüklemiştir. İşte Togliatti, "yalnız zorba değil, aynı zamanda barbar olarak nitelendirilebilecek" bir rejime doğru böyle bile bile katılmanın nasıl mümkün olabileceğini soruyor kendi kendine. Bu soru günümüzde de henüz karşılığını bulmuş değildir; bizler de, işte, aynı doygun budalalık düzeyinde kendi kendimize sorup durmaktayız. Rejimin büyük aydınları faşizmin kasıntılı ve şişinip duran muhafız erleri haline gelmişlerdi. Bunu anlamak için, onların giyimlerinde bile "â la fasciste" olduklarını gösteren geçmişteki fotoğraflara bakmak yetiyor. İçlerinden bazılarının (sözgelimi alaycı niteliği herkesçe bilinen Pirandello'nun) o siyah üniformaları, o baldırları sıkılmış meşin çizmeleri nasıl olup da gülünç bulmadıklarını açıklayamazsınız. Hatta nasıl olup da bunalmıyorlardı bu sımsıkı giysiler içinde, açıklayamazsınız. Hitler'inkini saymazsak, aydınları Palyaçolar gibi gülünç şeyler giymek *zorunda bırakmış,* Roma Şövalyesi kara Mesen'in, yani Mussolini Düklüğü'nün (!) önüne böyle çıkarmış tek rejim faşizmdir. Akademide de, —faşizm XVI. yüzyılın Arkadya geleneğini benimseyince, Fransa da resmen 1635'ten beri var olan Akademi'yi kurmuştu— akademi üyeleri, gümüş kaplama meşe yapraklarıyla süslü gösterişli giysiler taşımak, başlarına iki köşeli amiral şapkaları takmak zorundaydılar. Yeteneğe bakılarak Akademi'ye üye seçilmekteydi ve üyeler arasında Croce, Marinetti, Pascarella, Di Giacomo, Papini, Ojetti ve daha yüz kişi vardı. Yalnız D'Annunzio, "böyle eşeklerle bir arada bulunmak istemediğini" söyleyerek üyelik önerisini kabul etmemişti. Daha sonra üniversite profesörleri faşist üyelik kartı almaya çağrıldılar (zorla), ve bunların en acarları kara gömlekle ders vermeye başladılar. Giderek, Devlet'ten aylık alan aydınlar için partiye yazılma zorunlu hale geldi (bütün okullarda, bütün Devlet dairelerinde çalışan aydınlar aynı durumdaydı; öy-

le ki, üyelik kartı bulunmayan her aydın kenara itilmekte, işsizlik tehlikesiyle karşılaşmaktaydı). Öğretmenlerin faşistleştirilmesi olayı 1930'da başlamış, 1931'de Üniversite profesörlerini de kapsamına almıştır. Bunlar kürsülerinden koparılmak istenmiyorlarsa, rejime bağlılık andı vermek zorundaydılar. 1250 üniversite profesörünün 12'si bunu reddetti! *Geri kalanın hepsi faşizmin safına geçti.* Parmaklarını üst üste getirerek ant verdiklerini (çocuklar arasında geçersiz ant biçimi) söylemelerine karşın, bu aydınlar, kültür açısından *utanç verici bir biçimde,* rejimi de benimsediklerini belirttiler. Mussolini de bunun bir sonucu olarak, 1933'te, yalnız Devlet dairelerinde değil, geri kalan bütün öğretim kurumlarında iş görebilmek için Parti'ye girmiş olma koşulunu getiren bir kararnameyi imzaladı.[7]

Böylece, faşizm döneminde yabancı ülkelere göç eden İtalyan aydınlarının sayısı pek az olmuş, göç edenlerin büyük bölüğü de Yahudiler arasından çıkmıştır. Enrico Fermi (atom bombasının babası ve Nobel ödülü sahibi) —hem de Yahudi olmadığı halde— birlikte çalıştığı Yahudilerden yoksun kalınca, İtalya'yı bir daha dönmemecesine terketmiştir. 1938 Eylül ve Kasım tarihli yasa-kararnameler bütün Yahudi kökenli profesör ve üniversite öğrencilerini ulustan uzaklaştırıyordu. Tıp, Hukuk ve Fen fakültelerinde her on profesörden biri kürsüsünden ayrılmak zorunda kaldı. Faşizm, ırkçı siyasete katı ve saçma bir haraç ödemiştir. Resmi okullardan uzaklaştırılmış Yahudi kökenli öğretim üyeleri, kendi ayırdıkları fonlarla, ayrı okullarda örgütlenme izni elde ettiler. Ama Yahudi kökenli hiçbir öğrenci üniversiteye kabul edilemezdi. Sürgündeki ve hapisteki aydınların dışında, göç edenlerin arasında Lussu, Salvemini, Silone gibi yazarlar ve Scala'da faşistlerin tokatlamak istedikleri Toscanini gibi ünlü orkestra şefleri de vardı.

Aydınların faşizme bunca hızlı katılışlarını açıklamak için, İtalya'da, Almanya'dakinden farklı bir durum olduğunu söyleyelim. Bu fark belki de şundan doğmaktadır: faşizm İtalya'da 1920-1922 arasın-

[7]Bu konuda Amerikalı E. Tannenbaum'un kitabına bakılabilir: *l'Experience fasciste* (Faşist Deneyim), 1922-1945 yılları arasında İtalya'da Kültür ve Toplum.

da iktidara gelmişti, ve *sol aydınları* yenilginin ve sözüm ona bir "sakat zafer"in düğümleri içinde boğazlamaya yetecek zamanı bulmuştur. Oysa Weimar Almanya'sında sol aydınlar arasından savaş sonrasının görkemli ve karanlık yıllarında —bir ad söylemek gerekirse— örneğin bir Brecht çapında devrimci sanatçılar ortaya çıkmıştır. Faşizmin çok tehlikeli gördüğü büyük aydınlara gelince, onlar, daha başlangıçta, kararlı bir planda, fizik olarak ortadan kaldırılmışlardı. Gramsci' nin, Matteotti'nin, Piero Gobetti'nin, Nello'nun, Carlo Rosselli'nin ve Giovanni Amendola'nın öldürülmelerine karar verilmişti. Başsavcı Gramsci'nin mahkûmiyetini isterken şöyle diyordu: "Bu beynin çalışmasını yirmi yıl önlemek gerekiyor." Bir kültür siyasetinin yüzkarasını yansıtan bir tümcedir bu. Matteotti öldürüldüğü zaman, XI. Pie onun annesini huzuruna kabul etmemiş, oğlunun ruhu için dua etsin diye ona bir tesbih verdirtmiştir... Bazı demokratik Risorgimento değerlerini, ya da 1929'da kiliseyle imzalanmış Latran antlaşmasından sonra bazı laik değerleri (Garibaldi'nin, Pisacane'nin ve Mazzi'nin) inkâr eden faşizm, bir eski İtalya büyüsü içindeydi. İtalyan aydınları arasındaki "Guicciardini'lerin [hakim sınıfların hizmetinde yüksek mevkilere çıkan bir İtalyan generali, tarihçisi (1483-1540) —*çev.*] yani mevki sahibi kişilerle uzlaşanların insandaki taşkın katılığı ya da Prens'i, Makyavel'i nasıl aştığını yukarıda belirtmiştim. Faşist dönemde aydınlara *ikili bir oyun* olanağı sunulmuştur: önemli olan, onların karşıt görüş taşıdığını gizleyebilmeleri değil de, her türlü *antifaşist siyasal eylemden uzak* durmalarıydı. Aydınlar kitlelerle, işçi sınıfıyla ilişki kurarken, denebilirse, pek de ciddiye alınmıyorlardı (Marco, Leto'nun *la Ville giatura* adlı o nefis filminde ne güzel belirtilmiştir bu). Hatta, tersine onların kahvelerde ya da bir köy eczanesinde faşizm üstüne, Mussolini üstüne çirkin ve komik öyküler anlatmalarına karışılmıyordu. Croce, rejimi hiç korkutmayan bu aydın tipinin bir örneğiydi işte. *La Critica* dergisi faşizme karşı başkaldırının sivri ucunu temsil ediyordu; ama, Mussolini bu dergiyi tatlı tatlı okuduğunu belirtiyordu; hatta, onun, kendisine yabancı ülkeler için bir liberalizm oyalaması sağlayan bu yayınlardan hoşlandığı da söyleniyordu. Bugün Sarbonne'da İtalyan ede-

biyatı profesörü olan Carlo Muscetta, bana, Croce'nin kendisine şöyle dediğini anlatmıştı: "Faşizm içinde liberal bir evrim olmasını isterdim" (*aynen böyle!*). Şunları da söylemiş Croce: "Bir aydın, gerçek bir mücadeleyi sürdürmek istiyorsa, başka ülkelere göç etmelidir. Ben kendimde bunu yapacak güç görmüyorum". Togliatti'nin daha önce değindiğim gözleminde de belirtildiği üzere, İtalyan kültürünün *temeli* zayıftı. Öte yandan, 1870'te kurulmuş olan *İtalyan Birliği,* Gramsci'nin tanımına göre, "pasif bir devrim'den doğmuştu: halkın tam bir katkısı yoktu bu devrimde; "tarım reformu" yapılmamıştı ve aydınların kitleler üzerinde bir etkisi yoktu. Oysa, Gramsci'nin durmadan yinelediği gibi, Fransız Devrimi, egemenlikten kurtarıcı bir güç olarak, köy ve kasabalardan destek görmüş düşünce alanında yapılan devrimlerin yoğun katkılarına (Dahiler yüzyılı) ve sonuç olarak hakiki bir burjuva demokratik devrimine dayanıyordu. İtalya buna ancak birçok on yıl sonra ulaşacaktır; çünkü Risorgimento olayı yukarıdan gelmiş, krallığa ait bir zaferden, "Piemonte krallarınca İtalya'nın geriye kalan bölgelerine yapılan bir siyasal-askeri seferden" doğmuştur. Gramsci'ye göre halk edebiyatının, çocuk edebiyatının, tefrika romanların, hatta romantizmin, "aydınlarla halk arasında özel bir ilişki olarak" (Fransa'da ve Avrupa'da öyle olmuştur) İtalya'da hiçbir eşdeğeri olmamıştır.[8] Yalnız, yüzyılın sonundaki fütürizm akımını bundan ayrık

[8]Gramsci, *Hapishane Defterleri*'nde şöyle yazıyordu: "Ulusal uyanış sezdiriyor ki, İtalyan edebiyatı *ulusal* değildir, bu anlamda alınırsa halka açık değildir, halk gibi o da yabancı hegemonyası altındadır. Her şeye karşın, kişiyi hiçbir yere götürmeyen onca program, onca tartışma, onca girişim buradan geliyor işte. Buradan yeni bir edebiyatın doğabilmesi için, geleneğin acımasız bir biçimde eleştirilmesi, kültür ve ahlak planında bir yenilenme gerekirdi. Ne var ki, ulusal uyanış, bir geçmişi yüceltme yoluna girmiştir." Gramsci, ayrıca, İtalyan edebiyatının ulusal ve halkçı olmadığı konusunda şöyle diyordu: "Sanatın her zaman belli bir kültüre ve uygarlığa bağlı olduğunu ve kültürde reform yaparken sanatın içeriğinin de ister istemez değişeceğini bir türlü anlatamadık..." Gramsci'ye göre, başka bir olumsuz öğe de, gazetelerde yayımlanan romanların, "çocuk edebiyatı"nın (serüven, bilim, polis romanlarının) eksikliği ya da bu tür yayınların yalnız yabancı ülkelerden getirilmesiydi: İtalyan edebiyatı neden İtalya'da halka inememişti? Gramsci, romantizm konusunda şunları yazıyordu: "Belli bir romantik edebiyatta, işin bu yanını öbür niteliklerden ayırmak ve bunu tarihsel bir olgu diye ele almak gerekir... Çünkü romantizm, yazınsal duygusallık açısından Avrupa'da Fransız Devrimi adı

tutmak gerekir. Gramsci'ye göre, hiçbir ulusal-halksal niteliği olmamış İtalyan edebiyatının tersine, eski püskü yurtseverlik düşüncelerine ve ulusal uzdilliliğe (retoriğe) karşı bir hareket olan fütürizmle olumlu bir alan açılmıştı: "*Bütün bu öğelerden fütürizm (gelecekçilik) doğdu, bunda özellikle Papini'nin ve o kendilerine özgü "romantizm"leri ya da Sturm und Drang'larıyla Floransalı* 'Lacerba' *ve* 'La Voce' *topluluklarının çok daha aydınca biçimlerinin katkısı büyük oldu. Söz konusu akımın en son belirtisi* 'Strapaese' *dir. Ancak, tıpkı fütürizm gibi, bu topluluklar da bir engele tosladılar: başoyuncularındaki kişilik yokluğu ile kuşkucu ve kuru küçük-burjuvalara özgü karnavalcı ve soytarıca eğilimleri... İtalyan sanat kurumlarındaki gizli saklı, ağzı kalabalık bir ulusçu uzdillilik cilasıyla kaplanmış siyasetdışı kalma eğilimi, gerçekten zararlı olmuştur.*" (Gramsci, s. 1670, *I Quaderni* Einaudi Ya.) Böylece (Carducci'nin, Pascoli'nin, sonra Corradini ile D'Annunzio'nun sulu gözlü-yurtsever şiirsel lafebeliğiyle üstü örtülen) bu siyasetdışı kalma eğiliminde havasızlıktan boğulmanın, *küçükburjuva*'nın sınırını buluruz; buysa, fütürizm akımını yozlaştırmıştır. Oysa fütüristler, sanat tarihi içerisinde çok şiddetli bir kopmayı temsil etmişlerdi: "Fütürizmin, Rus Devrimi'nin ilk dönemlerinde, devrimci harekete en doğal biçimde bağlanan sanatsal deney olduğunu unutmamak gerekir", der Luisa Mangoni (*a g y*, dipnotuna bakın). *Bu sanat akımının* yalnız faşizm tarafından açıkça saldırıya uğrayıp yenilmediği, ayrıca bütün İtalyan sağının bu saldırıya katıldığını belirtmeliyiz. (Mussolini tarafından 1926'da açılan XX. Yüzyıl Resim Sanatı Sergisi'nden, 1929'da, bütün fütürist sanatçılar çıkarıldılar.) Dolayısıyla Gramsci, Marinetti'yle yandaşlarının yaptıkları işin kökeninde, "İtalya'daki kafa eğitim ve üretimindeki halksal ve ulusal kişilik yokluğu-

---

verilen büyük bir hareketten önce doğmuş, onunla atbaşı gitmiş, onu kutsallaştırmış ve geliştirmiştir. Öyleyse bu bir edebiyat tarihi araştırması değil, kültür tarihi, daha doğrusu, kafa eğitim ve üretiminin tarihi içerisinde yer alan edebiyat tarihi araştırması olacaktır. İşte bu kesin anlamında, İtalya'da romantizm yaşanmamıştır, ya da belirtileri pek önemsiz olmuş, kırk yılda bir ortaya çıkmış, ve aslında, salt edebiyat alanında kalmıştır." (Bu sözleri, sırasıyla, *Hapishane Defterleri*'nin 740, 1669 ve 1740. sayfalarından alınmıştır, Einaudi Yayınevi).

na gösterilen bir tepki," "geleneksel klasikçiliğe yönelmiş bir karşıçıkma," buyurucu Roma ile akademilerdeki aşırı-ulusçu uzdilliliğe karşı bir çeşit kafa tutma eğilimi olduğunu söylerken yerden göğe haklıdır; fütürizm (gelecekçilik), değindiğimiz anlamda geçmişteki Roma İmparatorluğu'nun büyüklüğü efsanesine gömülen İtalya'da bütün karşı-çıkışları dile getirmekteydi (Gramsci, *I Quaderni,* s. 573, 935, Einaudi Ya.).

Fütürist hareket Filippo Tommaso Marinetti tarafından ortaya atılmıştır. Marinetti Mısır'da, İskenderiye'de doğmuş, öğrenimini bu ülkede ve Paris'te yapmıştır (yazılarında Fransızca'yı İtalyanca'dan daha iyi kullandığı söyleniyordu). 1909'da, Paris'te, ressam Carra ve ressam Boccioni ile birlikte *Fütürist Manifesto*'yu yayımlamıştır. Akım, gençlere, şu devrimci ve özendirici sözlerle tanıtılıyordu: "tehlike aşkını, gücün ve cesaretin tutkusunu dile getirmek": "Belirtelim ki, dünyanın görkemi yeni bir güzellikle zenginleşmiştir: hızın güzelliğidir bu. Patlar solunumlu bir yarış arabası, bir namlunun ucundan çıkar gibi görünen bir otomobil, Samothrace zaferinden daha güzeldir..." Bu yüzden, "müzeleri, kitaplıkları, her türden akademileri yıkmalıyız; çünkü bizlerin, genç ve güçlü fütüristlerin, geçmişle bir alışverişimiz yok". Marinetti, "Venedik gondollarını yakmak ve ordaki pis kokulu kanalları eski cüzzamlı sarayların yıkıntılarıyla doldurmak" gerektiğini söylüyordu. Savaş inancı da tamdır fütüristlerde. Onlar için "savaş, dünyanın tek sağlığıdır." Georges Sorel'in "devrimci şiddet" inancı (ki yüzyılın başında, hemen hemen farkında olmadan, İtalyan sosyalizmini etkilemişti) Marinetti'ye belirgin bir biçimde yansımıştı. Marinetti, tarihin savaşçı öncüleri olan insanlar için, yansız olmayan *tam*'ı bulmuştu: buna göre "tüm yansızlar grimsi, aşağılayıcı renkler (çizgili diplomat giysileri, tüm yas renkleri), tüm simetrik kesitler, dik çizgiler ortadan kaldırılmalı"ydı. 1918'de, Marinetti'ye dünyanın en büyük bayrağı sunulmuştu. Aynı yıl, klasik Romalılık inancına karşı giriştiği tartışmada, eski savaşçılar adına *Roma futurista* dergisini kurdu. Croce bu konuda şöyle yazmıştır: "Bazıları da, düşüncelerinin ve yapıtlarının yüceliğiyle eski Roma'yı ve Hıristiyan Roma'yı aşacak bir

'Üçüncü Roma' bulmak istiyorlardı" (Croce, *Storia d'Italia*). Marinetti, kadınlar için fütürist istemler de formülleştirmişti. Manifesto, kadınlarla erkekler arasında eşit ücret, eşit iş sözleşmeleri... "boşanmaların kolaylaştırılmasını, böylece de evliliklerin derece derece ortadan kaldırılmasının sağlanmasını, kadınlara oy hakkı tanınmasını, ve onların ulusal çalışmaya katılmalarını" istiyordu.

Ancak, D'Annunzio'nun dediği gibi, çağdaş kahramanın temel koşulu kadını aşağılamada belireceği için, Marinetti de *Kadın Lüksüne Karşı* kışkırtıcı bir bildiri yayımlayacaktır. Valentine de Saint-Point da, bir çeşit fütürist kadın manifestosu diyebileceğimiz bir bildiriyle ona karşılık vermiştir. Ona göre de, modanın egemenliğinden kurtulan *yeni kadın*, kimi zaman bir Walkyrie (savaş tanrıçası), kimi zaman da bir kutsal bakire niteliklerini üstlenmekteydi. Bildiride kadına, giyinme, soyunma, saçını yaptırma, oturup kalkma, yeni bir aşk tekniği edinme, vb. konularında kesin yöntemler öneriyordu.

Marinetti için, Mussolini de — Mussolini ile birlikte savaşa girmek için ortak bir kampanya yürütmüştü, (31 Mart 1915)— ideal bir fütürist olmuştu: "Kasılmış geniş çeneler, görkemli bir biçimde tüküren; çıkık, horgörü yüklü, yavaş, bilgiçlik taslayan ve ağlamaklı her şeye düşman dudaklar". Ama, Papa'nın Avignon'a sürülmesini isteyen Marinetti, 1920'de faşist kongrede, Mussolini'nin Vatikan'la uzlaşma hazırlığı içinde olduğunu duyunca, Parti'den ayrılmıştır. Mussolini de onun için şu sözleri söylemekte hiç gecikmemiştir: "Siyasetle uğraşmak isteyen, ama hiç kimse tarafından ciddiye alınmayan zırzop soytarı". Daha sonra Marinetti ve diğerleri faşistlerin safına katılmışlardır. Yoksa 1909'da onu çürük domateslerle karşılayan Mayakovski'nin olacakları çok önceden haber veren sezgisi mi acaba bu? Gramsci, 1930'da, fütüristleri, şöyle tanımlıyordu: "Bir cizvit kolejinden kaçıp komşu ormanda biraz şamata çıkaran, sonra da korucunun sopasıyla oradan çıkarılan bir küçük öğrenci topluluğu."[9] 1876'da doğmuş olan Marinetti, 1936'da Habeşistan'da savaşmak için gönüllü yazılmıştır... Croce de, o sırada, Habeşistan savaşı için, "yurda altın" kampanyası

[9]Gramsci, *Quaderni dal carcere*, Critique Yayınevi, s. 115.

için senatör madalyasını veriyordu... Pirandello da aynı amaç için almış olduğu Nobel ödülünü veriyordu.

Ama, teşhirci akıldışıcılığı ve ateşli milliyetçiliğiyle en olağanüstü ünden yararlanan aydın Gabriel D'Annunzio oldu (denildiğine göre, 17 yaşındaki Joyce onun *Zevk* adlı yapıtını olağanüstü bulmuştu); oysa gürültücü Marinetti onu geçmişe bağlı olmakla suçluyordu: Hem ozana, hem de "Geçmişe bağlı Roma'ya karşı." İtalyanlar için D'Annunzio horgörücü erkekliği, aydın züppeliğini, incelmiş böbürlenmeyi, müstehcen kadın avlarıyla şehvet dolu erotizmi ve dehanın küçümseyiciliğini temsil ediyordu. Ayrıca, onun, safkan atlara, tazılara, eski eşyalarla ve masalsı sanat yapıtlarıyla dolup taşan prens konutlarına karşı tutkusu vardı. "Annunzio'culuk" yalnız dekadan bir yaşam tarzı olmakla kalmamış, parlak, tıknefes, belagatli, sayıklayan, idealist bir yazı üslubu da getirmiştir; faşizm zamanında okula giden orta sınıf İtalyan bunun neden olduğu göstergebilimsel (Sémiotique) karışıklığın bedelini hâlâ ödemektedir. Bu arada zevksizliği de unutmayalım! 1896'da milletvekili seçilmiş bulunan D'Annunzio kendisinin "güzelliğin milletvekili" diye nitelenmesine bir şey demiyor, ve meclis tartışmalarını dinlemek yerine Montecitorio dolaylarında orospulukta uzmanlaşmış kadınların peşinde "volta atmanın" gerekli olduğunu ileri sürüyordu. 52 yaşında, savaşa katılmıştı, hem de en ön saftaki siperlerde. 1918'de Avusturya başkenti üstüne propaganda broşürleri atmak için, kendi kullandığı uçakla Viyana üstündeki ünlü uçuşunu yapmıştı. Daha sonra, Versailles antlaşmasına karşı, "sakat zafer"e (deyim kendisinindir) karşı protestoda bulunmak için Fiume seferini yaptı. 1919'da D'Annunzio bin lejyonerle birlikte Fiume kentini ele geçirdi. Komutan *Carla del Carnaro*'yu kaleme aldı: 1920'de, Trieste sosyalistlerine yaklaşıp, Fiume sovyet cumhuriyetini (!) ilan etme niyetindeydi; bu cumhuriyet yurttaşların mesleklerine göre korporasyonlar kurulmasını, bir halk hükümetinin yaratılmasını ve genel oy hakkının getirilmesini istiyordu. Müttefik birlikleri Fiume'yi (yapılan barış antlaşması Yugoslavlar'a bırakıyordu kenti) terk ettiler. Arkalarında Nitti'nin Mart 1920'de Turati'ye şu sözlerle betimlediği bir kent bıraktı-

lar: "Fiume az çok *lüks hayat* (high life) yaşayan aracıların, orospuların bir haydut yatağı, bir genelev haline geldi." Bununla birlikte, Rapallo antlaşmasıyla, İtalya taleplerinden vazgeçiyor ve Fiume de özgür devlet statüsü kazanıyordu. İşte o zaman D'Annunzio... İtalya'ya savaş açtı. Ama general Caviglia'nın birlikleri gelince hemen pılıyı pırtıyı topladı ya da daha hafif bir deyim kullanırsak, Garde gölü kıyısında bulunan, görkemli "Le Vittoriale" adını taşıyan villasının parıltılarına sığındı. Gerçek bir "D'Annuzio'cu" olan Mussolini ozanın dehasına *hayrandı*, ve yazar bir "hükümet darbesi'yle Fiume'yi ele geçirdiğinde onunla görüşmek için oraya koşmuştu. Buna karşılık olarak, D'Annunzio da onun için o bayağı *me ne fergo* (onu iplediğim yok) deyişini, Roma usulü selamı, "eia, eia, eia, alalâ"yı, törensi ve ağır şarkıları, dev geçit törenlerini icat etti. Ayrıca, takınak halini almış olan Romalı dişi kurt mitini de icat etti kuşkusuz; üç ile altı yaş arasındaki her İtalyan, Rémus ile Romulus'u emziren hayvanın, "dişi kurt'un oğlu" olarak adlandırılmıştı... Mussolini, D'Annunzio'nun Vittoriale'deki bakımını sağlıyordu ve bu kendine âşık şehvet düşkününe, *komutan*'a, astronomik paralar veriyordu; denildiğine göre bununla onun siyasal susuşunu satın almak istiyordu. Hatta Duçe ona bir de deniz uçağı armağan etmiş, 1923'de ise yanına bir koruma polisi vermişti. D'Annunzio Haziran 1924'te, Matteotti'nin öldürülmesi sırasında, başka birçok aydın gibi hoşnutsuzluk belirtisi gösterdiyse de, bundan bir yıl sonra, "muhalifler en mutlak ödünsüzlüğü hak etmişlerdir" diyordu. Mussolini'nin D'Annunzio'ya gösterdiği saygı bir devlet başkanına gösterileni bile aşıyordu nerdeyse; ayrıca Mussolini filozof Gentile'ye, Hitler'in Rosenberg'e gösterdiğinden daha saygılı davranıyordu.

Günümüzde, faşizm dönemindeki kültür üstüne tartışmalar —genellikle de üstyapı tartışmaları— hele İtalya'da, çok eksiktir. Komünist basında, "faşizmi ve kültür düşmanlığını ayrım göstermeksizin bir tutan eğilimin... son derece tehlikeli olacağı" görüşü[10] ağır basmakta. Faşizm, sadece kültürsüzlük —ve buyurgan kaba yönetim— denkle-

[10]Roberto Racinaro, *Aydınlar ve Faşizm, Critica marxista*, Ocak-Şubat, 1975.

minin karşılığı değildir; ya da, daha doğrusu, o bir kültür olarak, yalnız eleştiri ruhunun yokluğunda, gerçeğin ve diyalektiğin çelişkilerini yakalama güçsüzlüğünde karşılığını bulmaktadır. Buradan alınırsa, faşist aydınlar, fil'dirler, hayvanat bahçesi hayvanlarıdırlar. Birtakım ilkellerdir. Ama, biz, bugün, Gramsci'nin izinden yürüyerek, faşizmin, gerici bir kitle rejimi olarak, ya da İtalyan burjuvazisinin bir partisi olarak, kitleler üstünde bir egemenlik rolü yaratmak için, aydınlarla Devlet arasında kurmak istediği bağı kavramaya çalışıyoruz. Tarihçi Leonardo Paggi'ye göre kültürün örgütlenmesi konusuna büyük ağırlık verilmiştir; bu örgütleniş, özellikle en genç İtalyanları "büyük örgütlerin üyeleri olarak siyasetle yeni bir ilişki içine fırlatmak, bir kitle siyasetinin amacı içinde onları nesnel rollerine yerleştirmek" olanağı sağlayacaktır.[11]

Ne olursa olsun, faşizm, bir *organik aydınlar* sınıfı yaratmak istemişse de, bunda başarısızlığa uğramıştır; çünkü yapı ve üstyapı arasındaki bağı perçinleyecek, Devlet'te ve Parti'de faşist ideolojiyi bütünleyebilecek yetkin araştırıcılardan, teknisyenlerden ve uzmanlardan meydana gelen yeni bir çağdaş yönetici sınıf yaratacak gücü gösteremiştir. Faşizm, kültürü, bir kültür hareketi olarak faşistleştirme girişiminde tam anlamıyla iflasa uğramıştır. Bu konuda Norberto Bobbio'nun aşağıdaki sözleri çok doğrudur: "faşist olduğunu açıklamış olanların ve faşist içerikli kişilerin yaptığı kültür, kültür kavramının her iki anlamıyla da, hiçbir zaman var olmamıştır, hiç değilse, hiçbir zaman başarı kazanmamıştır; gösterilmiş bütün çabalara karşın, bu böyledir" (*Fascismo e società italiana*, 1973). Faşizm, büyük gençlik örgütleri, spor, üniversite, boş zamanları değerlendirme, vb. örgütler kurmuş olmasına, bunlara parti ve korporasyon örgütlerini de eklemesine karşın, saygınlığını yitirmiştir; bunda, —büyük çığlıklarla *İtalyan proletaryası*'nın ayağa kalkıp zenginlere ve kapitalistlere karşı direnmesini isteyen— Mussolini demagojisinin olduğu kadar, hatta daha çok, gözbağcı totaliter dille çelişik toplumsal gerçeklik arasındaki farkın rolü olmuştur. Gençler, özellikle üniversiteli gençler, önlerine geti-

[11]Leonardo Paggi, *Antifaşist Devrim İçinde Aydınlar*, 7 Eylül 1973.

rilen görünüşlerin arkasında, sefaletin ve savaşın katı mantığı içinde sınıfsal ilişkilerin gerçekliğini keşfetmeye başlamışlardır. Bu mekanizmayı Togliatti, faşizmin yıkılıp gitmesinden önce gençler arasında çıkan tartışmalarla ilgili bir yazısında çok güzel açıklamıştı: "Faşist terimlerle tartışılıyor, doğrudur bu. Ama toplulukların faşizmce izin verilen sınırların ötesine taşmaya başladıklarını ve faşizmin ideolojik eylemine karşı yıkıcı bir eleştiri evresine girdiklerini de görüyorsunuz."[12]

Dolayısıyla, aydınları "faşizme organik olarak bağlama" girişimi sırasında, rejimin üstyapılarında, gittikçe azgınlaşan ilk çelişkiler belirir. Siyasal rejim, Etyopya'ya yaptığı sömürgeci seferin başarıya ulaşmasından sonra, *halkın onayı*'nın ta doruğunda gözüktüğü anda, 1936'da, faşist örgütlerin kendilerinde, *içerden* karşı-çıkma başlar: kültürün *littori*'leri (baltacıları), GUF'lar (Faşist Üniversiteli Gençler), GIL (İtalyan Baltacı Gençliği) gibi kitle örgütleri ve dergiler *yasal* karşı-çıkma kılığı altında faşizme yönelik bir eleştirinin inceden inceye boygösterdiği yerlerdi —antifaşist bir faşizmdi bu— faşist önderler buna göz yumuyor, ve bölünmeleri ellerinden geldiğince kullanmaya çalışıyorlardı. Faşizm, harcanan tüm çabalara karşın, ideolojisiyle okullara, oradan da gençlerin beyinlerine giremediği için, kuramsal açıdan da çöktü, çünkü orta sınıf aydınları —öğretmenler, eğitmenler— faşist ideolojinin, egemenlikleri altındaki yavrulara aktarılmasına izin vermediler. Bizler, lise öğrencileri (ben, 1940'ta Dante Alighieri Lisesi'nde, Roma'da öğrenciydim) ise öğretmenlerimizden bol bol klasik eğitim, Yunanca, Latince, tarih, felsefe, edebiyat öğreniyorduk, ve böylece rejimin *siyasal kuramı*'na karşı bağışıklık kazanıyor, faşizmin dünya görüşü ve dünyası propagandası bize işlemiyordu. Okulda, en bağnaz biricik öğretmenler, beden eğitimi öğretmenleriydi. Haftada iki üç saatlik beden eğitimi dersi sırasında faşist birörnek giysiyi sırtımıza geçirmek, *Balilla, "Giovane Italiano"* ya da *"Giovane Italiana"* kartlarını takmak zorundaydık. Ancak, faşizme karşıt babalar, hekimden getirecekleri bir belgeyle, çocuklarını beden eğitimi dersinden

[12]Palmiro Togliatti, *Faşizm Üzerine Dersler*, Riuniti Yayınevi. Türkçe çevirileri: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ser Yayınevi, Ankara, 1977.

(dolayısıyla PNF'ye yazılmaktan) alıkoyabiliyorlardı; nitekim gerek ben, gerek Visconti Lisesi'nde okuyan kız kardeşim Lucia bu yolla kurtulduk. Bir bakıma, işte böyle geriye, klasik geçmişe doğru koşarak rejimin zararlı etkisinden sıyrılıyorduk: Virgile'le Lucrèce'i Latince, Xénophon'u, Thucydides'i, Homeros'u Yunanca okuyarak, Dante'yle, *Stil Novo* akımındaki ozanları okuyarak, onlarla yaşayarak. Bizim gibi ufacık kızların başına da, sürgündeki Makyavel'in Vettori'ye yazdığı şey gelebiliyordu: "Eski Yunan'da yaşamış insanların bahçelerine giriyorum. Orada, bu insanlar tarafından tatlı dille karşılanıyor, herkesten çok benim olan, almak üzere yaratıldığım besinle tıka basa şişiriyorum kafamı. İnsan onlarla konuşurken en küçük bir utanma duymuyor, eylemlerinin gerekçeleri konusunda sorguya çekmekten sıkılmıyor, onlar da, insanlıklarının verdiği erdemle, sorularımı yanıtlıyorlar... o zaman ben bütün acılarımı unutuyor, yoksulluktan korkmuyorum artık, hatta ölüm bile gözümü yıldırmıyor; her şey beni alıp onların arasına götürüyor." Böylece, "çirkefe ve çamura batmış günlük partal giysiyi" sırtımızdan çıkarıyor, acıklı güldürüden, faşistlerin o düzmece kılığından kurtuluyorduk, geriye yalnız geçmişin derinliklerine uzanan yolculuk kalıyordu. Bundan ötürü, propagandanın öne sürdüğü gibi —Sezar'dan Mussolini'ye dek— bütün yüzyılların kültürel verisi olan faşizm, derslerimizde hiç mi hiç önem taşımıyordu. Mussolini'nin söylevlerini çöp tenekesine atıyor, Horace'ın taşlamalarını okuyorduk... Dış dünya, evrensel çatışmanın boyutları, S. S. C. B.'nin ve toplumcu bir Devlet'in siyaseti konusunda hiçbir şey bilmiyor, Mussolini'nin önüne gelene anlattığının dışında, çağdaş siyaset alanında tam bir karanlık içerisinde yaşıyorduk (bunun için Vincennes Üniversitesi'ndeki küçük aşırı solcu "F" kümesiyle yaptığım tartışmaya bakın; o tartışmada, haklı olarak, aşırı solcu gençlerin gerçekle ilgili belgelere duydukları tiksintiyi yadsıyor, bu tutumu "bilinçsiz" buyurganlık diye niteliyordum). O arada, içimizden bazıları, daha önce de söylediğim gibi, günlük siyasetin bütünüyle dışında ve yabancısıydılar, hatta faşist erekler açısından *siyasetdışı* olduklarını bile söyleyebilirim. Nitekim, 1940'larda İtalyanca'ya çevrilen Malraux'nun *İnsanlığın Durumu*'nu okuduğum zaman, o güne dek hiç işitmediğim: *komünizm, sosyalizm,*

Marx'çılık gibi sözcüklerle karşılaştım. İçinde bulunduğum siyasal uyuşuklukla Şangaylı işçilerin yiğitliğini keşfedince, eylem için tutuşmaya başladım; ama bu, Kara Gömleklilerin mızmızca yineledikleri gülünç slogan değil, Şangay'daki "açlıktan ölen" işçilerin, kendilerini sömürenlere karşı gözü kapalı saldıranların, işkence altında konuşmamak için elleriyle canlarına kıyanların eylemiydi. Antifaşist bir adamın kızı olmak gibi ayrıcalıklı bir durumda bulunsam da —babam Antonio, kendi aralarında rejimi eleştiren ve zaman zaman, "koruyucu önlem"ler adına birkaç gün hapis yatan özgürlükçü aydınlardandı— ilk "arkadaşları"mı lisede, benden daha büyükler arasında buldum; onlar, gizlice bana *l'Unita*'yı ya da ilk Marx'çı metinleri sağlıyorlardı. Bu arkadaşlar, sonradan SS'lerin Rasella Sokağı'ndaki merkezine saldırıyı düzenleyen Bentivegna gibi, Roma'daki Direnme Hareketi'nin önderleri olacaklardır. Ancak, bilmeden tanıdığım ilk devrimciler, öğretmenlerim oldu: karı-koca Lapiccirella'lar ile felsefe öğretmenim D'Abbiero. Dolayısıyla, kendi yaşantıma dayanarak şunu belirtmeliyim —faşistler "gençlere yer verelim" diye bar bar bağırırken, "genç bir rejim" isterken, "ölümsüz gençler"in hastasıyken— buyurgan yönetim öncelikle genç kuşaklarda yenilgiye uğradı, gençlerin kafa eğitimini hiç etkileyemedi. Gelmiş geçmiş aydınların en açıkgörüşlüsü, daha 1924'te faşizmin ideolojik *hiçliği*'ni bildiren Gramsci'dir: "İşin doğrusu, faşist öğretinin *balilla*'lar için yapılmış bir oyuncak olduğudur. Meraklı birinin bulduğu bir oyuncaktır bu, eskiden gözde bir yer elde edebilirdi pekâlâ, ama bugün faşistler arasında bile gülünç düşmek zorundadır" (*Sul fascismo,* Riuniti Ya., s. 255). Amendola, deneylerinin verdiği güçle, Gramsci'yi doğrular: "Faşizmin 'öğretisi' hiçbir zaman tutarlı olamamış, gençlik üzerinde etkili ve kalıcı bir eğitim gerçekleştirememiş, gençliği ele geçirememiştir" ("Direnmeyi Bilemeyen Kafa Eğitimi Bozgunla Sonuçlanmıştır", *Rinascita,* 7 Haziran 1974). Ve eski ideolojik blok'un —hükümet darbesiyle— dağıldığı anda, Gramsci'nin deyimiyle söylersek, "yeni blok", hemen hemen bütünüyle yabancı ülkelere göçmüş bulunan Komünist Partisi'yle ilişkilerini sürdüren gencecik öğrencilerin katkısıyla filizlenmeye başlamıştır; bu gençler, sonradan, Roma'da Parti'nin gizli önderleri olmuşlardır (An-

tonio, Pietro ve Giorgio Amendola, Ingrao, Alicata, Bufalini). Tarihçi De Félice, tüm haber alına kaynaklarının denetimini totaliter biçimde elde tutmasına karşın, faşizmin, İtalyan halkında dönüşüm yapma özleminin daha ilk adımda okullarda tökezleyişini şöyle açıklıyor: "Araçları kullanmaya yetkin kişiler yoksa, o araçlar hiçbir şey ifade etmez. Okulların durumu bana bu yönden ilginç geliyor. Okullar tümüyle rejimin elindeydi, ama bu aracın işleyişi her düzeyden öğretmenlerin arasından geçmekteydi. Kuşkusuz, faşizmin yetiştirdiği yeni öğretmenlerin sayısal eksikliğini, eski öğretmenlerce kapatmak zorunluluğu vardı; bu da her şeyi klasik deyimiyle bir kısır döngünün içine atmaya yetiyordu."[13] İtalyan Ansiklopedisi'ne —yönetimi Giovanni Gentile'ye verilen, Devlet düzeyinde, kafa eğitimi alanında kurulacak bir egemenliğin en önemli aracı diye, yani Fransız ansiklopedicileri gibi yönetime karşıt aydınların değil, iş başındaki yönetici sınıfın, aydınlarla siyasal güç arasındaki sıkı alışverişin ürünü olacak bir yapıt diye tasarlanan[14] İtalyan Ansiklopedisi'ne— yavaş yavaş faşist-olmayan, hatta antifaşist bir sürü aydın sızdı (bunlar arasında La Malfa, Calogero, Gaetano De Santis ve başkaları vardı). Ansiklopedinin yöneticisi olan Gentile, faşist olmasına karşın, yine de filozof kimliği taşıyan biri olduğu için, böylesine karmaşık ve ideolojik bir yapıtın hazırlanmasına katılanlar konusunda yetenek ilkesini temel almış, ve aydının rolünü belirlemek için tek geçerli yol olarak bunu benimsemek zorunda kalmıştı.[15]

Önemli bir siyasal olayı da hesaba katmak gerekiyor: yabancı ülkelerde antifaşizmin içine düştüğü bunalımı. Habeşistan savaşının biti-

[13] De Felice, *Faşizme Giriş*, 1975.

[14] G. Turi, *İtalyan Ansiklopedisi Tasarısı: aydınlar arasındaki uzlaşmanın örgütlenmesi* 1972'de *Studi Storici*'de yayımlanmış. Ansiklopedi'nin örgütleyicisi olarak Gentile'nin bizzat ortaya koyduğu ana düşünce, filozofun 9 Ağustos 1943'te bir dostuna yolladığı mektubunda belirlenmiş bulunuyor: "Faşizme karşı kuşku duyan kimselerce onca tedirgin edilmiş İtalyan Ansiklopedisi'nin öyküsünü biliyorsunuz. Çünkü o, benim sayemde, siyasal renk ayrımı gözetilmeksizin en yetkin yazarların işbirliğiyle ciddi bir biçimde kurulmuş bulunmaktadır. Gaetano De Santis'ten Guido Calogero'ya dek, birlikte çalıştığım bütün arkadaşlar bunu iyi bilirler."

[15] *Pour comprender les medias* (Medias'ları Anlamak İçin), Seuil Yayınları.

minde, İtalyan komünistleri, VII. Kongre'sinde resmen halk cephelerini kuran, Haziran'da "İtalyan halkının uzlaşması" için çağrılarda bulunmaya başlayan Komintern'in çizgisini ölçüsüz biçimde abartarak "sanayi oligarşisine, büyük sanayicilere, büyük toprak sahiplerine" karşı yeni bir kitle cephesi kurmak için faşist kitlelere sesleniyorlar ve Mussolini'nin 1919 programının uygulanmasını istiyorlardı. "Kara Gömlekli Kardeşler" başlığıyla *Stato Operaio*'da yayımlanmış (Haziran 1936) bu ortak bildiriyi bugün okuyunca insan ne yapacağını, ne edeceğini bilemeden şaşırıp kalıyor:

> Faşistlere, emek ve acı kardeşlerimize elimizi uzatıyoruz; çünkü onlarla birlikte kutsal ve güzel olan bir ekmek, emek, barış savaşına girişmek dileğindeyiz. Bütün istediğimiz, faşistlerin ve faşist olmayanların bu savaşı birlikte kazanmaları, ve halkın sesi olan sesimizi birlikte yükseltmemizdir. Faşistler, eski Afrika savaşçıları, bütün örgütlerde halk adına söz hakkını elde ediniz. Her örgütün, her kulübün, her sendikanın, halkı bunaltan ve ezen düşmanlarına karşı, güzel ülkemizi elinde tutan bir avuç asalağa karşı, uzlaşmış ulusun çarpan yüreği olması için, elinizden geleni yapınız.
>
> Biz devrimciler İtalya'yı güçlü, özgür ve mutlu kılmak istiyoruz. Bizim özlemimiz sizlerin de özleminizdir, sizler, faşistler, katolikler, her çeşit siyasal düşünceyi taşıyan, her çeşit dinsel inanca bağlı olan İtalyanlar.
>
> Birleşelim. Tek bir yürekte ve tek bir istekte birleşelim.
>
> Her yerde ve her an birleşelim. Tek bir dille konuşalım, halkın ve ülkenin çıkarlarının diliyle. Ekmeğimiz için, emeğimiz için, barışımız için, İtalya'nın düşmanlarından temizlenmesi ve İtalyanların olması için, İtalya'nın felaketten kurtulması için birlikte mücadele edelim.

Ayrıca, 1936'da, İtalyan Komünist Partisi'nin parolası (o yıl bir güven yılı olduğu gibi, öncü eğilimler hesaba katılmazsa, faşizmin gerileyişi de başlamıştır) şuydu: "Faşist kültür dünyasının içinde çalışmak"; faşist gençlik örgütlerine, faşist dergilere sızmak, hatta *Littoriali*'lerin yaptığı gibi gidip faşist kültür yarışmalarına katılmak. Karşılıklı bir komedi mi söz konusu? Evet. Kimi zaman bu oyun daha iyi berraklık kazanıyordu, çünkü Bottai gibi (analizimizin ışığı altında en belirsiz kalan odur) bazı faşist ideologlar sonucu kestirir gibi oluyorlardı, hem de savaşın gitgide daha da felaketli bir durum kazandığı bir

anda. Daha önce adını andığım Carlo Muscetta bana *Primato*'nun toplantılarına katılan Alicata gibi komünist aydınlardan söz etmişti. Bunlar o toplantılarda şöyle diyorlarmış: "Çağdaş olmaya, evet; ama tarihsel materyalizm de çağdaş bir akımdır." Buna karşılık Bottai bir çeşit göz kırpmayla şöyle diyormuş: "Niçin olmasın?" Daha sonra *Unita*'nın yayın yönetmeni olacak olan Alicata, nazi-faşist işgali boyunca Roma'da tutuklu kalmıştır. *Villa Jaccarino* denen o uğursuz haydut yatağında S.S.'lerin işkencesi altında inleyen Visconti gibi.

Kitlelerin "Uzlaşma"sı

Eğer faşizm okullarda başarısızlığa uğramışsa, devlete egemenlik (hegemonya) kazandıracak organik bir bütün yaratmanın üstesinden gelemediyse de, kendi çevresinde kitlelerin katıldığı ve seferber olduğu bir hareketi örgütlemeyi başardı. Rejim, gerici ve totaliter olsa bile, De Felice'nin dediği gibi "kitlelerin dıştalanması değil de etkin yeralışları" üstüne demagojik bir mekanizmayı başlatabildi. Öncü kesimin, özellikle de işçilerin muhalefetine rağmen faşizmin halkın onayını aldığını yadsımak aptallık olur. Nasıl yaptı bunu? Birbirine sıkı sıkıya bağlı örgütleyici, ideolojik hatta ahlâksal öğeler ağının yardımıyla. Ama özellikle de, sistemin *hükümet tekniği* olarak taşıdığı kimi karakteristik yanlar sayesinde, yani bugün kitle iletişim araçları dediğimiz şeyin denetlenmesi ve elde bulundurulmasıyla. Faşizm döneminde iletişim biçimlerinin üstlendikleri dev propaganda yelpazesi söz konusudur, içerik olarak *bilinçaltını* amaçlayan haber, Marshall Mac Luhan'ın dediği gibi bir "aracıdır." Basın gibi —faşist sansür basın konusunda aralıksız bir uyanıklık gösteriyordu— geleneksel araçlar söz konusu değildi yalnızca, ama haberin ve kitlelerin yönlendirilmesinin gerçek taşıyıcısı olan radyo, sinema, üniformalar, gösteriler, askeri ve bedensel gösteriler de söz konusuydu. Faşizmi yaygınlaştırmak için de en önemli haber aracı radyoydu.

30 yıllarında radyo belli başlı kitle iletişim aracını meydana getirmekteydi.

Alıcı radyo aygıtlarının sayısı, 1932'de 305.120; 1935'te 530.000; 1938'de 1.000.000 idi. Ancak radyo dinleyicilerinin gerçek sayısını

bulmak için bu sayıları beşle çarpmak gerekir; böylece 1928'den beri Devlet tekeline girmiş olan ve E.I.A.R. adıyla anılan (Ente Italiano Audizioni Radiofoniche) faşist radyoyu 5.000.000 İtalyan'ın dinlemekte olduğu sonucunu çıkarabiliriz. 1930'dan bu yana her kentin kendi radyo yayın istasyonu vardı; faşizm de, köylülerin onayını elde etmek amacıyla köyleri, en uzak kır evlerini alıcılarla donatmak için çok büyük çabalar göstermiştir. Faşizmin yiğitlik programı, radyo programlarının kilit noktası, bir savaş havası içinde yayın yapan *Gionale Radio* idi. Bu radyo, on yılı aşkın bir süre boyunca, propaganda palavralarını, askeri bültenlerin savaşçı nakaratlarını yayımlayıp durmuştur: bu sonuncuları genel yerlerde ayağa kalkarak dinlemek zorundaydınız.

Milyonlarca insan, 1943 Temmuz'una dek, rejimin radyosuyla serseme çevrildi. Ama dinleyicilerin çoğu, faşistlerin çarpıtmalarının ötesinde, savaş cephesindeki *gerçek durumu* öğrenmek üzere, hapse tıkılmayı göze alarak, *Londra Radyosu*'nu dinlemeyi alışkanlık haline getirmişlerdi.

Ama özellikle, siyaseti sokağa taşıyan karizmatik önder Mussolini'nin *kişisel müdahalesi* vardı. Duçe uluslararası olayları, yaptırımları, Milletler Cemiyeti'ni, kalleş Albion'u (İngiltere —*Çev.*), Habeşistan seferini, Güney'deki işsizler için kurulacak imparatorluğu, iktisat ve nüfus konusundaki değişiklikleri ve son olarak da, 1940'da savaş açtığını "okyanusu andıran kalabalıklar" önünde, hep o ünlü balkondan, duyururken Thespis'in savaş arabasından daha popülerleşiyordu. Savaş arabasının yüküne tapınma ve ayinin yükünü de ekleyen olağandışı bir oyuncu-palyaçonun sunduğu görkemli bir gösteriydi bu: "Duçe'ye selam," "İmparatorluğun kurucusuna selam," "Sen bizimsin", vb... diye tapınırcasına haykırıyordu kalabalık. Bugün şöyle açık seçik biçimde anımsadığıma göre, faşizmin genel havası hep o sürekli propaganda şamatasıydı, ardı arkası gelmeyen konuşma hastalığıydı, Duçe'nin son *düşüncesi*'ne uyularak hep köy evlerinin duvarlarındaki yazıların, savaş çığlıklarının, sloganların madeni titreşimiydi: "Tarlayı saban sürer, kılıç korur," "İnanmak, boyun eğmek ve çarpışmak," "Moskova'ya yürümek Roma'ya yürümenin devamıdır," "Ne kadar

çok düşmanın varsa o kadar çok onur kazanırsın," ya da "20. yüzyıl faşizmin yüzyılıdır."

Ve dört bir yanımız bol sütunlu yeni-klasik yapılarla, yenilmez kahramanların yontularıyla, miğferli sporcularını, bu sapına dek erkek kahramanların yontularıyla (heykelleriyle) ve faşizmin *imparatorluğa özgü* mimarisiyle çevrilmiş, kuşatılmıştı. Yeryüzünde, Gökyüzünde ve her yerde karşımıza dikilen Duçe'nin görüntülerine aydın yağcılığının, köleliğinin en aşağılık örneğini veren sözler eşlik etmekteydi: ozanlar, yazarlar, ressamlar, mimarlak kullukta birbirleriyle yarışıyorlardı. Malaparte: "Güneş doğar, horoz öter, Mussolini ata biner" diye inciler döktürüyordu. Ama İtalyanlar bu konuda yalnız kalmadılar, çünkü tüm Avrupa basını Mussolini'ye aşırı övgülerle dolu sayfalar ayırdılar. *Morning Post*'un muhabiri şöyle yazıyordu: "İnsan bu gözlere fazla yaklaşmaya çekiniyordu doğrusu... Yazın, üstü tülle örtülmüş bir yanardağ ağzı gibi, kızılımtrak sisler arasında: 'Şimdi artık rahatça bakabilirsiniz bana, ama gözünüzü kör edebilecek ışınlarım vardır' dercesine batan güneşi gözlediniz mi hiç? Mussolini'nin gözleri öyle işte. Canlandırabildiğimiz kadarıyla, büyük Peygamberlerin gözleri de öyleydi herhalde." İngiliz kadın havacısı Lady Heath de şöyle diyordu: "Mussolini insandan, erkekten öte bir şey, bir ulusal anıt. Nasıl Mısır Nil'e, İngiltere denizlerin eğemenliğine, Arabistan çöle bağlıysa, İtalya da aynı biçimde Mussolini'ye bağlı." Fransız Akademisi, Henry Bordeaux'nun ağzından şöyle diyordu Duçe için: "Bizleri kabul ettiği zaman Fransa'ya duydukları dostluk konusunda Duçe'nin söylediği sözleri burada yinelemeyeceğim, bu sözler, bugünkü ve ileriki elçiliklerarası konuşmalarla sıkı bağıntı içindedir. Ancak, her zaman bile bile takınılan maskeyi gevşeten bir gülümseyişle söylendiler. Kont Molé, karşı konmaz iki gülümseyiş tanıdığını yazar: Napoleon'un gülüşüyle Chateaubriand'ınki. Ben bunlara, seve seve, Mussolini'nin gülümseyişini ekleyeceğim."

"Faşist bildiri," bütün ülkeyi sürekli ele geçirilmez, sıvaşık bir güçle kendi ağı içinde sıkıp durmaktaydı. Kitlelerin üstyapılarını elde etme yönündeki büyük gücünden ötürü, nazizm gibi, faşizm de, bütü-

nüyle incelenmeyi beklemektedir (işçi hareketinin dogmatizmi ve revizyonizmi izin verirse, günün birinde, bu açıdan, faşizmle son hesap ta görülecektir elbet). Faşizm bu gücünü kitle iletişim araçlarından ve kitle ruhbiliminden geçirerek kullanmıştır: kişinin yakasını bırakmayacak biçimde bir imgenin üst üste kullanılışından düzmece bir devrimci dil kullanmaya, sivil ve ahlâksal davranışı etkilemeye dek uzayan bir propaganda çalışması söz konusudur [kitleler arasında eşitliği kuracak biçimde giyinmek, konuşurken *Lei* (sen) yerine *Voi* (siz) demek gibi].[16] "Kitlesel" köklerini aileye salan, çift kavramından çiftin çok döl vericiliğine, kadının rolüne dek uzatan bir öğretidir bu (kadının aşağılanması, bir yüceltme gibi sineye çekilmektedir: ana, kısrak, yöneticilerin oynaşı, ya da yosmadır kadın); Mussolini, davranışlarında erkeklikle kadınlığı birbirine karıştırarak —Duçe'nin sayısız kılığa girişini anımsayın— belli ölçüde kadınların desteğini kazanır. Gadda, *Eros et Priape* adlı yapıtında: "Çılgın mı çılgın kadın, at üstündeki bu erkeği seviyor" diye yazıyor ve Mussolini'nin faşist yönetiminin, ya da faşist Mussolini'nin erkeksi gücünü övüyordu. (Kadınlarla ilgili bölüme bakın.) Hastalıklı, sapkın, haz düşkünü, "D'Annunzio'ya özgü" bir seviydi bu, çünkü Mussolini tam bir kadın düşmanıydı ve öyle davranırdı. Daha 1923'te Meclis'te, kadınların her türlü sentez yeteneğinden yoksun olduğunu söylüyordu (kadınlar ve faşizm bölümüne bakın). Faşizm, daha önce de belirttiğim gibi —şimdi tümceyi oluşturan terimleri tersyüz ediyorum— yalnızca bir hükümet etme biçimi değil, aynı zamanda bir "gülünç-opera'ydı. Kültürle sanat tam yirmi yıl işte bu hem gülünç, hem acıklı çelişik oyunda rol aldılar —faşizmin eğitimsizlik, kültürsüzlük olduğunu öne süren olumlamayı gerçek boyutlarına indirdikten sonra— Garin şunları yazmıştır (*a g y.*): "Faşizm, ortak bir leke sayılmıştır, kültürün kokuşmuş çember içerisine, bir bakıma bu kokuşmuşluğa ayak uydurarak girmek zorunda kaldığı bir salgın sayılmıştır." Kendi payıma, kültürün "parayla satılması"na, aydın-

[16]Yazar Elsa Morante, *Lei* (sen) zamirine karşı kişisel bir kampanya açmıştı; ona göre *Lei* zamiri, kapitalist ve aşağılık niteliktedir; *Voi*'de (siz'de) ise dostça ve eşitlikçi bir yan vardır.

ların sanat koruyucusu Duçe'ye gösterdikleri aşağılık, kölece hayranlığa çok sert bir yargıyla yanaşan savdan yanayım. Gramsci, *Hapishane Defterleri*'nde, "Duçe'm, kendisini onurlandırmak isteyen şiirimi anlıyor" diyen Guiseppe Ungaretti'nin bir mektubundan aldığı bu satırlara değinirken: "Zamanın semptomu" diyordu. Ve ardından ekliyordu: "Bu mektup, yazınsal düzmece sofulukla hödüklüğün doruk noktasıdır."

Floransalı öncü aydınların kuramsal dergisi *Il Selvaggio*'nun, salt oportünizmle de olsa, Mussolini'ye "faşizmin bütün aydınlarının önderi" dediğini anımsayın (21 Aralık 1924)! Yine *Il Selvaggio*'da şunları okuruz (30 Eylül 1927): "Bize saygı duyan, faşizmi de sayar. Faşizm demek, biz demektir, önderimiz Mussolini demektir... Duçe'nin ağlamasını hiç istemeyiz (eh, bir bu eksikti doğrusu!), ama satırların arasını okuması, kendimize çizdiğimiz tasarıda yer almaktadır." Başka bir sayısında da şunları görürüz: "Mussolini'nin bizlere aşıladığı devrimcilik... Ortaya koyduğumuz yapıtın biricik doğrulayıcısı işte bu devrimciliktir" (*Il Selvaggio*, 1931). 1926'da, *Critica Fascista* Mussolini'yi şöyle tanımlar: "İmparatorluğun biricik sanatçısı, bu büyük İmparatorluğun kurucusu Mussolini'dir... Mussolini, çağımızın en büyük yazarlarından biri, hatta birincisidir... Valiliklere gönderdiği genelge faşist edebiyatın başyapıtıdır." Böylece, resmi bir genelgeyle edebiyat dünyasına girmenin ilk örneğiyle karşılaşmaktayız!.. Neylersiniz, acı alaya pek rastlanmıyordu o günlerde. Mussolini'nin "çatık kaşlı, görkemli, hemen hemen dinsel" olmasını istediği müzik de, pohpohçularına bakılırsa, Duçe'nin kişiliğinde olağanüstü bir sanatçıya kavuşmuştu, keman çalan Mussolini'nin fotoğrafı, resmi ikona sanatının temel taşlarındandı: "Saat kaçta dönerse dönsün, Mussolini eve girer girmez kemanına sarılır —diye yazıyordu yağcının biri— ve ne denli öfkeliyse, o denli iyi çalar." Yalnız, Scala'da *Giovinezza*'yı çaldırmaya yanaşmadığı için faşistin biri tarafından tokatlanan Toscanini kapıyı bizim büyük kemancının suratına çarpıp Amerika'ya göçüyordu! Mussolini, her konuda mutlak *Örnek*, faşist üstünadamdı. Gramsci ona "köy halk sanatlarının ortaya çıkardığı bir görüngü", diyor, "İtal-

yan güldürüsündeki maskelere" benzetiyor, ardından da ekliyordu: "bu saralı adamın kargaşacılığında zincirin halkalarını kaynaştırmakta büyük bir tarihsel yeteneksizlik vardı..." Saralı adam yalnız madencilik, harmancılık, pilotluk, dalgıçlık, kılıç oyunculuğu yapmıyordu, onu hep at sırtında, hani bir bakıma *at hastalığı*'na tutulmuş olarak gördüğümüzü anımsıyorum. Ancak, 1940 savaşından sonra Roma'da yengiye ulaşmış bir başbuğ gibi dolaşmak üzere hazırlattığı beyaz at yaşlanıp öldü. Duçe'nin erkekliği öylesine kutsaldı ki —yüz çocuk babası Priamus'unkinden bile kutsaldı!— yontucu Crescini, cinsel organı ortada, sağ eliyle bir lokomotifi havaya kaldıran bir Duçe yaptı. Ferruccio Vecchi, çağın sergileriyle bütün dünyayı dolaşan bir yontu ortaya koydu, yontunun cinsel organı ortadaydı, kendi kendine patlayan kocaman bir başı vardı... Jupiter (Minerva değil) yeni bir Jupiter doğuruyordu, elinde erkeklik organı bulunan bir Jupiter... İşte bu, gelmiş geçmiş hiçbir zorba faşiste gösterilen tapınmada görülmemiş bir olgudur.

Faşist sanat mitolojisi *egemen öğe* olarak anıtsallığı ve Romalılığı önermekteydi. Mussolini, mimarlıktan söz ederken şöyle diyordu: "Büyük yapınız, büyük yapınız!" "Sütunlar yapmayacaksanız, bina da yapmayınız." Mimar Libera, sanatçıların 1942 Roma Evrensel Sergisi'ne (hiç açılamadı o sergi) nasıl hazırlandıklarını anlatıyor: "O zaman tam Dor üslubunda ve biraz içeriği de bulunan bir sürü sütun yaptık." (Ama "halkın sütunlara da hakkı vardır" diyen Stalin değil miydi? Kırım'a yaptığım bir yolculukta Stalin'ci mimarlar tarafından yapılmış Dor üslubunda birçok tapınak görmüş, gücün simgesi olan sütunlara karşı bu önüne geçilmez tutkunun üstünde düşünmüş, ama bir karşılık da bulamamıştım.) 1935'te, bir dergide, Atina ve Roma öykünücüsü bir mimari üstüne yayımlanmış bir yazıda şu aydınlatıcı yargılara raslıyoruz: "Son Grek yontma kalemi de oynamaz olduktan sonra Akdeniz'in üstüne gece inmiştir. Ayın dörtte biriyle (Rönesansın akıllı ışığı) aydınlanan uzun gece. Şimdi Akdeniz üstünde meltem estiğini hissediyoruz, ve inanıyoruz ki, şafak sökmektedir. "Sonradan, Cavinio'yla birlikte "aşındırıcı tuz tabakası saydığı acı alayı" göklere çıkarsa da, yapıtlarını hep: "Pictor classicus sum" (Ben Bir Klasik Ressa-

mım) diye imzalamak istiyordu. Demet—ki bunlar kimi zaman erkeklik organlarından oluşuyordu— ve dikilitaş düşkünlüğü, sütun düşkünlüğünün ikiz kardeşiydi [savaştan sonra, Habeşistan İtalya'dan, MSI'nın (yeni-faşist hareketin), aslında buna hiç aldırmayan Romalılara saklamakta direndiği Aksum Dikilitaşı'nı geri alabilmek için uzun bir tartışmaya girişmiştir]. Rasyonalist mimaride, 1927'de gelişmiş olan okul, kendi gelişiminin *Devlet mimarisi*'ne dönüşmesini istiyordu. Bu gerileyişi yasallaştıran ve kuramlaştıran Bontempelli, "mimarî esprinin, son noktada tinsel bir geometri olduğunu" söylemekteydi. Rejimin en ünlü mimarlarından biri olan Pagano, rasyonalizmi suçluyor ve Mussolini'den "İtalyan mimarisini kurtaran adam" diye söz ediyordu (*Cosabella* dergisi, 1934)[17]. Sanat eleştirmeni Corrado Maltese'nin yazdığı gibi, rejimin, klasikliğe yüzeysel bir dönüşle De Chirico rasyonalizmi arasında bulunan mimari görüşünde, her şey tek bir yöne yönelmekteydi: "Roma kemerleri ve anıtsal alnaçlar, plastik terimlerle, merkezi güce ve kurulu düzene saygının belirtisiydi: Çıplak yüzeyler, dik açılar, geometricilik, sanatsal ahlâk ve rasyonel bir ilkeye bağlılık da, şefin ruhuyla, yani bir kez daha kurulu düzenle kolayca özdeşleşebilecek yüce bir tinsel güce saygının ifadesi olmalıdır."

Faşizmin en büyük mimari yıkımı, "anıtların kurtarılması" işlemi sırasında, Romalılardan kalma yapıtları ortaya çıkarmak üzere, barok çağın tüm Roma yapıtlarının yerle bir edilmesi olmuştur. Forum alanlarına açılan İmpero Caddesi'nin yapımı için, Aventin'in gerisindeki Roma'dan kalma bir sürü mahalle yıkılmıştır. San-Pedro Bazilikası'nın ortaçağ ya da XVII. yüzyıldan kalma sarayların kızıl-pembesi olmaksızın gözükebilmesi için (Stendhal, *Henri Brulard'ın Yaşamı*'nın

[17]Melotti, *Bollettino del milione*, 23 Şubat 1935. Ayrıca *Mussolini visto da Settimelli*'de (Roma, 1929), Settimelli kesinlikle şöyle konuşmaktadır: "Faşist üsluplu yazarlar dizisi Mussolini'yle başlar... Gerçekten de bu noktaya iyice dikkat etmek gerekir: Faşizmi desteklemek için kılıcını çekersin de, yine antifaşist bir üslubun olabilir." Öte yandan Lancellotti, *L'arte e il fascismo*'da (Roma, 1940), Bolzano'daki Piacentini anıtı konusunda şöyle yazmıştı: "bu anıtın ilk tasarımı için Duçe hemen oracıkta bir kroki yapmış, izlenecek düşünceyi de kendisi vermişti; hatta savaş ve zafer simgeleri taşıyan bir dizi yüksek demetler de çizmişti."

başlarında, Janiculum tepesinden, bu sarayların görünüşünü anlatır), Borgo Spina yerle bir edilmiş, yerine Conciliazione adı verilen cadde açılmıştır; herkesin gidip doğrulayabileceği gibi, bu cadde, Doğu Berlin'deki Stalin Caddesi'nin tıpkısıdır. Mussolini, Eski Roma'yla kendi çağı, yani İmparatorluk Dönemi arasına giren her şeyin baltayla havaya uçurulmasını buyurmuştu. 31 Aralık 1925'de Capitol'de verdiği söylevde şunları söylemişti: "Ulu meşeyi, gövdesini saran tüm sarmaşıklardan kurtaracaksınız. Marcellus'un, Capitol'un ve Pantheon'un çevresinde geçitler açacaksınız. Çöküntü döneminde bu başyapıtların yanında yöresinde biten ısırgan otları ayıklanmalıdır. Tarihimizin binlerce yıllık anıtları tek başlarına ortaya çıkmalıdır." Geçmişin böyle hayranlıkla seyredilmesi ve şimdiki zamanın göklere çıkarılması, tam bir çelişkiyle insanı, mutlak bir duruma sokuyordu; burada halk yığınlarına düşen görev de, Yunan tragedyasındaki koro gibi, iki bin yıl önce göçüp gitmiş bir Roma ile sanayi öncesini yaşayan bir ülkenin yoksulluğunun simgesi sancak ve pankartlar arasında, "inanmak, boyun eğmek ve savaşmak" üzere buyrukla sahneye çağrılan seyircinin işlevi gibiydi.

Evola'ya, Avrupa'daki faşist düşüncenin kuramcısına göre, faşist yönetimin erkeğini Apollon'un soyundan gelen, Kuzeyli Âri erkeği canlandırmalıydı. Güneş'te var olan, yaşamda da vardır ve ölümsüzdür; Apollon, patronların ve varlıklıların tanrısıdır. "Faşist erkek, der Norman Brow, Dionisos'çu olmak ister, yalnız sanat değil, sanat yapıtının kendisi olmak ister, oysa Apollon'un soyundandır... dünyası, güneş dünyasıdır... yücelmenin ve tıpkı Güneş gibi, dokunmadan gören, Apollon'un kendisi gibi, Aşk Tanrısı gibi hep belli bir uzaklıkta duran cinsel simgedir" (Brown, *La vita contro la morte,* Milano 1971). Buna karşılık Dionisos aşağılanır, geceleri gelen, şeytansı, çarnaçar katlanılan bir konuktur, Evola, Akdenizli erkek örneğini elinin tersiyle iterek, aşağı, aylak, boş işlerle uğraşan kişi anlamında ona Dionisos'çu der (*Antologia e arte del fascismo,* s. 98, *a g y.*). Mussolini, bol çocuk doğurtmuşlarsa, 1915-18 Savaşı'nın sakatları arasında bile buluyordu Apollon soyundan gelen bu erkeği. Nitekim, 1938'de yapılmış bir afiş,

yaşayan ölülere benzeyen yoksul kadınlarla çocukların yanı başında, birlikte 114 çocuk doğurtan on iki büyük *sakat gazi*'yi canlandırıyordu. Bu fotomantajın yanında, öbür savaş sakatlarını da *aynı şeyi yapmaya* çağıran bir slogan vardı.[18] Kolsuz bacaksız kaldıklarına göre, aldıkları emekli maaşını hak edebilmek için, çocuk "üretmek"ten başka görevleri yoktu.

Faşist ayinde, nazilerinkinde olduğu gibi, beden hareketleri ağır basıyordu: forumlar, arenalar, cimnastik salonları delikanlılarla dolup taşıyor, ve Olimpos kahramanı olan Şefleri gibi üniformalı çocuklar, binici sirk soytarılarının ölümcül sıçrayışıyla, ateş çemberinin içinden atlıyorlar, kılıç oynatıyorlar, ya da engelli koşularda kendilerini tehlikeye atıyorlardı. Kara Gömlekli'nin On Buyruğu'nda, 3. buyruk şöyleydi: "Bir benzin bidonunun önünde nöbet tutarak da yurda hizmet edilebilir "! Starace tarafından icat edilmiş faşist görgü kitabında, "eia, eia, alalâ"lar, kara karga giysileri, burjuva davranışı olduğu için el sıkışmaktan vazgeçileceği, vb. gibi konular doluydu. Starace'nin el sıkışmanın sakıncalarına ilişkin görüşlerine de bir bakalım isterseniz: "El sıkışma, estetik yanı olmayan bir harekettir; ayrıca zaman kaybından başka bir işe yaramaz; hele yerine getirilmemesi gereken durumlarda birtakım can sıkıcı görünümlere de yol açar." Rejimin Dior'u (Mussolini), ideal faşist giysinin modelini çizmişti: kravat yok, ayakkabı yerine bot giyilecek, Duçe'nin fesinin üstünde kara püsküller ya da ak sorguçlar bulunacak, yalnız başlıkları seven modacıların değil, bütün kadınların da hayran oldukları o ufak şapkalar kullanılacaktı. Gerçekten de, Mussolini, rejimin en büyük yıldız-mankeniydi.

O dönemin kadınları ise, tersine, resimlerde, heykellerde, fotoğraflarda çok iffetli pozlarla temsil edilmiştir: ayaklara dek inen uzun etek-

[18]Umberto Silva'nın *Arte e ideologia del fascismo* (1973) adlı yapıtına bakınız. Afişle birlikte basılan yazı şöyleydi: "Hiç kuşkusuz, bütün İtalya'daki savaş sakatlarının nüfus uyarılarına gereksinimleri yoktur! Görünüşe göre onlar, savaşta kendilerini zafere götüren o saldırgan ruhu barış zamanında da yitirmemişlerdir. Onları evcil sevgilerin şiiriyle gençleştiren paskalya yortusu yaklaşırken, nüfus konusunda, gerçekten karavana atmayan on iki arkadaşlarının fotoğraflarını gözlerinin önünde bulmaları hiç de yararsız bir şey değildir. Belki aynı istek kendilerinde de uyanabilir? O zaman Tanrı da, Yurt da kutsayacaktır onları."

likler; cimnastik yaparken de, örgü örerken de, nakış işlerken de, iki büklüm tarla işleri görürken de o hiç değişmeyen köylü kadın efsanesi yürürlükte olmalıdır: Aralıksız gebe kalışlardan ötürü, o resimlerde, fotoğraflarda kadının karnı dolu olarak gösterilmiştir... *Analık,* köylü ev kadını temaları, Katolik değerler sanata hâkimdir. Sözgelimi, kilise, genç kızların herkesin içinde yaptıkları danslı gösterilere karşı çıkacak kadar işi ileri götürmüş; Starace de, 1939 başında, bunları yasaklamak zorunda kalmıştı. Faşist stadyumlarda gebe kadınlara yüksekten bakan kasları gelişmiş erkek atletler içinde bir tek çıplak kadın bulamazdınız. Nazilerde öyle değildi. Nazi mistiği, eşcinsel (homoseksüel) titreşimlerin de isterlerine uyarak, kadının anatomik gerçekliğini kendi ideolojik gereklerine uyarlamıştı; ayrıca, naziler, Venüslerde, Ledalarda kendi Havva'larını bulmak istediklerinden, çıplak kadın mitolojisinden haz da duyuyorlardı. Heykellerde, erkeklerin cinsel organları, kıllarına varıncaya dek aşkla yapıldığı halde, Alman kadın heykellerinde —gerçekçilik nerede duracağını her zaman bilir— ne ferç, ne de rahim görülür; buna karşılık memeler gür ve kocaman yapılmıştır... Arno Breker'in anıtsal heykellerinde, ve Müller'in, Kamps'ın ve (Hitler'in hayranlık beslediği) Ziegler'in büyük tablolarında olduğu gibi, yine de bu kadınlar güçlü, güreşçi gibi kaslı çıplaklardır, tanrıçalar gibi, köylü Venüs'ler gibi, gür böğürlü analar gibidirler. Zaten Hitler'in zengin bir çıplak kadın resmi koleksiyonu vardı; ve bunların kimisi çok güzeldi. Bu tablolar, bu heykeller, bu anıtlar, bu kasları gelişkin emekçiler, bu köprülü ve kemerli manzaralar, bu geniş çeneli askerler, atletler, demirciler, bu kendi olanaklarıyla sağladıkları günlük besinlerinin üzerine eğilmiş olan aileler önünde, birden karşımıza şunlar dikiliveriyor:

1. Stalin dönemi sosyalist gerçekçiliğinin gölge tipleri, onların en yakın büyük hısımları. Breker, Hitler'in yıkılışından sonra, Stalin'in kendisini Moskova'da çalışmaya davet ettiğini J.-M. Palmier'e açıklamıştı.

2. Bu *büyüsel* (magique) gerçekçiliği Amerikan aşırı-gerçekçiliğiyle uzlaştırma konusundaki güncel eğinim. Gerçi burada *gerçekçilik*'ten çok, *mutlak gerçekdışıcılık*'tan söz etmek daha da doğru olur belki.

Kasım 1974'te Frankfurt'ta açılan Nazi Sanatı Sergisi üstüne *Espresso*'da bir yazı yayımlayan (Aralık 1974) Umberto Eco faşist gerçekçiliği, sosyalist gerçekçiliği ve Amerikan aşırı-gerçekçiliğini aynı sepete koyuyor, ve "karşıt aşırılıkların niçin tek bir sanat ideolojisince bir araya getirilmiş olduğunu" açıklıyor. Giancarlo Marmori'nin *Espresso*'nun aynı sayısında çok güzel belirttiği gibi, Eco'nun bu konudaki düşüncesine bütünüyle katılıyor değiliz, ama Eco'nun gözlemleri de, hiç de yabana atılamayacak, ve üstünde düşünmeye değer bir malzeme sunuyor bize:

> Kişiler, isteyerek alınmış pozlarla temsil edilmemiş, zamanın ve yerin dışına çıkarılmış, ama bunlar, sanat ve mesleklerin temsilcileri olarak görünüyorlar, o sanat ve mesleklerin kendilerine özgü hareketleri içinde dondurulmuşlar. "Tipik durumlar içindeki tipik figürlerdir" hepsi de. Kimileri nazizmi, kimileri sosyalizmi kurmak için yapılmış bunların, resim açısından bakıldığında bunun hiç önemi yok. Ve en coşkun şekilde içeriğin biçimden üstün olduğunu ileri süren bir kimse bile, bir müzeden öbürüne taşındığında, bu tablolar arasında fark bulma olanaksızlığını, kimisinin Alman rençberini, kimisinin Ukrayna rençberini güzel ama farksız bir biçimde temsil ettiğini yadsıyamaz. Öyleyse, şöyle mi diyeceğiz: Tarihsel Karşıt Aşırı Uçları bir araya getiren tek bir sanat ideolojisi midir?

Faşist Aydınlar Arasında Dergilerde Tartışma

Faşist dönem boyunca, sanatın yönlendirilmesi konusunda ince bir tartışmanın yapıldığı dergiler *La Voce*'dan tutun *Critica Fascista*'ya dek uzanıyordu; arada, Croce'nin *Critica*'sını, Maccari ve Rosai'nin *Il Selvaggio*'sunu, Bontampelli'nin *"900"*ünü, Bottai'nin *Primato*'sunu, Malaparte'nin *Prospettive*'sini bu dergilerden sadece birkaçı olarak sayalım. Aydınlar arasında romantizm üstüne, fütürizm üstüne, kübizm, rasyonalizm üstüne, hermetizm (kapalı sanat —*Çev.*) üstüne yapılan tartışmalar öyle soyut bir düzeyde oluyordu ki, dışarıda kalan kitlelere pek az yansıyordu. Aynı düşüncede olanların, oydaşların çekişmeleriydi bunlar. En ilginç tartışma, *"900"* dergisiyle *Il Selvaggio* dergisi ara-

sında, yani "*Stracitta* ile *Strapaese*" arasında olmuştur. "*Strapaese*"nin sanatın ve edebiyatın amaçlarını belirtmek için tuttuğu yol çok tipiktir.[19] "*Strapaese*", "popülist renkte çağdaş uygarlıkların yabancı düşünce tarafından istila edilişine", ve saf sanatın fildişi kulesine karşı, bir kale gibi yükseliyordu. Faşizmin kırsal temeline bağlanmak istiyor; belirsiz, iki yana da çekilebilir övgüleri eleştiriyor; rejime saygılı, ama özgür (sanki bu iki durum arasında çelişki yokmuş gibi...), ve faşizm içinde *Selvaggi*'lerin her zaman sevdikleri şeyi savunacak bir basın özlüyordu. "Roma üstüne yürüyüşe katılmış gençlerimiz var bizim... Ve onlar, günün birinde, *geleneğin,* hatta *köylü geleneğinin* büyüsüne kaptırdılar kendilerini." "Strapaese", ulus duygusunu kır geleneğiyle, çoban yalınlığıyla ve halk eğlenceleriyle birleştirerek sanata sokmak istiyordu. "*Strapaese*" halktan söz ettiği zaman, bu sözcükten *gelişerek ve bilinçlenerek* sol hastalıklardan kurtulmuş, ulusun katışıksız ve sağlıklı tabakasını meydana getiren, şiirin, bilgeliğin ve beğeninin berrak kaynaklarıyla beslenen kimseleri anlıyordu. Fuar barakalarına girip çıkan, "boule" oynayan, çalışmayı seven, ilerlemeyi alaya alan, ekmeğini kesmek için cebindeki çakıyı kullanan, ve gerekirse o çakıdan onurunu korumak için yararlanan kimseleri anlıyordu... Zanaatçı halk, denizci halk, çiftçi halk: aristokrasinin sağlam temeli... Malaparte de *Il Selvaggio* dergisinde yazarak kalemi eline aldı. Böylece, sağlıklı kırsal anlayışın karşısına *burjuva evleri*'nin züppeliği çıkmış oluyordu. Derginin amacı küçük-burjuvanın hoşuna gitmekti; çünkü o kesimden okur sağlamak istiyordu. "Bazı edebiyatçılar", Avrupa burjuva akımının, züppelik ve zıpırlık hastası burjuva aydınlarının taşıyıcısı olmak-

[19] *Strapaese*'nin ne olduğu konusunda, bu hareketin temellerini *İl Selvaggio*'dan dinleyelim: "*Strapaese*, ne bir estetik olgu, ne bir klüp, ne yazınsal bir dernek, ne de geçmişe hayranlıkla gün geçirilen küçük bir tapınaktır... *Strapaese*, günümüzdeki değerlerin açık yürekli ve gözü pek biçimde ortaya konmasıdır. Bu değerlerin temelinde geleneklerin vazgeçilmezliği, iyice İtalyan niteliği taşıyan göreneklerin sağlamlığı vardır. Bunların esinleyici tohumu da hem koruyucu hem de yenilikçi olan köydedir. Uygarlığımızın doğal temelini meydana getiren bu İtalyanlık öğelerinin savunulması, onları yer altına gömmek isteyen, çağdaşlık görünümü altındaki kuramlara, pratiklere ve eğilimlere karşı mücadele gücü vermektedir bize." *Il Selvaggio*, Kasım 1927; ve Orco Bisorco, *Il Selvaggio*, 24 Kasım 1927).

la suçlanıyordu. Svevo gibi, Joyce da bunların arasında görülmekteydi: "Burjuva toplumu, şu zavallı İtalyan Joyce'unun, Triesteli İtalo Svevo'nun ruhçözümlemesi masallarından hoşlanıyor" diye yazıyordu Malaparte. Ve vurduğu yeri tozutuyordu: "... bizim isyanımız bir köylü isyanıdır, yabaların ayaklanışıdır." Şeytansı olarak nitelendirilen Freud'a karşı da kampanya açılmıştı: "Şu kısa ve anlamlı Freud adını (Freud, sevinç demektir) taşıyan adam"... Bu kampanya, faşist basında, Joyce'a karşı olan gibi, çok acımasızdı. *Il Selvaggio,* tıpkı başlangıçta, fütürizme "geleneği yadsıyan bir akım" diye saldırdığı günlerdeki gibi, çağdaş ve ileri bir yazınsal denemenin rahatlıkla gerçekleştirildiği bir yer olmadı hiçbir zaman.

Beri yandan, gravürcü Maccari'nin yönetmenliğini yaptığı *Il Selvaggio,* Rosai'nin, Morandi'nin, Carrà'nın De Pisis'in, Manzu'nun, Guttuso'nun çabalarıyla, resim sanatında, çok daha çağdaş ve akıllı bir akımın gelişmesine izin veriyor, dergi, bu akımı canla başla savunuyor, uzun tartışmalardan sonra zaman zaman kabul ettirmeyi başarıyordu.

O sırada, Bontempelli, "*900*"de, sanatın, sinemaya, tefrika romana, ve caza dek uzanan bir kitle deneyine "çevrilmesi mümkündür" ilkesini benimsemişti. Bu, belki de, bir yazarın kitle sanat araçları üstüne ilk belirgin saptamasıdır.[20] Ne var ki, Bontempelli, tiyatro deneyinin artık gününü doldurmuş olduğunu söylemekten de çekinmiyordu. Sinemayı yücelterek şöyle diyordu: "Sinema sorunu, günümüzdeki sanat sorunlarının en önemlisidir." Zaten rejim de, kitle üstünde ideolojik etkinliğini artırmak amacıyla, hakçası başarılı bir biçimde, sinemaya bel bağlamış bulunuyordu. Sinema ürünleri de, basın ve radyo gibi, sinemayı uzlaşmanın bir numaralı silahı olarak düşünen Mussolini tarafından bizzat yönetilmekteydi. 1937'de, "bir yılda yüz film" yapmak gerektiğini açıklamıştı. Sinema ürünlerinin çeşitleri de aşağıdaki gibi belirlenmişti: a) 15-18 savaşını konu alan ya da Kara Gömleklilerin eylemlerini konu alan yurtsever-askeri filmler; b) küçük-burjuvanın kaçış filmleri; bunlara "beyaz telefon"da deniyordu! çünkü deli çiftin oturduğu dairede, bir romantizm zımbırtısı olarak, her zaman bir beyaz te-

20 "*900*" dergisinde, *Cazın Ahlâkı* başlıklı 1927'de yayımlanmış olan yazı.

lefon bulunurdu; c) Kartaca'yı mahveden Roma'nın büyük geçmişini, vb. konu alan tarihsel filmler; d) Faşizmin Afrika seferleri üstüne ve "kızıllar"a karşı İspanya savaşı üstüne Afrika filmleri; e) Roberto Rosselini'nin *Nave Bianca*'sı (Beyaz Gemi) gibi, kadın ilkokul öğretmenini ve Kızıl Haç hastabakıcısını yücelten (Vincennes'de gösterildi bu film) filmler gibi savaş filmleri, ve faşizmi de aşan bolşevikliğe düşman ideolojiyle yüklü olup Rusya'da, kiliseyle Rus bolşevikleri arasındaki "kutsal savaş"ı anlatan *l' Uomo della Croce* gibi filmler (bu da üniversitede, benim dersimde gösterildi).

Ama faşizmle kültür arasında en açık çelişkiler sinemada ortaya çıkmıştır. Bu konuda Moravia'nın 1933'te yazdığı *Gli Indifférenti*'yi, yine aynı yılda Carlo Bernari'nin yayımladığı *Tre Operai*'yi anabiliriz. Ve 1940 yılları dolaylarında, faşist ideolojiye karşıt ilk gerçek sanat yapıtlarının ortaya çıkışı da yine sinema alanında olmuştur: Visconti'nin *Ossessione*'si, Zavattini'nin *Quattro Passi fra le nuvole*'si ve De Sica'nın *I Bambini ci guardano*'su gibi. Mussolini'nin oğlu Vittorio tarafından yönetilen *Cinéma* dergisi, Visconti ve Puccini gibi sinema adamlarına faşizme karşı bir işbirliği hizmeti görmüştür; bunlar Mussolini demagojisinin karşısına, sinemada, yoksul, mutlak bir ideal bunalımı içinde olan, köklerini dramatik bir sınıf gerçekliğine daldırmış bir İtalya çıkarmışlardır. İleride, savaş sonrası İtalyan yeni-gerçekçilik akımını hazırlayan da işte bu sinemadır.

Ama, faşist kültürün asıl paradoksu, gizli İtalyan Komünist Partisi içinde perçinlenen, hatta kimi zaman faşizmin ideolojik aygıtı içinden çıkan yeni bir antifaşist aydın yönetici sınıfın hoyrat bir biçimde doğuşunda olmuştur: dıştaki uzlaşıcı tavır, gizli ve yıkıcı düşüncelerle birleşiyordu. Bu eğilim, Alicata, Ingrao, Zangrandi, Carlo Muscetta gibi, marksist yönlü olup da rejimin *Littoriali*'lerine katılan genç aydınları ortaya çıkarmıştı (sözgelimi bunlar siyasal ya da edebi yarışmalara katılıyorlar, ödül olarak Mussolini'nin altın "M"'lerini alıyorlardı). Sözgelimi komünist Eugenio Curiel gibi (1939'da tutuklanmış, hapse atılmış, daha sonra da makilerde faşistler tarafından öldürülmüştür), Padualı faşist üniversite gençliğinin dergisi olan GUF'ta, genç bir muha-

lefetin siyasal tartışmasına girişiyor (Curiel'in 1939'daki son yazısının başlığı şöyleydi: "Sendikal misilleme"), ve, soluk soluğa, eski antifaşizmle bugünkünü karşılaştırıyordu.[21]

Gençliğinde Berlin'de diplomatlık yapan ve *Avrupa'nın Kanı* gibi anlamlı bir başlık taşıyan bir denemeler kitabının da yazarı olan Giaime Pintor (*Manifesto*'nun şimdiki yönetmeni Luigi'nin kardeşi), Direnme örgütlerine işte bunlar katıldılar. Giaime Pintor Direnme hareketine katılmak amacıyla Napoli'yi terk edip Kuzey'e gitmekteyken, düşman hatlarını geçerken Aralık 1943'de bir Alman makinalı tüfeği tarafından öldürüldü. Bu yeni aydınların, savaş öncesi ve faşizm öncesi günlerinin Giolitti tarzı liberal geçmişe bağlı bir ideolojileri yoktu. Somut eyleme bağlı, keskin ve çağdaş bir antifaşizmdi onlarınki. Marksisttiler, enternasyonalisttiler. Günü kavramak için, İtalya'daki sınıfların, tarihsel güçlerin analizine girişmeyi kişisel olarak üstlendiklerinden, gerçek anlamda *kitlelere bağlı* bir çerçeve yaratma yeteneği elde etmişlerdi.[22] Bunların, İtalya'nın en büyük düşünürü olan ve 1937'de faşistler tarafından öldürülen Gramsci ile karşılaşmaları, hemen ekleyelim ki, Stalin'ciler tarafından hiç de iyi karşılanmamıştır. Vittorini, *Il Politecnico*'yu, Gramsci'nin metinlerini yayımlayarak açacak; Pasolini, *Gramsci'nin Külleri* adlı şiirini yazacaktır. Ama o ayrı bir öyküdür. Yalnız direniş döneminde değil, İtalya'daki otuz yıllık demokrasi döneminde de, Komünist Partisi'nin kültür siyaseti söz konusudur (bilindiği gibi, Togliatti *Il Politecnico*'yu ortadan kaldıracak,

[21]Togliatti, 1944'te, İtalyan Komünist Partisi'nin genç kuşağına beslediği güveni belirtmekteydi: "Faşizmin karanlık ortamı içinde de olsa son on yılda belirmeye başlayan yönelimler içinde, genç kuşaklar arasından, kısır yakınmalara ve faşist olmamış bir geçmiş için övgüler düzmeye oranla çok daha ilginç olan bir eleştiri ve sorun getirme tavrı ortaya çıkmıştır. Bu gençlerde, onların yazdıkları yazılarda, çıkardıkları dergilerde, yeni ideolojiler, toplumsal bilimler üstüne tohum halinde olan yeni bir bilinç, yeni zaferler üstüne, ilerici siyasal ve toplumsal işler üstüne çok diri bir merak görmekteyiz."

[22]Eugenio Garin (adı geçen yapıt): "İkinci Dünya Savaşı bunalımı yeni bir olgunun doğmasına yol açarken, yeni güçler, yeni insanlar, yeni sınıflar bundan böyle tarihin akışını bir noktada tutmak için ilerlemeye başlamıştı. O yeni olgu da şuydu: şiddetle ama bilinçli bir biçimde mücadeleye giren, örgütlenmiş, yönetmeyi ve kendini yönetmeyi bilen büyük halk kitlelerinin ortaya çıkışı..."

alaycı bir deyişle ve Napoli argosuyla şöyle diyecektir: "Vittorini tüydü, ve bizi yalnız bıraktı"); sonunda da, işte, otoriteye karşı, karanlığa karşı, 1948-1975 arasının gerçek rejimi olarak iktidara geçip kurulmuş Hıristiyan-Demokratların (ve Vatikan'ın) mutlak egemenliğine karşı sürüp giden savaşlar, savaşlar... Bugün, Hıristiyan-Demokratların buyurgan kültürünün yıkılışı ve dağılışı içinde (şu 1975 yılında, bu durum iyice belirginlik kazanmıştır), İtalyan aydınları İtalyan Komünist Partisi 'ne doğru büyük yaklaşma adımları atmaya başlamışlardır; en sakıngan görünen kişiler bile Parti'ye görülesi biçimde katılma girişimi içindedir. Radikal ve liberal oluşum hareketi için de doğrudur bu. Seçimlerden sonra iyice yoğunlaşan bu sol aydınlar dalgası, İtalyan Komünist Partisi tarafından, bu yeni aydınların Parti'ye egemen olacakları ve yeni bir rol yüklenecekleri şeklinde yorumlanmıştır. Yine de, hepsi marksist olmayan aydınların Parti'ye omuz verişleri konusunda, sol kesimde, canlı bir tartışma açılmıştır. Sözgelimi, *Rinascita*'da İtalyan aydınlarının bu yeni ve büyük devrimci eğilimleriyle alay edenlere karşı bir yazı yayımlandı. Şöyle deniyordu bu yazıda: "Aydınların İtalyan Komünist Partisi'ne katılmalarında ve onunla uzlaşmalarında, Gramsci'nin anladığı anlamda değil de... bir örnek olma ve *saygınlık* kazanma eğilimlerinin boşa harcanması yönünde, *bizim payımıza* bir "uzlaşma yaklaşımı" peşinde koşmak, *kendi paylarınaysa* bir oportünizm, *guicciardizm,* İtalyan dönüşümcülüğü, yani galip gelenin arabasına binme yarışı belirtisi görenler kültür eksikliği nedeniyle bu konuda iyice yanılmaktadırlar."[23]

Vincennes'deki derslerimi bitirdikten sonra yayımlanmış olan tümceleri şimdi burada anmamın nedeni, bunların "Jakoben"siz bir ülkenin —Pisacane dışında, İtalyan aydınından söz ederken böyle diyordu Gramsci— eski yarası olan belirli bir hizaya gelme kimliği üstüne giriş niteliği taşıyan analizimde koyduğum soruna bir yanıt verirmiş gibi gelmeleridir. Ama belki de kuşkulu olan benim de, zaman değişmiştir iyice. Öyle ki "*Rinascita* aynı yazıda, aydınların, *safa katılmak* bir

[23] 27 Haziran 1975'te Bruno Schacherl'in *Rinascita*'da yayımlanan bir makelesi.

yana, "kişisel olarak siyaset yapmak isteğinde olduklarını gösterdiklerini ve kendilerini on yıllar boyunca yalnızca güçlülerin siyasetini yapmak zorunda bırakmış olan siyaseti oylarıyla mahkûm ettiklerini" ileri sürer. Tarihsel sürecin oluşu içinde kültürel etkinliklerin bireşiminin dile gelmesi olarak siyaset kavramının bu genişletilmesine, geleceğin ne olduğunu öngörmeyi de deneyerek, Gramsci'den yapılan bir alıntıyla karşılık verilebilir: hapisteyken Gramsci komünistlerin faşizm karşısındaki bozgunu üstüne İKP'nin aydınlarla olan ilişkilerindeki yenilgisi olarak uzun uzun düşünmüştü, *Aydınlar ve kültürün örgütlenmesi* konusundaki denemesini de hapisteyken kaleme almıştı. "Öz-bilinçlenme, *diye yazar Gramsci*, tarihsel bakımdan aydınlardan oluşan bir öncü yaratmak demektir: bir *kitle* ancak örgütlenirse kendini belirginleştirir ve *bağımsız* olabilir, ve aydınlar olmadan da, yani örgütleyiciler ve yöneticiler olmaksızın örgütlenme yoktur: Ama aydınların bu yönetim süreci uzun ve güçtür, bunu daha önce gördük zaten. Ve uzun bir süre, yani aydınların *kitlesi* belirli bir önem kazanmadıkça —en geniş kitle belirli bir kültür düzeyine erişmedikçe demektir bu— aydınlarla geniş kitleler arasında ortaya hep bir boşluk çıkmaktadır... *Pratik* üstünde ısrar etme, yani ileri sürülen *birlik* içinde pratik kuramdan ayırt edilmiş değil de ayrılmış (tümüyle mekanik bir işlemdir bu) olduktan sonra, tarihsel bakımdan, tarihsel evrenin henüz görece ilksel olduğu, henüz ekonomik-korporatif evrede, yani *yapı*'nın genel çerçevesinin dönüştüğü evrede bulunduğu anlamına gelir... Egemen gücün içinde bulunma bilinci (yani siyasal bilinç) daha ileriki ve giderek artan bir öz-bilincin yani pratikle kuramın birleşmesinin ilk evresidir... birleşme, mekanik bir veri değil, tarihsel bir oluştur" (Gramsci, *I Quaderni dal Carcere,* eleştiri dizisi, Eunaudi, s. 1042). Bu anlamda, Pasolini, siyasal bilinci töreler, eylem ve sanatla organik bir bağa sahip olan bir aydındır; tüm topluma, bu toplumun salgıladığı yeni faşizme meydan okuyan —yalnız cinsel değil, siyasal bakımdan da— istekleri bastırılmış bulunan kişisidir İtalya'nın. Faşizme katlanmış, yani her zaman için susturulmuş, isteklerin bastırılması illetine tutulmuş bulunan düşünsel bir evrende Pasolini'nin öldürülmesi, geniş anlamda, *siyasal* bir cinayettir.

WILHELM REICH'IN ÇEVRESİNDE FAŞİZMİN GİDİP GELMELERİ VE *FAŞİZMİN KİTLE RUHU ANLAYIŞI*

Roger DADOUN

AŞAĞIDAKİ metin, Wilhelm Reich'ın *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı* adlı yapıtı üstüne, Paris VIII - Vincennes Üniversitesi'nde üç saat süreyle yaptığım konuşmanın yazılı biçime sokulmuşudur. Sorulmuş birçok soru, katılanların kimi zaman geliştirilmiş, çoğunca da değerli müdahaleleri, Reich'ın görüşleri ve faşist olgu üstüne esaslı bir değişiklik yapma zorunda bıraktı beni. "Konuşulmuş" birçok öğeyi —tekrarları, fazlaca öykü niteliği taşıyanları, ya da salt gevezelik türünde olanları— metinden çıkardım; eldeki metni daha okunaklı kılmak için, Reich üstüne yapılmış çözümlemeleri en geçerli biçimde yoğunlaştırmaya, çeşitli katkılarla meydana gelen gelişmeleri gruplandırmaya çalıştım.

Önce

Oturumda konuşulanların bütünselliğini belli bir ölçüde bozmak istemedim; çünkü, Reich'ın düşüncesine bu biçimde ve bu devinim içinde bakmanın pedagoji ve yöntembilim yönünden çok yararlı bir ilke getirdiği kanısındayım; aşağıdaki gibi bir bölümleme yapılabilir:

— *Güncel* öğelerden, *yaşanmış* günlük olaylardan çıkış yapmak (sinir hastalığının iyileştirilmesi konusunda Freud'la Reich arasında çıkmış olan o canlı kılgısal-kuramsal tartışmada, Freud'un, bireyin çocukluktaki birikim malzemesini, duygusal ve ruhsal tarihini öne getirmesine karşılık, Reich, sinircenin *güncel ve yaşanmış* gerçekliği üstü-

ne parmak basmakta, onu "bedensel çekirdek" olarak, bedensel boşalma (orgazm) güçlüğünde, kişilikle ilgili saplantılarda ve toplumsal ortamın büyük ve belirleyici baskılarında aramaktadır);

— Çeşitli durumlardan, hatta görünüşte aykırı durumlardan çıkış yapmak, *çoğulcu* yaklaşımlarda bulunmak, birbirinden çok uzak görünebilen görüşlerden hareket ederek apayrı alanlara ayak basarak düşünceyi geliştirmek (bu da Reich'ın düşüncesinin temeldeki *çoğulcu* niteliğini göstermektedir; çeşitli, değişik malzemeyi yoklayan çokköklü bir düşüncedir bu; buradan alınırsa, Reich'ın, çalışmalarında çok yönlü bir yol tutturmuş bütün çağdaş üniversitelerin övdüğü bir yazar sayılması gerekir);

— Bu çeşitli malzemeyi, temel ve birleştirici bir ilkeye sürekli ve akılsal biçimde dayandırılmış eklemelerle biraraya getirmek [bu da Reich'ın düşüncesinin temelde *birleştirici* bir nitelik taşıdığını gösterir; çok sayıda ve farklı kütüklere kayıtlı olguları (ruhsal, bedensel, biyolojik, siyasal, toplumbilimsel, kültürel, bilimsel, dinsel, vb.) *ortak işlevsel ilkelere* götürmek için gösterilmiş en sistemli çalışmalardan biridir bu];

— Yapılmış çözümlemelerin pratik, siyasal, polemiksel sonuçlarını açıkça ortaya çıkarmak ve altlarını çizmek, ve onları "kuramsal" açımlamalara bağlayan geniş, bütüncül, derin ussallığı göstermek (bu, Reich'ın düşüncesinin, genellikle "bilimsel" diye adlandırdığı, *temel yapısına* denk düşer; bu temel yapı, bir önermeyi ileri sürmek, bu önermeyi olguların ışığında gerçekleşmeye ve onun geçerliliğini dokunulabilir, ölçülebilir, hatta elle yoklanabilir vargılarla sağlama almaya gözlem ve deneyden kalkarak yönelmekten ibarettir; pratik ile kuram, Reich'da hiçbir zaman birbirinden ayrılmamıştır, en rastlantısal olduğu sanılan spekülasyonlarda bile ya da tümüyle önemsiz olgulardan kalktığında bile böyledir bu; Reich'ı eleştirenlerin yeğ tuttukları işlem onu birleştiren eklemleri *budamak,* yersiz, uygunsuz, sağlıksız, "haince", "sayıklama ürünü", vb. sayılan şu ya da bu öğeleri ayırmak ve birbirinden koparmaktır; bu bakımdan, Reich, pratik ile kuramın birliği pe-

şinde soluk soluğa kalmış bulunan "Marksist" düşünürler ya da ünlü "önemli olan sonuçtur" saplantısı içinde bulunan "pragmatistler" ve "gerçekçiler" için ana kaynak, örnek ve pohpohlanan yazar olmalıydı!) Bilgi gerekçelerinin epey canlı ve derin, öğrencilerin yetişmesinin ve yaşama düzenlerinin çok çeşitli, *yorgunluk*'un elle tutulur bir görüngü olduğu Vincennes Üniversitesi'nin özel çerçevesinde (burada öğrencilerin çoğu *ücretli*'dir, gündüz ya da akşam herhangi bir işte çalışmaktadır; *somut* koşullar içler acısıdır, insandan müthiş bir duygusal ve zihinsel gerilim isteyen üçer saatlık dersler yapılmaktadır) çizgisel, tekyönlü ve "yönerge verici" çözümsel bir gelişmeden kaçınmak; önceden belirlenmiş, hani şu her şeyden üstün, düzmece "akılsallığı" ya da "iç gerekliliği" yüzünden hiç şaşmadan kendi yolunu izleyen bir çizgi'yi zorla benimsetmenin taşıdığı sinsi baskıdan kaçınmak gereklidir; belli bir çizgi'de hizaya gelmek hep belli bir tasarıyı, buyurgan bir üslubu — buyurganlık eğilimi taşıyan bir tasarı'yı haber verir ("hizaya geeel!" diye bağırır başçavuş; "sıra olun!" diye haykırır öğretmen; "parti çizgisi" diyerek sözünü bağlar parti görevlisi; kadın dergileri "vücut çizgileri"ni zorla herkese benimsetir; spor gösterilerinde sıralar göz alabildiğine uzar gider); onun için, sorunları somut gerçeklikleri içerisinde, yani paramparça olmuş, sağa sola saçılmış, seyreltilmiş biçimler halinde ele alacağız; faşizmin kitle ruhbilimine parça parça yaklaşacağız — yolun sonunda, sorunu birlik içerisinde yakalamayı umarak.

Çocuklar

Günümüzde çocukluk üstüne yapılmış araştırmaların vardığı nokta, çağdaş toplumda çocuğun *bugünkü* durumunu tanımlayarak soruna yaklaşmayı gerektiriyor. "Ana kucağında yaşama" başlıklı bir dizi yayının yapılması, toplumumuzda baskı temeline dayanan düzenin her çocuk üstünde ne derin, ne şiddetli etkiler uyandırdığını göstermiştir: okulların sersemleştirici duvarları, parçalara ayrılmış, katı, hatta çoğunca hem maddi hem ruhsal planda yaralayıcı o yaşama alanı (düşmeler, çarpışmalar, maddi nesneleri elleme, inceleme güçlüğü, daracık

teneffüs salonları, kilitli bir sürü kapı, iğrenç avlular, tehlikeli merdivenler, vb.), ne var ki, okullar, ergin insanın ruhsal ve organik ölçülerine, toplumsal ritimlerine göre düzenlenmiş genel bir örgüttür (Reich, 1920'lerin sonlarına doğru, Moskova'da Vera Schmidt'in kurduğu çocuk bahçesini gezerken uzayın, zamanın ve nesnelerin çocuğun ölçülerine göre tasarlanıp düzenlendiğini görünce çok duygulanmıştır; bu tutum, Vera Schmidt'in ruhçözümsel bulgulara dayanarak geliştirdiği eksiksiz özgürlüğe dayalı eğitim uygulamasına eşlik etmektedir: yalnız göz yumulmayan, ayrıca desteklenen cinsel özgürlük; bağırıp çağırma, ağlama yoluyla dile getirilen anlatım ve devinme özgürlüğü; zihinsel özgürlük falan bunun türlü yanlarıdır; Stalin'ci memur egemenliğinin kurulması ve gittikçe sertleşmesi Vera Schimidt'in örnek deneyine son verecektir — Reich'ın öğrencileri, çok sonraları, Birleşik Devletler'de bu deneyi yineleyecektir); toplumsal-ekonomik sistem, okul personelinin yapısını da kendine benzetmiştir: okul müdiresinin az çok etkili yüzü, zihinsel yetişmeyi sağlayan öğretmenler (ve bu yetiştirmenin "anaca" olmasını isteyen yeni buyruklar), bedensel hizmetlerle, yani maddi bakımla (temizlik, beslenme) görevli kadınlar; bu personelin ücretleri de onları belirleyen düşünsel konumları üstüne bir fikir verir niteliktedir: ücretleri azdır, öğretmenlik kademelerinin en sonuncu basamağına yerleştirilmişlerdir (üniversite profesörü doruğa oturtulmuştur, bilginin yaratıcısı o sayılır), öğretmenler uygulamalarında kendi toplumsal "durumlarını" yansıtmazlar. Daha aşağıda ise, çocuğun bedenine tanınan hak gelir; çünkü saat başına aldıkları ücret en az geçim düzeyini ancak sağlayacak, inanılmaz koşullar içinde çalışan bakıcı kadınların ellerine bırakılmıştır çocuklar; çocuğun bedeni, yalnız pislik-temizlik ölçüsüne dayanılarak, nesne-beden olarak tanımlanmaktadır. Okulda, çocuk cinselliğinin bütün boyutları ortadan kaldırılmıştır; ancak gizli olarak varlığını sürdürebilir bu cinsellik. Bir toplum, çok zayıf çocuk bedenlerinin, ince çocuk duyarlıklarının, kırk-kırk beş kişilik sınıflarda (bir sınıfta kırk kişinin oturması ideal bir ölçü olarak düşünülmektedir!), iyi yetişmemiş, hatta eğitsel çalışmanın iyice ucunda kalmış, düşük ücretli, kendileri de duygusal sorunların, iyi düzenlenmemiş insani sorunların pençesinde kıvranan yetişkin kimseler ta-

rafından (öğretmenlerin çoğu yeni lise çıkışlı, ya da ek ücretli çalışan kişilerdir, ya da yeni emekliye ayrılmış kimselerdir) eğitilmesini kabul ediyorsa, o toplum, *faşizmin kitle ruhbiliminin* kaynağına girmiş sayılır; her türlü faşist olanağa elverişli bir kitle alanı var demektir o toplumda.

Böyle bir baskıya karşı koyacak olanda, hiç kuşkusuz, İlkokul Öğretmenleri Ulusal Sendikası gibi resmi bir sendika kuruluşu değildir; ahlâkçılar, vaizler, papazlar, lise müdürleri, bakanlar, cumhurbaşkanları, ileri gelen kimseler, komiserler, savcılar, kıta ya da tabya albayları, aile babaları ve başyazarlar tarafından ele alınan o her derde deva formüllerden birkaçını görelim; hepsi de şunun gibi bir şey söylemektedirler: *"Kendini aşmak için —en iyilerin ilerlemesi için— çaba zevki..."*

— "Çaba zevki": bu korkunç deyime, ayrıksız olarak, bütün faşist söylevlerde ve bütün gerici ve baskıcı bildirilerde rastlanmaktadır; dahası var, bu formül, her türlü baskı süreçlerinin başlangıcını *açan,* kuran, damgasını vuran bir niteliktedir; Yunan ve Şili albayları, idam mangalarını hazırlar, toplama kamplarını açarken, işe halkı "çaba zevki"ni bulmaya çağırmakla başlamışlardır. Her toplum kendi baskı dizgesini (eğitsel olabilir, polis düzeniyle ilgili olabilir, siyasal ya da başka bir alana ilişkin olabilir), "çaba zevki" denen bu özürü örgütleyerek başlatmaktadır; ve her toplum, sıkıdüzeni ve baskıyı yazınsal biçimde belirten bu "çaba"nın, bireyce *istenmiş* olmasının, böylece sıkıdüzen ve baskının özümlenmiş bulunmasının, kendi kendine işler hale gelmesinin, kişiyi bütünüyle kuşatmasının özlemi içindedir. Ve, bilindiği gibi, baskısal yapı, çocukta ne denli küçük yaşta kök saldırılırsa, o kadar derin, o kadar sağlam, o kadar giderilmez olmaktadır;

— "Kendini aşmak için": bu formül, birincisini pekiştirmekte, ve onun amacını belirlemektedir. Nasıl olabilecektir böyle bir "aşma"? Ya, bireyin özerk devinimi içinde, onun gelişiminin doğal ve zorunlu dinamiği içinde görünecektir [Reich'ın *kendini-düzenleme* (autorégulation) kavramı işte burada yatmaktadır: canlı her organizmanın, kendiliğinden ve güçlü mekanizmalarla, gelişiminin getirdiği katkılar ve uyumlarla kendi kendini ayarlama konusundaki temel yeteneğidir bu].

Ya da dıştan gelecektir: toplumsal, kültürel nitelikte dışsal bir zorunluluk onu zorla kabul ettirecektir; bu durumda, bir "çaba", bir itme, bir *abluka* ve bir *zorlama* çabası gerekmektedir; birey, "kendi havasında" gitmemeye, doğal zevk *eğilimini* izlememeye çağrılır (çünkü o eğilim, güdüsel "boşalma"nın, "şehvet" hazzının diplerine götürür). Doğal cinsel yaşamın bireyi kaosa, sefahate götüreceğini düşünmek gibi korkunç ve şeytansı bir durum var burada: küçük-burjuva kavrayışının ve onun temel bozukluklarından gelen baskısal durumun tasarımıdır bu. Ama, diye soruyor Reich bize, niçin cinsellik de, öteki insani işlevler gibi, kendini-düzenlemeye elverişli bir mekanizma olmasın? Ayrıca, sağlıklı deneyler gösteriyor ki, kendini-düzenlemeye en yatkın, bellibaşlı insani işlev, *işlevlerin işlevi* (bütün öbür işlevleri besleyen, düzenleyen, onları güçlü köklere, yorgun kirişlere doğru *yayan* işlev), cinselliktir; ve cinsel etkinlik işte bu temel niteliğinden ötürüdür ki, kültürel oluşumların ayrıcalıklı hedefi haline gelmektedir: kültürün, kendi düzenleyici gücünü yerleştirmek ve kabul ettirmek için, cinselliğin kendini-düzenleyici gücünü sınırlamaya, kırmaya gereksinimi vardır! Cinselliğe kendini-düzenleyici rolü bütünüyle tanıyan Reich'ın düşüncesi, Freud'un görüşüne karşı çıkmaktadır; çünkü Freud, kültürün, güdülerden, yani cinsellikten "vazgeçiş" le oluşacağı kanısındadır. "Vazgeçiş" konusundaki, Eros'a zorla kabul ettirilmiş sınırlamalar ve zorlamalar konusundaki bu Freud'çu gelişmeler, tuhaf bir biçimde, Thanatos'un ölüm güdüsünü sürekli değerlendiren görüşüne koşut gibi görünmektedir. Vazgeçiş ve ölüm güdüsü yan yana mı yürüyor yoksa? O "çaba", o "kendi kendini aşma" (Freud'çu "yüceltme"nin kısa bir özeti sayılabilir bu) bir yerde yaşamın abluka altına alınmasına, Eros'un aşağılanmasına, ölüme bağlanamaz mı? Bu büyük soruya şimdilik ancak, bizi düşündürtmesi gereken şu belirtiyle karşılık verebiliyoruz: naziler toplama kamplarının giriş bölümlerine şu pankartı asmışlardı: "çalışma insanı özgür kılar"!

— "En iyilerin ilerlemesi için": işte bütün söylevlerde midemizi bulandırana dek tepe tepe kullanılan ve sonunda hiç de zararsız olarak yakayı sıyıramadığımız kaçınılmaz ve iğrenç formül! "En iyi" denen kimseleri her zaman yükseltmek, savunmak, yüceltmek, bütün yarışma

alanlarında birinci getirmek yolunda iğrenç bir okul saplantısı (sanki o "en iyiler" tek başlarına kendilerini savunamazlarmış gibi!). İnsani varlıkları karşılaştıran, onları aşağı ve üstün diye derecelendiren (faşist pisliğin en *berbat* kısmı da çocukların payına düşüyor) bir dille, söylev, daha o anda faşist bir *gidiş* tutturmaktadır: bir bakıma *başkalarının ölümüne doğru* yön değiştirmektedir. "Daha zeki," "daha yetenekli," "daha güzel," "daha güçlü," "daha becerikli:" bu deyimler aynı maddi ve kültürel koşullarda yapılmış bir çalışmanın sınırlı ve belirgin sonucu değilse, ve ilgili bireyler tarafından özgürce benimsenmiş bir değerlendirme sistemine açıkça bağlanamıyorsa, ideolojik olmaktan başka bir içeriği ya da işlevi bulunmayan ölçüt ve ölçülere dayalı basamaklı bir bölünmeyi, bir ayırmayı anlatıyorlar demektir (ayrıca "zekâ" üstüne hiçbir şey bilmediğimizi de anımsatmak gerekir burada; bugüne dek bu konuda yapılmış tek geçerli tanım, "zekâ, benim testlerimin ölçtüğü şeydir" diyen ruh hekiminin sözlerinden ibaret kalmıştır. Öte yandan, "güzellik"in göreceliği konusundaki sonsuz değişik düşünceleri, aynı türden başka kurnazlıkları aklımıza getirelim; "yetenek" kavramını yerle bir eden yeni düşünceleri anımsayalım). Kim "en çok" diyorsa, "en az"ın altını çizmektedir; "çok"lar kategorisini yüceltmek, "az"lar kategorisini (sözcüğün iki anlamında da) *suçlandırmak* demektir; "az"ları bile bile yaratmak ve kullanmak demektir bu; bireyleri *azaltmak*, yoksullaştırmaktır; bir *yıkma* sürecini başlatmaktır (o hafif ve gülünç okul ve öğretmen yargılarıyla ne çocuklar gürültüye gitmiş, yıkılmıştır! Bir annenin ya da bir babanın, ya da yakın büyüklerden birinin sinirceli yargılarıyla ne çocuklar harap edilmiştir, yani boyun eğmeye, umutsuzluğa, intihara itilmiştir; iç güçlerini kıran berbat yargıların içine kapanmış ne bireyler vardır! Mahkemelerin verdiği korkunç ve açık yargılar da, hepimizin kurban ya da cellat olarak çarkına kapılmış bulunduğumuz o evrensel yargılar dokusunun kanlı ve karikatürleşmiş görünümlerinden başka bir şey midir sanki? Her Sovyet yurttaşının, her an, herhangi bir suçun sanığı olarak tutuklanabileceği biçimde hazırlanmış Sovyet yasaları için Solzenitsin, "Kim ki yasadan söz ediyor, suçtan söz etmektedir" diye yazıyordu: *Kim ki yargıdan söz ediyor, öldürmekten söz etmektedir!* Bir "çaba" daha. Öyle ya, hepimiz buna göre yetişmişiz; ve "*az*"lar, "*en kötüler*"i aşmaktadır:

Kara derili, az beyaz, az yetişmiş, az temiz olduğu için, sömürülerin ve kırımların kara malzemesidir —Ku-Klux-Klan, linçler, öldürmeler. Sonunda, bir "çaba" daha. Nasıl olsa alışmışız buna. Ve "az", son sınıra itilir, "hiç" olur: insan-altı, az insan olan Yahudi güzel ve saf nazi Âri'leri tarafından yok edilir (faşizmin kitle uygulaması!).

Bakanların, yargıçların, yüksek görevlilerin, polislerin, ana babaların ve gazetecilerin her türlü gevezeliklerinde her zaman işittiğimiz şu birkaç sıradan, bayağı, klişeleşmiş formülü biraz dramatik biçimde sunduk; ama bunu yaparken, faşizmin kitle ruhu anlayışının, Reich'ın anladığı anlamda, bir dram ruhbilimi, olağanüstü bir olay olmadığını, ayrık bir durum olmadığını, tersine, günlük yaşamdaki bir ruhsal durum, her gün, herkesin, sıradan insanın, herhangi bir insanın ortaya koyduğu bir ruh hali olduğunu göstermek istedik. (Faşizmi besleyen, ona kılgısal yararlar getiren çok yaygın bir ideoloji de, *Qualunquiste* ya da İtalyanların deyişiyle "*qualunquismo*" öğretisi, yani belli sınıfların belli bilgileri bilmemeleri gerektiğini savunan siyaset olmuştur.)

Ve faşist ruhbiliminin sorunsal yanına, çocuğun durumuna ilişkin betimlemelerle yaklaşırken ister istemez Reich'ın, yaşamının son on beş yılında temel uğraş haline getirdiği çalışmalarla karşılaşıyoruz; Reich, 1957'de ölürken, bir vasiyetname bırakmıştı; buna göre bütün varlığını, kurmuş olduğu vakfa bırakıyordu: *Wilhelm Reich Infant Trust Fund* (Çocuklar için Wilhelm Reich Vakfı); 1949'da da, *Orgonomic Infant Research Center*'ı (Küçük Çocuklar Üstüne Acunsal Enerji Araştırmaları Merkezi) kurmuştu. Bu örgütün amacı, doğuştan delikanlılık dönemine dek çocukluk yaşamını bütünüyle incelemek ve çocuğu, güçsüz bir kurbanı olduğu her türlü kültürel baskı ve müdahaleye karşı korumaktı; 1940 yıllarının başından itibaren, cinsel tutumbilimin ilkelerine dayanan, bir çocuğu koruma stratejini yürürlüğe koymak için seminerler düzenlemişti; eğitimcilerle, hekimlerle, çocuk hastalıkları uzmanlarıyla, çocuk bakımı uzmanlarıyla danışma toplantıları yapmıştı: özgürlük, kendi kendini-düzenleme, gelişmenin özerkliği, coşkusal büyüme, içgüdüsel ve dilsel deyimlerin kendiliğindenliği, tat duyumu, doygunluğa varmış cinsel ve zihinsel merak gibi konuları ele almıştı.

Reich'ın bu önemli düşüncelerini yeniden fark edişimiz ilginçtir; bunların bir bölüğü onun çalışma arkadaşlarının militan eylemleri sayesinde ortaya sürülmüştür; özellikle hekimlerin ve eğitimcilerin doğum alanında yaptıkları *güncel* deneyler önemlidir. Reich, *Dirimin Öldürülüşü* adlı, o gereğince tanınmamış, değerlendirilmemiş ve iyi okunmamış kitabında, toplumun, her çeşidinden buyruklar ve yasaklarla, çocuğun üstüne yüklendiğini, ve her çocukta dirimin kanına girildiğini yazmıştır; işte o kitaptan anlamlı bir parça: "Yeni doğmuş her çocukta, dirimin varlığı duyulabilir, görülebilir, onun kokusu alınabilir, sevilebilir, korunabilir, geliştirilebilir. Oysa, gerçekte, her yeni doğmuş çocukta, dirime set çekilmiş, dirim bastırılmış, yürürlükten kaldırılmış, geriye itilmiş ve dirimden, canlı olandan tiksinilmiştir. Dirimin sürekli öldürülüşünün görünümlerinden biridir bu, başka şey değil." Reich'in düşüncesine alışılmadık ve tuhaf bir biçimde giren *dirim* kavramını ileride yeniden ele alacağız; önemli olan, burada çocuk daha doğarken bir *öldürme* olayı olduğunun altını çizmektir. Frederick Leboyer gibi bir kadın-doğum uzmanının on bin kadar gebelik ve doğum olayından sonra vardığı sonuç da aynıdır; bu uzmana göre de, yeni doğan bir bebek hem bir baskının, hem de "vahşi," "ürkünç," "korkunç" bir şiddetin kurbanı olmaktadır: o da Reich gibi bir anlatım kullanarak, "bir suçsuza reva görülen bu acı, bu işkence, bu kırım" demektedir. Bunlara karşı, *ağrısız doğum* diye adlandırdığı şeyi önermektedir. Leboyer'in *Ağrısız Bir Doğum İçin* adlı kitabı, faşist türden düşmanca tepkiler doğurmuştur: tıbba egemen olan çevrelerce çeşitli yasaklama kararları verilmiş, Leboyer'e kitaplarını yakması için çağrılarda bulunan gazete kampanyaları açılmıştır.

Bilginler

Bir *atılım* yapalım ve çocuklardan bilginlere geçelim. Bu atılımı, Ferenczi'nin "süt çocuğu bilgin" öğretisinin kurduğu o olağanüstü geçişe başvurarak çok kuramsal olarak da yapabilirdik; bu arada, çocuklar bilgin iseler (öyledirler de, ayrıca insan türünü sürdürmek ve insanlığın kültürel klişeler içinde fosilleşerek ölmesini önlemek için, öyle

olmalıdırlar), bilginlerin de çocukluk taslamaya bayıldıklarını belirtmemiz gerekirdi. Hani nasıl denir, bu dünyanın dertlerinden kurtulmuş, dalgın ve saf koca koca çocuklar size atom bombaları yapıyorlar, şimdi de nötron bombaları yapıyorlar. Ve neredeyse, hiç düşünmeden insan soyu üzerinde değişiklik yapabiliyorlar! Hani, *anlamlılık* (yani kısacası *biçim, görünüş*) açısından dâhi Einstein'ın kendisi için çok güzel bir çocuk başını nasıl imal ettiğini düşünmek de çok ilginç değil midir? Görecelik kuramının düşünürüne yakışacak, körpe, biraz bulutlu bir baştır bu!

Bilginler —ve bir bakıma Einstein— Reich'a çekilmez bir hayat yaşatmışlar, çalışmalarının önemini ve gücünü görmek istememişlerdir. Sözgelimi, 1934'den sonra yerleştiği Norveç'de (orada 1939'a dek kalacak, daha sonra Birleşik Devletler'e gidecektir), insan bedenindeki dirimsel-elektrik enerjisi konusunda, bir miktar enerji taşıyan *yaşam kabarcıkları* (biyonlar) konusunda yaptığı araştırmalar; özyönetim temeline dayanan emek demokrasisi konusundaki özgür yönetim üstüne düşünceleri ve kişilik çözümlemesiyle bitkisel sağaltım (temel coşkusal ket vurmaların ortadan kaldırılması ve bedensel boşalma tepkesinin serbest bırakılması) tekniklerini doğuran gelişmeler, akademik çevrelerin inatçı direnişiyle karşılaşmış, hemen aşırı ulusçu ve ırkçı bir basın kampanyası açılmıştır: "Yahudi pornocu Reich," "kendini Tanrı Babanın yerine koyan sahtekâr!" Bu kampanyada, bilginlere, ruh hekimlerine (bunların arasında özellikle Scharffenberg adlı ruh hekiminin adını analım, Reich, ona, geleneksel ruhözümlemesinin "polisle birlikte iş gördüğünü" yazmıştı), ruhçözümcülere, en büyük faşist gazeteler de katılmıştı; Quisling adı bu kampanyada çok sivrilmiş ve ünlenmiştir.

Reich, belli bir bilimi mahkûm etmektedir: yalnızca ölçülebilir olguyu hesaba katan, ölüm üstüne çalışan, gerçeğin canlı birliğini ve canlının gerçek birliğini düşünmeye yeteneği olmayan olgucu (pozitivist) makinacı bilimdir bu. Makinacı bilim, diyor Reich, gizemciliğin (dinsel olsun, olmasın) karşıtı değildir; tersine, onun simetrik kutbunu meydana getirmektedir. Makinacılık ve gizemcilik, akılcılığın kuşatıldığı ve tutsak edildiği, birbirine kenetlenmiş bir çerçeve meydana ge-

tirmektedir; çünkü dar ve makinacı bir bilimsel akılcılık, nesneleri ve "olayları" hesaba katmak istememekte, insana, insani coşkulara ve isteklere, toplumsal ilişkilere, siyasal tasarılara ilişkin büyük bir alanı gizemciliğin ellerine bırakmaktadır. Nazilerin dirimsel ve ırkçı mitolojisi, çeşitli bilimsel görüşleri yerin dibine batırmaktadır.

Reich, toplum içinde rahatça yerleşmiş, kendilerine ancak iktidara hizmet ettikleri ölçüde tanınmış düşünsel, bilimsel bir güç sağlayan (zaten tersi söz konusuysa, hadi güle güle Bay Oppenheimer, güle güle Bay Sakharov) resmi bilim adamlarına karşı, onların, bilim alanında kendisini ciddiye almak istemeyen partizanlarına karşı, dinamik ve siyasal alanda genişlemiş bir bilim görüşünü savunmaktadır: akılcılık, akılsızlığın gücünü kırmak için her yere sızmalıdır. Reich'a göre, akıldışı düşüncenin en son noktası da faşizmdir: "faşizm, ortalama adamın akıldışı nitelikteki bütün tepkilerinin toplamıdır." Reich'çı bilim *hareketi* sermayeyi ve iktidarı suçlu sandalyesine oturtacak biçimde işler; ve Frankfurt Okulu'na bağlı düşünürlerin de (Horkheimer, Adorno, ve günümüzde, Habermas) belirttikleri gibi, bilimsel akılcılığın belli ekonomik ve siyasal yapılara hangi ölçüde bağlı olduğunu, özellikle de bilimsel ilerlemenin çağdaş toplumda hangi ölçüde üretici bir güç yarattığını kavramamıza olanak sağlar. Bilim, sermayenin ve iktidarın vazgeçilmez yerleşme noktası olmuştur.

Çağdaş bilimin bir vuruşta yeryüzündeki iki yüz bin insanı yok edecek atom bombasını yapıp patlatması, söz konusu bilimin temel yapısı ve belli bir toplumun, hani şu uygar denen toplumun yıkma ve yok etme kudretiyle arasındaki ilişkiler konusunda hepimizin derinlemesine düşünmesini gerektirir (Auschwitz'ten Hiroşima'ya dek, Reich'ın "coşkusal veba" adını verdiği *harlı ateş*'le, faşist kafa yapısının özünü oluşturan yıkıcı kin ve çılgınlıkla karşılaşmıyor muyuz?). Bilimin bu yanının fark edilmeye başladığı, (iktisadi, siyasal ve toplumsal) iktidarla arasındaki bağlar umulmadık bir genişlikte ve açıkça ortaya çıktığı an —aşağı yukarı Reich'ın 1957'de ölümünden sonra— bilginler işin içinden sıyrılma çarelerini aramaya koyulmuşlardır; Amerika Birleşik Devletleri'nde *Yeni Bilgi* adı altında kendini gösteren ve yarı gülünç, yarı acıklı bir biçimde, Reich'ın savını doğrulayan makinacılıkla

gizemcilik'in birbirlerini tamamladıklarını kanıtlayan bir görüngüdür bu. Yeni Bilgiciler, Amerikalı bilginlerdir —bu çözümlemeyi Raymond Ruyer'nin *La Gnose de Princeton* adlı kitabındaki bilgilere dayanarak yapıyorum— sayıları çoktan binleri bulmuştur, kimisi Nobel Ödülü almıştır, çağcıl bilimin sınırlarını, olgucu ve makinacı yanlarını açık seçik duymaktadırlar— böylece, Reich'ın çözümlemelerini yinelemekten başka bir şey yapmamış olmaktadırlar. Hatta, Acun'un birliğinden, her yerde var olan, evrensel bir canlı enerjiden, "her şeyin başı olan organik bir bilinç"ten, dirimin okyanusu andıran varlığından söz ederken, Reich'ın dilini kullanmaktadırlar. Ama birtakım temel önerilerini aşırdıkları Reich'tan *"tiksinmektedirler"* diyor Ruyer, onun siyasal gerçekliğe, cinsel gerçekliğe, insanın gerçek yaşamına bakışına dayanamamaktadırlar; yeni bilgiciler zihni karışmış kişilerden (şizofrenlerden), kargaşacılardan, solcu aydınlardan, toplumbilimcilerden, ruhçözümcülerden, gerçeküstücülerden, ozanlardan, başkaldıranlardan, garip insanlardan, toplumun dışında yaşayanlardan, hippilerden, kitleye dağıtılan haberlerden, uzun saçlardan, kirli tırnaklardan nefret etmektedirler — *"işçi tulumu giymiş"* adamın ta kendisidir bu. Yukarıda söylenenlerden şu sonuç çıkarılabilir: "Amerikan Bilgicileri bütün dünya aydınlarının Amerikan emperyalizmine duydukları öfkeleri ahmakça, hastalıklı ve kuşku verici bulmaktadırlar." Burada, yaftacı ve faşist kafa yapısının en sürekli süreçlerinden birini, belli bir hedef tahtası yaratıp oklarını ona yağdırma sürecini işbaşında görüyoruz: gerçeği yadsımak, gerçek yaşamı elinin tersiyle itmek, akılcı çözümlemeyi askıya almak — ve bütün kötülükleri öteki'nin, özellikle de düşünen, anlamaya çalışan, açıklamaya uğraşan adam'ın sırtına yüklemek; Bilgiciler, Amerikan emperyalizminin bütün dünyada, doğrudan doğruya ya da "quisling"ler aracılığıyla giriştiği kitle halindeki yıkım ve kıyımları akılsal ve bilimsel yöntemlerle ele almaya yanaşmamakta, bütün *hınçlarını* "öfkeli" diye niteledikleri aydınlara yöneltmektedirler. Peki nerede bu çılgın öfke? Faşist kafa yapısının en belirgin özelliği, öfke ve şiddeti içeren coşkusal alanda ortalığı bulandırmaktır. Kara derili özünden kötüdür, "hayvan"dır der Ku-Klux-Klan'ın adamları kurbanlarını paralarken; Arab'ın dişlerinin arasında hançer vardır hep, der zavallı fellahları falakaya yatıran küçük, aşağılık faşist; Ya-

hudi, küçük Hıristiyan çocuklarını karanlıkta boğazlayan, kana susamış bir canavardır, der, Naziler Yahudilerin kökünü kazıma programlarını yürürlüğe koyarlarken.

Kendini birleştirici ve bütünleyici sayan, küçük bir azınlığa ayrılmış, bu seçkinler takımını alıp yüce bir bilgeliğe götürebilecek, dünyanın değişkenliklerine tepeden bakan (bu değişkenliklerin adı Vietnam Savaşı, Şili'deki kanlı bastırma, Amerikan ve Sovyet buyuruculukları, siyasal işkence ve öldürmeler, sömürü, çevre kirlenmesi falandır) bu Yeni Bilgi, yeni Bili gizemciliği neden böyle beklenmedik, garip bir biçimde ortaya atılmıştır acaba? Neden aydınlar böylesine hor görülmekte, Reich böylesine "tiksinti" uyandırmaktadır? Bunun yanıtı olsa olsa, bilgici bilginlerin bilimin dünyadaki iktisadi, siyasal ve toplumsal işlevini tartmaya yanaşmamaları, gerçeklerden yüz çevirmek, Bilgi'nin yanıltıcı ve esenlik verici evrenine kaçmak istemeleri olabilir. Burada, faşist kafa yapısının temel gerçeklerinden biriyle karşılaşmaktayız: gerçeğin akılcı ve eksiksiz bir yoldan değerlendirilmesi — sanrıya ve akıldışı yanılsamaya sığınma.

Tanım

Amacımız, tıp dünyasını elinde bulunduran şu ya da bu pratisyen hekimler topluluğuna, ya da Amerikalı herhangi bir bilginler topluluğuna "faşist" damgası vurmak değildir. Dikkatimizi, günlük, kararlı, evrensel bir eğitim uygulamasının konusu olan çocukluk ile akılcılığın ve mantığın kesiksiz uygulaması olan bilim gibi çok farklı ve aynı derecede önemli iki alana birden yönelterek, Reich açısından faşizmin kurucu çarklarının yaşama gözlerini açış döneminden başlayarak, her yerde, güçlü ve ince bir biçimde işlediğini göstermek istiyoruz: Çocuk üzerinde uygulanan kültürel el koymanın acımasız katılığı ve sonsuz bir bilgeliğin eksiksiz kısır döngüsünü kurmak için kullanılan bir akılcılığın esnekliğidir bu.

Kısacası, Reich'ın faşizm tanımı son derece geniş bir alanı kapsamaktadır; faşizm, yaşamın doğal ve kendiliğinden devinimlerine (temelde *cinsel* devinimlere) karşı mücadele etmek için yekindiğinden,

insanın kişilik yapısında beliriyor; faşizm, temelde, *yapısal olarak* cinselliğe karşı bir tavır, bir durum alma üstüne kurulmuştur. Bu yüzden, *faşizmin kitle ruhbilimi* Reich'ın *Kişilik Çözümlemesi* üstüne büyük kitabında açımlanan özgün ruhçözümlemesi çalışmalarını kavramakla anlaşılabilir. Reich'ın "kitle ruhbilimi"nden anladığı şey, ortak ruhsal öğelerin *kişilik çözümlemesi,* bilinçaltı süreçlerinin çözümlenmesi, (yadsıma, tasarı, özdeşleşme, güdüler, vb.), belli bir toplumda süregitmiş, belli tarihsel koşullar içinde dirimsellik kazanmış, işlem görmüş, azmış düşleri anlamaktır. Reich'ın faşizm tanımı, bunca geniş bir alana yönelik olmasına karşın, hiçbir zaman soyut ve belirsiz değildir; her zaman, belirli tarihsel olaylardan (Hitler'cilik çözümlemesini anımsayalım), belli toplum ve iktidar biçimlerinden (Stalin'cilik çözümlemesi), özellikle de kesin çerçeveli *kişilik çizgileri*'nden çıkış yapmaktadır.

Zırh

Reich, kişilik çizgisini ve tavırlarını, *kişilik zırhı* genel kavramı altında toplamıştır. Ayrıca, *heyecan zırhı* ya da *kassal zırh*'tan da söz etmektedir: bu da onun, dikkatini ve çözümlemesini faşizmin pekişme ve işleme noktaları olan ilk heyecanlara doğru yönelttiğini gösteriyor; sözgelimi, Reich, nazizmin "güçlü coşkusal içeriği"nden söz ediyor; insan gerçekliğine maddeci bir kavrayışla eğiliyor: Reich'a göre, ruhsal yaşam, özellikle kas gerilimleri, sinirsel-bitkisel belirtiler biçimi altında, bedene bağlı bir yaşamdır; bu bakımdan, kişilik çözümlemesi ve bitkisel-sağaltım çalışmalarının amacı bu zırhları, organik yapının meydana getirdiği sıkıntıları, bilinçaltına itmeleri, yoksunlukları çözmek, anlamlandırmak; serbest bir yaşam enerjisi (libido) dolaşımını yeniden kurabilmek, cinsel hazza organik ve coşkusal dirimselliğini yeniden kazandırmak, bireye bedensel boşalma hazzı içinde temel yaşam ritmini yeniden kurma olanağı sağlamak üzere, bu katılıkların, bu zırhın içinde bulunan ama bağlı ve sıkışık durumda kalmış enerjiyi özgür kılmak olmalıdır.

Kişilik zırhının işlevi, diyor Reich, bireyi kendi iç cinsel güdülerine ve dış dünyanın baskılarına karşı korumaktır: toplumun cinsel ya-

sakları ve baskılarıyla koşullanmış olan birey, kendi içgüdülerini bastırmak, Freud'un deyimini kullanırsak, hazzın kendiliğinden belirişinden *vazgeçmek* zorundadır; cinsel enerji zırhın içinde *sabitleşmiş* biçimdedir; birey, sıradan insanın (Reich buna *homo normalis* diyor) olağan cinsel düzenini meydana getiren bir cinsel güçsüzlük, bir boşalma güçsüzlüğü (Reich'a göre, "anorganie") içinde yaşar; bu, Reich'ı *kitle sinircesi*'nden, kitlelerin *cinsel yoksulluğundan* söz etmeye götürecek bir sinir hastalığı düzenidir; işte, ortaklaşa sinircenin, bu cinsel yoksulluğun yaygın alanında faşizm meyvalarını vermeye başlamaktadır.

Bunun için, bir ek düzeneğin, özellikle tipik faşist anlayışı taşır görünen bir çarkın araya girmesi gerekir. Reich, bir sinircenin tedavisinde, zırhın içinde sabitleşmiş bir enerji serbest bırakıldığında, hastada bir güçsüzlük duygusu uyandığını gözlemlemiştir. Hasta, tam rahatlığa, derinden özlediği tam serbestliğe en kısa süre içinde ulaşmak istemektedir; kısmi ve belirsiz bir rahatlama da, zırhı daha duyarlı ve daha hoşgörüsüz kılmaktan başka işe yaramamakta, ve o zaman, bir öfke ve azgınlık tepkisinin, bir "her şeyi kırıp parçalama" isteğinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır; Reich'a göre, kişilik çözümlemesi yoluyla iyileştirme çalışmalarındaki en nazik anlar da bu anlardır. Böylece, doyumun yollarını sezmiş, ama o yolların birdenbire kesildiğini görmüş bir isteğin, tasarlanmış ve reddediliş süreci içindedir ki, faşizm gelmekte, kendi seçim alanını kurmaktadır.

Faşizmi İstemek mi?

Reich'ın, yönünü yitirmiş Alman kitlelerinin faşizmi *istemiş olabilecekleri* konusundaki düşüncesi, kitlelerin saf, suçsuz, temelden *iyi* olduğu fikrine, onların başarısızlıklarının ancak usta ve arsız bir propagandanın şeytansı etkisine yorulabileceği kanısına saplanmış bulunan dogmatik, bölekçi (sekter) kişilerde şaşkınlık uyandırmaktadır. Böylesi bir düşüncenin ne denli aptalca olduğu apaçık ortadadır; bu aptallığı kitlelere de kondurmakla, kitleler, meleksi, kırılgan, hiçbir şey bilmeyen, katışıksız, hepsi de kız oğlan kız, el değmemiş insanlardan oluşan, ve aşağılık, alçak pezevenkler tarafından sömürülüp sömürülüp tarihin kaldırımlarına fırlatılan yeni bir tür olarak gösterilmektedir.

Reich, her türlü büyük siyasal düşüncenin temelinde bulunması gereken soruyu açıkça ortaya koymuştur: *"Hitler kendini nasıl kabul ettirebildi? 70 milyon okumuş ve emekçi bireyden meydana gelen bir halk, nasıl oldu da, hastalıklı bir bildirge tarafından baştan çıkarılmaya razı oldu?"* Gerçekte çok daha geniş kapsamlı olan, ve hepimizi doğrudan doğruya ilgilendiren bir sorunun yerel bir tarihsel görünümü söz konusu burada: Nasıl oluyor da, el ve kafa işi yapan emekçilerden meydana gelen bir halk, kimi zaman yeteneksizlikleri ve kötülükleri en açık biçimde ortaya çıkmış (Birleşik Devletler'deki Watergate olayı) bir iktisadi çıkarcı azınlığı ile bir siyaset adamı azınlığı tarafından, kendi öz çıkarlarına karşı, kendi özgürlük, mutluluk, sevinç ve tat içinde yaşama isteklerine karşı yöneltilmeye ses çıkarmıyor? Reich, Nazilikle ilgili bir düşünceden çıkış yaparak, şu noktaya varmıştır: siyaset (sözcüğün dar anlamıyla), halk kitlelerinin yoksunluklarına, arzularını bastırmasına ve hınçlarına düşünsel ve düşsel bir biçim verme alanıdır, bir sayıklama, bir kuruntu alanıdır.

Reich, özellikle Naziliğin işlevini incelemeye yönelmiştir. Nazilik, Alman kitlelerinin *devrimci heyecanlarına*, özellikle de cinsellikle ilgili coşkularına dokunmayı becermiştir. Reich, çok yerinde olarak, Nazilerin iktidara gelişi sırasında, cinsellik, eğitim, evlilik ve aile ilişkileri konusunda düzeltimler yapılmasını öneren 80 kadar örgüt bulunduğunu, bunların çevresinde yaklaşık beş bin kişi toplandığını anımsatıyor. Reich'ın kendisi de, biliyoruz, Alman Komünist Partisi'nin koruyuculuğu altında çalışan SEX-POL'u (Proleter Bir Cinsel Siyaset İçin Alman Derneği) kurmuştur; bu derneğin çevresinde birkaç hafta içinde 40.000 üye toplanmıştı. Ayrıca, Alman halkının özlemlerinin, büyük sol örgütlerde, sözgelimi çok güçlü olan Sosyal-Demokrat Parti'de yankı uyandırdığını ve gerçekleşme umudu yarattığını da anımsayalım; Sosyal-Demokrat Parti, bir insanın bütün yaşam çizgisini kapsayan bir örgüt ağı kurmuştu (çocuklar ve gençlik için devinim, spor, kültür, basın, yayın, vb. örgütleri). Sayıca zayıf kalan Komünist Parti de, bunu, bağlı ve etkin militanlarını çok sağlam biçimde örgütleyerek gidermekteydi. Denebilir ki, o yıllarda, Almanya'da, devrimci bir yönelişe hazır, serbestçe *dalgalanan* bir çeşit enerji vardı; o yönelişe ge-

çilmesi için de bazı koşulların daha bir araya gelmesi, bazı kararların karşılıklı olarak alınması yetebilirdi. (Burada şunu belirtmekte yarar var: İtalya'da faşizmin zaferinden önce, İtalyan kitleleri, özellikle kuzeyde yaşayan ve anarşistlerle sosyalistlerin büyük etkisi altında bulunan kitleler, özyönetim örgütleri, sosyalist eğilimli örgütler, özellikle de üretim kooperatifleri oluşturmaya başlamışlardı; Mussolini faşizminin tarihsel işlevi de, özellikle bu hareketleri iktidara gelir gelmez kırmak olmuştur.)

Reich'a göre, Almanya'daki sol örgütler ve sendikalar, tarihsel sorumluluklarını üstlenme yeteneğini gösterememişlerdir. Sözgelimi şöyle yazıyor: "Kitle ruhbilimi yönünden ele alınıp değerlendirilirse, Komünist Parti'nin, sosyal-demokrat siyasetin faşizme yol açtığı yolundaki kesinlemesi doğrudur. Devrimci örgütlerin bulunmamasından ötürü, *Sosyal-Demokratlar tarafından düş kırıklığına itilmiş, yoksullaşma ve tutucu düşünce arasında bunalmış bulunan emekçi, kendini ister istemez faşizmin kollarına atmıştır.*" Bütün güçlerini, Komintern'in ve Stalin'in bölekçi buyruklarına uygun biçimde, sosyal-demokrasinin "sosyal-faşizm"ine ve "sosyal-hainler"ine saldırtan Komünist Parti'nin bunda hiç mi sorumluluğu söz konusu değildir; oysa Komünist Parti, Hitler tehlikesini sadece küçümsemekle, ihmal etmekle kalmamış, "ulusal-bolşevizm" denen şey içinde, Nazilikle bir yakınlık ânı da yaşamıştır.

Nazilik, iki anlamlılık açısından kusursuz, müthiş etkili bir işlemi başarıyla gerçekleştirmiştir: insanların dirimsel, köklü, devrimci coşkularını gerici düşünce kalıplarıyla duygu kalıplarına dökmüştür; ilerici özlemleri ustalıkla yakalamış, gerici ve çağdışı yollara yöneltip hapsetmiştir.

Hitler'cilik

Hitler'in, *Mein Kampf*'ta, söylevlerinde ve siyasal bildirilerinde ortaya koyduğu görüşlerinde, gerici hareket belirgin bir biçimde izlenebilir. Sonuç olarak, diyor Reich, Naziliğin kilit noktasında "ırkçı kuram" bulunmaktadır. Saf bir âri *ırk* teması, öncelikle *saflık* temasını

öne getiriyor; saflık da, kanda, özellikle dirimsel (biyolojik) özde aranacaktır; ırkın kanı ise ancak başka ırklarla karışmaktan kaçınmakla, son noktada, *cinsel ilişkileri* aşırı ölçüde sınırlamakla mümkündür; cinsel ilişkilere, ancak belli kültür değerlerine (Irk, Ulus, Parti, vb.) katkıda bulundukları ölçüde izin verilmelidir; "nasyonal-sosyalist ırk kuramının özünü, diyor Reich, *doğal cinsellikten ve onun bedensel boşalma işlevinden aşırı ölçüde korkmak* olarak tanımlayabiliriz" (satırların altını ben çizdim).

Ancak bu durum, her türlü baskıcı, buyurgan, cinselliğe karşıt ataerkil dizge için de söz konusudur. Nazilik, o okunaksız cinsel alâmetler sayfasına bir dipnotu ekliyor. Bir bakıma, temel dirimsel gerçekliğe yaklaşıyor, bunun yaşamın derin bir çağrısı olduğunu, bu çağrının insana cinsel etkinlik yollarıyla ulaştığını hissediyor; ve bunu birbirinden apayrı yönlerde beliren bir düşsel duruma, bir mitolojiye tıkmak, yaşam ve cinsellik kaynağından saptırmak için, bir ölçüde, o çağrıya kulak veriyor: Baskı ve yetke yönünden (totalitarizm ve diktatörlük), saldırganlık yönünden (savaşçılık, fetih ve işgal siyaseti), ölüm yönünden (sistemli yıkma ve şiddet işlemleri, yok etme kampları).

Kısacası, Hitler, geleneksel yapılar içinde, özellikle aile içinde sıkışıp kalmış, duruklaşmış belirli bir miktar cinsel enerjinin serbest kılınmasına, kendine göre bir katkıda bulunmuştur; ama bunu başka düzeylerde (Parti düzeyinde, Devlet düzeyinde, Irk düzeyinde) daha fazla geri almak üzere yapmıştır. Ayrıca Hitler'le, Baba imgesi çok özel bir biçimde çakışmaktadır; Hitler, başka baba imgeleri arasında, zorba, yasalarını çocuklarına zorla kabul ettiren tek bir görüntü bulunduğunu düşünecek kadar dar kafalıdır; o imgeyi kısmen alır, ama ona kendince düşsel bir kurguyla bir çeşit canavarlık imgesi ekler; böylece Baba imgesi, Ana-Yurt temasıyla olan bağıyla birlikte, anneliğin önemli bir bileşiğini de taşır, fazlasıyla Yahudi-Hıristiyan niteliği taşıyan Baba imgesinin arkasında, eski bir anayı, Toprak Ana'yı, yok edilmesi gereken yabancılar tarafından lekelenmiş, alaya alınmış bir Cermen Anasını yüceltmektedir; yine de "bekâr" kalan kişi (Hitler, Eva Braun'la ölümünden ancak çok kısa bir süre önce evlenmiştir) büyük ağabeyi temsil etmektedir, Babanın yerine geçen, onun yerini tutan kardeşler

sop'unu (klan'ını) temizlemekte, "*kardeşlik*"i (Parti içinde olsun, S.S.'ler arasında olsun bu "kardeşlik" kavramı nazi topluluklarında çok önemlidir) ataerkil koruyuculuğun ağırlığında kurtarmaktadır.

Hitler'in konuşmasıyla el ele veren bunca düşsel oyunun alabildiğine belirgin, ayrıcalıklı, hemen yakalanabilen ve insanı kavrayan birtakım imgelerle *düzene konması* gerekirdi (Hitler'in saldırgan konuşmasında, bağırıp çağıran ağzında bir dizi üretkenlik öncesi cinsel belirtinin göze çarptığını kanıtlamak gerekirdi: ağızsal ve sidiksel belirtiler, "tükrük salgılama," makatsal "dışkı kaçırma," duyusal ve devinimsel belirtiler, "tiz sesler, çığlıklar, el kol sallamalar falan"): bunların ilki, Hitler'in, *Führer*'in (önderin) hemen hemen eksiksiz bir imge oluşturan görüntüsüdür; bunun tam karşıtı olan *Yahudi* simgesi ise, Yahudi düşmanlığı ve nazilerin düşsel dünyası için vazgeçilmez bir temeldir (Hitler'in daha 1919'da henüz askerlikten ayrılmış adı sanı bilinmeyen bir onbaşıyken, yüzbaşısına yazdığı bir mektupta "aralarında durmadan birleşen," "binlerce yıldır kandaşlarıyla cinsel ilişki kuran" Yahudilere yöneltilmiş korkunç sözlere rastlarız); ve son olarak, *svastika*, yani gamalı haç.

Wilhelm Reich, *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı* adlı yapıtında, svastikanın ta başından beri cinsel bir simge olduğunu göstermek üzere, gamalı haça özel bir bölüm ayırmıştır; bu simge, Toprak Ana'yla Tanrı Baba'nın çiftleşmesi sonucu ortaya çıkan doğurganlığı, verimliliği canlandırmaktadır; Reich'ın dediğine göre, birbirini kesen köşeli uçlar cinsel edimi simgelemektedir; ve bu haça uzun süre bakanlar, bilinçsizce, işte bu edimi algılamaktadırlar; "birbirlerine sarılmış iki kişiyi canlandıran bu simge, organizmanın derin katmanlarında büyük bir etki yaratmakta, hele karşımızdakiler doyumsuz, cinsel arzuları kösteklenmiş bireyler oldukları için, söz konusu etki daha da artmaktadır" der Reich. Üstelik, bütün bunları söylerken, Reich gamalı haçın yalnız duruk, kıpırtısız görüntüsüne bakmaktadır; haçın belli bir üslupla çizilmesi, beyaz bir çember içerisine oturtulması, şöyle hafifçe yana yatırılması görüntüye canlılık kazandırmaktadır; o zaman iki kırık çizgi birbirine karışmakta, karma düzende bir imge çıkmaktadır önümüze,

hemen hemen çemberimsi bir görüntüdür bu, onun, *birleşik ana baba görüntüsü*'nü, çocuğun anlaşılmaz, saldırgan, canavarımsı bir çiftleşme içerisinde algıladığı ana baba çiftini canlandırdığını söyleyebiliriz — buysa, Adem'le Havva'nın ilk birleşmesinin zihinde canlandırılmış biçimidir.

Öğreti

Bütün bu düşünceler, Reich'ın yorumuna "psikolojizm" (ruhbilime fazla ağırlık verme) suçlamasının yöneltilmesini haklı çıkaracak gibidir. Ama Reich bu suçlamayı tersine çevirir: bugüne dek, der, ortamalı Marx'çılık, gerçek yaşamı "iktisada öncelik tanıyan" kavrayışın ötesinde görmeyi beceremeyiştir; yaratıcı ilk Marx'çılıktan geriye yalnız iktisadi altyapıya ilişkin gelişmeler kalmıştır, ki Reich bunların hatırı sayılır başarılar olduğunu kabul etmektedir. Ama üstyapı sorunundan, kültürel oluşumları, "ruhsal" ya da "öznel" denen öğeleri, daha açık bir deyimle, iktisadi ve toplumsal gerçeklikle ruhsal gerçeklik arasındaki ilintileri irdeleyen temel sorundan, yani öğreti (ideoloji) sorunundan kaçmıştır. Marx'çılıkta eksik olan şey bilimsel ruhbilimdir; yani çocuk cinselliğine ilişkin bilgilere öncelik tanıyan, insanın yaşamına çekidüzen vermesinde cinsel etkinliğin eksen durumunu, yüceltme ve bilinçaltına itme gibi çarkların rolünü kavramış ruhçözümsel devrimdir; iktisadi ve kültürel gerçekliklerin insan gerçekliği içinde nasıl kök saldığını, Marx'ın deyişiyle söylersek, "maddesel var olma biçiminin insanın kafasında nasıl düşüncelere dönüştüğü"nü es geçmiştir Marx'çılık. Bu boşluk, diyor Reich, kitlelerin kişilik yapısı kavramıyla, akıldışı dünyanın ve gizemciliğin kişilik yapısı açısından çözümlenmesiyle doldurulmuştur.

Aile

Bir egemen sınıf öğretisinin, yani toplumdaki egemen öğretinin insan yaşamındaki *alaşım yeri* ailedir. Reich, çeşitli yapıtlarında ailenin

öğretisel işlevinin çözümlenmesini uzun uzun geliştirmiştir (*Cinsel Ahlâkın Boygöstermesi*'nde, anaerkil aileden çağdaş ataerkil aileye geçişi inceler; *Cinsel Devrim*'de gerek Devrim sırasında, gerek Stalin'ci tepki döneminde, Sovyet toplumundaki aile sorununu irdeler; *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı*'nda bir bölüm bütünüyle, faşizmin kitle ruhbilimi içindeki buyurgan ailenin öğretisine ayrılmıştır). Bu yapıtlarında aile için kullandığı nitelemeler şunlardır: "gerici merkez hücresi," "buyurgan öğretiler ve tutucu zihinsel yapılar fabrikası," "gerici toplumun, devlet, kilise ve kurum sıralamasının birinci desteği," "cinsel, yaşama karşıt yapı," vb.

Faşizmin, her gerici dizge gibi, bir kayaya yaslanırcasına sırtını aileye dayamış olmasına karşın, çağdaş ailede beliren çatlakları, sözgelimi delikanlıların ailenin koruyucu kanatlarından sıyrılma isteklerini, erkekle kadının aile hücresinden sıvışma eğilimini sömürmekten geri kalmadığını gözden kaçırmamalıyız: faşizmde erkek, kendini Önder'in yüce imgesiyle özdeşleştirmekte, temiz ırk çizgisinde beliren yüce bir an haline gelmekte, bir siyasal güç ve fetih siyasetinin etkeni olmakta, küçük-burjuva aile babası karşısında kendini başka ve üstün görmektedir; kadınsa, Büyük Almanya Anamız'la çakışan analık özüyle onurlanmakta, koruyucu ve ölümsüz Atalar toprağıyla yücelmektedir; Önder'le arasında gizli ve gizemli bir bağ vardır; Führer'i *sevmektedir,* Efendi'sinin isterik, her yerde karşısına çıkan dalgalı sesi vücudunun en derin noktalarına dek *girmektedir*, İtalya'da, evli kadınlar Duçe'ye nikâh yüzüklerini (siyasal-gizemsel birleşmenin simgesini) sunmaktadırlar; ama öncelikle çocuklar, *Lebensborn* tasarısı uyarınca, daha doğar doğmaz aile ocağından çekilip alınmakta, koparılmakta, her yaştan gençlerin bir araya geldiği gençlik örgütlerinde, ömürlerinin sonuna dek, ortak bir yönetim altında toplanmaktadırlar; geleneksel ağırlıklarından ötürü, Tekelci Yönetime ve Devlet'e karşı *direnebilecek* ataerkil ve anaerkil imgeler yumuşamakta, daha yüce, daha büyüleyici başka imgeler karşısında (Führer, Yüce Yol Gösterici, *Über alles* Parti, Ulus imgeleri karşısında) *ezilmektedirler.* Bunlarla özdeş, hatta belki daha güçlü birtakım öğeler Stalin imgesiyle işler-

lik kazanmıştır. Nadejda Mandelstam, Reich'ı şaşırtıcı biçimde doğrulayan *Her Türlü Umuda Karşı* adlı kitabında Pasternak'ın karısının şu sözlerini aktarır (başkalarının neler hissetmiş olabileceklerini düşünün!): "Oğullarım önce, herkesten çok Stalin'i, sonra beni severler, diyordu Pasternak'ın eşi Zinayda Nikolayevna."

Antifaşizm

Reich, "coşkusal veba" kavramını önerir ve burada uygarlığımızın *dirimsel yönden hastalıklı* yanının söz konusu olduğunu gösterirken, faşizm kavramının boyutlarını genişletmiştir —Yunan albaylarının, Şili cuntasının, Stalin'ci Prag düzeltimcilerininki gibi siyasal yönetimlerin, polis baskısının, ırkçılığın, Yahudi düşmanlığının, muhalefetlerin safdışı edilmesinin, zorunlu çalışma yoluyla, insanların hızlı ya da yavaş yok edilmesinin, kısacası günümüzdeki buyurgan anlayışlı çeşitli siyasal uygulamaların "faşist" diye nitelendirilmesi, Reich'ın çözümlemesini doğrulamaktadır; herhangi bir biçimde faşist nitelendirmesine girmeyecek bir toplum bulmak epeyce zordur— tek umudumuz, bu dizgenin bütününe uygulanamamasıdır!

Reich'ın açıkça karamsar olan bakış açısından ele alınınca, faşizm, belli bir toplumun ve uygarlığın ürünüdür (ataerkil, buyurgan, cinsel yaşama karşıt, ahlâkçı, dinci, gizemci, makinacı, aşırı bilimci, makinayı ve zorla çalışmayı yüceltici, vb.); ve buna elverişli bir kişilik yapısıyla ortaya çıkar (bilinçaltına itme, cinsel durgunluk, boşalma güçsüzlüğü, ikinci dereceden öfke, kin, nefret, yıkıcı çılgınlık güdülerinin gelişmesi, vb.); bu nitelikleriyle, sıradan insanın temel var oluş düzenini oluşturur. Faşizme karşı verilecek savaşımda iki büyük tutum benimsenebilir: birincisi siyasaldır, Reich'ın *emek demokrasisi* kavramında belirttiği, özgürlükçü tutumdur bu (yapıtın birçok yerinde "komünizm ve kargaşacılık düşüncemizin temel kaynaklarıdır" der); ikincisiyse kişisel, ya da öznel, ya da bireysel, ya da kişiliksel diyebileceğimiz tutumdur; kişinin, türlü düzeylerde *kendi kendisi üzerindeki eylemi* anlamına gelmektedir: dogmacı boyun eğmeleri düzenli olarak yadsıyarak

(*Diamat* tip: diyalektik maddeciliğin Stalin'ci ülkelerde kutsal kitap haline gelmesi), gizemsel (dinsel) yazgıcılığa kapılmadan, hakikatten (Reich ona "her gün, kullandıktan sonra temizleyip duvara astığım silah" der) en küçük bir ödün vermeden, her şeye açık bir *akılcılığın*, kurala bağlılığın araştırılıp uygulanmasıdır bu; eğitsel bozma ve zırhlardan arıtılmış, insanın bir çeşit öz-çözümlemeyle, kendisinde "coşkusal veba"nın sızmalarını yakalayabilmesine, çember içine almasına, etkisiz kılmasına, dile getirmesine izin verecek, ilk elden, sahici bir *coşabilme yeteneği*'nin araştırılıp uygulanması; Reich'ın verdiği anlamda *doğal cinsel etkinliğin* araştırılıp uygulanmasıdır (zaman zaman öyle denmişse de, Rousseau'culukla hiçbir ilgisi yoktur bunun); böyle bir cinsel yaşama kavuşmak, Reich'ın Sexpol Derneği çerçevesinde gerçekleştirmek istediği üzere, "cinsel sorunun tam anlamıyla siyasallaştırılması"nı, cinsel özgürlük ve bağımsızlığı tehlikeye düşürecek her davranış karşısında kıyasıya savaşçı ve eleştirici bir tutumun benimsenmesini, çocuklarla gençlerin cinsel yaşamının etkin olarak kolaylaştırılmasını gerektirir. Reich bu özel kişiliksel tutum üzerinde ısrarla durur, çünkü sorumluluğun başka birine aktarılması ve somut gerçekleştirmelerin uzak ya da yakın bir geleceğe ertelenmesi anlamına gelen siyasal bağlanmanın tersine, kişisel bağlanmada bireysel uygulama olanağı vardır, hem de hemen şimdi, burada, varoluşun bütün alanlarında (cinsel eşe karşı takınılacak tutumda, çocuklara karşı takınılacak tutumda, çeşitli "yetkililer"e karşı takınılacak tutumda, kuramsal ve bürokrat çarklara karşı, haber ve bilgiye karşı takınılacak tutumda) bulabilirsiniz onu.

SONSÖZ

Maria-Antonietta MACCIOCCHI

HER defasında, müthiş bir sabırla, siyasal analizin kilit sorularını yeniden ortaya getirmeyi deniyorum. "Kitlelerin yönelişine" ilişkin olan şu son noktayı ele alalım; kuşkusuz kitleler tarafından yıkılması gereken ama kitlelerde ve halkta kendine bir destek bulan rejimler vardı (ve vardır da). Eğer faşist bir saldırı karşısında (böyle bir saldırı bugün için olası görünmüyor, ama Amerikalı tarihçi Santayana'nın dediği gibi: "Kendi tarihlerini bilmeyenlerin yazgısı onu bir kez daha yaşamaktır"), "tarihi yapan kitlelerin başlıca hedefi Marksizm ve devrimdir, ve dolayısıyla çıkış yolu kaçınılmazcasına sosyalizm olacaktır" diyerek gargara yapmaya devam ederseniz, kendinizi bekleyişçiliğe, yazgıcılığa, edilginliğe atarsınız, ki bu da insanı hareketin iğdiş edilmesine sürükler. Kitleleri silahsız bırakıyorsunuz, ve bu perspektif içinde göz önüne alınan faşist bir diktatörlük yüzyıl kalır iktidarda, çünkü sosyalizmin ışıklı güneşi hep parlayacaktır. Ben Reich'çı değilim. Bununla birlikte Wilhelm Reich, AKP'ne (Alman Komünist Partisi'ne) şunları söylemenin müthiş övüncüne sahiptir: "Hayır, söylediğiniz doğru değil, Almanya'daki kitleler, hatta işçi kitleler bile, Hitler'i desteklemekteler." Ama "işçi hareketinin yenilgisi"nden söz etmeye cüret ettiği için, AKP'si bunun karşı-devrimci sosyal-demokrat bir sav olduğunu söyler: "Faşizmin Almanya'da bir kitle hareketi olarak tanımlanabileceği yolundaki bir düşünceden Bay Reich'ın kendisini kurtaracağı umut edilir, çünkü faşizm mali sermayenin muhafız erinden başka bir şey değildir." Reich AKP'nden (sonra da Psikanaliz Derne-

ği'nden) atıldı. AKP III. Enternasyonal'in klasik açıklamasını (Gramsci, Zetkin, Brecht ve daha başka birkaç kişi dışında) getiriyordu: Yalnızca bir avuç gerici ve kapitalist istemişti faşizmi.

1930 yıllarında Komünist Enternasyonal'in faşizm analizinin mutlak yetersizliği üstüne, bugüne dek açıklanmamış bir belgeden söz edeceğim: Sosyal-faşizm savına ve 1929 dönüşüne karşı çıkan İKP (İtalyan Komünist Partisi) Merkez Komitesinin üç üyesinin —Santini, Feroci ve Blasco— çıkarılmasından sonra, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu siyasal sekreteri Ağustos 1930'da, partiden çıkarılma önlemini birçok çılgınca kanıtla onaylar, bu kanıtlardan biri de şudur: "Söz konusu üç kişi bugünkü iktisadi bunalımın konjonktürel bir olgu olduğunu kabul ediyorlar. Kapitalist sistemin organik bir bunalımının var olduğunu yadsıyorlar... Kapitalizme bu bunalımı aşma olanağını veren nesnel etkenlerin var olduğunu ileri sürerek İtalyan kapitalizminin gücüne ve sağlamlığına çok fazla değer veriyorlar. İktisadi bunalımın kapitalizmin belirleyici siyasal bunalımına yol açacağını öngören Komünist Enternasyonal'e karşılar. Bu üç kişi kitlelerin siyasal olarak hazırlanmasını ve kapitalizm ile faşizme karşı mücadelenin yönetilmesini felce uğratmak isteyen oportünistlerdir." Şimdi ilk kez gün ışığına çıkardığım bu tutanak neredeyse sözcüğü sözcüğüne, goşist çocukluğun sık sık kullandığı kimi kanıtlara benzemiyor mu? Sonuç olarak 1922'de İKP'nin sekter ve maksimalist kanadını niteleyen *mutlu yazgıcılık* hayaline geri dönüyorsunuz demektir. Yani size göre, faşizm ve kapitalizm bunalım nedeniyle aynı anda gebermek üzeredir ve düşmanlar da, sosyal-faşistlerdir, öyle mi? Demek ki, siz 1933-34 yıllarının AKP'sinin o uğursuz Stalin'ciliğine ve Brecht'in sözünü ettiği o suçlu politikanın dışında kalmak gibi bir tutuma (bu tavrı *Faşizm Üstüne Deneme*'sinde açıkça eleştirmişti) demir atmışsınız.

Bildiğiniz gibi Alman Komünist Partisi daha sonra tümüyle katledilmişti. Sonra Avrupa kan ve ateşe boğuldu. Altı milyon Yahudi ideolojik savaş sayesinde ama ırkçı nefretin silahlarıyla öldürüldü, işte bunun içindir ki, derslerime *Yahudi Süss* filminin gösterilmesini de kattım. Yahudiler dışında, bildiğiniz gibi, Almanya'da bir milyon Al-

man da öldürüldü. İtalya'da olanların tersine, direnme görülmedi, ya da hemen hemen görülmedi. "Führer halk arasında... belirli bir etkinlik kazanmış gibiydi" (Mao Zedung). Şu son günlerde *Le Monde* gazetesi tuhaf bir haber yayımladı: Avusturya'da tüm Yahudiler ortadan kaldırıldığı halde, gene de bugün Yahudiler olmaksızın da bir Yahudi düşmanlığı varlığını sürdürmektedir. Bir halk oylaması yapıldı ve Avusturyalıların % 70'i hâlâ var olan 10.000 Yahudiye karşı çıktı, % 45'i de "bir Yahudi iyi bir şey yaptığında, bunu ancak bir çıkar için yapar" dedi. 1938'de 200.000 Avusturyalı Yahudi vardı, bugünse 9.000 kadar, ama onlar hâlâ Yahudi düşmanı olmakta devam ediyorlar. Lacan alay yollu biçimde, *kibar* değiller diye mi Yahudilere düşman bunlar? diye sorar. Fransa'da Petain döneminde Yahudilerin kırıp geçirilmesiyle ilgilendiniz mi? Kitlelerin çıkarı Petain'den yana değildi, bununla birlikte halk oylamasında Petain, vatanın kurtarıcı babası olarak seçilmişti. Savaşa, bozguna bağlı olağandışı koşullar söz konusuydu kuşkusuz ve İtalyan ya da Alman faşizmindeki gibi *normal* bir kitle onayı da olmadı. Ama içinizden 1848 Devrimi üstüne Marx'ın yazdıklarını okuyanların bildikleri gibi uzun zamandan beri ve düzenli olarak Fransa'da kendini gösteren bir öyküdür bu. Çıkış yolu göstermeyen sol dogmatizmin o üstünde çok yürünmüş eski yollarını bırakmayı deniyorum; sizlerle birlikte, yoksul işçilerin yoksul işçilere ateş edebilmesini sağlayan kitlelerin yönlendirilmesinin nasıl mümkün olabildiğini anlamaya çalışıyorum. Faşist sendikaların korporatizmi nasıl doğar? Devrimci bireylerde aklın yıkılmasını olası kılan faşist mekanizma nedir? (hapisler, sopa darbeleri ve temizlik hareketleri dışında.) Alman tarihçisi Mosse'nin Hitler Almanya'sını konu alan kitabında sözünü ettiği "kitlelerin ulusallaştırılması" ne demektir? İçinizden bazılarının düşündüğü gibi faşizm bir "gülünç opera"dan ya da bir iktidar tekniğinden başka bir şey değil midir? Faşizmin sizi iğrendirdiğini, faşizmle ilgili filmler görmeye ya da kitaplar okumaya dayanamadığınızı söylüyorsunuz. Tavrınız tümüyle idealisttir, tıpkı Napoli Enstitüsü'nde öğrencilerine "Faşizmin tarihini işlemeyeceğim, çünkü bu tarih beni iğrendiriyor" diyen Benedetto Croce'nin tavrı gibidir. Prole-

taryaya hakaret edilmemeli diyorsunuz, tümüyle aynı düşüncedeyim, kimse istemiyor proletaryaya hakaret etmeyi, ama sizler faşizmi sanki kızıl hastalığıymış gibi düşünüyorsunuz: Bir kez yakalandın mı bir daha yakalanmazsın.

İncelenmesi gereken şey, iktidarı ele geçirmek için faşizm tarafından sürdürülen uzun karşı-devrimci savaş dönemidir: Gözü hiçbir şey görmeyen şiddet, ölüm, tüm demokratik örgütlerin yıkılması, ve bütün bunların devamı. Yalnız bu kadarla da kalmaz. İşçi sınıfını alıklaştırmak ve uyutmak için en tutucu akımların ve kilisenin desteğiyle ailesel, tutucu küçük-burjuva değerlerini ileri sürmek için uzun süren bir üstyapısal savaştı bu. Daha önce de değindiğim 1936 yılında, o zamanlar Komünist Parti sorumlusu olan Ruggero Grieco işçi hareketi konusunda derin bir karamsarlık besliyordu; işçi hareketi içinde üç grup ayırıyordu: "Değişik sol partilerin eski militan işçilerinden oluşan bir azınlık; bu azınlık o an için her türlü devrimci programı bir çılgınlık olarak kabul ediyordu; yalnızca ufak maddi taleplere karşı duyarlı bulunan, faşizmin etkisi altındaki geniş bir işçi kitlesi ve son olarak da, gerçek faşistlerin oluşturduğu bir grup: En oportünist işçi öğeleri."

Faşizmin "en gerici mali sermayenin" anlatımından başka bir şey olmadığını kabul eden III. Enternasyonal'in kısır ideologlarının yetersiz kalan açıklamasına karşı çıkan Gramsci faşist demagojinin kitleler üstündeki etkisini ve işçi sınıfından öç almayı deneyen faşizmin küçük-burjuva doğasını çözümlemeyi dener ve kitlelerin "kendi çıkarlarına karşı düşünüp, duygulanıp, hareket" edebilecekleri sonucuna ulaşır. Kendi çıkarlarına karşı dedim; sizin dediğinizin tam tersini yani. Eski toplum bir hegemonya bunalımı yaşıyor. Ve iki hegemonya —faşist ya da gerici hegemonya ile proleter hegemonya— arasındaki mücadele, işçi sınıfı stratejisinin devrimci bir seçenek yaratamaması nedeniyle, gerici hegemonyanın zaferiyle, *Sezarcılık*'la, *Bonapartçılık*'la, bir Petain'in *sınır rejim*'iyle ya da Gramsci'nin Mussolini için ya da Reich'ın Hitler için dediği gibi, bir "küçük-burjuva Mussolini'nin" diktatörlüğüyle sonuçlanır. Faşizm yalnızca silahlara, hapishanelere ve mahkemelere el koymaz: Silah sorununu kendi lehine çözümledikten sonra, kitleleri kendi değerlerine kazanmaya girişir: Irkçı

nefret, ast-üst ilişkisi, aileye tapınma, savaşçı libido, kadının köleleştirilmesi, kadın düşmanlığı, erkekliğin yüceltilmesi, cinsel baskı, ataerkil düşünce, vb. Hitler şöyle der: "Kitlelere, tıpkı kadınlar gibi, hakim olarak davranmak gerekir." Portekiz Komünist Partisi'nin toplanmış bulunan kalabalığa bir saat boyunca "Portekiz Komünist Partisi" diye bağırttığını anımsıyorum, kendi gücünün duygusunu edinsin diye yaptırıyordu bunu; bu soyutlama dışında, gerçekliği yönetmeyi ve hatta bu kalabalığı saldırganlaştırmayı başkaları üstlenirler. Ya da, *Morning Star*'dan bir İngiliz yoldaşın bana anlattığı gibi, Portekizli yoldaşlar kitlesi yumruklarını havaya kaldırıp saatler boyunca "*Mira aqui la fuerza del PC*" (Komünist Parti'nin gücüne bakın) diye bağırmaları aklıma geliyor. Bu, örneğin portekiz Komünist Partisi'nin seçim yenilgisinin ne denli beklenmedik ve ağır olduğunu anlamayı engelleyecek devrimci bir lafazanlıktır.

Uribe bana şunları söylüyor: "Doğrusu Şili'deki kimi genç Stalin'ciler çocukça goşist bir kolaycılığı aklıma getiriyor. Bu tehlikeli bir şeydir, çünkü "El pueblo unido jomâs serâ vencido!" (Birleşik halk yenilmez!) türünden görkemli bağırtılar içinde boğulmuş bulunan bir yılmazlığın sonu, silahsız kalma anlamına gelir. 10 Eylül günü Moneda Meydanı'nda, Allende'nin çevresinde toplanan bir milyon kişi tarafından söylenmişti bu slogan. 11 Eylül günü hükümet darbesi oldu. Şili kan denizine döndü. Şili halkı her zaman için ve yenilmezcesine devrime doğru ilerlerken, faşizm Şilili kimi gruplar için bir belagat öğesi ve Latin Amerika'nın öteki ülkelerindeki geçmişin kötü bir düşü gibiydi...

KİTABIN BASINDA YANKILARI

BAŞTAN belirtmek gerek, bu kitap, faşizmi salt üç-beş "ite tapan katil"den ibaret sanan ya da faşizmi açıklamada "finans kapitalin en gerici, en şoven, en kanlı öğelerinin diktatörlüğüdür" gibi kalıplarla yetinenler için değil. Yine belirtmek gerek, şematik düşünceye alışmış; bu alışkanlık içinde faşizm gibi toplumsal -siyasal- kültürel bir olguyu iki sınıflı "saf" bir kapitalist toplum çerçevesinde değerlendirenler için de değil. Birkaç siyasal otoritenin birkaç cümlesini ezberlemekle faşizme karşı savaşımda yeterli bilgi düzeyine ulaşmış olacaklarını sanan; bunun dışında her türlü bilgiye kapalı; eleştiriyi çevresiyle birlikte kendine de yöneltmeyi benimsememiş kafalara da uygun düşmeyebilir, bu kitap. Ünlü İtalyan Marksisti Macciocchi'nin derlemesinden yararlanabilmek için faşizmin bu şemalar, kalıplar ve görünümlerin ötesinde toplumsal yaşamın her düzeyindeki etkileriyle kavranması gerektiğinin bilincine varmış ve ancak böylelikle ondan bütünüyle arınılabileceğini demokrasinin her düzeyde kurulmasının olanaklı kılınabileceğini sezmiş olmak gerek. Çünkü Macciocchi'nin "faşizm üstüne, daha doğrusu faşizme karşı ortaklaşa bir çalışma" olarak sunduğu derlemede faşizmin çağdaş, hatta güncel bir tehlike olarak bizzat bu dar kalıpçı anlayış tarafından pekiştiğini göstermeyi; özgür ve eleştirisel bir yaklaşım içinde bilgilerimizin yetersizliğini sergilemeyi amaçlıyor. Ve bunu sergilemenin yanı sıra sekiz makalede faşizm tarihsel, ideolojik, felsefi, siyasal, kültürel ve ruhbilimsel açılardan yetkin bir biçimde irdeleniyor. Derlemenin tüm makalelerinin aynı ölçüde öğretici, aynı ölçüde güçlü ve değerli olduğunu söylemek olanaksız. Hiçbir derleme için söylenemez bu. Elimizdeki derlemede de, bazı iniş-çıkışlar, farklılıklar göze çarpıyor. Örneğin, Poulantzas'ın "Faşizm ve Halk Etkinliği" başlıklı makalesi, ruhbilimi faşizm sorununda bile birkaç üstü kapalı cümlesiyle doğrudan bu konuya ayrılmış Dadoun'un makale-

sinden daha güçlü. Ancak önemli olan derlemenin bir bütün olarak taşıdığı değer. Bu açıdan bakıldığında *Faşizmin Analizi* Türkçe'de faşizm konusunda yayımlanan en önemli çalışmalardan biri olarak beliriyor.

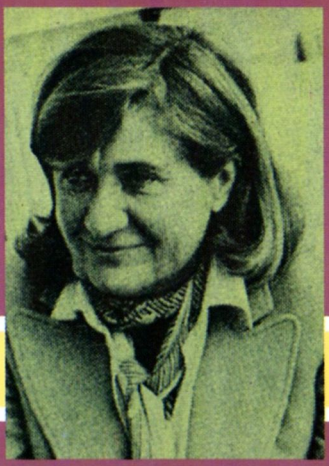
Özellikle Macciocchi'nin, Vincent'in ve Poulantzas'ın yazılarından oluşan ilk üç makale en güçlüleri. Macciocchi, siyaset ilmi alanında Marksizme yapılan en büyük *katkının sahibi Gramsci*'nin faşizm üzerine düşünceleriyle İtalya'da anti-faşist savaşımı iç içe ele alıyor yazısında. Ve doğal olarak faşizmi değerlendirmede ve ona karşı verilen savaşımda yapılmış olan sayısız yanılgıya değiniyor. Vincent'in yazısı da, faşizmin yükseliş sürecinde çeşitli sınıfların ve çeşitli siyasal hareketlerin almış oldukları tavırların değerlendirilmesine ayrılmış. Poulantzas ise, bir faşizm çözümlemesi sunmasa da faşizmin nasıl çözümlenmesi gerektiğine ilişkin çok önemli ipuçları veriyor. Ayrıca yine Macciocchi'nin faşizme kadın ve aydınlar açısından yaklaşan makaleleri sorunun ideolojik ve kültürel boyutunu tamamlıyor.

Türkiye' de faşizmden arınma, demokratikleşme almaşığının gündeme geldiği şu dönemde faşizme ilgisiz kalmayan herkesin bu çalışmaya da ilgisiz kalmaması gerek.

Atilla AKSOY (Cumhuriyet)

PAYEL YAYINEVİ — Cağaloğlu Yokuşu
Evren Han Kat 4, No: 63
Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 528 44 09 - 511 82 33
Fax: 512 43 53

M.A. MACCIOCCHI

Dünya'da, çizme sesleri hep işitilmekte. İtalya'da yeni faşizmin gelişmesi, Şili'deki hükümet darbesi, İspanya ve Portekiz'deki korkulu düşü andıran zorba yönetimlerin sona ermesi, Avrupa'nın merkezinde yeniden canlanan faşistlerin yönetime geçmesi, ve kim bilir hangi kavgalara patlayacak olan geçmişin kötü kalıntılarının temizlenmesi bizlere hep uyanık bulunma gerekliliğini göstermektedir. Maria-Antonietta Macciocchi, 1975'te, Vincennes Üniversitesi'nde faşizme ve yeni-faşizme ayrılmış bir toplu-çalışma yaptı. Çeşitli dallarda uzman olan daha başka üniversite öğretim üyelerini de dersine katılmaya çağırdı. Elinizdeki metinler, buyurgan zorba yönetimlerin halk yığınlarını uyutmak için kendilerine yoldaş ettikleri üstyapı kurumlarının kıvrımlarını aydınlatarak, kuramsal bir boşluğu doldurma ereğini gütmektedir: faşizm karşısında işçi hareketlerinin sınırları ve zayıflıkları, kadına zorla benimsetilen boyun eğmenin rolü, aydınların köleleştirilmesi, sanatın, edebiyatın, sinemanın kitle propaganda araçları olarak kullanılması, cinsel yaşamın baskı altına alınması ve Yahudi düşmanlığı bunlar arasındadır. Belki de Dünya'da böyle bir denemeye ilk kez girişilmiştir ve bu girişimin karşılaştığı güçlükler, Maria-Antonietta Macciocchi'nin önderlik ettiği toplu-çalışmanın ne denli gerekli olduğunu göstermektedir.

ISBN975-388-122-3
9 789753 881227